

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director : C. BRĂTESCU

SUMARUL :

- Arbore M. P.** : Sicia transdunăreană după Th. Condratovici.
- Brătescu C.** : Falezele M. Negre între Carmen-Sylva și Schitu-Costinești (cu 4 clișee).
- Dumitrescu Frasin C.** : Kemal, Rugă, Epigrame.
- Ionescu M. Dobrogianu**, Colonel : Biografia.
- Marcu Traian** : Trei epigrame.
- Mărăculescu O.** : Descoperiri arheologice dobrogene (cu 20 clișee).
- Micu Ioan** : 1. Note asupra stelei funerare cu inscripție greacă și cu bassorelieful unui refiarius, din Muzeul Dobrogei (cu 1 clișeu).
2. Strofe odice din Horajiu : Oda Taliarhului ; Leuconoci ; Lui Dellius.
- Păunel V.** : Calea dunăreană și dobrogeană a lui Grillparzer în anul 1843.
- Pricopie M.** : Puterile credinței ; Psalmul 136 ; Norul de M. Lermontov ; Lângă păulei de Nadson.
- Roman M.** : Iredenta bulgăra în Dobrogea.
- Salceanu Gr.** : Ancorare ; De munți ; Ești flacără de soare ; Lumina ; Plecarea.
- Sauciuc-Săveanu Th.** : 1. Un monument de măsură, numită Dimodion, din Muzeul din Constanța (cu 3 clișee).
2. Epigrama sepulcrală din Muzeul din Constanța, a lui Herogenes și alte fragmente de inscripții (cu 6 clișee).
- Tudor D.** : Antichități din Scythia Minor în colecția Maria Istrati Capsă din Muzeul „Palatul Cultural” din Turnu Severin (cu 8 clișee).
- RECENZII** : **Arbore M. P.** : G. L. Brătianu : Recherches sur Vicina et Cetatea Albă.
Iliescu M. Dan : Tudor D. : Un nou monument al cavalerului trac descoperit la Tomi ; H. Sarafide : L'histoire de l'évolution de la médecine en Dobroudja ; **Ionescu Ion** : „Sai, Ghieuvenlia !” ; Stoian Al. : Caramurat (Ferdinand I). **Siemco Roman** : Max Vasmer : Osteuropäische Ortsnamen ; D. Rausser-Cernoussova : Étude géologique du lac Soleny dans la baie Krouglaya près Sébastopol ; B. Fedorowicz : Sur les terrasses dans les vallées des fleuves Katcha et Alma en Crimée ; L. Berg : Sur l'origine des éléments septentrionaux dans la faune de la mer Caspienne ; V. Bogačev : Sur une nouvelle trouvaille d'espèces méditerranéennes dans la mer Caspienne ; P. A. Prawoslawlew : Sur les travaux de l'expédition de l'Académie des Sciences pour explorer les baies de la mer Caspienne Merwy Koultouk et Kaidak en 1934 ; W. I. Krokos și W. G. Bondartschuk : Weber die quartären Ablagerungen des nordöstlichen Teils des Asowschen Meeres ; **Vulpe Radu** : Noutăți archeologice dobrogene (cu 4 clișee).



CERNĂUȚI 1935

Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”

Manuscrisele se trimit ~~d~~lui C. Brătescu, profesor universitar,
Cernăuți.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile
emise de autorii articolelor publicate.



p83032

IREDENTA BULGĂRĂ ÎN DOBROGEA

I.

BULGARII S'AU STABILIT ÎN DOBROGEA CA COLONIȘTI ÎN CURSUL SECOLULUI XIX

O parte din ei au venit din spre Nord și anume din Sudul Basarabiei, iar altă parte dela Sud, din Balcani și în imprejurimile Varnei, în preajma anului 1850 și în anii următori.

Cei veniți din Basarabia în 1828 s-au stabilit ca coloniști în Nordul Dobrogei și anume în județul Tulcea, apoi s-au îmborât până la capul Midia. Acești Bulgari fuseseră duși de Ruși în Basarabia în locul Tătarilor între 1806—1812, în grupuri de mai multe familii, dar a doua generație — spre nu face serviciul militar la Ruși — a trecut Dunărea în Nordul Dobrogei, stabilindu-se în jurul satelor tătărești și sunând mâna pe pământurile cele mai productive.

Specialistul bulgar *Miletici* recunoaște că numeroși Bulgari au venit din regiunile Șumla, Provadia și Razgrad în urma războiului rusof-turc din 1828 și că numeroase șezări din Dobrogea și din județul Siliстра au fost întemeiate și către acești emigranți.

Acelaș Miletici mai spune că, în afară de Găgăuți și puține colonii grecești, restul populației creștine din județele Varna, Balcic, Dobrici, Novi-Bazar, Provadia, Curtbunar și Siliстра, ca și din întreaga Dobrogea, este colonizare recentă, care nu trece de 100 ani, iar în cazuri extreme, nu trece și 150 ani.

Majoritatea Bulgarilor din Sudul Dobrogei au venit dela Sud, fugind de teama persecuțiilor turcești, tot ca coloniști și s-au infiltrat în Dobrogea veche deabia după anul 1877 și mai ales după anul 1882.

O parte din Bulgarii din Dobrogea nouă (Silistra, Curtbunar, etc.), au venit și din Rusia acum câteva decenii, după cum și o mare parte din cei din județul Tulcea sunt originari din împrejurimile Varnei, Șumlei, Provadiei, Pre-slavului și Razgradului.

In rezumat, înainte de 1828 elementul bulgar nu s'a arătat în Dobrogea decât în mod sporadic și disparat: cățiva negustori, cățiva muncitori. Jumătate cel puțin din actuala populație bulgară a provinciei nu s'a constituit decât printr'o infilație neintreruptă, de dată recentă: în mare parte posterioară anexiunii și mai ales în 1882.

Această infilație a fost favorizată de restabilirea ordinei și siguranței în Dobrogea, de belșugul pământurilor și de toleranța noastră împinsă până la incurie și neprevadere.

In cursul secolului XIX, condițiunile de stabilire ale coloniștilor străini sub dominațiunea otomană erau:

- A face jurământ de credință Sultanului,
- A respecta toate legile și regulamentele aflate în vigoare și
- A se supune autorităților.

Coloniștilor așezați pe pământurile disponibile ale Statului li s'a acordat, în mod gratuit, pământ pentru cultură, dar le era interzis, timp de 20 ani, să vândă acest pământ.

II.

ACTIVITATEA BULGARĂ ÎN DOBROGEA

I. Intre 1878—1913

In partea I-a a acestui studiu s'a arătat data la care Bulgarii și-au făcut pentru prima oară apariția în Dobrogea, stabilindu-se în special în partea de Nord a acestei provincii (județul Tulcea de azi).

Procentul numeric al populației bulgărești față de totalul populației din Dobrogea, era de circa 6—6,5%.

In anul 1828 și următorii se produc infilații din Sudul Basarabiei, de unde populația bulgărească se refugiază peste Dunăre pentru a se sustrage dela serviciul militar. Dela acea dată și până la 1878 se produc infilații sporadice dela Sud, din regiunea Șumla — Provadia — Raz-

grad, din cauza persecuțiunilor turcești. Majoritatea emigraților se stabilesc în sudul Dobrogei vechi și numai o mică parte ajung până în județul Tulcea de azi.

Punctul culminant al creșterii populației bulgărești din Dobrogea îl găsim în preajma anului 1878, când această populație atinge un procent de circa 10,5%.

Din punct de vedere economic, în momentul anexării Dobrogei, găsim această populație cu o situație relativ inflboroare, îndeosebi în ceeace privește marea proprietate agricolă.

Această situație se datorește faptului că elementele bulgărești, insinuându-se pe lângă armatele rusești, sub pretextul comunității de rassă și credință, au servit ca translatori, călăuze și mai ales ca furnizori. Profitând de această situație privilegiată și simțind că stăpânirea turcească se clătină sub loviturile armatelor rus-romane, s'au dedat la jafuri și omoruri pentru a intra în posesiunea actelor de proprietate ale locuitorilor turci și tătari, acte pe care Statul român a făcut greșeala de a le recunoaște după anexare.

Sub raportul cultural, elementul bulgar nu s'a manifestat în nici o direcție până la 1878. Aceasta se datorește pe deoparte asupririi turcești, iar pe de altă parte faptului că populația bulgărească avea un caracter accentuat rural și era refractară oricărui contact cu celealte populații mai înaintate din punct de vedere cultural.

Sub raportul religios, Bulgarii s'au găsit tot timpul în stare de inferioritate față de celealte populații, din cauza caracterului lor închis, nesincer și invidios.

Ei nu aveau decât câteva biserici, în care se slujea în limba slavonă și care erau puse sub autoritatea episcopatelor grecești.

Din acest punct de vedere, Români se găseau într-o situație privilegiată, având școli și biserici cu turnuri și clopote, la construcția cărora contribuiau adesea chiar Turcii cu materiale și onorau cu prezența lor marile serbări creștinești, în timp ce Bulgarii nu aveau voie să-și construiască decât biserici fără turnuri și fără clopote.

Această deosebire de tratament se datorește faptului că Români trăiau în bune relații cu Turcii, față de cari erau leali și sinceri.

In rezumat, elementul bulgăresc găsindu-se în vădită stare de inferioritate față de celelalte populațiuni din Dobrogea până la 1878, atât din punct de vedere numeric, cât și din punct de vedere cultural și economic, nu putea fi vorba de manifestări iridentiste sau de revindicarea acestei provincii.

Abia după anexarea Dobrogei la România, datorită înfloririi economice și libertăților largi acordate de Statul român, populația bulgărească începea a se manifesta și sub raportul cultural, înființând școli primare și secundare cu profesori și învățători din Bulgaria și societăți culturale, al căror scop era trezirea conștiinței naționale bulgărești.¹

Ridicarea stării culturale a elementului bulgăresc și trezirea conștiinței naționale bulgare este o consecință a înfioritoarei stări economice de după răsboiul din 1877—78, care le-a permis să pătrundă în orașe și să acapareze o parte din industria și comerțul acestei provincii, formând o clasă burgheză, pe care nu o găsim sub stăpânirea turcească.

Centrul economic și cultural bulgăresc a fost orașul Tulcea, unde viața economică ajunge aproape exclusiv în măinile Bulgarilor și unde se înființează școli primare și secundare bulgărești, societăți culturale, biblioteci, cluburi, societăți sportive și de cruce roșie, în legătură cu societățile similare din Sofia.

Avântul cultural pe care îl ia elementul bulgăresc fiind lipsit de suportul necesar al unei pături intelectuale autohtone, s'a simțit nevoia să se facă apel la statul bulgar. Aceasta a trimis elemente selecționate, care să corespundă nu numai cerințelor din punct de vedere didactic, ci și trezirii conștiinței naționale bulgărești în această provincie.

Sosirea acestor emisari în Dobrogea marchează începutul unei acțiuni ofensive destul de accentuată, mergând chiar până la sfidarea autorității de stat și, la adăpostul așa numitelor comunități bulgare, tolerate de autoritățile românești, pregătind terenul viitoarelor acțiuni iridentiste și revizioniste bulgare.

Bulgarii din Dobrogea încep a-și trimite copiii la școlile superioare din Bulgaria, unde sunt primiți fără examen și o parte din aceste elemente ajung mai târziu la posturi de cunducere în stat, contribuind la menținerea trează a ideii

dobrogene în cercurile intelectuale bulgărești (Gheșoff — fost prim ministru, originar din Bașchioi — Tulcea, Ghenadieff — ministru, originar din Enichioi — Tulcea, ofițeri, profesori, etc.).

Datorită situațiunii pe care o ocupau în Bulgaria elementele originare din Dobrogea, Bulgarii din această provincie se simt sprijiniți și încurajați în acțiunea lor și se dedau la manifestații violente și provocătoare, arborând steagul bulgăresc cu ocaziunea sărbătorilor naționale bulgărești și românești, considerându-se Stat în Stat și uitând că sunt cetățeni români.

Aceste manifestații provocătoare indigneză nu numai populația românească din Dobrogea, ci și celelalte naționalități conlocuitoare.

Sesizându-se de această situație alarmantă, guvernul român trimite ca prefect de Tulcea pe *Ion Nenițescu*, cunoscutul poet și fost militar activ (1898).

Acesta, sub sugestiunea lui Spiru Haret, începe opera de combatere a acțiunii bulgărești și anume :

- Lichidează comunitățile bulgare.
- Desființează toate școlile bulgărești.
- Suprimă toate societățile culturale.

Acțiunea lui Nenițescu are la bază principiul că *nu-i este permis unui cetățean român să se manifeste ca supus al unui alt stat și să lucreze la subminarea statului în care trăește și al cărui cetățean este*.

Ca aplicare practică a acestui principiu, prefectul Nenițescu a pus în vedere conducătorilor membrilor comunităților bulgare, să se pronunțe categoric *dacă se consideră cetățeni români și, în acest caz, să se supună legilor românești, sau se consideră supuși ai statului bulgar și, în acest caz, sunt liberi să plece în Bulgaria*.

Este de remarcat că nici unul din Bulgarii cărora s'a adresat nu și-a declinat calitatea de cetățean român, ceea ce a legitimat acțiunea de desființare a comunităților, societăților și școlilor bulgărești *cu caracter provocător*.

Prin aceste măsuri întreaga acțiune subversivă bulgară a fost lichidată.

Totuși, având în vedere faptul că constituția românească

garantează dreptul minorităților de a-și păstra limba, credința și caracterul etnic, li s'a acordat și Bulgarilor din Dobrogea dreptul de a avea în școlile românești o oră de limba bulgară predată de profesori cetăteni români.

Toți profesorii și învățătorii veniți din Bulgaria și cari nu erau cetăteni români, au fost trecuți peste graniță.

Soluțiunile legale date problemei bulgărești în Dobrogea î-a dezarmat pe Bulgari, cari nu au putut găsi motive de protest.

Pentru întărirea sentimentului românesc la populațiunea românească din Dobrogea, au fost aduși din vechiul regat profesori eminenți în frunte cu Gheorghe Secășeanu, învățători selecționați și funcționari administrativi din cei mai buni, a căror acțiune culturală și administrativă a lăsat urme neșterse în această provincie.

Această stare de liniște a durat până în preajma răsboiului balcanic când, simțindu-se noi acțiuni conspirative bulgărești, *li s-au retras Bulgarilor și concesiunile acordate mai înainte și aceasta nu numai după cererea organelor de stat, ci chiar a celorlalte naționalități conlocuitoare.*

Strălucita acțiune culturală românească în Dobrogea n'a mers însă mâna în mâna cu o acțiune de ridicare a elementului românesc din punct de vedere economic, ceea ce a dat Bulgarilor posibilitatea să-și mute centrul de activitate economică în Bulgaria, unde își trimeteau capitalurile pentru înființarea de bănci, industrii, etc.

II. Între 1913—1916

Prin reîntregirea Dobrogei după răsboiul balcanic se adaogă o nouă massă de populație eterogenă.

După datele istorice, se stabilește precis că în Dobrogea nouă n'a existat o populație bulgărească autohtonă.

Populația bulgărească își face apariția în această provincie, în număr neinsemnat, abia în anul 1890, ca urmare a acțiunii de colonizare a Statului bulgar.

După 1890 încep toate presiunile pentru a se intra în posesiunea proprietăților turco-tătare prin amenințare, jafuri și omoruri.

Politica de colonizare a statului bulgar este urmărită cu perseverență și populația bulgărească din această provincie atinge în preajma anului 1913 un procent însemnat.

Statul român repetă greșeala din 1878 și recunoaște Bulgarilor din această provincie toate drepturile de proprietate asupra terenurilor smulse prin jaf și violență.

Prin aceasta se întărește economic ște elementul bulgar în detrimentul elementului tătăresc și turcesc în special, element loial și de ordine.

O verificare serioasă a titlurilor de proprietate ar fi făcut să se redea terenurile vechilor proprietari și Bulgarii s-ar fi găsit într-o vădită situație de inferioritate economică.

Terenurile luate de Bulgari în mod abuziv reprezintă proporția de 90—95% din totalul proprietății bulgărești în noua Dobrogea.

După anexarea Dobrogei noi la România, centrul de activitate bulgărească se mută dela Tulcea la Bazargic, unde, sub auspiciile guvernului bulgar, se înființează imediat un comitet de conducere și propagandă, menit să întrețină cultivarea limbii prin școli și biserici.

Compunerea acestui comitet :

- Președinte, Nicola Drumof, bancher, cerealist.
- Vice președinte, Dr. Theodor Bacevarof.
- Membri : Petre Calincof, Ivan Vasilief, Gh. Atanasof, Nicola Atanasof și Bosidor Iuciormanski.
- Secretar, R. Beșcof.

Scopul :

- Înălțarea Bulgarilor dobrogeni din punct de vedere cultural și spiritual.
- Menținerea legăturilor sufletești ale poporului bulgar din Bulgaria cu cel din Dobrogea.
- Ridicarea, menținerea și crearea de școli, biblioteci și societăți de binefacere bulgărești, etc.
- Reînființarea și recâștigarea drepturilor personale cetețenești și politice, precum și câștigarea libertății populației dobrogene.

Mijloace pentru atingerea scopului urmărit :

- Răspândirea de ziară, reviste, apeluri, proteste, studii istorice, memorii și diferite alte publicații.

— Organizarea de conferințe și întruniri publice atât în Bulgaria cât și în străinătate, pentru arătarea situației politice și etnografice a Dobrogei, precum și organizarea de serate literare, reprezentații teatrale, loterii, baluri și diferite serbări publice.

— Organizarea de cluburi dobrogene înzestrate cu biblioteci și arhive.

— Organizarea și întreținerea unui birou de informații și de legături cu toate organizațiile culturale naționale din Bulgaria și străinătate.

— Întreținerea propagandei în scopul urmărit de societate.

— Înființarea de sucursale în celealte orașe din Bulgaria precum și în centrele europene.

Membri fondatori sunt considerați toți Bulgarii dobrogeni refugiați în Bulgaria.

Membrii activi se recrutează dintre Bulgarii din părțile robite, cari doresc să lucreze în folosul ideii bulgare.

Acest comitet a adresat memorii Marilor Puteri, cérând să se freacă în tratatul de pace anumite drepturi, prin care se urmărea în realitate menținerea unei situații de preponderanță economică a Bulgarilor și consolidarea ei.

Nu s'a dat nici o urmare acestor cereri, populația bulgărească nereprezentând în această provincie o populație de baștină și nu i se putea acorda privilegii, de acestea putând beneficia cu mai mult drept Turcii, cari însă n'au ridicat nici o pretenție.

Pentru curmarea agitațiunilor bulgărești din această regiune, guvernul român a numit ca prefecți ai Jud. Caliacra și Durostor pe doi dintre cei mai eminenți administratori și oameni de stat, G. Georgescu și în special I. Cămărașescu, cari și-au îndeplinit misiunea cu atâtă tact și pricerere, încât au înscris una din cele mai frumoase pagini ale istoriei acestei noi provincii.

Răsboiul din 1916 a împiedicat realizarea părții a două a programului elaborat, care cuprindea: pacificarea și românizarea provinciei.

Opera de pacificare a fost realizată cu atâtă succes, încât însuși Bulgarii păstrează cele mai frumoase amintiri

despre această administrație, concepută într'un spirit larg de dreptate și legalitate.

Totuși, o parte din intelectualii bulgari din această provincie, nemulțumiți de anexarea Dobrogei noi la România, s-au refugiat în Bulgaria unde, împreună cu refugiații polițiци din vechea Dobrogea, au format societatea „Dobrogea“, urmărind acelaș scop și uzând de aceleași mijloace ca și Comitetul de conducere și propagandă înființat la Bazargic după anexiunea Cadrilaterului la România, comitet despre care s'a vorbit mai sus.

III. Intre 1916—1918 (ocuparea bulgară)

Chiar din momentul isbucnirii răsboiului din 1916, populația bulgărească din Dobrogea nouă, tratată de Statul român cu atâtă toleranță, a adoptat o atitudine dușmănoasă fățișă, ajutând trupele bulgare în înaintarea lor, atacând trupele românești din spate și dedându-se la atrocitățile cunoscute asupra soldaților români răniți și prizonieri și asupra populației românești rămasă fără apărare.

Actele bulgărești de atrocitate au fost date publicitatii și descrise pe larg în numeroase volume, în care se ilustrează caracterul acestui popor, rămas pe o treaptă de civilizație foarte înapoiată.

Sentimentul de recunoștință pentru sprijinul pe care l-au găsit la Români în lupta lor de eliberare de sub jugul turcesc, este necunoscut la Bulgari.

De altfel, aceeași lipsă de recunoștință au manifestat-o Bulgarii și față de marii lor protectori Ruși, cărora le dătoresc în cea mai mare măsură independența și existența lor ca stat, neezitând să intre în răsboiu alături de Puterile Centrale și să pună trupele lor în fața trupelor rusești.

Pentru a ilustra și mai bine spiritul recalcitrant și lipsa de recunoștință a acestui popor, vom cita un exemplu de pe timpul începutului de revoluție rusă din 1905. Din 78 de neamuri felurite din imperiul rusesc, numai Bulgarii din sudul Basarabiei, aduși de Ruși ca coloniști din Peninsula Balcanică și ocrotiți de guvernul rus, s-au mișcat pentru a forma republica Cubei — Bolgrad.

In urma trupelor bulgare, care înajintau în Dobrogea, populația bulgărească s'a constituit în bande, care atacau populația de altă origină și în special populația românească omorând și distrugând din temelie sate întregi și jefuind tot ce aparținea acestei populațiuni ca : vite, alimente, îmbrăcăminte, etc.

Dacă populația nebulgărească din Dobrogea a fost scăpată de o exterminare totală, aceasta se datorește în mare măsură comandamentului german și în oarecare măsură celui turc.

După ocuparea întregii Dobroge, Comandamentul trupelor bulgare de ocupație a încreștinat rolul politic și administrativ societății „Dobrogea“, care a început o acțiune de teroare, desființând societăți, închizând școlile și nepermittând să se vorbească altă limbă afară de cea bulgară. Chiar în biserică au impus să se slujească numai în limba bulgară.

In locul școlilor românești s-au deschis imediat numeroase școli bulgărești.

Acțiunea aceasta de bulgarizare a Dobrogei a culminat în congresul pan-dobrogean dela Babadag (17—18 Decembrie 1917), la care au fost aduși cu forță delegații populației din cele patru județe ale Dobrogei, pentru a vota o moțiune adresată guvernului bulgar și Puterilor Centrale prin care se cerea anexarea întregiei Dobroge la Bulgaria.

In 1918, după spargerea frontului dela Salonic și ocuparea Bulgariei de către trupele aliate, elementul românesc refugiat, împreună cu demobilizații, se înapoiază la căminurile lor, unde găsesc o situație din cele mai jalnice, totul fiind distrus și jefuit.

Populația bulgărească din Dobrogea ieșe din acces răsboiu întărâtă economic este, grație acelorași procedee întrebuiințate în timpul răsboiului din 1877/78.

Bulgarii înfrânti, dau dovedă de cea mai înjositoare lăsatitate, se umilesc și cer iertare pentru faptele lor, justificând că tot ceea ce s'a făcut acolo se datorește presiunii exercitată de trupele bulgare.

Sancțiunile aplicate Bulgarilor pentru conduită lor în timpul răsboiului sunt sporadice și aplicate fără nici un

sistem, iar starea economică înfloritoare permite acestei populațiuni să acapareze toate personajile influente, să obțină achitări și repetitive amnestieri, să-și consolideze și mai bine drepturile de proprietate. Însuși președintele congresului dela Babadag, Dr. Ognianoff, a fost achitat și trăește astăzi la Constanța nestingherit în toate drepturile sale de proprietate și sfidând tot ce este românesc.

Ceeace indignază și revoltă populația românească din Dobrogea, este mai ales faptul că Bulgarii au reușit a face să fie împroprietăriți chiar dezertorii bulgari din armata română, în dauna elementului românesc pre tutindehi nedreptăjit.

IV. Irredenta și revendicările bulgare după 1918

La revenirea noastră în Dobrogea, o parte din populația bulgărească în frunte cu conducătorii ei, de teama răspunderii și în speranța că vor reveni din nou, se refugiază odată cu trupele bulgare.

Până la încheierea păcii, acești refugiați întrețin curente și redactează memorii pe lângă toate statele, cerând ca, în baza principiului de autodeterminare, să se hotărască finerea unui plebiscit în Dobrogea Nouă, renunțând la Dobrogea Veche. Contra acestor demersuri se ridică întreaga populație musulmană din Dobrogea și la marea congres din Constanța — după ce s-au expus toate suferințele îndurate din partea Bulgarilor, cari le-au acaparat averile începând dela 1878 până la 1890 — votează o moțiune, pe care o adresează guvernului român, conferinței de pace și futuror Marilor Puteri. Prin această moțiune se protestează împotriva pretențiunilor bulgărești și se cere ca, în cazul când se admite cererea Bulgarilor privitoare la plebiscitul în noua Dobrogea, să se admită plebiscitul în întreg Deliormanul până la linia Rusciuk-Razgrad-Şumla-Varna, unde elementul preponderant îl constituiesc Turco-Tătarii.

In fața acestei atitudini a populației musulmane din Dobrogea, Bulgarii renunță la ideia plebiscitului, iar refugiații bulgari, pierzând ultima speranță, convoacă în primăvara anului 1919 al doilea congres dobroghean, de data aceasta la Razgrad. În acest congres se ia hotărârea ca ac-

țiunea lor de până aci să se transforme într'o acțiune revoluționară.

Dela această dată, elementele refugiate în Bulgaria, al căror număr se ridică la circa 18.000, se reorganizează sub conducerea intelectualilor, membri vechi și noi ai Societății „Dobrogea“ și, sub ocrotirea directă a guvernului bulgar, întreprind două acțiuni :

— O acțiune internă în Bulgaria, pentru solidarizarea întregerii populațiuni în jurul ideii de cucerire a Dobrogei.

— O acțiune externă, constând din : formarea de nuclee în Dobrogea, cu rolul de a stârni nemulțumiri, de a perturba ordinea în stat și de a exploata situația creată în felul acesta în opinia publică străină, spre a forma convingerea că populația din Dobrogea nu poate suporta stăpânirea românească și că, în consecință, provincia aceasta trebuie redată Bulgariei pentru pacificarea spiritelor.

Ceeace este mai important de reținut, în afară de adunările periodice, sub denumirea de congrese, meetinguri, etc., care se repetă fără întrerupere, este acțiunea societății „Dobrogea“, sub două aspecte : politic și militar.

Din punct de vedere politic.

Societatea „Dobrogea“ este subvenționată de guvernul bulgar, dela care primește directive în acțiunile politice ce întreprinde.

Din punct de vedere militar.

Această societate a primit să fie subordonată, în mod acoperit, Statului Major bulgar din punct de vedere operativ ; în acest scop, Statul Major bulgar a' procedat la plasarea elementelor refugiate, sub forma de coloniști, în diferite puncte pe linia de frontieră a Cadrilaterului, ca să asigure :

— Menținerea permanentă a legăturilor cu populațiunea din Dobrogea, grație cărora să organizeze un aparat special de informații în acest ținut.

— Organizarea și înarmarea unităților de comităgii, compuse din refugiații pe teritoriul bulgar.

— Organizarea nucleelor de simpatizanți pe teritoriul nostru, cu a căror colaborare să întreprindă atacuri, în următoarele scopuri :

1. Exercitarea unei presiuni permanente asupra popu-

lațiunii rămase în Dobrogea, ca să acționeze politicește după ordinele societății „Dobrogea“ și — eventual — pedepsirea acestei populații în caz de neconformare.

2. Terorizarea elementului turc din Dobrogea, care nu aderă la acțiunea societății „Dobrogea“ și care are o atitudine loială față de Statul român, forțându-l prin aceste perpe-
tue amenințări să emigreze.

3. Terorizarea elementului românesc și a aparatului administrativ, pentru ca cele mai bune elemente să părăsească ținuturile acestea.

4. Crearea unei situații de permanentă încordare în Dobrogea, care — determinând autoritatea românească la aplicarea de măsuri excepționale — să dea conducătorilor societății „Dobrogea“ pretextul bine venit de a exploata în fața opiniei publice din Bulgaria și din străinătate această acțiune a Statului român, prezentând-o ca o acțiune de terorizare și prigonire a elementului bulgăresc.

Aceasta pentru timp de pace.

Pentru timp de războiu, planul alcăfuit de Statul Major bulgar prevede :

1. Nucleele informative vor executa instrucțiunile ce se vor da la începutul operațiunilor militare, conform indicațiunilor unor delegați speciali, ce vor fi fixați în interiorul Dobrogei și acoperiți de nucleele informative.

2. Unitățile de comitătii vor executa la începutul operațiunilor militare alte misiuni, al căror scop este de pe acum precizat: distrugerea mijloacelor de comunicații, a lucrărilor de artă, răspândirea știrilor provocatoare de panică, incendierea depozitelor necesare armatei, etc.

Este de remarcat faptul că o parte din elementele tineri din Dobrogea, membri ai Societății „Dobrogea“, atașate Secției de informații din Statul Major bulgar, îndeplinește cu ocazia serviciului militar, mai ales cei cu termen redus, misiuni militare informative, după directivele date de atașatul militar bulgar din București. Pentru ca aceste legături să nu fie prea vizibile, ele se practică prin intermediul preotului dela biserică bulgară din localitate, unde fiecare din acești agenți își maschează prezența sub pretext religios.

Serviciul de informații al Uniunii Sovietice, informat de starea creată în Dobrogea, îndeosebi în Cadrilater, a tras concluzia că terenul este prielnic pentru întreprinderea de acțiuni teroriste și de propagandă comunistă în această provincie. În urmărirea acestui scop, U. R. S. S. reușește prin emisarii săi să scindeze Societatea „Dobrogea“ în două și anume: una rămâne în forma ei veche sub numele de V. D. R. O. (Organizația internă revoluționară dobrogeană), iar alta, alcătuită pe baze comuniste, capătă denumirea de D. R. O. (Organizația revoluționară dobrogeană) și este subvenționată de U. R. S. S.

Această organizație dizidentă (D. R. O.) formează comitete de acțiuni și un organ de conducere sub prezidenția Drului Viceff și se trece imediat la acțiune, în anul 1925.

Din urmăririle efectuate de Serviciul S., s'a constatat că această nouă organizație dispune între altele și de următoarele secțiuni:

- a) De propagandă.
- b) De informații.

— Secțiunea de propagandă are aceeași structură ca și toate organizațiunile comuniste, deosebindu-se numai prin aceea că scopul revoluționar-social al acestei secțiuni este ca, introducând lupta de clasă în viața Statului nostru, să grăbească prăbușirea sistemului social în ființă și, odată cu aceasta, să anexeze Dobrogea la Statul bulgar.

— Secțiunea de informații urmărește: recrutarea de elemente capabile să procure informații de natură mai ales politico-militară, necesare armatei și acțiunii politice a Statului sovietic. Elementele recrutate, fie civile, fie militare, dar îndeosebi funcționarii, sunt sistematic dirijate, indemnitate să plece din Cadrilater, spre a se introduce în toate instituțiunile mai importante de stat, unde sunt fixate ca piонii ai acestui serviciu, pentru formarea unei rețele informative pe întregul teritoriu al țării.

Organizația de spionaj descoperită anul trecut la Poșta Centrală din București, reprezenta unul din nucleele informative formate de Serviciul de informații al U. R. S. S. pe teritoriul nostru.

Deși organizația D. R. O. are un program politic re-

revoluționar, considerat ca ilegal și netolerat în Bulgaria, toți fișii Statului bulgar tolerează prezența ei în Bulgaria, ca și acțiunea ei pe teritoriul nostru și, ceva mai mult, tolerează chiar prezența unor experți tehnici sovietici în materie de informații, cari dirijeză acest aparat informativ și le acordă chiar sprijinul său.

Din cercetările făcute, s'a constatat că s'a ajuns la stabilirea de raporturi între Serviciul de informații al Statului bulgar și această organizație revoluționară, în următoarele condiții:

1. Această organizație nu va întreprinde nici un fel de acțiuni comunisto-revoluționare pe teritoriul bulgar.

2. Acțiuni comuniste-revoluționare vor fi întreprinse numai pe teritoriul românesc, în special în Dobrogea, cu scopul de a provoca perturbații și de a lupta prin toate mijloacele pentru anexarea Dobrogei la Bulgaria.

3. Elementele de conducere ale Secției de informații din această organizație să fie cunoscute de Serviciul de informații al Statului bulgar.

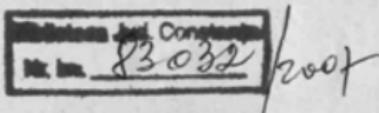
Intregul material informativ ce se va obține de această secție de informații să fie comunicat în copie și Serviciului de informații al Statului bulgar.

Această secție informativă, după cerere, să procure material informativ necesar Statului bulgar.

4. În caz de răsboiu, secția de informații va lucra pentru indeplinirea rolului ce-i va reveni, în strânsă legături cu serviciile de informații ale Statului bulgar.

O altă latură a activității D. R. O. este aceea că un stat din Occident — în vederea acțiunilor sale din Macedonia și Bulgaria — a acaparat această nouă organizație, transformând-o în unealtă și este pe cale să acapareze și organizațiile de comităii, care operează în Cadrilater. În ce scop, se va vedea mai târziu.

Din primele indicații ce posedăm până în prezent, reiese că, prin acțiunea comităilor bulgari în Cadrilater, se urmărește a se împiedica o apropiere între România și Bulgaria. De altfel, este cunoscut faptul că, cu prilejul vizitei d-lui Titulescu la Sofia, organizațiile macedonene din București au dat un atac violent împotriva Legațiunii bul-



gare din Bucureşti și simultan, se produceau incursiuni în Cadrilater. Această acțiune, socotită a fi un alt dedesubt, s'a constatat în urmă că s'a produs în urma unor sugestii ale organizațiunilor macedonene din Bulgaria.

Acțiunea acestor două societăți dobrogene, cea veche și cea nouă, a avut următoarele rezultate concrete :

1. Stabilirea de legături în Dobrogea sub auspiciile Statului bulgar și posibilitatea de a împinge aceste legături până în Sudul Basarabiei, în cele 44 sate locuite de Bulgari, în scopul de a se activa și acolo pentru cauza națională bulgară și a se provoca perturbații contra ordinei și a desvoltării pașnice a acestei regiuni.

2. Formarea unui întreg aparat de propagandă și agitație, care să lupte și în alte țări pentru cauza bulgară.

3. Crearea unui aparat informativ cu caracter militar, care — datorită încăpățânerii și fanatismului specific Bulgarilor — este menit să îndeplinească un rol important într'un eventual răsboiu, sau în împrejurări critice excepționale.

4. Statul sovietic a reușit și el să întindă din Basarabia în Dobrogea un braț tentacular spre Slavii de Sud și pentru largirea bazei acțiunii revoluționare mondiale, al cărei pericol pentru ființa noastră de Stat este evident.

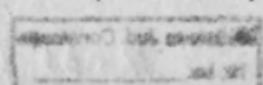
III.

INCHEERE

După cum s'a văzut în cuprinsul acestui studiu, Bulgarii din Dobrogea reprezintă populaționea a cărei așezare în această provincie este de cea mai recentă dată. Cu toate acestea, este populaționea cea mai turbulentă, care revendică drepturi istorice inexistente și se găsește în permanent conflict cu celealte populaționi indignate de pretențiunile sale arogante și nejustificate.

S'a evidențiat că din toate răsboalele trecute, această populațione a eșit întărîtă economic este, din cauză că a știut să profite de situațiunile turburi pentru a se îmbogați pe orice cale.

Datorită acestui fapt și încurajată de atitudinea prea indolentă a administrației românești, lăsată în cea mai mare



parte în seama elementelor locale, care pun mai presus de toate interesele personale și trădează, sub raportul național, misiunea ce li s'a încredințat, s'a ajuns la actuala stare de lucruri, ale cărei consecințe sunt următoarele :

1. Am dat posibilitatea de a se creia în Dobrogea situații penibile, care au putut fi exploatați de Bulgari în Dobrogea, în Bulgaria și în străinătate.

2. Am dat posibilitatea elementului bulgar să-și consolideze și mai mult situația economică.

3. Am dat posibilitatea ca Bulgaria să exercite, sub diferite incarnații politice, un rol preponderant în această regiune și am acordat beneficii, care au permis acestui element să se infiltreze acolo unde nu avea ce căuta, provocând prin aceasta acțiuni dăunătoare Statului nostru.

4. In fine, am dat posibilitatea ca Bulgaria din Cadrilater să pătrundă din propria lor voință și după sugestiile guvernului bulgar în toate domeniile, ca și cum s'ar găsi într'o provincie bulgară.

In ce privește problema colonizării în Dobrogea, care va forma obiectul unui studiu aparte, și situația populației musulmane, se evidențiază următoarele :

In scop național, s'a întreprins într'o măsură oarecare colonizarea Cadrilaterului.

S'au trimis acolo două categorii de Români : Daco-Români din vechiul regat și Români macedoneni.

Așezările autohtone în această regiune își îndeplinesc cu greu misiunea, dar cu bune rezultate, și această infilație va da roadele urmărite de Statul nostru.

In ce privește colonizarea cu Români macedoneni, se constată că aceștia s'au ocupat prin tradiție mai ales cu creșterea vitelor și cu comerțul, dar niciodată cu agricultura.

Acest element foarte bine înzestrat din punct de vedere al însușirilor negustorești, ar fi făcut minuni în târgurile evreiești din Basarabia, pe când în Cadrilater, Români macedoneni s'au găsit în fața unei noi meserii, aceea de plugari, care nu se prea potrivește nici cu obiceiurile, nici cu deprinderile, nici cu temperamentul lor.

In ultimul timp ni se face cunoscut că populația bulgară, profitând de neîndemânarea și nepriceperea coloniștilor

macedoneni la cultivarea pământului, a isbutit să exploateze, sub diferite forme, pământurile acestora.

Dar mai îngrijorător și mai regretabil este faptul emigrării elementului musulman din Cadrilater în Turcia, vânzându-și Bulgarilor pământurile sub formule juridice dibace.

Este cazul să relevăm această tragedie a Muslimilor din Cadrilater.

Dela anexarea Dobrogei vechi (1878), Regele Carol I — ajutat de sfetnicii săi — ajunsese la concluzia că singura populație inofensivă și loială pe care se poate conta până la romanizarea completă a Dobrogei, este populația musulmană.

In consecință, i s'a arătat acestei populațiuni o solicitudine specială, garantându-i-se cea mai deplină libertate religioasă, culturală și juridică. Timpul a dovedit că aprecierile asupra acestei populațiuni au fost juste și există dovezi că Muslimii au avut prilejul să ne arate întreaga lor recunoștință, mai ales în următoarele trei împrejurări :

1. In timpul răsboiului din 1916, Muslimii din Dobrogea au apelat la Statul turc și la Comandamentul german pentru ocrotirea și apărarea populației și a bunurilor românești. In casele lor au găsit adăpost familiile românești și averile locuitorilor români au fost luate în păstrare de Muslimi.

2. In momentul când se svonise că prin pacea separată dela București urma să se modifice linia de frontieră a Dobrogei și să fie strămutată pe linia Cobadin, mii de Turci și-au părăsit pământurile și căminurile, refugiindu-se în massă pe teritoriul ce rămânea țării noastre. In geamia dela Constanța, construită de Regele Carol I, s'a ținut interminabile consfătuiri, s'a înălțat rugăciuni pentru bunii ocrotitori români și s'a cerut guvernului turc să nu-l lasă pradă Bulgarilor.

3. In 1918, când Bulgarii au cerut plebiscit pentru Cadrilater, toți Muslimii din Dobrogea și Cadrilater — după cum am arătat și în altă parte — s'a ridicat împotriva acestiei pretenții absurde a Bulgarilor, relevând purtarea barbară a acestora față de ei și accentuând că ei reprezintă elementul preponderant în această regiune, afir-

mândru-și ca atare în mod loial dorința de a rămâne sub stăpânirea românească. Ceva mai mult, ca un răspuns la pretențiunile Bulgarilor asupra Cadrilaterului, Mușulmanii au cerut alipirea întregului Deliorman la țara noastră.

Nu știm în ce măsură este cunoscută M. S. Regelui Carol II și guvernelor noastre această abatere dela tactica stabilită încă dela 1878 și anume: *ocrotirea specială a Turcilor până la romanizarea Dobrogei și dacă se mai știe că pământurile pe care le vând Mușulmanii, trec astăzi deghizat în mâinile Bulgarilor cu concursul conștient al administrației noastre, care contribue astfel la isgonirea unui element loial și la înfărirea elementului bulgar, care își urmează opera de acaparare a acestor bunuri și teritorii.*

CENTRELE ORGANIZAȚIEI V. D. R. O.

Turtucaia	Alfatar
Turkşmil	Tar Asen
Senova	Şahinlar
Covangilar	Caraorman
Belica	Ghiurghengic
Cusuiu din Vale	Ghiulerchioiu
Sarighiol	Pândicli
Antimova	Alifac
Vischioi	Caibular
Chiose Abdi	Acbunar
Rahova de Jos	Echingic
Cadichioi	Cociular
Sarsânlar	Cairac
Hadâr Celebi	Arabagii
Chiose Aidin	Caraaci Mic
Asfatchioi	Topcii
Sarighiol	Aratmagea
Sargilar	Cainargeaua Mică
Popina	Cainargeaua Mare
Garvan-Cioara	Carageat
Hogechioi	Chiutuclia

Doimuşlar	Haschioi
Vetrina	Srebărna
Cocina	Baltagiu Nou
Cirecci	Uzulchioi
Beibunar	Seid Ali Facâ
Aidemir	Silistra
Calipetrova	Babuc

XV.

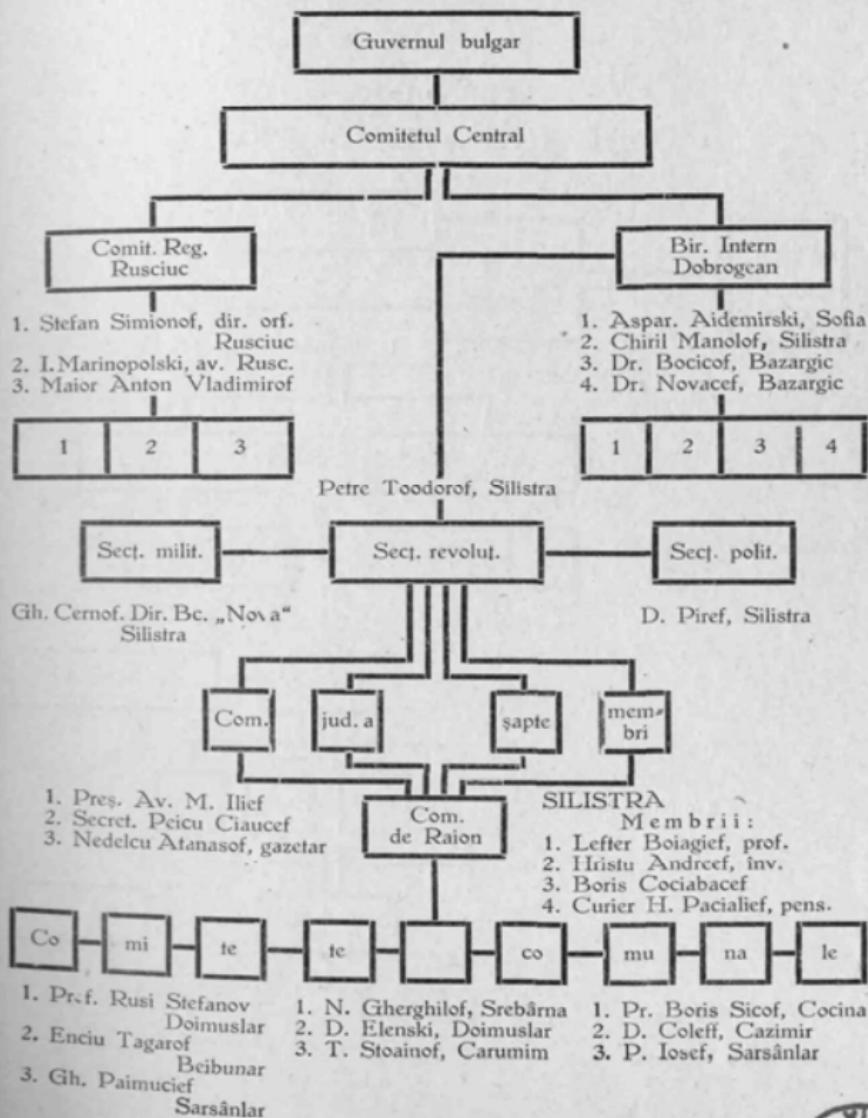
CENTRELE ORGANIZAȚIEI D. R. O.

Cadichioi	Olucli
Sarsânlar	Ghiulerchioi
Popina	Echingic
Tătărija	Cairac
Silistra	Hadâr Celebi
Ostrov	Bei Bunar
Almalău	Cainargeaua Mică
Babuc	Caibular
Cercovna	Caraci Mic
Alfatar	Arabagi
Ghiurghengic	Alifac
Cociular	Pândicli
Topcii	Arafmagea

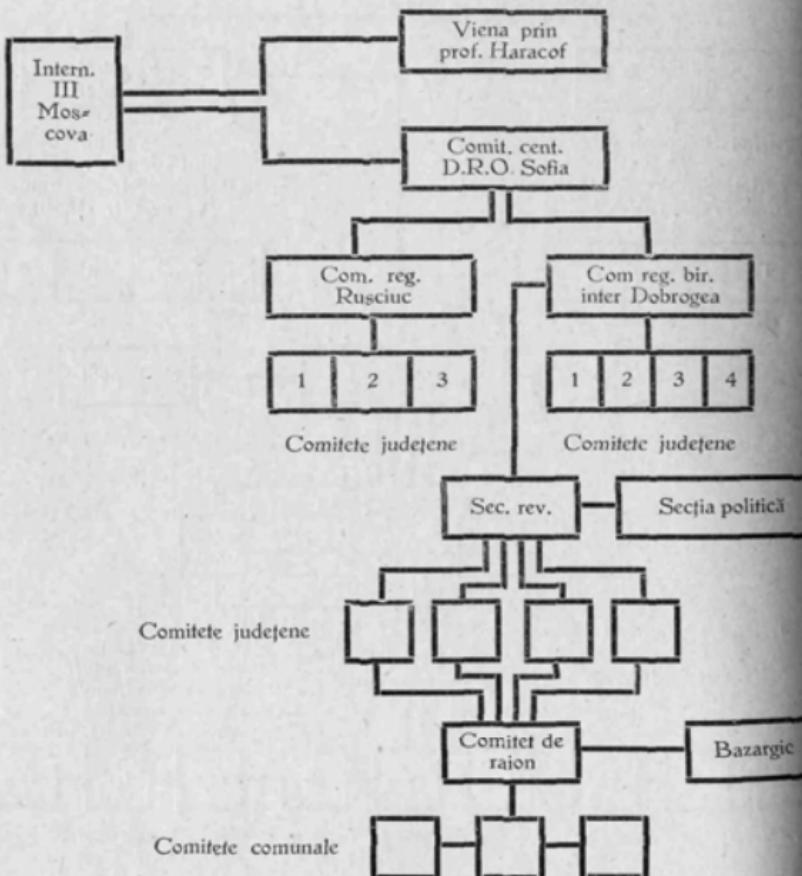
Atacurile comitagliilor bulgari în Dobrogea între 1923—1932

Anul	Atacuri propriu zise	Apariții
1923	120	2
1924	121	6
1925	115	21
1926	70	9
1927	35	8
1928	38	5
1929	21	5
1930	25	2
1931	13	6
1932	21	4
Total	579	68

GRAFICUL №. 1
ORGANIZAȚIA V. D. R. O.



GRAFICUL №. 2
ORGANIZAȚIA D. R. O.



ANCORARE

Vîn pânzele... orașul se arătă
Cu naveluri de turnuri și grădini,
Păinjeniș de umbre și lumini
Tresare peste apa nemîscată.

O ancoră cu vînt se cufundă,
Stărmenând în cercuri apele ce dorm...
Sub lună, tresărind din undă'n undă,
Se oglindesc catargele diform.

Grigore Sălceanu

PE MUNȚI

Pe munți amurgul se coboară,
S'aude-un muget trist de taur,
Râsare luna pe o moară,
Ca un păinjeniș de aur.

În adâncimi cascada urlă,
Un dangăt lung pe vînt se duce,
În jarul lunii, pe o turlă,
Străfulgeră, pierind, o cruce.

Grigore Sălceanu



ANTICHITĂȚI DIN SCYTHIA MINOR

COLECȚIA MARIA ISTRATI-CAPȘA

MUZEUL „PALATULUI CULTURAL” DIN T. SEVERIN

În Colecția „Maria Istrati-Capșa”, transformată după război în „Museul Dr. C. Istrati” și adăpostită în Palatul Cultural din T. Severin, se află o vitrină (Nr. 16) rezervată antichităților greco-romane din Dobrogea. Ele au fost achiziționate de însuși Dr. Istrati care, nefiind specialist, a cumpărat mai multe falsificate. Din această vitrină am spicuit pe cele mai caracteristice, ce ar putea contribui la cunoașterea trecutului dobrogean.

1. — **Tomi.** Cap femenin din marmură albă. Aflat pe malul mării, unde căzuse în urma surpării râpei. Înalt de 0,173 m. *Fig. 1.*

Părul femeii e strâns în coc pe ceafă, iar peste el pare să fi fost o coroană de foi. Fața ei este rău tocită de intemperiile atmosferice. Probabil a fost ruptă dela o statuă ce infățișa pe o *Victoria*. Epoca sculpturii nu poate fi precisată.

2. — **Tomi.** Fragment dintr'un mare relief de marmură albă. Măsoară: 0,390 × 0, 270 × 0, 183 m. *Fig. 2.*

Reprezintă tot o *Victoria*, încununată, cu aripile și o parte din picioare distruse, ce ține în mâna dreaptă un biciu, iar cu stânga își ridică colțul hainei. Era desigur într-o *quadriga*, pe care o mâna în spre dreapta. Urme din spatele și picioarele cailor abea se mai disting în fața ei. Aș inclina a data acest monument din secolul II—III a. Chr., deși e slab conservat. Va fi făcut parte dintr-o clădire de seamă a orașului, poate chiar din friza unui templu.

3. — **Tomi.** Colțul de jos din stânga al unui relief de marmură albă. După cum rezultă din însemnarea făcută în registrul inventar al vechiei colecții, a fost găsit în „cripta cu crani din Constanța”



Fig. 1



Fig. 2

și „oferit de d-l I. Bănescu“.

Dimensiunile : $0,165 \times 0,117 \times 0,019$. Fig. 3 a.

Figurațiile erau închise de un cadru mai lat la bază și rezervat pentru o inscripție ce nu s'a săpat, sau a fost executată cu vopsea și nu ni s'a păstrat. Cele două scene, fragmentare și ele, sunt separate de o coloană păstrată, ce stă pe o triplă bază profilată. În compartimentul din stânga se află în picioare un personaj mușchiulos, care își reazămă dreapta pe o măciucă sprijinită de pământ.

Capul ii e sfărâmat. Ce va fi avut în stânga ridicată și acum distrusă, e greu de ghicit. Mijocul lui e infășurat într'o bucată de stofă, o specie de șorț. În dreapta coloanei se vede un leu fără cap, pe jumătate doborât la pământ și sprijinit cu labele din față pe fusul coloanei. El

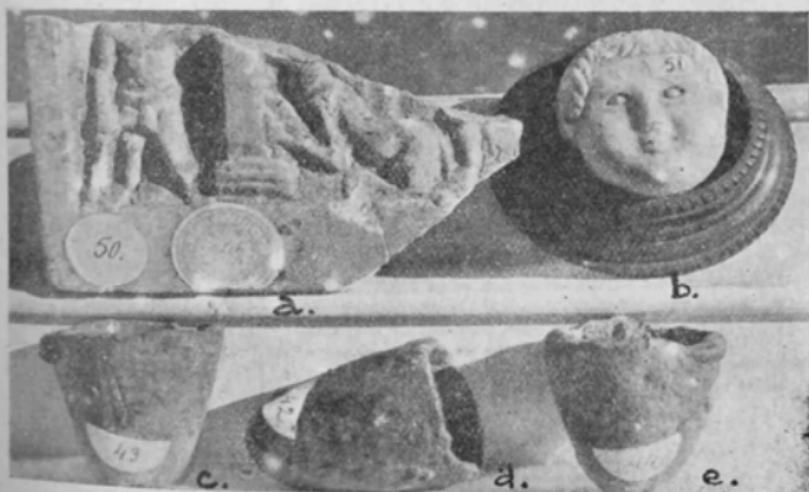


Fig. 3

e în luptă cu un om din care abia se mai păstrează o parte din piatră, cioare cu o bucață din haină.

Placa de marmură cuprindea, fără îndoială, o serie de tablouri separate prin coloane, din muncile lui Hercule. În primul compartiment era însuși zeul în reprezentare, într-un paos; în a doua despărțitură lupta lui cu leul din Neme, și apoi se înșiruau altele, în număr de șase, sau cel mult douăsprezece.

4. — Tomi. Lampă din lut roșu, lucrată cu multă pricepere. Măsoară : 0,124 m. lungime și 0,078 m. lățime. Fig. 4.

Reservorul ei este perfect circular și cu capacitate puțin adâncit. Ciocul îi este împodobit cu două ornamente arcuite, iar mănușa perforată și frumos curbată. Pe secțiunea capacului și deasupra crisiștilui de alimentat cu combustibil, se află o scenă din lumanăr între un satir și o nimfă. După formă și lucru opaițul poate fi datat cu certitudine din secolul întâi d.Chr. Un exemplar absolut identic, însă de proveniență necunoscută, se găsește și la



Fig. 4

colecția d. Dr. Severeanu. E posibil ca fabricantul acestui tip de lămpi să fi fost chiar din Tomi, sau din unul dintre orașele vecine, căci în altă parte nu-l mai întâlnim.

5. — Tomi. Lampă din lut roșu, lungă de 0,079 m. și înălțime de 0,062 m. Fig. 5 a.

Are capacul pierdut în cea mai mare parte și pe el era săpătă o scenă din care mai rămâne partea inferioară a unui taur doborât.

la pământ. Ar fi fost deci Mithra tauroctonul și, în acest caz, opaișul era folosit într-o grotă mithriacă¹⁾. Pe fund sunt imprimate două litere grecești, a căror înălțime atinge 0,011 m.: ΔΙ. Fără îndoială, aceasta e firma unui fabricant local deja cunoscut la Tomi²⁾.



Fig. 5

6. — Tomi. Lampă de pământ negru, de o mărime apropiată celei precedente. Are ciocul și mănușa lipsă. Fig. 5, b.

Pe fund stă adâncită și închisă într-un cerc o cruce simplă, punctată între golurile dintre brațe. Obiectul e din primele veacuri ale creștinismului la Tomi. Orașul, ca centru creștin de seamă, e bine cunoscut³⁾.

7. — Tomi. Lampă de lut roșu, ce are mănușa ruptă. Măsoară: 0,071 × 0,054 m. Fig. 5, c.

Pe capacul ei se află reliefată o acvilă, iar pe fund o inscripție grecească aproape ștearsă, ce se poate cefi în felul următor:

'Αθά (ν α σ). etc.

'Εποι (ετ).

Înălțimea literelor e de 0,006 m. Primele trei dau posibilități la o mulțime de întregiri. Fabricantul, ori care ar fi numele exact al lui, trebuie să fie local, ca și în alte cazuri necunoscute⁴⁾. Epoca: secolul III—IV d. Chr.

¹⁾ Lucerne similare și cu aceeași intrebunțare, la Cumont, *Textes et Monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, II, p. 409, Nr. 289 și fig. 338, Bruxelles, 1896.

²⁾ Teodorescu, *Monumente inedite din Tomi*, p. 51, Nr. 23, București, 1915. Taurul aci nu e culcat la pământ.

³⁾ Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, p. 69 sqq., București, 1918.

⁴⁾ Teodorescu, o. c., p. 52, Nr. 24; un Εβ κτήματων ἐποίει (?)

8. — **Tomi.** Lampă de lut roșu. Măsoară : $0,067 \times 0,044 \times 0,024$ m. Înălțimea literelor : 0,004. Fig. 5, d.

E de tipul marilor fabricanți și exportatorii în tot Imperiul din secolul al doilea după Chr. Pe fundul ei sunt slab păstrate urmele a șapte litere susceptibile la multe lecturi ca: *Atimetii, Armenii, Campiti*, etc.

11—16. — Tot din Tomi sau din împrejurimi mai notăm următoarele lămpi: a) Cinci opaiete de *terra rosa* aflate la Constanța, identice ca tehnică și mărime (0,070 m. lungime și 0,053 m. lățime). Fiecare poartă, reliefată pe capac, câte o acvilă. b) Două opaiete asemănătoare celor precedente, unul aflat la Tomi, iar altul la *Axiopolis* (Cernavoda), ce sunt împodobite pe capac cu câte un *Pegasus* pe care călărește *Bellerophon*. c) O *lucerna* de pământ negru, aflată la Axiopolis, poartă imprimată pe fund o inscripție iligibilă, cu caractere grecești și aranjate pe trei etaje, din care se pot vedea numai doi k. d) O ultimă lampă din lut negru a fost aflată la Constanța și pare a fi semnată pe fund: *Albucci*(?).



Fig. 6.

17. — Fața unui cap delă o statuetă de marmură albă. Descoperită la *Tropaeum Traiani* (Adamclissi⁵⁾). Înaltă : 0,068 m. Fig. 3, b.

Obrajii și bărbia rotunde, gura mică, nasul drept, ochii bulbucași, părul dispus în șuvițe groase, căzute pe frunte și pe tâmpale, ne arată o sculptură din vremea traianee. Poate că puțin dibaciul sculptor s'a gândit să infățișeze pe însuși invingătorul Dacilor, ce era foarte popular la *Tropaeum* și prin mărăștel monument ridicat aci.

18. — Com. Cilic, jud. Tulcea. Altar de calcar văros, aflat lângă biserică satului, după cum rezultă dintr-o însemnare a d. Moisil⁶⁾.

E înalt de 1 m., iar la profile de 0,200 m. Fig. 6.

Intr'o scobitură, pe una din fețele trunchiului e sculptat în alto-relief *Pria-*

⁵⁾ Menționată de d. Moisil în *Buletinul Comis. Monum. Ist.*, 1911, p. 140 și de d. Murnu, în acelaș *Bul.*, 1913. 9. 99, nota 1.

⁶⁾ o. c., p. 140.

pus, înalt de 0,400 m. Dela brâu în jos divinitatea e în nud, iar în poala tunicei, cu care îi este îmbrăcat bustul, poartă o grămadă de fructe. Are barba mare și pe cap o căciulă rotundă. Cu un *phallus* enorm se ajută la sprijinirea greutății din poală. În jurul capului lui și eșind chiar din creștet, se desprind două mari ciorchine de struguri. Monumentul de față are un caracter agrest și de gen sincretist, după cum indică simbolul productivității și al abundenței. De altfel așa era conceput cultul priapic în veacul anarhiei religioase și militare, când zeul acesta devine *Priapus Pantheus*, cum îl și numește o inscripție din Dacia⁷⁾. Astfel se explică concepția largă ce o capătă adorarea lui, precum și numeroasele feluri de reprezentare din această vreme⁸⁾. Înfățișări similare celei de față sunt și ele destul de numeroase⁹⁾, și mai cu seamă în centrele rurale cu o agricultură înfloritoare; căci aci trebuie văzut mai întâi un Priap ca protector al fertilității grădinilor și ogoarelor. Azi se cunosc puține centre romane unde a înflorit cultul acestui zeu. Faptul e datorit lipsei de monumente mari sculpturale ori de inscripții, căci adoratorii lui se mulțumeau așa aduce mici ex-voturi anepigrafice, cele mai multe inedite prin muzeele țărilor dunărene. Altarul dela Cilic, dat fiind și modul izolat în care a fost descoperit, era probabil așezat în mijlocul unei grădini ori câmpii cultivate, cu scopul de a protegii plantațiile de orice vătămare omenească sau a naturii¹⁰⁾. Zeii unei regiuni sau situații locale sunt impuși mai întâi de ocupația și nevoile materiale ale credincioșilor.

19. — Fragment din peretele unui sarcofag de piatră, provenind dintr-o localitate necunoscută din Dobrogea. Măsoară: 485×0, 315×0, 170 m. Fig. 7 a.

⁷⁾ CIL. III, 1139 (Dessau, I. L. S., Nr. 3589): *Priepo Pantheo, P. P. Aelii et Antoninus aediles col. Apul. dedicaverunt, Severo et I[Q]uin[s]fiano cos. Tot pentru cultul lui Priap în Dacia mai v. Pârvan, Știri nouă din Dacia Malvensis, An. Ac. Rom. Tom. XXXVI, Mem. Secț. Ist., pag. 28 și pl VIII, fig. 4. Un phallus inedit dela o statuă priapică aflat la Romula e în col. Capșa.*

⁸⁾ Jessen, s. v. *Priapos*, în Roscher, Lex., III, 2, col. 2981 sqq.; Cumont, în Daremburg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités*, IV, I, s. v. *Priapus*, p. 645 sqq.

⁹⁾ Jahn, in *Jahrbücher des Vereines von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, XXVI (1859), pl. 2, fig. 1, reproducă și la Jessen. în Roscher, Lex., col. 2983, fig. 2; Reinach, *Rép. statuaire*, II, p. 74, Nr. 5 și III, p. 232, Nr. 4; Chaptot-Cagnat, *Manuel d'arch.*, I, p. 414, fig. 212, etc.

¹⁰⁾ Cumont, o. c., p. 646.

Din motivul sculptural cu care era ornat se mai păstrează corpul fără cap și flancul piciorului drept sfârmat al unui amoraș bine modelat, în sprijin spre dreapta, susținând pe umeri o bogată ghirlandă impletită din foi, iar în mâna dreaptă, lăsată pe lângă corp în jos, un strugur. Motivul ornamental se continua, repetându-se de mai multe ori pe fețele laterale ale sarcofagului. Strugurile din mâna lui Eros ne indică caracterul bahic al reprezentării, ca și pe sarcophagul „Ghica”, aflat probabil la Reșca în Romanați și acum în muzeul

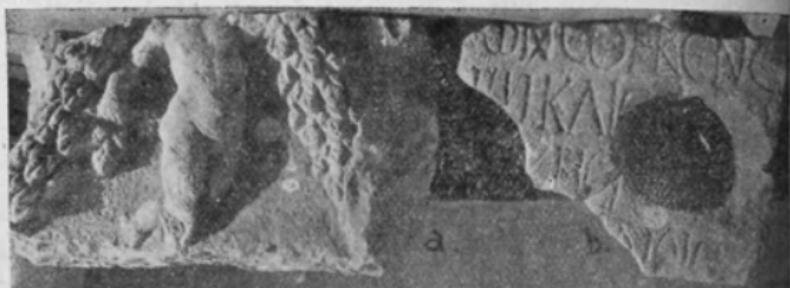


Fig. 7

din București¹¹⁾). Piatra în care a fost lucrat fragmentul din col. Capsă e din una din carierele dobrogene, probabil dela Enigea. Epoca : secolul II d. Ch.

20. Fragment dintr-o inscripție funerară grecească, ruptă în patru bucăți. Localitate necunoscută din Dobrogea. Măsoară : 0,335 × 0,295 × 0,125. Fig. 7 b. În centrul fragmentului e o scobitură circulară în care a fost fixată o tăjână de ușe. Din inscripție au mai rămas patru rânduri fragmentare, a căror înălțime ajunge : 0,065 m. Epoca : veacul III—IV după Cristos. Înaintea lui și din primul rând e păstrat colțul de jos al unui Ν, deci ne putem gândi la terminațiunea unui genetiv plural: ΝοΝ. Ultima literă din același rând e un Ο sau Ζ. În rândul următor, primele trei litere sunt sigur: TIU. Lângă scobitura circulară e parte de sus a unui Ζ. Din rândul al treilea se poate scoate sigur cuv. ζήσα[ζ], ceeace ne dă caracterul funerar al monumentului. Ultimul

¹¹⁾ Tocilescu, *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități*, p. 541 sqq., București, 1902.

rând conține semnele OIOIO, ce ar putea fi socofite și ca un ornamente. Lectura:
....νῶν ἔθηκεν ο (sive c)
....τιο (sic) καὶ ο (....)
....ζησα[ς ἔτη]
....ΟΙΟΙΟ (?)

21. Candelă creștină din bronz, lungă de 0,249 m. și înaltă¹²⁾ de 0,079 m. Proveniența: localitate necunoscută din Dobrogea. Fig. 8.

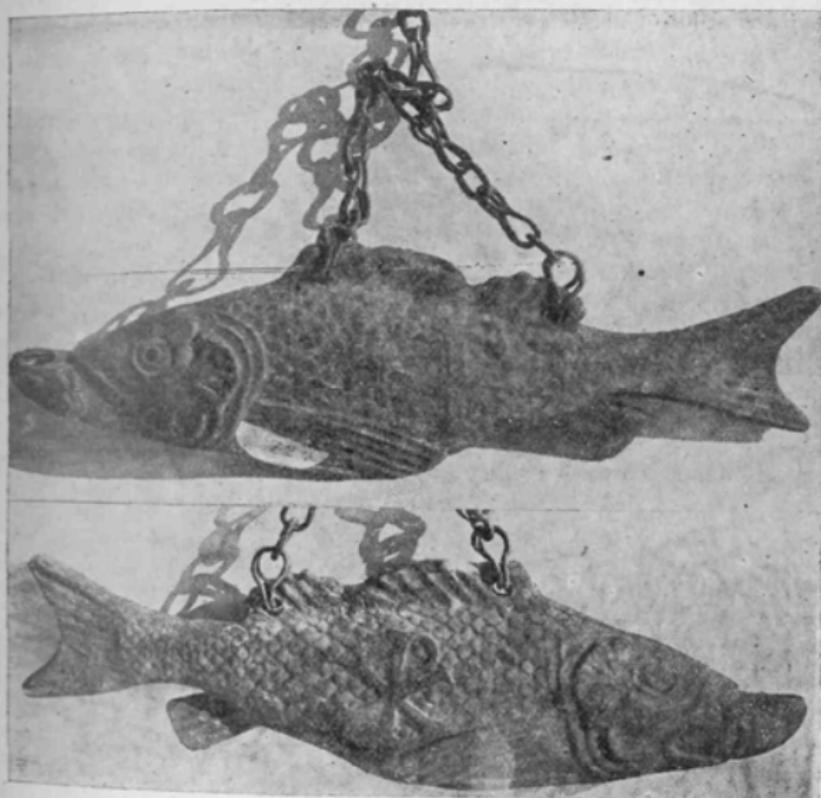


Fig. 8

Lampa are o frumoasă formă de pește, turnată cu multă îngrijire, ceeace o face a fi una din cele mai frumoase din acest gen¹²⁾.

¹²⁾ Exemplare similare la Dölger, *IYOYC*, vol. III, [pl. LXXXVI, 2 și IV, pl. 247, 1, Münster im Westf., 1922—1928.

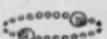
Se atârna cu un lăntișor, păstrat intact și el și fiind format din verigi una mică rotundă și alta alungită și dublă, ce se succed. Cele două ramuri ale lanțului sunt prinse în două perforații ale aripiocarelor peștelui, iar sus se termină cu un cârlig de atârnat. Peștele înghiite în altul mai mic, răsturnat cu pântecele în sus, ce are în gură un orificiu pentru introdus fitilul. Borta pentru alimentație basinul e în aria pioara din spatele peștelui, ce se astupa cu un dop tot de bronz, acum pierdut. Pe o latură a peștelui stă bine reliefată o cruce de formă bizantină, puțin vătămată de rugină și a cărei înălțime e de : 0,037 m. Corespondent pe latura opusă se găsește un *labarum* simplu, format dintr-o simplă cruce de tip „Sf. Andrei“ și întrețăiată de un P. Înalt de : 0,038 m. Obiectul, prin analogie, poate fi datat din secolul IV-V, d. Chr., când infloarea în Scythia minor creștinismul cu un aspect romano-bizantin. Atunci s-au produs aci frumoase lucruri de artă creștină, ce s-au exportat și prin imprejurimi¹³⁾). Centrul acestor fabricate era tot *Tomi*¹⁴⁾.

22.—23. Trei cupe conice din pământ, de aceeași mărime. S'au descoperit la Constanța. Măsoară : 0,074 m. în înălțime. Fig. 3, c—e.

In interior păstrează urme de bronz topit. Cred că au servit ca mici creuzote în care se topea bronzul pentru a fi apoi vărsat în forme. Forma conică arăta că erau așezate pe un fel de rastele.

Roma, 1 August 1935.

D. Tudor



¹³⁾ O lucernă de bronz găsită la Luciu în jud. Ialomița, cf. Pârvan, o. c., 30, Nr. 35 și pl. IX, 2. Alte descoperiri la Netzhammer, o. c., passim.

¹⁴⁾ Multe inedite în Muzeul din București. Altele la Constanța și în colecții particulare.

SICIA TRANSDUNĂREANĂ

DUPĂ TH. CONDRATOVICI

Cercetând, sub raportul așezărilor în Dobrogea, diferențele neamurî ce se găsesc în această provincie, am întâmpinat mari greutăți în lămurirea unor asemenea chestiuni din cauza lipsei de orice fel de informații și mai cu seamă scrise. Descrierile de călătorie ale acelora ce au trecut prin acest ținut, informațiunile răzlețe ce se pot găsi presărate îci și colo prin diferențe lucrări de un caracter, foarte variat sunt singurele isvoare de orientare și informație în această privință, dar, cum ușor se poate bănuia, puțin îndestulătoare pentru o cunoaștere temeinică a problemei.

In unele cazuri se puteau întâlni printre bătrâni unii oameni, martori ai diferențelor evenimente istorice, cari puteau aduce unele lămuriri de o importanță capitală în legătură cu mișcările de populații, petrecute în această bucată de pământ dintre Dunăre și Mare, sau cu diferențe evenimente istorice capitale. De aceea expunerea orală, bine aleasă, este mai ales pentru provincia noastră de un foarte mare interes și așa se explică de ce chiar cunoscutul profesor și cercetător bulgar Miletic a folosit-o cu cel mai bogat rezultat când a căutat să stabilească vechimea elementului bulgăresc din nord-estul Bulgariei, cuprinsând în această delimitare și Dobrogea, — în cele două lucrări clasice ale acestui profesor. [Lj. Miletic : Das Ostbulgarische (în colecțiunea : Schriften der Balkan-commission — Linguistische Abteilung — Wien 1903; Lj. Miletic : Staroto bălgarsko naselenie vă seaveroiztočna Bălgaria, Sofia 1920). (Vechea populațione bulgărească din nord-estul Bulgariei)].

Dificultatea unei precizări măcar aproximative a timpului de așezare este și mai mare mai ales pentru populațiunile infiltrate încetul pe încetul, în cete mici, pe neobservate, cum este cazul elementului rusesc, înțelegându-se prin această denumire Lipovenii și Ucrainenii, presărați în așezări compacte prin unele sate, sau împrăștiați în populaționea diferențelor orașele și târguri din Dobrogea.



O lucrare de o deosebită valoare în ceea ce privește elementul ucrainean din Dobrogea este aceea a lui Th. Condratovici, intitulată: *Zadunaiscaia sici, sau în traducere românească*:

Sicia transdunăreană.

(*După amintiri și povestiri locale*)

de

Teodor Condratovici

(*Cu anexa portretului Zapororeanului A. I. Colomieț, care trăește până acum, a hărții și planului Siciei și deasemenea cu anexa vederii Dunavățului*).

Editura redacției revistei „Kievskai Starina” („Antichitatea Kievului”).

Kiev,

*Tipografia H. T. Korceak-Novitchi, strada lui Mihai,
Casă proprie.*

1883.

In această scriere s'a infățișat povestea Siciei transdunărene după amintirile bătrânlui Anania Ivanovici Colomieț în vîrstă de 120 ani, (1762—1882), ce trăia în satul Dunavățul de jos din Județul Tulcea și care participase ca element activ și martor ocular la o bună parte din istoria acestei organizații căzăcești dela guile Dunărei.

Plină de pitoresc și de interes, opera lui Condratovici, devenită o carte foarte rară, este un izvor de cel mai mare preț pentru cine voește să cunoască povestea Cazacilor zaporojeni de la gurile Dunărei, ale căror isprăvi războinice sunt și astăzi vii în amintirea populațiunilor din aceste părți ale Dobrogei și al căror nume a rămas legat până în prezent de localitatea Zaporojeni, nume dat în prezent resturilor de cetate veche ce se află la sud-vest de satul Dunavățul de jos din Județul Tulcea, de pe parțea sudică a dealului Carabair, deasupra bălții, lângă localitatea pomenită mai sus.

• Apreciind marele interes ce-l oferă această carte, ne-am gândit că trebuie să fie cunoscut cuprinsul ei de toți acei ce se interesează de trecutul Dobrogei și de aceea am dat, în paginile ce urmează, un rezumat cât se poate de amănunțit al lucrării pomenite mai sus, din care nu s'a lăsat aproape nimic ce-ar putea să folosească pentru orice fel de documentare în legătură cu elementul omenesc ce alcătuiește obiectul expunerii lucrării lui Th. Condratovici.

Alex. P. Arbore
profesor—Focșani



SICIA DUNĂREANĂ

Ucraina s'a unit cu Rusia în anul 1654 la Periaslav, în timpurile hatmanului Bogdan Hmelnîchi, ca un stat autonom, cu organizare de stat și armată proprie. Țarul Rusiei Mihail a jurat că va păstra punctele unirii, dar cu firea lor perfidă, Rușii nu s'au ținut de jurământ.

Mai ales Petru cel Mare și Ecaterina II, cari au căutat să facă din Rusia un imperiu mare, au călcat toate drepturile Ucrainenilor, au subjugat Ucraina și au împărțit între generalii ruși pământul bogat al Ucrainei împreună cu ţărani ei, prefăcuți în iobagi.

In timpul lui Petru cel Mare s'a ridicat contra Rușilor hatmanul Mazepa, care s'a unit cu Carol XII, dar n'a reușit să salveze Ucraina din ghiarele Rușilor. Ecaterina II a distrus unicul cuib al libertății Ucrainenilor, „Zaporoj ska sicz“, în anul 1775.

După ce „Zaporoj ska sicz“ a fost distrusă, unii din Cazaci, cari n'au vrut să stea sub jugul rus, au preferat să se mute în delta Dunărei sub jugul turcesc — (Turci nu s'au amestecat ca Rușii în viața popoarelor subjugate; cereau numai plata birurilor) — ; dar Cazacii, făcând serviciu militar la Turci, au fost plătiți de ei.

Despre această mutare în delta Dunărei se amintește în cântecele populare ucrainene, dar soarta acestei emigrațiuni a Cazacilor nu-i cunoscută până la anul 1828, când coșoveiul (supremul comandant al Cazacilor, ales în fiecare an) Osep Hladkii s'a întors cu o parte a Cazacilor la Ruși.

Toate izvoarele istorice despre „Sicia transdunăreană“ se mărginesc la câteva indicațiuni, că ea a servit numai ca loc de refugiu pentru iobagii și recruții din Ucraina și că guvernul rus a făcut de câteva ori propuneri Cazacilor să se întoarcă în Rusia (pg. 2).

Despre organizarea, viața și istoria Cazacilor transdunăreni dela 1775—1825 lipsesc indicațiuni și izvoare în toată literatura istorică. Sicia transdunăreană a lăsat urme și în populația Dobrogei și deltei dunărene de astăzi și de aceea istoria ei este importantă.

Despre sectele religioase rusești din Dobrogea sunt însemnări mai mult ocazionale și foarte subiective (Nadejdin, Kelsiev). Unicul vizitator al Dobrogei, care a lăsat însemnări (de valoare foarte mică) despre Sicia transdunăreană, este fostul general turcesc Sadic-Paşa (Mihail Ceaicovschi), care a încercat să organizeze din Lipoveni și Ucraineni o armată turcească, numită „Cazacii otomani“.

Cartea lui „Cazacii în Turcia“ (3 volume, Paris, 1857, sub semnatura X. K. O.), este atât de tendențioasă și incurcată, că nu poate să aibă nici o valoare. Ceaicovschi spune că Sicia a fost mutată la

Dunavăt sub conducerea lui Vasile Scerbena. Afară de aceasta, după Ceaicovschi, mutarea Cazacilor în delta Dunărei ar sta în legătură cu Mazepa și Cazacii lui; se povestește deasemenea despre o blană le-gendară, care ar fi fost semnul demnității coșoveiului și pe care toți coșoveii n'au desbrăcat-o niciodată, ca să nu piardă odată cu blana și demnitatea lor.

Afară de aceasta, Ceaicovschi vrea să convingă pe toți că elementul polon a fost foarte însemnat și numeros între Cazaci și că s-ar fi încercat să se restabilească Polonia cu ajutorul Cazacilor.

Despre viața internă a Siciei transdunărene ca și despre istoria ei Ceaicovschi n'are nici o ideie (pg. 4).

Despre Cazacii transdunăreni mai există câteva notări mici în jurnalele istorice rusești; tot așa și despre ultimul coșovei Osep Hladkii, dar ele nu dău material istoric precis, având și o mulțime de inexacțiuni. Nici biografia lui Hladkii, scrisă de fiul său în „Russkaja Starina“, Februarie 1881, nu face excepție dintre aceste izvoare inexacte.

Având acestea în vedere, T. Condratovici, cercetând istoria Siciei transdunărene, s'a folosit de literatura poporană, amintirile și istorisirile bătrânilor ucraineni din Dobrogea. Acesta a cules vr'o 70 cântece poporane istorice, dar aceste cântece se referă mai mult la distrugerea Siciei și la mutarea ei din Ucraina în delta Dunărei.

Mai mult material au dat povestirile și amintirile; aproape fiecare bătrân a știut să spună ceva interesant din viața Siciei transdunărene; dar cel mai interesant izvor a fost Ananie Iv. Colomiet în vîrstă de 120 ani, fost cazar (pg. 5).

La gura brațului Sf. Gheorghe se găsește un sat de pescari ucraineni, Catărlez. Aici s'au refugiat Ucrainenii din Rusia până la sfârșitul secolului trecut. Acolo s'a întâlnit în anul 1881 Th. Condratovici cu unicul reprezentant viu al Siciei transdunărene, Colomiet.

Amintirile acestui om conțin aproape tot timpul existenței Siciei transdunărene și ne dă posibilitatea de a ne reprezenta viața socială a acestei comunități căzăceaști (pg. 5—6).

Colomiet spune că au venit la el străini și l-au întrebat despre comorile Cazacilor, dar el nu știe nimic despre ele; dacă ar fi știu ar fi scos singur banii (pg. 6).

Când T. Condratovici l-a rugat să povestească ce știe, pentru a nota totul, el și-a început povestirea dela formarea statului ucrainean din secolul al IX, la Kiev (pg. 7).

Colomiet nu știe să citească, dar a auzit dela alții istoria Ucrainei după cărti și și-a format cunoștințe istorice destul de bune pentru un neștiitor de carte (pg. 10). Hagiografia, cântecele poporane povestirile dela bătrâni au completat cunoștințele lui (pg. 10).

Colomiet s'a nașcut în satul Pișcana-Mare, aproape de Balta pe la anul 1760—62 și în timpul primei întâlniri cu T. Condratovici în anul 1881, avea 119 ani. Doi ani înaintea morții Ecaterinei II, adică în anul 1794, a fost recrutat și a fugit din armata rusă în an-

1802 (pg. 11). Cu 15 tovarăși a plecat din regiunea Odesei la Nistrul a trecut în țara Turcilor și a servit la un Turc cinci ani ca pescar. În anul 1807, în timpul războiului ruso-turc, a plecat la Ismail și de acolo în Moldova, unde a rătăcit până la 1811, când în Principate s-a făcut controlul locuitorilor de către comisiunea compusă din delegații ruși, turci și români. Cei refugiați au declarat că sunt supuși turci și au fost trimiși la Seimeni, sat mai jos de Silistra, unde se afla atunci sediul coșului zaporajan (pg. 12).

Astfel după 9 ani de rătăcire Colomiet a venit la Sicie.

De atunci Colomiet a participat la viața Siciei transdunărene și din cauza aceasta amintirile lui sunt de mare valoare. Împreună cu alții Zaporojeni a participat la expediția contra Necrasovilor, la mutarea din Seimeni la gurile Dunărei, mai întâi la Catărlez și pe urmă la Dunavăț. La cele din urmă expediții ale Zaporojenilor Colomiet n'a luat parte, afară de o singură expediție la Constantinopol, care însă n'a avut caracter militar (pg. 12). În anul 1821 Colomiet s'a întors în Rusia, probabil ca să nu ia parte la expediția Turcilor împotriva Grecilor, cum a făcut și în războiul contra Sârbilor, când a trimis pentru el un alt soldat, plătindu-l cu bani. S'a întors înapoi în anul 1828 (pg. 13). Colomiet a trăit în Catărlez, dar în ultimul an înaintea morții lui s'a mutat în Dunavățul de Jos, 2—3 km dela Dunavățul de Sus, unde a fost Sicia. A trăit acolo la Timoș Colomienko (pg. 14). Colomiet n'a jucat un rol însemnat între Cazacii Siciei și din cauza aceasta lipsește în povestirile lui elementul personal, dar aceasta ridică valoarea spuselor lui, căci el n'a avut nici un motiv să povestească lucruri neadevărate. Părerile lui asupra vieții Zaporojenilor transdunăreni sunt pesimiste, deci lipsește și idealizarea naturală (pg. 15).

Colomiet spune că Zaporojenii au primit la început locuri în Bugeac și apoi, sub conducerea lui Holovatei, au fost trimiși la Cuban (pg. 15) și din cauza aceasta au plecat din Slobozia la Herson. Acolo s-au împărțit în trei părți: 1) o parte a venit aici în Turcia, 2) a două a plecat la Malta și 3) a treia parte a rămas sub Ruși, fiind trimisă la Cuban (Caucaz) și a format Căzăcimea dela Ciornomore (Marea Neagră).

Cei care au plecat la Turci s'au indreptat pe Mare la Akkerman, care era atunci sub stăpânirea turcească (pg. 16). În această povestire trebuie observat că timpul emigrării Zaporojenilor dela Dunăre este amânat cu 16 ani, dacă ne referim la indicațiile lui Skalkovski, iar cauza este nu faptul distrugerii Siciei în anul 1775, ci mutarea Zaporojenilor la Cuban (pg. 16). Afară de aceasta mai este în această povestire un eveniment despre care n'avem nici o indicație nici la Skalkovski și nicăieri în alte izvoare și anume mutarea unei părți a Zaporojenilor la Maita. Când comparăm această parte a povestirii lui Colomiet cu spusele lui Skalkovski, că după distrugerea Siciei, cam 5.000 de Cazaci au fugit pe bărci în josul Niprului în imperiul turcesc și acolo li s'a îngăduit să se aşeze în delta Dunărei

și când observăm că, după spusele lui Colomiet, a venit numai o mică parte de Cazaci la Akkerman din Herson, poate 200 sau 300 oameni (au fost numai 10 luntri), atunci ajungem la concluziunea că, în afară de o greșală cronologică, avem la Colomiet și un amestec al faptelelor. Probabil Colomiet a auzit ceva despre despărțirea unei părți din Cazaci în timpul mutării din Slobozia la Cuban și a amestecat-o cu migrațiunea cea mare a Cazacilor după distrugerea Siciei, care era însoțită de un tratat al Zaporojenilor cu Turcii în privința condițiunilor mutării Zaporojenilor la gurile Dunărei. Desigur că mutarea Zaporojenilor nu s'a făcut deodată, ci a durat mai mulți ani (pg. 16). Una din aceste mutări ii este cunoscută lui Colomiet și el a amestecat-o cu prima mutare după distrugerea Siciei (pg. 17). Cazacii care au părăsit Ucraina și au fugit la Turci (1775) au luat cu ei numai icoana din biserică, insignele militare și documentele zaporojene (primite din partea Polonilor, Rușilor și Nemților) (pg. 17).

Un alt cântec popular din Tulcea, auzit dela Isidor Teliha, vorbește despre plecarea dela Dunăre după mutarea Zaporojenilor dela Nistrul la Cuban și motivează această mutare cu luarea pământurilor dela Zaporojeni, care pământuri le-au fost luate în Basarabia și au fost date moșierilor (pg. 18).

La Akkerman au stat Zaporojenii o săptămână. De aici au trimis la Constantinopol o delegație compusă din 40 oameni, — câte un om dela fiecare curenie (Sicia era împărțită în 38 de curenii, un fel de locuințe) — ca să obțină dela Sultan permisiunea să ocupe delta Dunărei. Prin acest număr mare al delegaților Zaporojeni au vrut să convingă pe Sultan că aproape toți Cazacii vreau să se mute în Turcia, adică câte o mie de oameni din fiecare curenie. Numărul lor a fost mult mai mic. Mai târziu numărul cazacilor ajunse în deltă și la cîțiva de 40.000, dar atunci numărul lor a fost mult mai mic (pg. 20).

Nu se știe dacă Cazacii au vrut să înșele pe Turci în privința numărului lor, cum au făcut adesea ori mai târziu, ca să obțină mai multă hrană și soldă, sau poate că au vrut numai să anunțe că numărul lor va fi în viitor atât de mare (pg. 20), însă Turcii nu s-au grăbit cu primirea Cazacilor „sub inalta mâna a lor”, căci ei știau că Cazacii nu sunt un element stabil și că sunt legați de Ucraina și chiar de Rusia prin religia lor. Există și un cântec poporan ucrainean în care se exprimă această neincredere a Turcilor, numai că nu se știe dacă acest cântec se referă la distrugerea Siciei în anul 1709 (după lupta dela Pultava) și la emigrarea de atunci, sau la distrugerea Siciei în 1775, fiindcă tocmai în anul 1709 Țarul n'a vrut să primească pe Cazaci în Rusia, iar în anul 1775 a vrut să mute pe Cazacii din Zaporozie. Pe de altă parte situația socială a Ucrainei în cântecul de față corespunde mai mult cu o două distrugere a Siciei din anul 1772 (pg. 21–22). Însărisit au obținut permisiunea, delegații au jurat în numele tuturor Zaporojenilor și după înțoarcerea delegaților la Akkerman Zaporozienii au pornit la drum (pg. 22).

După povestirea lui Colomiet însă se observă că Zaporojenii n'au

plecat în țara turcească, în delta Dunărei, ci s'au ridicat în sus pe Dunăre și făcând un tratat cu împăratul austriac, s'au așezat în „țara Nemților”. Lângă Serbia, spune Colomieț, este orașul Panciuova (Panciova) și ei s'au așezat acolo. Acolo-i aşa: pe deoparte Serbia și peste Dunăre „țara Nemților”! Atât mutarea Zaporojenilor în ținuturile austriace cât și locul șederii lor sunt arătate prin povestirea lui Colomieț destul de precis; diferența constă numai în privința cronologiei, căci Colomieț amestecă plecarea Zaporojenilor în Turcia după mutarea lor la Cuban, cu plecarea în Turcia în anul 1775. Într'adevăr, avem știri că Zaporojenii emigrăti în Turcia s'au întrebat, prin comandanțul garnizoanei austriace din Iași, căpitan Budeus, către guvernul austriac cu rugămintea (pg. 22) ca să le dea locuri de aşezare în ținuturile austriace.

Propunerea a fost primită și Zaporojenii s'au mutat prin Transilvania și Ungaria în locurile destinate pentru ei, în Banat, pe malurile Tisei, în comitetul Baci lângă orașul Zenta. În baza tratatului Zaporojenii au primit locurile pentru veșnicie și erau obligați să dea ajutor militar în vreme de război. Zaporojenii au păstrat autonomia internă cu dreptul de a alege pe coșovei și pe atamanii de curenii, de a împărți între ei pământurile, de a se judeca cu judecători proprii și după obiceiurile lor militare. Proprietățile naționale ale Zaporojenilor au fost deasemenea recunoscute de către imperiul austriac, începând cu straiul și sfârșind cu armătura. Numărul tuturor emigranților a fost, după ziarele austriace de atunci și după o carte scrisă de ofițerul austriac Hendlovici, cam 8000 suflete și prima colonie a lor a căpătat numele Setscha. (Vezi Kievskaja Starina, Iunie 1882 pg. 549—552) (pg. 23).

Soarta Zaporojenilor mutați în Banat nu este cunoscută pe baza izvoarelor istorice. Presupunerea lui Holovatchi că Zaporojenii s'au stins din cauză că nu s'au căsătorit, n'are nici un temei. Nu-i posibil de a admite presupunerea autorului observațiunii citate mai sus în Kievskaja Starina (vezi pg. 15 jos) că urmășii Zaporojenilor s'au păstrat în Banat și până în prezent ca populațiune ucraineană a satului Cheresturi, în comitatul Baci. Noi ne mirăm cum V. A. (autorul articolului din Kievskaja Starina), numind pe Ucrainenii din Banat urmăși ai Zaporojenilor, n'a observat că în articolul citat de el (Pismo z Prosvite, Lwow, 1 Ianuarie 1879, partea I, pag. 4) se spune clar că acești Ucraineni au părăsit înainte cu o sută de ani munții Carpați (Transcarpația, Ucraina transcarpatină, care aparține Ceho-Slovaciei) și s'au așezat în valea roditoare de lângă Cheresture, și n'au părăsit limba lor maternă, nici scrierea, nici religia lor (pg. 23).

Se vede însă că acești coloniști vorbesc dialectul Ucrainenilor transcarpatini, iar nu limba ucraineană curată, cum au vorbit Zaporojenii depe Nipru și cum spune autorul articolului din „Kievskaja Starina” despre Ucraineni din Banat, fiind peste puțină să nu știe acela cât de mult se deosebesc aceste două dialecte ucrainene unul de altul. Admitem, se înțelege, că o parte din Zaporojeni a ră-

mas în Banat, amestecându-se cu coloniștii transcarpatini, însă cea mai mare parte din Zaporojeni, în conformitate cu spusele lui Colomiet, au plecat din Banat și s-au așezat în Seimeni. Această presupunere este cu atât mai verosimilă, cu cât Seimenii se găsesc pe drumul dintre Banat și Dobrogea, unde Zaporojenii n'au putut să se mute îndată după plecarea lor din Ucraina la 1775 (pg. 24).

N'avem nevoie să acceptăm motivul legendar, după care Zaporojenii au fost siliți să părăsească Banatul (pentru că un oarecare Eancio ar fi omorât pe nepoata regelui german-austriac), însă mutarea lor la Seimeni, după părerea noastră, este complet verosimilă, căci sederea Zaporojenilor la Seimeni nu poate să fie pusă la îndoială (pg. 24).

Rămâne numai întrebarea, unde erau Zaporojenii înainte de mutarea lor în Banat, adică înainte de 1788? De obiceiu se spune că Zaporojenii, după plecarea din Rusia, s'au așezat în delta Dunărei și anume pe insula Pontis-Leti, care se găsește între gurile Sulina și Chilia. Se arată chiar câmpul Hedrille-Bohaz (?), la malul Dunărei, unde ar fi fost locul Sicie-Zaporojene. (Materiale pentru geogr. și statistică Rusiei, strânse de ofiț. stab. generale. Tinutul basarabean scris de căpit. Zasciuk, 1862, pg. 529 cu referință la spectrul hronologic al istoriei țărilor novoruse II, 116) (pg. 24).

Aceasta se confirmă în oarecare grad și prin notița lui Levcence (Kievskaja Starina, Mai (?) pg. 344—345) în care acesta, după spusele unui ofițer cunoscut care a fost la Letea în timpul ultimului războiu, indică satele Letea, Satu nou (Satanov), Perevoz și altele ca locul sederii Zaporojenilor, cari ar fi dat denumirea întregii insule (pg. 25). Dar nici în amintirile lui Colomiet, nici în cercetările noastre nu găsim confirmarea acestei păreri. Noi n'am vizitat personal satele arătate de Levcenko, dar, fiind în Sulina (10 km. dela Letea) și în foață Dobrogea, ne-am întâlnit cu multe persoane care locuiau pe insula Letea în satele susnumite, sau care au locuit înainte acolo și au cunoscut aceste locuri și dela nimeni n'am auzit că acolo au trăit Zaporojenii în mod compact; și, în general, în întreaga deltă a Dunărei și în Dobrogea noi n'am găsit nici o amintire de așezarea ei din Seimeni la Dunavăll, adică până la 1812—1823 (pg. 25).

Dacă unii dintre locuitorii Letei și altor sate au spus ofițerului rus că sunt moștenitorii Zaporojenilor, aceasta era foarte naturală, căci este greu de găsit în aceste locuri măcar un colțisor unde să nu fi fost Zaporjeni, cari au rămas în delta Dunărei până în anul 1828 și unde n'ar fi urmașii lor; afară de aceasta și acum se socotește drept o onoare de a se trage cineva din Zaporjeni, aşa că și emigranții de mai târziu se fălesc cu această origină. Astfel existența Siciei zaporojene în delta Dunărei până la începutul sec. XIX nu este sigură, cu atât mai mult cu cât, făcând cunoștință cu geografia și condițiile vieții acestor regiuni, este greu de admis că în aceste locuri, pe la sfârșitul secolului XVIII, ar fi fost posibilă o colonizare atât de numeroasă ca Coșul Zapo-

rojenilor (pg. 25). La gurile Dunărei și în prezent, afară de Vâlcov, Chilia, Sulina, Catărlez, Cara-Orman și Dunavăț, toate localitățile sunt numai așezări ale pescarilor; locurile citate au fost ocupate de Necrasovți, sau n'au fost bune de locuit pentru un număr mai mare de locuitori (pg. 25); în orice caz, în aceste locuri n'a rămas nici o urmă de amintire despre existența în acele locuri a Siciei, cu toate că amintirile despre Zaporojeni sunt încă vii în întregul ținut.

Având aceasta în vedere, trebuie să presupunem că timp de 10 ani, înainte de a pleca în Banat, adică până la 1785, Sicie regulată n'a existat la gurile Dunărei și că Zaporojenii au trăit în cete mari de pescari, fiind imprăștiați prin întreaga deltă, dar mai ales lângă limanurile basarabene, lângă Vâlcov, Chilia, Letea, avându-și poate centrul în mai sus menționatul Hadrille-Bohaz, pe care n'am putut să-l găsim pe nici o hartă (pg. 26).

Presupunerea noastră despre dislocarea geografică a Zaporojenilor o facem pe baza spuselor lui Colomiet, anume că în timpul sederii Zaporojenilor la Seimeni, ei plecau adeseori în aceste localități cu instrumente de pescuit și că aveau acolo chiar așezări mici de pescari. Zaporojenilor le-a fost însă greu să trăiască la gurile Dunărei la un loc cu Necrasovții bine organizati și de aceea au fost nevoiți să se mute în Banat. O parte din Zaporojeni au rămas totuși la gurile Dunărei, întrucât avem indicațiuni că în anul 1806, la invitația generalului Mihelson, o parte din Zaporojeni s'au întors în Rusia și au format regimenterile „dela gura Dunărei“ (pg. 26). [Notă: Aici trebuie să adăugăm că denumirea Siciei zaporojene transdunărene „Sicia dela gurile Dunărei“ de V. A. este complet greșită și poate să provoace numai neînțelegeri. Sicia transdunăreană nu s'a numit astfel (Sicia dela gurile Dunărei—Ustidunaiska Sicz) niciodată, ci numai Sicia transdunăreană — (Zadunaisca Sicz).]

Această denumire apare și în cântecele istorice din Dobrogea. Denumirea oficială de Cazaci dela gurile Dunărei (Ustidunaiski Cozackii) s'a dat cu ordinul din 20 Februarie 1807 soldaților cazaci alcătuși din Tigani, Moldoveni și Sârbi și chiar din Zaporojeni reîntorși din Rusia după indemnul lui Mihelson și cari au fost denumiți mai târziu „Cazacci akmanhitski“ sau în limba poporului „Cazacii manhinski“ — (Materiale pentru geografia și statistică Rusiei de Zaszczuk: Ținutul basarabean pg. 530)] (pg. 26).

In ceea ce privește motivul emigrării Zaporojenilor în Banat, credem că luptele cu Rușii necrasovți, care au durat și după mutarea Zaporojenilor la Seimeni până la înființarea Siciei la Dunavăț, lămuresc destul de bine de Zaporojenii n'au putut să locuiască în deltă și au fost nevoiți să-și caute alte locuri, în care însă n'au rămas decât pentru scurtă durată (pg. 26—27).

Revenind la povestirea lui Colomiet, vedem că Zaporojenii plecați din Banat au fost nevoiți să ceară dela Turci un permis de a-și înființa Coșul în Seimenii-Vechi, între Silistra și Hârșova. Acolo a fost Sicia până la anul 1812. Istoria ei a rămas pentru noi nelămurită

aproape tot timpul funcționării. Ea începe să se clarifice numai cu anul 1811, cu povestirile lui Colomiet, care abia atunci devine zaporojan. Din aceste povestiri rezultă că în Seimeni n'a fost Sicie adevărată organizată din pă toate regulile traiului militar-frătesc (cum a fost pe Nipru și la Dunavăt) și că Zaporojenii au socoșit sederea lor la Seimeni ca provizorie (pg. 27). „La Seimeni n'au trăit Zaporojenii într'un lemn — au locuit în Seimeni, la Partocali pe Ighița.... Au trăit în bordeie. Sicie adevărată n'a fost... nu aşa ca aici (la Dunavăt), spune Colomiet. Ocupația principală a Zaporojenilor a fost și la Seimeni pescuit. Ei aveau pe Dunăre și pe Ighița pescării (?) și pe lângă aceasta eșau în cete și la gurile Dunărei și la Mare (pg. 27). Din întâmplare ce s-au petrecut înaintea înfrârii lui Colomiet în Sicie avem numeroase mărturiile lui despre războiul rus-turc din 1807—1809 și despre participarea în acest războiu a Zaporojenilor în calitate de supuși turci. În următorul acestui războiu, Zaporojenii au fost chemați în cetatea Rusciuc unde s-au prezentat sub conducerea Coșoveiului de atunci Samuil Kalnebolotskii. Comandantul Rusciucului era Omer-Paşa, care cunoștea bine pe Zaporojeni și-i iubia. Prietenia lui față de Zaporojeni și-a arătat-o și prin aceea că a indus în eroare Poarta, comunicându-i un număr de Zaporojeni veniți la Rusciuc cu mult mai mare decât era în realitate, ca să capete mai multă soldă și mai multă hrana pentru Zaporojeni; desigur că nu s'a uitat nici pe el însuși (pg. 27).

Când începură operațiunile militare, situația Zaporojenilor devine foarte grea. După pregătirea tunurilor pentru bombardarea malului unde se întârseră Rușii, Turcii hotărîră să dea un atac pentru a-i gonii pe Ruși din poziția lor; pentru acest atac au fost destinați în primul rând Zaporojenii. În felul acesta comandantul rus află despre prezența Zaporojenilor în armata turcească și începe să facă demersuri secrete ca ei să treacă de partea Rușilor. După spusele lui Colomiet, Zaporojenii au declarat neutralitatea, adică ei au promis Rușilor că nu vor fi în armata rusă, ca să scape de primejdia de a fi omorâți cu foții în atac. Intrucât aceste cuvinte sunt adevărate nu se știe, dar din continuarea războiului se vede că Zaporojeni s-au luptat împreună cu Turcii și că o parte din ei, 200—300 oameni, au fost luați prizonieri de către Ruși (pg. 28), lucru ce nu s-ar fi întâmplat, dacă ar fi fost vre o înțelegere între Zaporojeni și Ru-

Zaporojenii prizonieri au ajuns până în guvernământul Kurnikov și după încheierea păcii au fost restituși Turcilor. Pe drum au prinști la Kiev, pentru biserică Sicie, ca dar: odăjdii (imbrăcămintea pentru preot), crucea și evanghelia. Astfel vedem că legătura Zaporojenilor cu Ucraina a fost continuată și aceste legături au fost întreținute mereu (pg. 29).

După pacea definitivă, în anul 1811, s'a făcut în Moldova și Valachia controlul locuitorilor prin comisia mixtă, compusă din reprezentanții guvernului turc-beșlegi, ai guvernului român-serdar și ai generalului rus-comisari. „Veniau într'un sat, povestește Colomiet, chemați primarul, convocați locuitorii și întrebau ai cui supuși sunt? Celor ce

declarau supuși turci li se elibera un bilet de liberă circulație (chicichiz), „scria ceva pe genunchi și-i da“, și afară de această hârtie se dădea și câte un „cuzluc“ sau „stoparnic“ (atunci acei bani au fost mari căi potcoava unui cal) și trimiteau câte 60 până la 80 oameni în „postul sărb“ în fața Silistrei; pe Moldoveni și Valahi îi lăsau la locurile lor, iar pe Ruși îi trimiteau în patria lor; acolo se cerceta cine a fugit dela boieri, trimițându-se fiecare de unde se găsez fugar. Se înțelege că acest control nu s'a făcut cu toată strictețea, căci vedem că mulți refugiați au avut posibilitatea să se declare ca cetățeni turci. (Colomiet însuși a fost dezertor din armata rusă). Pentru Sicie controlul a fost foarte folositor, căci astfel s'a mărit numărul Zaporojenilor (pg. 29).

Și Zaporojenii aveau nevoie de un număr mare de soldați, căci îi aștepta o luptă lungă și crâncenă pentru ocuparea locurilor dela gurile Dunărei. Pescuitul și vânătoalau fost totdeauna ocupăriile principale ale Zaporojenilor dela Nipru și au fost izvorul fundamental al vieții lor, căci prada de războiu era numai un izvor ocazional și de căi nu se împărtășiau decât cei ce luau parte la lupte. Zaporojenii dela Nipru își împărteau în fiecare an, după curenți, limanurile pentru prinderea peștelui; pescuiau și sărău peștele, pregătiau blăni de animale și erau furnizorii principali de blăni și pește în toată Ucraina, așa că după distrugerea Siciei vechi, în anul 1709, hatmanul Skoropadski ceru Țarului Petru ca să le fie îngăduit Ucrainenilor să facă negoț cu Zaporojenii plecați în ținuturile turcești, pentru a cumpăra dela ei pește și blăni (pg. 30).

De aici se vede că Zaporojenii veniți în delta Dunărei erau nevoiți să-și caute locuri unde ar putea să se ocupe cu îndeletnicirea lor obișnuită și de aceea delta Dunărei a fost pentru ei un loc foarte căutat și dorit.

Această deltă însă era ocupată de o populație bine organizată, care știa să-și apere interesele; această populație erau Nekrasovii.

Acești Cazaci schismatici, depe Don, aduși în deltă de către Necrasov, au fost găsiți, după spusele lui Colomiet, într-o stare cu totul sălbatecă; „n'au arat și n'au semănat timp de trei ani, au mâncat „papură“ și niște „nuci de apă“ și când au venit Zaporojenii, ei (Nekrasovii) erau singurii stăpâni ai deltei. Se înțelege că ei n'au fost mulțumiți de sosirea Zaporojenilor; dar Zaporojenii din Seimeni au eşit în fiecare an în deltă la pescuit (pg. 30), linându-se mai mult în părțile gurilor Chiliei. Neînțelegeri între ei au fost chiar dela început și cu timpul au crescut mai mult până ce s'au transformat în adevarat războiu. Colomiet povestește astfel despre cauza războiului: la Lipoveni (adică Necrasovii, căci Colomiet îi numește numai Lipoveni, cu toate că denumirea de Lipoveni aparține coloniștilor ruși de mai târziu), trăia un călugăr fără pantaloni — căci călugării lipoveni umblau fără pantaloni, numai în niște cămași lungi —, care trăia într'un stejar la Caceatin, aproape de Dunăre, lângă Catărlez.

Stejarul avea trei ramuri ce se întindeau în laturi departe de tulpină.

Acolo l-au făcut Lipovenii un cuib călugărului, iar sub stejar au clădit o căsuță. După moarțea lui l-au aşezat în stejar și l-a acoperit cu o stofă roșie, ca să fie oseminte sfinte. Un cazac, Preteca, care umbila pretulindeni, aruncă osemintele din stejar, le murdări luă stofa și plecă. Lipovenii au aflat aceasta și l-au prins cu ajutorul vrăjitoarelor care l-au ademenit și, aducându-l la Preslau (lângă Ceatalul Sulinei, unde Dunărea se desparte în gurile Sulina și Sfântu Gheorghe), l-au răstignit pe cruce și apoi l-au aruncat în Dunăre. În Sulina l-au prins Grecii; aceștia au chemat pe Cazaci, cari l-au recunoscut (pg. 31).

Aflând despre omorul lui Preteca, Coșoveiul Cazacilor veni de la Seimeni și ceru satisfacție de la Necrasovți. Aceștia s-au obligat în scris să plătească o sumă oarecare de bani, dar după plecarea lor au regretat că nu l-au omorit împreună cu toți Cazacii lui. Coșoveiul află despre aceasta și hotărî să se răzbune, folosindu-se de acest pretext ca să înceapă luptele pentru ocuparea întregiei delte. Înainte de a începe operațiunile de luptă, Coșoveiul se îndreptă către cei trei Pași ce guvernau atunci Dobrogea: Abriam-Paşa din Tulcea, Nazir-Paşa din Sulina și Hiba-Paşa din Babadag, vorbindu-le acestora nu numai de răzbunarea lui, dar și despre izgonirea Necrasovilor. După spusele lui Colomiet, Pașii ar fi răspuns: dacă aveți putere, dați-i afară la dracul; după cuvintele unui alt bătrân din Tulcea, Ostap Danciu, Pașii s-ar fi mirat de această vrăjmășie dintre coreligionari și și-ar fi exprimat desinteresarea complectă față de această neînțelegere și luptă dintre dânsii.

„Aici unde a fost Sicia, povestește Ostap, aici locuiau Lipoveni și Cazaci au spus Pașei ca să le permită să gonească pe Lipoveni. „Acesta Cazac și acela Cazac și sunteți creștini!“. Dar Cazaci au răspuns: Lipovenii nu sunt creștini ca și noi. La aceasta a răspuns Pașa: „și acesta ghiaur și acela ghiaur; dacă aveți putere, luptați-vă“. După diferite perfractări cu Pașii, Coșoveiul Samilo Kalnebolotski s-a întors la Seimeni și a comunicat Cazacilor despre acțiunea sa în contra Necrasovilor. Cazaci din delta Dunărei de asemenea au fost înștiințați. Indată după sosirea Coșoveiului la Seimeni au și fost expediți Cazaci împotriva Lipovenilor: un grup de 80 Cazaci au plecat pe malul stâng al Dunărei; al doilea grup, mai mic, dar având între ei renumi, haiduci ca Kovalec, Lalem, Kiriușca și Chozila Macovețchi, au plecat pe malul drept al Dunărei, prin sate și au omorit pe toți Lipoveni. Amândouă grupurile s-au unit la Vâlcov, un sat situat pe malul stâng al brațului Chilia, înainte de vărsarea în mare. Acolo s-au strâns mulți Zaporojeni. Lipovenii din satele din înprejurimi au fost omorinați. De aici au plecat Zaporojenii spre mare la Portița, care unește lacul Razim cu marea. Ei au vrut să atace satele Lipovenilor, Sarichioi, Jurilofca și altele ce se găseau pe malul Razimului și, în caz de izbândă, să atace centrul principal al Lipovenilor dela Dunavăț. Trebuie să când Portița, au observat că Necrasovii s-au pregătit de apărare și că au strâns puteri însemnante la Cuciuc, în apropiere de Chiustendju.

Cazacii s-au pregătit pentru defensivă, având în vedere puterea mare a Lipovenilor și pentru aceasta au mai așteptat și ajutor din Tulcea (pg. 33). Când au venit Cazacii și Turcii, Zaporojenii au început măcelul Lipovenilor. La Sarichioi Lipovenii n'au avut putere să reziste și Cazacii l-au ocupat ușor.

Spre Dunavăț Cazacii n'au plecat, — (Lipovenii strânseseră acolo multă armată) — ci s'au întors la Tulcea. Astfel Cazacii nu și s'au ajuns scopul lor principal: luarea Dunavățului. La Tulcea au făcut un măcel groaznic: trei zile au omorit la Lipoveni, până ce n'a mai rămas nici unul. Amintirea acestui măcel s'ar fi păstrat până în zilele lui Condratovici; iar la un bătrân din Sarichioi ar fi rămas descrierea futuror peripețiilor acestei lupte (pg. 34).

După măcelul din Tulcea, lupta între Ucraineni și Ruși a început, adică n'a mai fost regulată și s'ă mărginit la atacuri reciproce între cete mici. Aproape de fiecare loc uscat din bălțile Dunărei sunt legate amintiri despre luptele Zaporojenilor cu Lipovenii și interesant este faptul că în multe din aceste amintiri femeile joacă rolul principal.

Nu lipsesc nici povestirile fantastice despre puterea vrăjitorilor. După spusele lui Colomiet, au fost chemați doi cazaci, Kovalec și Lalem la Constantinopol, probabil din cauza măcelului din Tulcea. Ei au fost achitați, dar Kovalec nu s'a mai întors în deltă de frica Lipovenilor, ci s'a stabilit la Adrianopol, (Eaderne), primind dela Turci 50 lei lunar până la moarte (pg. 35). Mai probabil e că Turcii n'au mai dat voie lui Kovalec să se întoarcă în deltă și l-au așezat forțat la Adrianopol. Lalem însă s'a întors în deltă și s'a așezat în insula Curbia (în limanul Razim), înconjurându-se de o mulțime de câni.

De acești câni se povestea și în vremea lui Condratovici, aşa că numele lui Lalem e bine cunoscut în Dobrogea. Câinii erau astfel deșsați, că urmăreau și rupeau în bucăți numai pe Lipoveni; la alți oameni nu se dădeau. Vladimir Ciumac din Tulcea povestește că numele lui Lalem a fost Avem și numai Turcii l-au numit Lalem, rămânându-i numele așa. Lipovenii n'au putut să se apropie de regiunea unde locuia Lalem, căci cânii îi rupeau în bucăți.

Aceste lupte au slăbit complet puterile Lipovenilor, aşa că Zaporojenii au hotărît să se mute în delta Dunărei. Pe la sfârșitul anului 1812 ei au părăsit Seimenii, dar au venit numai până la Isaccea, unde au fost siliți să se opreasă din cauza iernii timpurii, care a întrerupt comunicația pe Dunăre. Iarna la începutul anului 1813 a fost foarte grea (pg. 36), aşa că Zaporojenii au reușit să-și continue drumul abia în postul mare, 1813. Ei au venit la Catârlez, au întemeiat Coșul și după aceea au început construcția bisericii (până la ferestre); s'au gândit totuși și la ocuparea Dunavățului.

Ca să înțelegem de ce Dunavățul a fost jinta lor, trebuie să observăm harta deltei. Munții Balcani ajung cu ramurile lor până în Dobrogea și se sfârșesc cu două ramificații: una din ele formează stâncă dela Tulcea, care trece Dunărea și din cauza căreia din Dunăre se desparte brațul Chiliei; a doua formează un mic sir de munți,

Beş-Tepe, ce intră între lacul Razim și Dunăre, aproape de mijlocul deltei, unindu-se și cu podișurile din parțea apuseană a acestui lac astfel că formează singurul loc uscat și ridicat în partea nordică a acestui lac în tot ținutul mlaștinios al deltei, acoperit cu stuf și bălsam. Această ridicătură, Beş-Tepe, dintre Dunăre și malul nordic al Razimului, punctul cel mai apropiat spre Marea Neagră, unde se găsește Dunavățul, a fost telul Zaporojenilor cari, ocupându-se aproape exclusiv cu pescuitul, au căutat un loc apropiat de Mare, dar în același timp și ridicat pentru locuințe, agricultură și creșterea vitelor. În acest înțeleptul locului descris este singurul posibil de locuit în toată delta unde, pe înălțimea de 50 km. dela Tulcea, nu se vede nimic afară de apă și stuf. Toate celelalte locuri ocupate de oameni, Ivancea, Catârlez, Gogova și celelalte, ba chiar și Sulina abia pot servi ca așezări pescărești sau locuințe pentru câteva mii de oameni (pg. 37). Prin aceasta se explică de ce Zaporojenii au ales partea sudică a deltei, și nu cea nordică, mai apropiată de țara lor; deoarece n-au putut să se împacă cu Lipovenii; deoarece acest loc a fost ocupat de Lipoveni și deoarece lipsau apărat atât de mult. Acest loc a fost, din punct de vedere economic și strategic, pentru Zaporojeni tot atât de important ca și pentru Genovezile novezi rămășițele cetății ce se găsește la $1\frac{1}{2}$ –2 km. dela locul Cetății Siciei. Ruinele acestea există și astăzi în forma unui turn jumătate ruinat, păstrându-se foarte bine păratul valului lângă lacul Kruhlec. Foarte posibil, cum vom vedea mai departe, că și pe locul unde a fost Sicia să fi fost o asemenea cetate, dacă nu a Genovezile atunci a vreunui alt popor, pentru că valurile ce înconjoară acest loc dinspre partea uscatului, după spusele lui Colomiet, nu sunt făcute de Zaporojeni, ci de Necrasovți; dar, după părerea noastră, ele trebuie să fie din timpuri și mai vechi. După însemnatatea sa strategică, locul Dunavățului se poate compara cu stâncă ce se găsește la intrarea din lacul Razim în limanul Babadag și pe care până astăzi (împreună cu Condratovici) se văd ruinele unei vechi cetăți Genoveze – Iraclia sau lipovenescă Raclia. Când ne gândim la aceasta, înțelegem deosebit de căutau Zaporojenii să gonească pe Necrasovți din Dunavăț și de pe malul vârnișul Beş-Tepe spre Babadag, în direcția râului Slava și spre malul litoralului de Vest ale Razimului, care nu aveau pentru Zaporojeni o însemnatate mare. Imigrăția de mai târziu a Ucrainenilor, exclusiv agricolă, n'a căutat să ocupe aceste locuri (Dunavățul etc.), ci s-a întrebat spre locurile mult mai convenabile dela Sud-Vest și Nord-Est de Tulcea; pentru Zaporojeni însă, chestiunea Dunavățului a fost chestia existenței lor în delta Dunărei.

„La Catârlez n'au vrut să stea – explică Colomiet – pentru că-i mai bine la Dunavăț, unde este stepă, dacă aici (la Catârlez) numai apă și stuf și cerul deasupra“. Într-adevăr și lângă Catârlez se găsesc câteva zeci de hectare de pământ bun pântru sămănături și mai ales pentru creșterea vitelor, din cauza sării ce-o conțin (– locuri ocupate în vremea lui Condratovici de păstorii de oi – câșle (pg. 38).

Nu și de mirat că Zaporojenii au dat lupte crâncene cu Lipovenii

venii timp de 2 ani și că, după ocuparea Dunavățului de către Cazaci, Lipovenii au emigrat în Asia Mică la Mainos și că luarea Dunavățului este înfovărășită de povestiri pline de vrăjitorii. „La Lipoveni a fost un preot vrăjitor, spune Colomiet, pe care Zaporojenii au vrut să-l omoare, dar nu se prindea de el nici cuțitul, nici sabia; numai după ce au găsit cuțitul în capul patului, -au putut să-l omoare cu acest cuțit; abia după aceasta au putut să ia Dunavățul, mutându-și acolo și biserică lor“.

Lucruri asemănătoare povestește și Ostap Danciuc, care amintește că eroul Necrasovilor era Stenca Razim (Cazac dela Don, omorit la Moscova în 1671). „Aici unde este Sici au stat Lipoveni. Și a fost la ei un om Razim (după el s'a numit și lacul), foarte bătrân, așa că era acoperit cu solzi. El a fost un vrăjitor și abia Cazacul care prindea Lipovenii cu câinii (Lalem) a putut să-l omoare (pg.39). Cazacul s'a apropiat de el mergând nici pe uscat nici pe apă, iar Lipoveanul se ascundea. Acela a pus un picior înfr'o luntre și cu celalalt mergea pe malul bălții și ajunse astfel la coliba lui“.

În sfârșit Dunavățul fu luat și Zaporojenii s'au mutat în el cu toată averea lor militară și cu biserică neterminată. Astfel Sicia și-a găsit și și-a ocupat locul ei potrivit și a fost organizată cum trebuie după obiceiurile vechi.

Povestirea lui Colomiet despre înființarea Siciei este foarte detaliată și conformă cu celealte date istorice, așa încât nici nu mai trebuie să amintim de cele spuse în această chestiune de carte lui Ceaicovschi. Acest scriitor vrea să deducă începutul Siciei transdunătărene, cum am spus, din vremea lui Mazepa, dela acei Cazaci care au sosit împreună cu el la Bender (Tighina). După Ceaicovschi, Sicia fu mutată la Dunavăț în anul 1800 de către coșoveiul Vasile Șcerbina, fiul lui Damian Șcerbina, fost coșovei în anul 1785 (numai că Ceaicovschi nu spune unde). Acest Vasile Șcerbina ar fi fost și înemeitorul satelor Raia, Beș-tepe, Sarni și Vâlchi.

După moartea lui Șcerbina, spune Ceaicovschi, în anul 1800 ar fi fost ales coșovei un răzaș polon, Leah. Semnul demnității coșoveiului era o manta roșie cu blană de urs negru, pe care ar fi dăruit-o lui Constantin Horodeski, fost coșovei în vremea lui Mazepa (1710), Sultanul Ahmet III.

Fiecare coșoveiu era obligat să poarte acea mantă în tot timpul funcțiunii sale și din cauza aceasta Leah n'a desbrăcat-o tot timpul sănă la moartea sa (1821). Despre luptele cu Necrasovii pomenește Ceaicovschi foarte puțin, mărginindu-le la anul 1821 și următorii, iar cauza acestor lupte ar fi fost, după el, diferite neîntelegeri provocate de guvernul rus.

Noi știm însă că mutarea Siciei la Dunavăț s'a făcut în timpul coșoveiului Samiilo Kalneboloșchi, care-a avut această funcțiune în timpul războiului rusof-turc din 1809, în timpul luptelor cu Necrasovii și în timpul mutării Siciei la Catârllez. Numai pe la 1814 el a cedat ocul bătrânlui Rohozeanei-Did, care a venit din Sicia de la Nipru

și care a fost ales numai pe timp scurt, cum spune Colomiet. Abia după aceasta a fost ales coșovei Leah, îndeplinind această funcție nu până la 1821, ci numai timp de 3 ani și nu numai că n'a condus Cazacii contra Sârbilor, dar nici n'a fost măcar atunci coșoveiu. După Leah a fost coșoveiu Litvin, despre care Ceaicovschi povestește istorioară scandalosă privitoare la o întâmplare erotică (pg. 41), de Colomiet neagă aceasta, spunând că acest caz s'a întâmplat lui Oleksa Riasnei, ce-a fost destituit din funcținea sa de coșoveiu și pedepșit cu lovitură de bătă. Litvin din contra a fost foarte evlavios și a murit într-o mănăstire, după sfatul preotului Cazacilor, Luchian. Probabil că în acest timp a fost coșoveiu și Vasile Smek, dar nu după Litvin cum spune Ceaicovschi, ci probabil după Olexa Riasnei, căci după spusele lui Colomiet a fost coșoveiu după Litvin un oarecare Biliș și pe urmă Horodena.

In general, dela anul 1816 până la 1817 Sicia a avut un timp de neînțelegeri interne, observând că s'au schimbat coșoveii foarte des, aşa că nici Colomiet nu știe precis ordinea lor. În anul 1817 sau poate pe la sfârșitul lui 1818, a fost coșoveiu Alexandru Suhir. Se cunoaște precis timpul funcționării lui, căci atunci au făcut Cazaci sub conducerea hatmanului Ioan, numit ad-hoc, o expediție contra Sârbilor. Despre această expediție nu știe Colomiet nimic, afară povestirea neverosimilă despre moartea hatmanului care s'ar fi să fie fiind bătrân și ne mai putând să mânânce pânea uscată, deoarece a avut apă câteva zile ca să moaie. După aceasta, între 1817–1818 a fost coșoveiu Moroz, după Ceaicovschi originar din Chiev, timpul conducerii sale, (pag. 42) i-au cerut Turcii la Constantinopol 600 oameni pentru lucrări hidraulice. Colomiet a luat parte la aceste lucrări și povestește că Turcii s'au purtat foarte frumos cu ei, dându-le mâncare și plată bună. După această expediție Moroz a demisionat cam între 1818–1819 și a plecat la muntele sfânt „Atos” unde s'a călugărit, devenind arhimandrit într-o mănăstire grecească.

Când au inceput luptele, Moroz s'a întors la Sicie și a devenit hatmanul ad-hoc al Zaporojenilor contra Grecilor.

Aceasta a fost o nenorocire în viața Siciei transdunărene, fiind acești Cazaci au fost nevoiți să se lupte contra creștinilor și Slavilor fiind creștini și Slavi, dar în serviciul Turcilor. Situația această precară a pricinuit distrugerea Siciei, lucru ce se vede exprimat cîntecele poporane ale Cazacilor (pg. 43). Zaporojenii au înțeles această situație față de Grecii-creștini și sub influența predicilor himandritului Filaret (deasemenea din Atos), au hotărît să se întoarcă în Rusia. Printre emigranți a fost și Colomiet, care a preferat să se ducă în Rusia decât în războiu. Filaret a venit la Sicie înaintea războiului cu Grecii, poate chiar cu scopul ca Zaporojenii să nu ia parte în războiul contra Grecilor. Circa 800 Zaporojeni au urmat chemarea lui și au plecat spre Odesa pe 28 luntrii.

Acolo au fost primiți foarte bine, Filaret fiind dăruit cu o cruce de aur, iar Cazacii trebuind să primească pământuri. Mulți au rămas

pe loc până la distrugerea Siciei transdunărene în anul 1828 (pg. 44), iar Filaret a plecat la Ismail și a murit în timpul unui chef la Brăila.

Motivul principal al plecării în Rusia a fost recunoașterea situației penibile a Cazacilor cari trebuiau să se lupte cu creștinii; au fost însă și alte motive: unii au plecat în Rusia ca să scape de războiu — în numărul acestora a fost și Colomiet —, dar pentru adevărații Cazaci libertatea a fost mai presus de toate; din cauza libertății ei au părăsit patria lor iubită și din cauza libertății ei au fost gata să se lupte contra oamenilor cari se luptau pentru libertate.

In anul 1821, când Europa în persoana lui Byron s'a grăbit la Missolonghi să sară în ajutorul Grecilor, Cazacii au fost siliți să se lupte împotriva lor, împreună cu Turcii (pg. 45). Se știe că această expediție a fost nefericită pentru Cazaci, căci Grecii au invins flota turcească în care luptau Cazacii. Corabia în care se găsea Moroz cu 600 Cazaci a fost aruncată în aer de o mină grecească. Despre această participare a Cazacilor în luptele contra Grecilor amintește Colomiet, Ceaicovschi (pg. 46) și Marco Kluhii (surd) din Tulcea.

Zaporojenii au luat parte la potolirea revoltei grecești nu numai în Grecia dar și în Moldova, unde au operat detașamentele grecești sub conducerea lui Ipsilanti, care a murit pe urmă la Chiev. Colomiet a păstrat amintiri din acest războiu în Moldova și despre prădăciunile făcute atât de Greci cât și de Zaporojeni. Astfel el spune despre o corabie grecească prinsă de Ruși la Sulina, ce era plină cu lucruri prădate la Galați; vorbind despre biserică Siciei, amintește despre multe lucruri bisericești, chiar și clopote, ce au fost furate în timpul răscoalei din Moldova.

Acum se apropie sfârșitul existenței Siciei zaporojene. După Huba, în timpul războiului greco-turc cea durat câțiva ani, a fost coșoveiu un oarecare din curenția steblievschi (numele îl uitase Colomiet), iar după el a fost ales Vasel Nezamaivschi. În timpul funcționării acestuia s-au arătat la Sicie primele semne serioase ale descompunerii (pg. 47). Câtă vreme au fost la Sicie bătrâni Cazaci din Sicia dela Nipru și câtă vreme numărul Cazacilor s'a complectat și cu refugiați din Ciornomore, adică oameni militari nelegați de familiile, s'au păstrat la Sicie vechile tradițiuni ale Cazacilor liberi și aceștia respingeau propunerile imperiului rus de a se întoarce în Rusia (pg. 48). Mai târziu începe decadența obiceiurilor vechi și se observă înrăuririle exterioare. Alegerea lui Hladchii ca coșoveiu este un semn de creșterea influenței Cazacilor insurați (raia), ce nu locuiau în Sicie, ci în satele dimprejurul Siciei, ei fiind reprezentanții populației pașnice și cari erau gata la orice fel de compromisuri, numai ca să trăiască liniștit. Semnele influenței exterioare se cuprind în scrisoarea generalului rus Tucicov, primarul Ismailului, transmisă prin reprezentantul austriac, la Galați. Această scrisoare anunță că în curând va începe războiul cu Turcii și sfătuia pe Cazaci să fugă din Turcia, adică să treacă în Rusia. Afară de aceasta Rușii au performat în mod secret cu diferite persoane și mai ales cu Hladchii. Când secretarul (pisarul)

citi această scrisoare în palanca (Sicie) în prezența atamanilor curinii și a tuturor persoanelor oficiale, conducătorii au rămas nemeriți. „Cum să fugim? întrebă coșoveiul Vasile Nezamaivschi avem să nenorocim pe mulți; Turcii vor măcelări pe cei rămași. Își cătă vreme a fost Nezamaivschi coșoveiu, n'au ascultat sfatul Rușilor; dar la 1 Oct. 1827 Nezamaivschi a refuzat să fie reșe (pg. 49) și acum s'a întâmplat ceva ce nu mai fusese niciodată Zaporojeni: s'a ridicat un oarecare Vlasie din Raia (satul din preajma Siciei) și a spus: „până acum au ales Zaporojenii mulți coșovei, acum vrem să alegem noi, țărani“ — și a propus să fie aleș mătrul lui ataman din curenia platnerivschi, Iosif Hladchii. In acea alegere vedem că țărani pașnici au avut influență asupra treburilor militare, deoarece și între Zaporojeni au fost mulți doritori de pașnicie. Cazacii n'au mai respectat vechile tradiții și raiaua le-a impus voie ei. Hladchii a fost, cum vedem, reprezentantul unui partid cu anumite scopuri. El a poruncit ca în toate curenile să fie aleși ca hatmani oamenii lui, din cei tineri, (nu din vechii Cazaci militariști), fapt nu s'a mai întâmplat până acum, ca coșoveii să influențeze alegerile hatmanilor. Cazacii tineri, crescând în robie, au ascultat cuvintele corveiului și, fiind în cea mai mare parte legați de Rusia prin familiile lor, au dorit să se întoarcă în condițiuni usoare în Rusia.

Cazacii bătrâni au protestat contra creșterii puterii coșoveiilor, dar ei au fost în minoritate și poate nici n'au înțeles nenorocirea amenință Sicia. În timpul acesta Vasile Nezamaivschi (pg. 50) plecat la Ismail, la Tucicov, pentru a afla mai amănunțit stadiul curenii și întoarcerii lor; i s'a spus numai să convingă pe Hladchii să treacă la Ruși. Din biografia lui Hladchi scrisă de fiul său, afi că el avea de mai înainte legături cu Tucicov și stătea în corespondență secretă cu el privitor la trecerea lor la Ruși. Fiul lui Hladchi scrie că tatăl lui a căutat să convingă mai întâi pe hatmani de curveni să se întoarcă în Rusia, povestindu-le că, în vedere a războiului rusofunciar, Turcii au de gând să mute pe Cazaci din Dunărei în Egipt, deoarece războiul se va petrece chiar în desfășurarea acestora. Aceste zvonuri le răspândia Hladchi prin oamenii lui, iar el însă căuta să fie loial față de Turci. Înrăurarea lui printre Cazaci cu intenția de a le aduce la trecerea lor la Ruși, n'a fost mare, căci numai o mică parte au urmat plecând cu el (pg. 51).

In acest timp, Turcii au început să facă pregătiri pentru război. Vizirul cel mare a cerut din partea Cazacilor a două oară să trimită 13.000 de Cazaci la Silistra. În sfârșit, în săptămâna mare a anului 1828 a venit al treilea ordin. Hladchi a trimis Cazacii, ca să linșeze guvernul turc, eliberându-se de elementele ostile trecerii la Ruși și încercând să pună strică planul lui. Pentru aceea el a poruncit hatmanului de curenii să chemă Cazacii din bălți și, pregătind două mii de Cazaci, a condus personal la Silistra.

După ce Hladchi a adus Cazacii la Silistra, în prima zi Paști s'a prezentat vizirului, anunțându-l că a adus 2000 de os-

urmând ca restul să fie strâns ulterior din bălti ; a adăugat că la Sicie mai trebuie lăsați Cazaci pentru apărare, iar raiaua și biserică ar fi bine să fie strămutate la Adrianopol (Iaderne). Această declarație a fost foarte naturală, de oarece vizirul știa că la Sici n'au fost nici odată mulți Cazaci, fiindcă ei trăiau în bălti sau la malul mării ; de asemenea își dădea seama că mutarea Siciei și raialei dela Dunavăț era necesară, având în vedere primejdia la care ar fi fost expuși Cazacii în cazul intrării Rușilor în deltă. Mutarea la Adrianopol era foarte bine inventată, căci numai astfel Hladchi a putut să facă pregătiri pentru frecerea Dunărei fără nici o bănuială din partea Turcilor. Însă planul lui Hladchi n'a reușit bine, căci îndată după întoarcerea lui la Sici s'a produs acolo o panică ne mai pomenită. Probabil că Turcii au aflat despre intențiunile lui, astfel că și el și partizanii lui au căutat să scape din mâna Turcilor și nu s'au îngrijit de restul Cazacilor ce se găseau prin bălti și de raia, adică femei și copii, lăsându-i fără nici o apărare în voia soartei și în mâinile Turcilor supărați, a Mocanilor, Moldovenilor, Lipovenilor și a altor populațiuni pe jumătate sălbatece și bandiște ale deltei și Dobrogei.

Din Sicie au plecat în total 4 bărci, cu biserică, averea Siciei și cu refugiați, spune Colomieț, dar numărul bărcilor trebuie să fi fost mai mare, sau ceea ce-i mai verosimil (pg. 54), celelalte bărci s'au alăturat la cei plecați mai târziu din Dunavăț, căci partizanii lui Hladchi s'au ținut departe de Sicie, ca să nu fie trimiși la Silistra. Noi stim că numărul celor plecați împreună cu Hladchi n'a frecut de 500, din cari s'a format un regiment cu cinci centurii sub comanda lui Hladchi. După ce s'a răspândit zvonul despre plecarea lui Hladchi din Dunavăț, s'au speriat Cazacii din celelalte sate (Cara-Orman, Catărlez și altele) lăsate în voia soartei. Ei au părăsit locuințele lor și au fugit, unii la Bazargic, alții în bălti, unde au devenit jertfa Mocanilor pe jumătate sălbateci. Mulți au perit atunci, spune Colomieț ; se ascundeau în bălti, în stuf, iar Moldovenii pe cine-l prindea, îi tăiau capul.... Cam 1000 suflete au perit atunci ! Cinci bătrâni Zaporojeni, netrimiși la Silistra din cauza bătrâneții și cari n'au vrut să urmeze pe Hladchi și au rămas în Sicie, au fost uciși de Turci. (Kelepoovski, Rohoziane=Did, Lulka=Lakiv, Durnei Hvedir și Mamaliga Temis). Ei au băut rachiu și au adormit, iar Turcii venind le-au tăiat capetele. Si raiaua ar fi avut aceeași soartă dacă nu mai rea ; aflând despre plecarea Cazacilor, Moldovenii, locuitorii satului Beș=Tepe, au vrut să măcelărească femeile și copiii rămași fără de apărare, ca să se folosească de averea lor ; au fost reținuți de preotul lor, Ioan Căruță-mândră, care ar fi declarat, după spusele lui Colomieț : „am să pun blestemul pe voi și pe copiii voștri“. Aceste cuvinte au salvat raiaua dela moarte sigură și au dat posibilitate femeilor să fugă peste câteva zile deasemenea peste Dunăre, unde se găsea armata rusă (pg. 55).

Hladchi a plecat cu tovarășii lui prin brațul Sf. Gheorghe, treând în Mare pe la Catărlez, iar apoi pe brațul Chilia a ajuns la Ismail. Aici Cazacii au fost supuși la carantină prescurtată, iar co-

șoveiul și hatmanii de curenii au fosă prezență impăratului, care se găsea atunci la Ismail. Zaporojenii s-au aruncat în genunchi și au cerut iertare impăratului. Impăratul a primit dela coșovei documentele și regaliile dăruite Zaporojenilor de către Sultanii turci și le-a spus: „Dumnezeu vă va ierta, statul vă iartă și eu vă iert”.

Între amintirile locale despre această întâmplare sunt două versiuni: Ignatie Vasilkievski spune aproximativ aceleași lucruri ca și biografia tipărită în „Russkaja Starina” (biografia lui Hladki scrisă de fiul său Vasile). Cârciumarul Isidor (Izidor) ne dă o povestire mai mult legendară și caracteristică, ce infățișează pe Cazaci ca pe niște eroi (pg. 56).

In timpul acesta Rușii pregătiau trecerea Dunărei. Hladchi avea mare frecere pe lângă Tar, spune Ignatie Vasilkovski. „Unde pleca Tarul, generalul Debici, se găsea și Hladchi ce cunoștea bine situația regiunilor Dunărei în aceste părți”.

Hladchi a indicat locul cel mai bun pentru trecerea Dunărei pe lângă Sacșea (Isaccea), și pe acolo au trecut Rușii. Hladchi, ca pescar, cunoștea toate bălțile și locurile mai ridicate; el a arătat Tarului un val de pământ pe care nu-l cunoșteau Turcii și care ducea prin bălți lângă Isaccea. Turcii, crezând că pe acolo nu-i posibil de trecut, au lăsat această regiune fără pază. Se spune că, după trecerea armatei, Hladchi singur ar fi dus într-o barcă pe Tar pe celălalt mal al Dunărei. Pentru aceste servicii, care n'au fost cu totul cavaleresci față de Turci, Hladchi a fost numit maior, apoi general-major, i s'a dat Crucea Sf. Gheorghe clasa IV (pg. 57), a stat la masă cu impăratul la Odesa, încrezându-i-se mai apoi comanda regimentului Căzăcesc format din Cazaci plecați din deltă și, în sfârșit, hătmănia armatei căzăcesti din Azov, care a fost formată din Cazacii refugiați din deltă și complectați cu refugiații din Basarabia și Novorosia, amnestiați de către guvernul rus.

Mutându-se la Kalcic, locul ales pentru Cazaci, Hladchi și-a adus familia sa din guvernământul Pultava, a cărei existență o ascunsese până acum, deoarece, după obiceiul căzăcesc, coșovei nu puteau să aibă familie. Hladchi a rămas ca hatman al Cazacilor din Azov până la pensie, probabil până la anul 1849, când s'a mutat într'un sat căzăcesc, de unde mai apoi a fost silnit să plece din cauza neînțelegерilor cu Cazacii. După aceea a mai trăit încă 14 ani la moșia sa din guvernământul Ecaterinoslav, murind la 1866 de holeră.

Nu stim întrucât sunt obiective informațiunile tânărului Hladchi privitoare la raporturile Zaporojenilor cu bătrânu Hladchi, dar în delta Dunărei toate amintirile despre Hladchi sunt lipsite de cea mai mică simpatie. Rămășițele Cazacilor transdunăreni și toată populația ucraineană a Dobrogei a păstrat amintiri foarte rele despre ultimul coșovei, nu din cauze politice, ci din pricina mulțimii jefelor provocate prin trecerea lui Hladchi la Ruși.

In cîncelele populare istorice ce s'au păstrat în Dobrogea și în delta Dunărei n'am găsit nimic referitor la întâmplările locale din viața Zaporojenilor; în general lipsesc în ele orice amintiri despe-

Hladchi, afară de o variantă a cântecului despre distrugerea Siciei, în care ultimele rânduri se referă la Hladchi și conțin, referitor la el, o ironie foarte amară:

*"A zburat o granadă — și a căzut în mijlocul Siciei,
A perit armata Zaporoenilor — n'a perit gloria,
Pe noi ne-a bărbierit atamanul Hladchi și încă va bărbieri,
Dar totuși ne va mări gloria căzăceașcă".*

(Dela Maria Mihailiha, din Tulcea).

Situatiunea Zaporoenilor rămași în Turcia a fost foarte grea după trădarea lui Hladchi. Cei 2000 Cazaci ce se aflau la Silistra au fost imediat dezarmați și trimiși mai întâi la Adrianopol, iar apoi la Constantinopol și depuși în inchisoare. După spusele lui Colomiet, Turcii au vrut să-i măcelărească pe toți, dar au fost scăpați datorită consulului german (probabil austriac) Baron. La Constantinopol lucrau la întărirea cetății.

După ce guvernul turcesc s'a convinis, prin trădarea lui Hladchi, că nu poate pune temeu pe Cazaci în calitate de paznici ai hotărului dunărean, n'a mai admis ca Sicia să funcționeze în delta Dunărei sau în vecinătate* (pg. 61) cu Rusia și a propus Cazacilor să se așeze mai departe de Rusia, „la Marea Albă”, lângă orașul Sălonichi. Din Constantinopol chiar au plecat 400 Zaporoeni ca să vadă fiulul destinat pentru aşezarea lor; locul era frumos, bogat în ape și limanuri pentru pescuit. Se pregătise totul și se îngropase chiar stâlpii de hotare, când Zaporoenii au renunțat să se mai stabilească acolo și s-au întors, după spusele lui Ceaicovschi, datorită sfaturilor călugărilor de la muntele Athos. Ei nu voiau să se indeparteze de Marea Neagră, fiindcă numai această Mare era mai apropiată de Ucraina și deci Sicia ar fi fost pentru Ucraina locul unde, după tradiție, căutau locuitorii libertatea pe care n'o aveau sub Ruși. Cu depărțarea Siciei de la Marea Neagră existența ei ar fi fost amenințată și nu mai avea nici un rost. Nu știm de ce Cazacii n'au ales Anatolia sau Adrianopol; probabil că Turcii n'au vrut să admită acest lucru. După ce Cazacii au văzut că Sicia nu poate să mai existe de acum înainte, ei s'au întors în delta Dunărei, împrăștiindu-se în toate colturile ei ca simpli pescari fără nici o organizație. În curând s'au întors la ei mulți din Zaporoenii plecați cu Hladchi.

Ignatie Vasilkivski povestește că în anul 1828 Tarul a spus lui Hladchi să adune toți refugiații din Rusia în armata sa, promițându-le că-i va ierta de toate crimele și păcatele. Când armata rusă a ocupat delta Dunărei și Rușii credeau că delta va rămâne în stăpânirea lor, Hladchi a venit la Dunavăt, trimițând solie în părțile Deltei, ca să strângă pe Cazaci în locul cel vechi al Siciei, pentru a-și începe din nou viața ei la Dunavăt.

Din autobiografia lui Colomiet știm că și el a fost din numărul acelora cari au fost chemați în locul cel vechi al Siciei, deoarece el trăise până atunci în stepele hanului din apropiere de Odesa. După doi ani, adică la 1830, Cazacii lui Hladchi au plecat definitiv din

deltă, aşezându-se la Azov. — Inscrierea printre căzăcimea lui Hladchi a durat mai departe și emisarii lui străbăteau Basarabia și Novorosia (la sud de Harcov). Mulți se duceau la el, dar și mulți fugneau de la el, singuratici sau în grupuri, refugiindu-se în delta Dunărei, mai ales atunci când Rușii au început să-i tundă, prefăcând căzăcimea în armată regulată.

Cornei Bilei din Tulcea povestește: am fugit de la stăpân în Basarabia fiind încă băiat Tânăr, și tocmai atunci a venit un oarecare Racicovschi, trimisul lui Hladchi, ca să atragă oamenii în căzăcineea de la Azov. Acolo Cazacii au devenit muscali. După povestirile dobrogenilor, se vede că nemulțumirile cu Hladchi au dăinuit până la desființarea armatei din Azov. Ignatie Vasilkovschi, care a fost la Azov, povestește (pg. 63) că erau foarte nemulțumiti de situația lor Cazacii cu cari s'a întâlnit acolo, fiindcă fuseseră transformați în tăranii, deoarece Tarul spunea că nu mai are nevoie de ei. Blesteme mândru-l pe Hladchi pentru această situație în care ajunseseră, Cazacii aceștia fugneau din Azov, înforcându-se spre delta Dunărei.

In tristețe și singurătate și-au trăit zilele bătrâni Zaporojeni în delta Dunărei, pescuind sau petrecându-și timpul la vânătoare, adesea ori în mare sărăcie, căutând să-și uite dorul de vechea lor viață căzăceașcă în vin și beție.

Ceaicovschi spune că în anul 1849 a găsit în Dobrogea doi Cazaci bătrâni; pe Semen Bezverhii la Cuciuc Seimeni lângă Hârșova și pe Ștefan Zaremba în Cara-Orman. La începutul deceniului al cincilea am găsit, spune el, la Catărlez pescari renumiți moldoveni, bulgari, ruși (moscali) și ucrainieni, cari au fost cel mult trei sute: între ei numai cinci Zaporojeni: doi cu un ochiu și trei ologi. Aceste neajunsuri fizice nu le căpătaseră în lupte, ci în cărciume. Evreii vindeau rachiui, lipovenii luau dela Zaporojeni peștele, dându-le pescarilor numai chitanțele Evreilor, iar banii ii plăteau Evreilor.

Sase ani mai înainte trăia încă Kiril Macovețchi, eroul luptelor cu Necrasovii; el a trăit în Tulcea ca paznicul uneia din cele două biserici ucrainene, dintre care una — cea veche — făcută din cearuri și învelită cu lemn, a fost construită de Zaporojeni.

Amintirile despre Zaporojenii din Dobrogea sunt încă foarte proaspete, iar dintre dânsii rămăsese numai Ananie Colomiet, uitat de soartă, pentru că istoria Siciei transdunărene să nu fie dată cu totul uitării.

Am observat că în anii 1816—1817, înainte și după revoluție grecească, au fost în Sicie schimbări foarte dese de coșovei. Colomiet declară deschis că el nu le știe ordinea cronologică. „Poate au fost 50 în total; unii dintre ei au fost realeși de 3 și 4 ori. Astfel Smei și alții au fost coșovei de 3—4 ori. Venea Pocrova (1 Octombrie) și coșoveiul în funcțiune refuza să fie ales; atunci Cazacii alegeau pe altul (pg. 66), dar după scurt timp realegeau pe cel vechi, spune Colomiet.

Dacă facem o încercare să restabilim cronologia coșoveilor, atunci ea s-ar prezenta astfel :

1811–1813 Samiilo Kalnebolotski ;
1814–1816 Rohozeanei Did, Leah, Litvin, Bilinka, Hordena, Smek :
1817–1818 Oleksa, Reasnei, Ol. Suhena, Moroz ;
1819–1820 Hrețca Holovatei și alții ;
1821–1822 Huba Hrețco și alții ;
1823–1824 ataman de curenți Stebliivski și alții ;
1825–1827 Vasel Cerniha, Vasel Nezamaivski ;
1828 Iosif Hladki (bondar).

Acest tablou este numai aproximativ și are goluri ; astfel se știe că Smek a fost coșovei de câteva ori, tot asemenea și Huba ; în sfârșit numele acestor coșovei, care au funcționat timp scurt, rămân probabil pentru totdeauna necunoscute. Schimbarea aceasta aşa de deasă a coșoveilor se datorează și luptelor dintre săraci și bogăți în sâmul Siciei. Deși majoritatea o formau cei săraci, totuși ei nefiind organizați, n'au putut să-și susțină aleșii lor mult timp. Căzăcimea însurată, care forma „raiaua“, împreună cu aristocrația bănească nou formată a Siciei tindea spre susținerea ordinei și totodată spre mărginirea libertății Cazacilor, dar nu preluia tradiția Zaporojenilor și suporta greu dependența de Turci. Căzăcimea veche împreună cu săracimea ce era nevoie să muncească și să capete din această muncă numai o mică parte (în folosul celor bogăți), au format elementul puțin pașnic, care ocrotea libertatea căzăcească și, din pricina acestei libertăți, se impăca bină și cu situația sub Turci. În sfârșit a fost incă al treilea grup, nu mai numeros, dar care oscila între cele două tabere, decizând hotărârea prin numărul său. Acest ultim grup se compunea din aventurieri refugiați, mai ales criminali, care se sustrăgeau pedepselor fugind din Rusia. Grupul acesta nu respecta nici tradiția, nici vreun alt principiu și de multe ori apăra libertatea Cazacilor ca să abuzeze de ea pentru foloase personale, sau ajuta grupului moderat de însurați și bogăți dacă putea să tragă foloase pentru ei și să primească asigurarea întoarcerii în Rusia fără să fie pedepsiți, cum a fost cazul cu trădarea lui Hladchi.

Se înțelege că, atunci când existau grupuri cu tendințe atât de contrare, însărcinarea de coșovei era foarte grea. Păzind ordinea și neadmitând neleguiuri, coșoveiul a putut totdeauna să fie acuzat că urmărește lărgirea puterii sale în paguba libertății Cazacilor. Când se făcea că nu vede anumite dezordini, era acuzat din partea grupului moderat și era pus într-o situație grea față de guvernul turc, care-i prețindea o atență supraveghere a puterii Cazacilor. Deci este lipsă de că, în lipsa unui tact deosebit sau a unei energii excepționale, coșoveiul a fost nevoie să demisioneze, să fie alungat, sau să facă compromisurile cele mai necinste și prin aceasta să se facă instrumentul numai a unui grup. Dar această atitudine nu se putea să nu influențeze în mod destabil viața Siciei. Ignatie Vasilkivski povestește că coșoveiul care se purta aspru cu cei neleguiuți era destituit prin sfatul

atamanilor de curenii și pedepsit cu 200 lovitură de băt. Câteodată Sultanul se mira că coșoveiul distins de el era destituit. Atunci Pasil lămurea că, după orânduirile Cazacilor, ei alegeau pe cine vroiau.

Toate aceste nelegiuiri, hoții, împărtirea în grupuri și demoralizarea superiorilor, fatale în fiecare societate unde începe lupta socială nu pot fi însă adeverăta cauză de decădere a Siciei. Fiecare granit din Sici avea dreptate din punctul său de vedere, dar înțelegere înțelegerii ele n'a fost cu puțință, căci nu era posibil să se schimbe relația față cu Turcia, iar mutarea dela granița rusească însemna distrugerea Siciei. Astfel situația Siciei reprezenta un cerc viuos din care nu era nici o eșire și care trebuia să se sfârșească prin descompunerea obștei căzăceaști, în primul rând a celei militare.

Pentru Colomiet distrugerea Siciei este urmarea fatală a nelegiuirilor militare, hoților etc.

II.

Acum avem să cercetăm viața interioară și organizarea obștei căzăceaști, întrucât aceasta este cu puțință de făcut după amintirile lui Colomiet și după povestirile altor oameni bătrâni.

Sicia transdunăreană ca și metropola ei de pe Nipru a păstrat până la sfârșitul existenței ei, acest caracter strict militar, pe jumătate călugăresc, în baza căruia femeile n'au putut să intre în obștea căzăceaști și în general să trăiască la Sicie. Am amintit că coșovei n'au putut să fie un bărbat căsătorit, chiar dacă familia lui ar fi săptămâna de departe. Tot așa ca și în jurul Siciei depe Nipru, s'au grupat și așezate locuite de familiile Zaporojenilor căsătoriți — la Sicia de la Dunăvăț au fost câteva sate în care trăiau oamenii cu familiile lor. Toate aceste sate, sau mai bine zis, locuitorii lor, erau cunoscuți sub numele colectiv de „raia“, cu care Turcii numeau în general pe locuitori creștini ai satelor ce se găseau în anumite relații de vasalitate față de spahii, cari au jucat înainte, în imperiul otoman, un rol de războinici feodali europeni. —

Se înțelege că raiaua Zaporojenilor a purtat același nume fără a fi supusă însă cuiva în înțelesul arătat mai sus, ci supusă numai din punct de vedere administrativ coșoveiului Siciei.

Raiaua era formată din satele următoare : Satul de lângă Sicia, lângă lacul Murighiol și lacul Crukulec, format din 80—100 case și care se numea *Raia* în adeveratul înțeles al cuvântului ; Murighiol un sat mic pe lacul cu același nume, mai departe spre dreapta Beș-Tepé ; Caraharman, sau mai bine *Cara-Orman* (Pădurea Neagră) cu 40 case în mijlocul insulei formată de brațele Sulina și Sf. Gheorghe. În afară de acestea, locuințele Zaporojenilor și ale pescarilor au fost la Catărlez, Ivancea, Gorgov, Vâlcov, Letea etc. și, în general, locurile de pescărie și în bălți.

Sicia se compunea, ca și cea de pe Nipru, din 38 curenii, tarne și pălănci, adică curenia în care trăia coșoveiul și unde a funcționat cancelaria militară a Siciei. Din 35 denumiri de curenii, pe care

lomiet a putut să și le amintească, vedem că aproape toate au fost aceleasi ca și la curenile Siciei depe Nipru, în afară de curenile djerliivschi și plastunivschi ce-au lipsit în Sicia depe Nipru. Ca și în denumirea de curenie, tot aşa și în întreaga administrație a Siciei transdunărene vedem dorința de a se păstra tradiția cea veche. Între altele, spune și Colomiet, numărul de curenii niciodată nu trecea de 40 (cu palanca și tifarnea) și că dorința de a construi cu bani proprii o curenie nouă a fost todeauna respinsă ca un lucru contrar tradiției istorice: „Lasă, cum au fost acolo 40, să fie și la noi!“

Superiorii militari au fost, ca și în Sicia depe Nipru: coșoveiul, pisarul (secretarul) osaul, cu adăugirea încă a translatorului sau a dragomanului. Acești funcționari se alegeau în fiecare an „la Pocrova“ (1 Octombrie), care (Pocrova) a fost patronul și al Siciei transdunărene; toți cei de mai înainte, împreună cu servitorii — „băiatul“, „grăjdarul“ (koniuh), — formau locuitori pălăncii, a unei case îngrădite, care era punctul central al Siciei. Curenile alegeau fiecare pe atamanullor de curenie, care era reprezentantul administrativ și șeful cureniei sale precum și gospodarul în înțelesul economic. Alegerea superiorilor și sărbătorirea „Pocrovei“ se făceau cu solemnitate ca și la Sicia de pe Nipru.

In această zi veneau la Sicie, pe cât era posibil, toți Cazaci, fiindcă de obiceiu trăiau la Sicie numai superiorii (funcționarii) și un număr mic de Cazaci, în cea mai mare parte bâtrâni, ce nu mai aveau puțină să ducă viața de vânători sau pescari; toți ceilalți își petreceau anul întreg la pescuit sau la vânat etc.

După serviciul divin, aduceau o masă în fața pălăncii, puneau de ea crucea, evanghelia, pâinea și toate regaliile militare ce se păstrau în biserică, pe altar. Regaliile Siciei erau: hrisoave (hramote) primite de la Nemți, Turci, Poloni (?) (semnul întrebării este al lui Condrefovici), buncicu, pernaci și topuzul, acesta din urmă un fel de cuțit de aramă pe care-l purtau la brâu — probabil o armă de paradă, dăruită de unul dintre Sultani. In numărul regaliilor militare amintește Colomiet despre oarecare „holovchii“, ce aveau chip de cap omeneșc (pg. 73).

Când totul era pregătit înaintea pălăncii, eșea coșoveiul, sărula crucea și evanghelia, pe urmă pâinea și spunea: — Vă mulțumesc, domnilor atamani și vouă, domnilor cazaci, pentru pâine, pentru sare și pentru domnie... Acum n'am să fiu domn... Alegeti pe cine vреši! — Atunci Cazaci, dacă doreau să rămână mai departe același coșoveiu, îl convingeau să rămână; dacă nu, atunci începeau să se certe între dânsii până alegeau pe altul. După aceasta urma masa și cheful. Nu fiecare coșovei isprăvea anul în funcțunea sa, deoarece deseori certuri făceau ca alegerea coșoveiului să fie de scurtă durată.

La Sicia transdunăreană vedem, după spusele lui Colomiet, lipsa complecă de artillerie și cavalerie, lipsa din serviciu a sanctelelor, care înlocuiau la vechii Zaporojeni instrucția și manevrele; în general se remarcă o decadere mare a spiritului militar.

Un steag militar Cazacii transdunăreni n'au avut și el a fi înlocuit cu buncicul turcesc, probabil pentrucă steagurile creștine mai înainte nu se mai potriveau acum cu emblemele turcești, acum Cazacii făceau parte din armata turcească.

Fiecare curenție avea bairacul său, un fel de steag din posă roșu cu semiluna albă și cu 6 stele. Când murea vreun Cazac, atunci se punea acest bairac, în onoarea răpoșatului, în fața curenției.

In timpul războiului, organizarea militară a Zaporojenilor devenea mai bună și avea un caracter într'adefăr militar.

Cetele trimise din Sicie în războiu erau comandate de un ataman nakaznei (ataman ales adhoc), ales totdeauna de Cazacii trimiși războiu. (Denumirea nakaznei pan sau otoman se dădea și Cazaci pe care îi trimitea undeva coșoveciul în numele său, dându-le împunitări mari). Se înțelege că la alegerea atamanului nakaznei se alegea în vedere, în primul rând, abilitatea militară a celui ales, cunoștințele drumurilor, a localităților și altele; dar, în afară de aceasta, s'a luat seamă și aptitudinea sa gospodărească precum și cinstea lui.

In fruntea cetei mergeau de obiceiu bucătarii sau brutarii (pg. 7). Datoria lor era să aleagă locuri bune pentru popas și să coacă pâine pentru armată. Toate acestea se păstraau, bine înțeles, după puțină condițiunile marșului. De obiceiu Cazacii mâncau pâine uscată murată în apă, salamaha (făină de secară fierită cu apă și untdelemn) slănină, sau numai cu apă, etc. In expediționi mai mari Cazaci își cu ei o biserică mobilă și un preot.

In îndeplinirea serviciului militar se observă deosemenea semnificative caracteristice ale decăderii spiritului militar. Astfel vedem obiceiul de cumpărării dela participarea în războiu, punându-se în loc un soldat plătit. Se înțelege că acest lucru îl făceau oamenii mai bogăți și ocupății pașnice și comode. Acest obiceiu era mărginit însoțit de condițiunea că numai un Cazac, care participase la marșuri și război, putea să pună în locul său un soldat plătit, adică numai un Cazac care își făcuse serviciul său și, prin urmare, avea dreptul la odihnă.

Din spusele lui Colomiet vedem însă că această condițiune s'a respectat înlocmai și că, la nevoie, se practica și dezertarea.

Disciplina militară și ordinea la Sicie se observa, în principiu foarte strict, dar nu totdeauna cu succes în practică. Chestiunile erau judecate în curenții de către atamani; cazurile mai serioase, violările ordinei Siciei, veneau în fața coșoveciului, a adunării de manilor și numai în anumite cazuri foarte grele, de omor, etc. s'a întâlnit și pedeapsa cu moartea prin spânzurătoare. Acest ultim de pedeapsă a fost la sfârșit, probabil, scos din jurisdictia coșovei și a obștei Siciei și criminalii cei mari se trimiteau la Brăila, Galați, ca să fie pedepsiți de Pașă. Pedeapsa cu bătaia putea fi fărăță și aplicată chiar pentru invinuiri mici ca de ex. când un bătrân nu și scoatea pălăria întâlnindu-se cu un bătrân, sau când treceau lângă palançă.

Plebea Siciei pedepsea și pe coșovei — cazul lui Oleaxa

nei — când erau prins vizitând femeile din Raia, ceea ce era cu desăvârșire interzis mai ales funcționarilor superiori; aceasta se întâmpla când coșoveul era foarte sever față de căzăcime și făcea, după părerea Cazacilor, nedreptăți. „Trei sau patru (coșovei) au fost astfel pedepsiti“ spune Colomiet; și băteau și luau „djereme“ (adică un fel de plată în rachiu sau vin pentru această ispravă).

Dreptul de a pedepsi pe coșovei era un semn de desfrânare din partea mulțimii ce nu voia să asculte de superiorii aleși de ea, căuând să-i înlăture când aceștia voiau să țină ordinea, împiedicându-i dela anumite hojii ce-ar fi putut aduce intervențiunea guvernului turcesc.

Numele Cazacilor se complecta, cum știm, aproape numai cu refugiați din Ucraina. Sicia era locul refugiuului, ca și Sicia depe Nipru, pentru acei cari căutau libertatea politică sau personală. Aici veneau cei persecuati de moșieri, cei nemulțumiți cu dictatura administrativă în Ucraina dela stânga Niprului (hetmanscena) etc. Motivele sociale și politice pentru refugiu nu lipseau și n tot timpul existenței Siciei transdunărene, aceste motive au fost mai numeroase decât inainte.

Este suficient să ne amintim că acesta a fost timpul distrugerii complete a căzăcimii ucrainene cu toate libertățile ei politice și agrare, timpul introducerii iobăgiei pe malul drept al Niprului, timpul când guvernul rus a luat cu sila pământul țăranilor și a predat țărăniminea, până acum liberă, în puterea nemărginită a moșierilor, timpul începutului recrutării și colonizării militare în Ucraina și, în sfârșit, timpul persecuției oamenilor fără pașapoarte (să introduse acum obligația pașapoartelor), a refugiaților ce se ascundea în stepele Novorosiei și Basarabiei. Se înțelege că pentru toate aceste motive au fost o mulțime de oameni cari, neavând altă scăpare, au trebuit să fugă la Sicia din delta Dunărei.

Sunt și cântece populare istorice, care descriu această situație. Unul din ele, notat la Tulcea, dela Maria Mihailiha, descrie această situație grea a unui Tânăr care, neavând familie și neștiind încoftro să se ducă, capătă dela o fată indicația unei a trei drumuri: 1. spre Don, 2. spre Crimeia și 3. la Zaporozie în delta Dunărei.

Fiind refugiați din Rusia, nu știau drumul ce trebuie urmat ca să ajungă în delta Dunărei și, fiindcă de multe ori acești refugiați rătăciau sau aveau multe de îndurat până ajungeau la Sicie, de aceea s-a organizat această emigrare, trimițându-se din timp în timp și câte odată și în fiecare an emisari în Ucraina, cari căutau oameni sănătoși, demni de a fi Cazaci, aducându-i în delta Dunărei pe drumuri mai sigure și păzite de Cazaci. Colomiet povestește chiar despre un oarecare Andrei Verșibalo, ataman din curenția serghioschii, care se ducea în fiecare an în Ucraina și aducea câte 15 oameni. Despre asemenea emisari vorbește și un cântec popular, notat la Tulcea, și care arată toate piedicile ce trebuie să fie învinse de acei ce se duceau la Sicie, precum și condițiunile sociale care sileau populaționea Ucrainei să fugă în delta Dunărei (iobăgia și recrutarea). Cântecul a fost cules dela Ostap Danciuc (pg. 80).

Cei veniți la Sicie erau primiți fără ceremonie. Erau întrebuințați numai de unde au venit și dece, iar mai apoi trebuiau să răspundă dacă vor să fie Cazaci. Dacă răspundeau afirmativ atunci își alegeau curenția și coșoveul le preciza că să nu săvârșească anumite lucuri nelegiuțe, și din cauza căroru au fost nevoiți să fugă, le recomanda să prină pește, dar să nu se apuce de hoții. Cu aceasta se împărau tot ceremonialul primirei unui Cazac nou.

Descriind primirea Cazacilor noi, Colomieț nu amintește decât întrebarea obligatorie privitoare la religiunea celor veniți.

Probabil că aceasta se înțelegea dela sine și cei veniți să intrebați înainte de interogatoriul oficial. Ori cum ar fi fost, trebuie să credem că religia a jucat un rol important la Sicia transdunăreană. În amintirile lui Colomieț se poate vedea că Cazacii se distingeau prin evlavie mare, care se arăta în îngrijirea bisericiei dela Sicie și obiceiul de a se călugări la sfârșitul vieței, cât și din respectul deosebit de bucurau unii preoți la Sicie.

Unii din coșovei se călugăreau, cum a fost cazul cu Litvin, care s'a dus la Mirnopoian unde a și murit. Profesorul dela universitate din București, Tocilescu, ne-a spus că Mirnopoian este mănăstirea Poiana Mărului, care a jucat un rol important în viața căzăcilor transdunăreni. La această mănăstire, situată nu departe de gara Rădnicul-Sărăt în Moldova (?!), se duceau Cazacii ca să moară sau să se întoarcă acasă. Astfel au murit aici, în afară de coșoveul Litvin și coșoveul Hlădchi, care a murit în Moldova; tot aici s'a călugărit și ultimul preot al Siciei, părintele Iosif Hlădchi.

Mirnopoian a devenit o mănăstire cercetată de Cazaci probabil din cauza unei anumite tradiții, de oarece, după spusele lui Colomieț, aici s'a călugărit Vasile [Bezrucovii] — (Fără mâncări), și secretarul lui Mazepa, care a construit la Galați biserică-Sf. Nicolae și a murit căluțăr la Mirnopoian. Multă Cazaci se duceau și la „Multele sfânt” (Athos); între aceștia a fost și coșoveul Mihailovici, care s'a întors la Sicie și a murit în timpul războiului greco-turc.

Referitor la preoțime, la Sicie s'a păstrat până la sfârșitul secolului XIX o plectă independentă, alegându-și totdeauna ei preoții, — uneori chiar din mijlocul lor — și trimițându-i numai după aceea pentru hrisinire la episcopii și mitropoliții moldoveni. Ei alegeau pe cineva din Cazaci, care să fi fost numai știitor de carte (pg. 84) iar episcopul îl făcea preot, cu atât mai ușor, cu cât în numărul episcopilor moldoveni au fost câte odată unii și de origină ucraineană, ca de exemplu mitropolitul din Iași, Gavril, despre care amintește și Colomieț. În timp după aceea s'a păstrat obiceiul la populațiunea ucraineană a Dobrogea de a-și alege preotul, obiceiul care se găsește practică în satele căzăcești din Basarabia, în al doilea deceniu al secolului XIX, după cum se vede din nota din numărul lunii Aprilie a publicațiunii „Kievskaja Starina” (pg. 166).

Organizarea economică a Siciei transdunărene se prezintă apreciată.

ca și la Sicia de pe Nipru, cu unele aspecte căpătate în urma unei anumite dezvoltări locale. Ca aspecte locale ar fi, după părerea noastră, evoluția spre gospodăria agrară, dezvoltarea mare a proprietății partculare și a diferitelor întreprinderi, goana după ori ce fel de câștig, accentuarea diferenței între Cazacii bogătași și golani, etc.

Această viață economică a Zaporojenilor dela Dunăre s'a oprit anume în momentul când trebuia să se transforme pe baze cu totul noi.

După luarea Dunavățului de către Cazaci și după mutarea Sicii zaporojene, guvernul turc a dat Zaporojenilor un teritoriu mărginit, sau mai bine zis le-a recunoscut lor drepturi de folosință asupra pământului luat de ei cu sila dela Necrasovți.

După indicațiunile lui Colomieț, hotarul pământului căzăcesc mergea dela lacul Kamenni (ghioul Chetrii de astăzi?) între Mahmudia și Murighiol (pg. 85), către Sud spre Razim, iar la Sud-Est pământurile Zaporojenilor mergeau până la mare, cuprinzând în întregime și insula Dranov. Lăsând la o parte mlăștinele și băltile, restul acestui teritoriu, bun pentru locuit și pentru agricultură, se infățișează, aproape ca suprafața unui triunghi echilateral care are baza circa 30 km. și înălțimea circa 15—17 km.

După spusele altor bătrâni din Dobrogea, hotarul pământurilor zaporojene mergea spre W. până la Pristav, deci aceste pământuri au avut o înfundere mai mare. În sfârșit, după afirmațiunile lui Pivtoracenco, fiul renumitului zaporajan Pivtoraca, hotarul acesta ar fi început încă și mai de departe și anume dela Isaccea. Ostap Danciu redă spusele lui Pivtoracenco astfel: „De cealaltă parte a Dunărei, lângă Satu-Nou, este mănăstirea (dacă nu greșim) a Sf. Nicolae; acolo a fost podul plutitor, pe care a trecut armata rusă; în această parte a Dunărei, mai jos de Isaccea, a fost o fântână și un pod; lângă această fântână erau trei stâlpi bătuți în pământ; acolo era semnul hotarului!”. Dela acești stâlpi mergea hotarul pe drumul vechi spre Baba — din Isaccea spre Baba, prin Poșta, Adjilar, și pe lângă Vizir Motli până la limanul (lacul) Baba (Babadaragului); acolo este satul Zimbil (Zibyl pe hartă) și hotarul îl împărtea în două”.

Dacă ne amintim că Dobrogea a început să fie colonizată, mai mult sau mai puțin regulat, abia la începutul secolului XIX și că abia atunci s'a început în ea gospodăria agrară, atunci putem să admitem că la început hotarul pământurilor zaporojene a putut să fie acolo unde îl precizează Pivtoracenco. Mai apoi hotarul a trebuit să se retragă treptat spre Est, ajungând acolo unde-l arăta Colomieț (pg. 86).

Această presupunere e cu atât mai verosimilă cu cât Zaporojenii n'au mai avut nevoie de o suprafață atât de mare de pământ; de altă parte populațiunea ce creștea mereu și care se compunea în cea mai mare parte din coloniști Ucraineni, ca la Tulcea, Prislav, Beștepe, etc., cerea pământurile pentru ea.

A se opune la împărțirea pământurilor n'au încercat Zaporojenii, deoarece ei atunci nu se ocupau cu agricultura și nici nu aveau pe lângă Sicie o raia destul de mare.

Suprafața pământului în hotarele arătoare de Colomiet reprezintă un povârniș foarte întins în direcția dela Beș-Tepă spre Sud și S-Est, adică spre Razim și spre șesul Dunavățului, care face parte din delta Dunărei. Fiind puțin deluroasă și inconjurată din toate părțile de munți (?), această suprafață este în unele locuri stepă adevarată, în alte locuri foarte bună pe uriu agricultură, fiind acoperită peste tot de un strat de Ciornoziom, nu prea gros, dar foarte roditor. Stratul aproape întrreaga suprafață, noi ne-am convins de visu că era necesară era pentru Cazaci stăpânirea acestei întregi suprafete, așa că punct de vedere strategic cât și din punct de vedere economic, ales dacă ne raportăm la raia, adică la locuitori dedeați agricultură, care se strângăreau în cîteva locuri în jurul Siciei.

Acum pământul acesta este ocupat pe deosebit de Tătari, care locuiesc în Cara-ibeli, Beibudjan (?), Atmadji, etc. și pe deosebit de Mocani și Ucraineni la Dunavățul de sus și de jos, la Munighi, Mahmudie, Prislav, Părlița, etc.

Zaporojenii au primit pământurile acestea cu scutirea săilor săi nu numai la produsele agrare și la vite, dar și la pescuitul din hotarele lor, adică pe Dunavăț și pe limanurile și bălțiile din județul Siciei. La Dunăre, la Marea Neagră și la Razim plătiau însă o taxă mare în folosul guvernului turc.

În hotarele obștei zaporojene și raialei cultivarea pământului era complet liberă pentru orice și cine și intinderea pământului cultivat depindea de numărul măiniilor de lucru și de nevoie fiecărei familiile.

Nu există nici o împărțire a pământurilor și fiecare are ce vrea și cât vrea. Colomiet spune în această privință: „... și Tu nu spunea niciodată, „pământul meu“, ci numai „pământul nostru“ al împăratului nostru“.

Această deplină libertate în folosirea pământului comun, fără proprietate individuală, un amestec din partea obștei, depindea înainte de toate de prisosul pământului care întrecea nevoile locuitorilor, mai ales ale acelora care ocupau cu agricultura.

O mare parte din acest ținut al Zaporojenilor, mai ales pe teritoriul din sudul triunghiului, se dădea în arendă Mocanilor, adică Românilor transilvăneni, care și până în vremea lui Condratovici își țineau case și mele în aceste regiuni.

În afară de Mocani, în satele Cara-Bair la nord și Sărata sau Sarnasu (Sarinăsu ?) la sud, trăiau Bulgari și Moldoveni, care se ocupau deasemenea în cea mai mare parte cu creșterea vitelor și arendau dela Zaporojeni pământurile necesare pentru pășunat. Acestea depindeau de obicei după numărul vitelor sau al plugurilor. Afară de arendele, păstorii mai dădeau și vite pentru aprovizionarea Siciei cu carne; această dare nu se cuprindea în obiectul discuției la arendă, ci ea se dădea în semn de prietenie, sau în schimbul pe care se primea dela Zaporojeni.

Locuitorii ucraineni cari formaau raiaua și Cazacii ce-si aveau gospodării nu se ocupau cu creșterea vitelor, ci numai cu agricultura.

Socotind că Colomiet numără în toate așezările zaporojene (raia) nu mai mult de 200 case, trebuie să credem că contingentul agrar al Siciei cu sloboziile ei nu era mare; ceeace este important este faptul că numărul creștea mereu și putem să bănuim că, datorită imprejurărilor politice favorabile, a trebuit să întreacă, în scurt timp, numărul locuitorilor necăsătoriți ai Siciei, cari nu se ocupau cu agricultura. Dintre Zaporojeni, numai cei căsătoriți se ocupau cu agricultura, iar aceștia trăiau tocmai din această cauză în raia, pe când dintre adeverății Zaporojeni Colomiet indică numai pe unul, Hnat (Ignatie) Holovaci, din steblivschi curini, care avea boi, vaci, cai, oi și vîi și care mereu ara și semăna (p. 88). Nu trebuie să uităm că coloniștii ce veneau din Rusia mai târziu erau exclusiv agricultori și că acest element agrar a putut să determine o schimbare economică în existența siciei, care a dat o direcție nouă și sănătoasă în viața acestei organizații cazăceaști.

Ocupația principală a Zaporojenilor rămase și mai departe, ca și mai înainte, pescuitul peștilor și vânătoarea, ocupării întrreprinse pe o bază mare, fiind mijlocul esențial de existență al obștei cazăceaști.

In această ocupăriune principală s'a exprimat și caracterul economic al Siciei, ca tovărăsie a muncitorilor sau mai bine zis, asociația asociațiilor, reprezentată prin curenii. Impărțirea locurilor în fiecare an între curenii pentru exploatarea peștelui n'a existat în Sicia transdunăreană cum era la aceea depe Nipru, probabil atât din cauza locurilor bune pentru pescuit, cât și din cauză că vânătoarea peștelui se făcea mai ales la malul mării cu aşa numitele „kormaki“ sau „peremețe“, ce trebuiau să fie schimbate mereu de un loc la altul după formarea bancurilor de nisip. Aproape toate curenii aveau „zăvoade“ pescărești comune; multe curenii aveau în comun „erici“ și năvoade sau „matule“.

Veniturile acestor unelte pescărește erau proprietatea obștească a fiecărei curenii. La aceste zăvoade munciau foți membrii cureniilor cu excepția celor ce plecau după căstig în altă parte, sau erau ocupați în serviciul obștesc ca atamani, osauli etc. Astfel aceste zăvoade reprezentați asociații muncitorești și formaau centre economice în jurul căror s-au grupat Cazacii, impărății în curenii. Unele curenii cu o populație mai numerosă aveau mai multe zăvoade; cea mai mare parte însă căte 2 sau 3.

Această grupare era o unitate nu numai socială dar și economică, frâind o viață complet independentă.

Organizarea militară a Siciei nu admitea în sânul ei femei. Mai târziu însă, datorită influenței emigrației din ultimul timp, a început să se piardă caracterul exclusiv războinic al acestei forțe militare. Atunci apar în jurul Siciei colonii întregi de familii ale Zaporojenilor ce nu făceau parte din gospodăria cureniielor. Astfel apar în curenii pe lângă zăvoade comune și zăvoade particolare

ce aparțineau la început probabil societăților Cazacilor însurăți, mai pe urmă și persoanelor particulare.

Asemenea schimbări se observă și la Sicia de pe Nipru mai ales în momentul ultim al existenței ei; de acolo s'a transmis la Sicia transdunăreană ca un obiceiu ce nu mai stârnea mirarea, pentru că luând poziție în potriva acestui fapt, se lăua atitudine ostilă și împotriva familiei cu care lumea a început să se impace și în Sicia transdunăreană. A introduce familia în sănul obștei, adică a curenii, nu era îngăduit de tradiția căzăceașcă a Zaporojenilor, care îi obliga să păstreze viața și organizarea militară veche. De aceea oamenii de familie, sau cari ar fi dorit să o aibă nu aveau altă ceva de facut decât să înființeze zăvoade particulare pe lângă ale curenii, odată ce s'a trecut peste viața social-economică reglementată a Siciei, să aiciat incelul pe incel și mijlocul de înbogățire personală. Unii dintre Cazaci își strângau cu zăvoada bogății relativ mari. Colomieț amintește despre cazacul Fedor (Teodor) Holovatei, că Singur avea 24 zăvoade, stârnind prin aceasta invidia unui mare pescăru, care voi să-l atragă într-o cursă și să-l omoare.

Una din urmările admiterii gospodăriilor particulare la Sicia și mai ales a zăvoadelor particulare a fost apariția bogăților și săracilor, cari au început să se dușmănească între dânsii. Membrii ocupați cu gospodăria agricolă sau cu zăvoadele de pescuit mai puteau părăsi ușor aceste ocupării ca să se ducă în râuri boaițe, ci căutau să plătească în locul lor câte un mercenar. De altă parte existența zăvoadelor particulare a făcut ca o parte din populația săracă a Siciei să poată câștiga și în afară de munca în curenii, lucrând în particular la pescuitul ce se făcea în afara de organizația Zaporojenilor și care se practica în proporții foarte mari...

În proporții mai modeste, dar nu neînsemnante, se făcea vânătoful. Delta Dunării se distingea atunci prin mulțimea nenumărată a animalelor și a păsărilor sălbaticice, începând cu căprioare (?), cerbi, mistreți etc. și terminând cu cărduri nesfârșite de gâște și rațe sălbaticice, de lebede și pelicanii etc. Chiar acum, când populația a crescut semănător și când după inundația cea mare din anul 1857 au peris multime de animale sălbaticice și păsări, noi, mergând dela Sulina, Catârlez pe malul mării am avut unica ocazie în viață să vedesc cărduri de gâște și rațe sălbaticice ce aveau o lungime de un kilometer și poate și mai mult; aproape în fiecare bîrt la Dunăvățul de jos de sus am putut vedea grămezi întregi de piei de scufundari (marginifera allbellus), lebede, pelicanii, vulpi și lupi etc. În amintirile Colomieț nu găsim indicații că vânătoal se făcea de către Zaporojeni ca o întreprindere comună; totuși, probabil că vânătoarea era practicată de cele întregi căzăceaști și poate chiar de curenii întregi, și de unii dintre Cazaci pentru cari vânătoal a fost o ocupație deosebită. În afară de vânătoarea cu puști, Zaporojenii prindeau animalele cu căpcane etc. și consacrau acestei ocupării tot timpul.

liber, mai ales în timpul ierniei, când era vremea nepotrivită pentru pescuit.

Produsele pescuitului și ale vânatului se trimiteau de obicei la Galați sau Brăila, în bărci mari — tot așa cum se face și astăzi — cu deosebirea că vânzarea se făcea afunci direct, fără intermediari, cari astăzi nu mai admit pe pescari la vânzare. Banii primiți pentru pește se considerau proprietatea comună a curenților, nefind dați pentru casa comună a Siciei (pg. 92); ceeace se obținea după vânzarea peștelui de la zăvoadele particulare se împărtia între părăși, aşa că lucrătorii cu plată nu existau la aceste zăvoade. Zăvoadele particulare formau niște asociații sui-generis, în care o parte anumită a venitului din vânzarea cu hurtă (la început $\frac{1}{3}$, mai apoi ca și acum $\frac{1}{2}$) se dădea proprietarului zăvodului, iar restul se împărtea în mod egal la părășii ce participau la asociație cu munca. Astfel părășii împărteau câștigul și pierderea cu proprietarul; de obicei însă aveau câștig, mai ales când peștele se prindea bine. Aceste relații dintre proprietarii zăvoadelor de pescuit cu lucrătorii părăși s-au păstrat între pescarii dunăreni și până acum, cu singura deosebire că acum proprietarul se îngrijește și de hrana și imbrăcăminte pescarilor; dar se înțelege că găsește, cu ajutorul conțătorului (atamanului) care strâng lucrătorii, foarte multe ocazii să însele și să exploateze pe lucrători în folosul său.

O parte a populației Siciei, care nu găsea său, din anume motive, năvoia să găsească de lucru la Sicie și în zăvoadele ei, sau în acele ale raialei, pleca în fiecare vară la muncă după câștig, la cosit, la seceriș, la recolță păpușoiului, la prășit etc., în Turcia, Serbia, Macedonia etc. Banii câștigați Zaporojenii îi depuneau în casa curenției, sau îi întrebuineau pentru propriile lor nevoi, cumpărând haine, cizme, arme etc.

Necesitatea satisfacerii nevoilor particulare accentuându-se, a silit din ce în ce mai mult pe Cazaci să-și caute de lucru în afară de Sicie. Pentru găsirea a cât mai bogate mijloace de existență, ei au început să „meargă după pradă”, formând un fel de bande bine organizate, care au pricinuit multe neînțelegeri între administrația Siciei și guvernul turcesc (pg. 93). Hoții și prădăciunile se datorau, între altele, și faptului că în populaționea Siciei se pripășise mulți refugiați din Rusia, fugiți din motive criminale și pentru că orice muncă era insuportabilă. Trebuie să recunoaștem însă că și funcționarii Siciei trăgeau unele foloase materiale după urma unor asemenea prădăciuni ce intrau în tradițunea veche a Zaporojenilor, cari priveau atacurile asupra Turcilor și Tătarilor ca fapte eroice, mai mult demne de laudă decât de dojană.

Atacurile se făceau de către bande bine organizate, compuse din oameni pricepuți, cari știau unde trebuie să se ducă și unde să se ascundă de urmărire. Colonișt povestește un rând întreg de povești despre asemenea atacuri și din spusele lui reiese că autoritățile Siciei au căutat adesea ori să scape Zaporojenii prinși cu hoții, sau pentru

că trăgeau și ei foloase materiale de pe urma unor asemenea fapte, să ca să-și salveze oamenii lor. Când aceste atacuri banditești depășeau marginile eroismului, atunci mulți dintre cei prinși erau spânzurați finică neleguiurile se răspândiseră foarte mult, aşa că pentru oamenii care aveau bani, viața era periclitată: dacă nu-i omorau Turci, atunci îi omorau Cazaci.

La veniturile militare se adăugă și venitul birtului Siciei. Vânzarea en gros a băuturilor spirtoase s'a arendat unui evreu din Galați, care avea un depozit la Sicie din care vindea numai cu vadrină.

Vânzarea în amănunt era în mâinile Cazacilor și se făcea la rând de fiecare curenție, care trimitea 4 Cazaci pe timp de o lună pentru vânzarea băuturilor. Venitul vânzării era comun pentru Sicie și se găsea la dispoziția pălăncii.

Povestirea lui Colomieș este mai de crezut decât spusele lui Ceaicovschi, care susține că și vânzarea cu amănuntul era în mâinile Evreilor ce jefuiau pe Cazaci; de multe ori însă și acești Evrei au fost omorâți de către Cazaci (pg. 95).

Un articol important în gospodăria Siciei îl forma și subvenția din partea guvernului turc, plătită prin pașa din Brăila și care consta din solda în bani și din „taină”, adică hrana (proviant) pe deosebire în natură, pe de altă în bani.

Se înțelege că această subvenție o primea numai Sicia; riajănu primea nimic, dar nici nu era obligată să participe în război. Nu cunoaștem precis quantumul subvenției. Colomieș spune că coșoverea primea 3000 piaștri anual, iar afamanii de curenții primeau, în baza hotărârii curenților, dela 200–300 piaștri pe fiecare jumătate de an „dela Pocrova până la Sf. Gheorghe și dela Sf. Gheorghe până la Pocrova”. Pentru fiecare curenție guvernul turc dădea 600 (?) oca făină și 600 piaștri în numerar la fiecare jumătate de an. Cantitatea de făină pare a nu fi reală, fiind prea mică, mai ales că totdeauna Cazaci căuta să-și exagereze numărul, pentru a primi o cantitate mai mare de soldă și hrana. În afară de făină, Cazaci mai primeau în natură și ojet, linte și probabil unt de lemn. Guvernul le mai dădea asemenea și praf de pușcă și plumb, pe când armele și îmbrăcămintea trebuiau să și le procure Cazaci cu banii lor proprii.

Averea întregii Sicii se impărtășea în: 1) bunurile întregii Sicii și îngrijirea pălăncii și 2) bunurile curenților, separate pentru fiecare curenție și total independente de gospodăria comună a întregii Sicii. Veniturile Siciei întregi erau formate din arenda pământurilor, vânzarea băuturilor și solda primită dela guvernul turcesc. Din acești bani se acopereau și obligațiile de caracter comun, adică salariile tuturor persoanelor oficiale, reparatiile clădirilor oficiale, cheltuelile de desfășurare ale superiorilor, primirile festive dela Pocrova etc. (pg. 96).

Toate celelalte erau îngrijite de curenții. Fiecare curenție administra autonom partea soldelor și tainul (hrana), veniturile pescuitului și venitului, plățile Cazacilor ce se ocupau cu afaceri particulare etc.

/Notă. Sicia transdunăreană a păstrat și a mai dezvoltat ordinul

economică a Siciei depe Nipru, cum rezultă din cuvintele contemporanului scriitor francez Scherer : „Chacune (Kurène) avait son économie et son administration particulières. Tous ceux qui démeuraient dans la même Kurène n'avaient qu'une bourse et qu'une table et ils allaient ensemble à la guerre”. — Scherer, *Annales de la petite Russie ou Histoire des Cosaques Zaporogues*. P. 1788. T. I, pg. 135].

Administratorul gospodăriei unei curenii era un ataman, care era nu numai reprezentantul administrativ și militar al comunității sale, dar și șeful economic, gospodarul. Obligațiunile lui principale au fost : îngrijirea de buna stare economică a cureniei, ordinea în curenie, întreținerea clădirilor, lucrarea ogorului (grădinii), pregătirea proviziilor gospodărești etc. După îndeplinirea datorilor primea și plata de 200–300 piaștri dela guvernul turcesc, pe lângă care mai primea un fel de plată suplimentară și dela Cazaci.

Ajutorul atamanului era bucătarul, deasemenea persoană oficială, ce primea 100–120 piaștri pe jumătate an. Pentru lucrări mărunte femeiești ca lipitul caselor, munca în ogor etc. se tocmeau femei din raia, ce și primeau plata dela palancă pentru lucrările de construcții, sau de la curenii, în cea mai mare parte în natură : pâine etc. Obiectele gospodărești ce nu se puteau face în casă se cumpărau de către fiecare curenie pentru nevoile sale.

Își cumpărau făină (mai ales din Bazargic) (pg. 97), oțet, unt-delemn pe care il țineau în „kașcازaki”, adică în oale mari de lut. Vinul il aduceau în cea mai mare parte de la Odobești din România. Din spusele lui Colomiet aflăm și prețurile alimentelor și lucrurilor necesare : făina de grâu se vindea cu 7 lei 100 ocale, adică, după prețul de astăzi, 7 copeici pentru pud (16 kgr.) ; mălaiul 3 parale (pari) pentru 4 ocale, adică $1\frac{2}{3}$ centime pentru 12 funturi rusești (4 kgr. 800 gr.) ; o pereche de boi cu car 70 lei ; o vacă 30–35 lei ; hoba, adică un fel de manta sau îmbrăcăminte deasupra cămașii, 25 lei ; un pieptar fără mâncă $2\frac{1}{2}$ lei. Nici munca nu se plătea tocmai scump pe atunci ; se dădea 15 centime (30 parale) pentru o zi la coasă, la secere 30 centime și numai pentru lucrările de fortificație s'a plătit o mahmudea înfreagă, adică 50–60 centime. Nu se prea duceau însă Zaporojenii la muncă.

Cât privește viața Siciei dela Dunavăț, amintirile lui Colomiet ne oferă un material foarte prejos, cu ajutorul căruia ne putem reconstituî aspectul obștei căzăceaști dispărute ; această reconstituire, este cu atât mai interesantă, cu cât etnografia Siciei depe Nipru nu ne este cunoscută mai în amănunte.

Sicia era așezată în acelaș loc unde este astăzi Dunavățul de sus și unde, până la apariția Zaporojenilor, a fost satul Necrasovîilor cu acelaș nume. Până la prima mea întâlnire cu Colomiet, n'am avut prilejul să merg la Dunavăț și de aceea, cu toate înfrebările amănunșite, n'am putut să-mi fac, după spusele lui Colomiet, o idee clară despre situația Siciei. Și la o a doua întâlnire cu Colomiet la Dunavățul de jos, n'am putut să vizitez cu el Sicia, deoarece n'a

fost în stare să meargă cu mine pe jos până acolo. Am fost silit vizitez Dunavățul de sus fără Colomiei (pg. 98), cu tovarășul meu de drum și cu preotul de la Dunavățul de jos, Ștefan Kruștale. Eșind din Dunavățul de jos, un sărac sat tătărasc, ocupat abia 2—3 ani de ucraineni, cării lăudă acum după firea lor și ridicându-ne pe un deal nu prea mare, am văzut în fața noastră, aproape drept spre nord, un deal destul de mare și puțin la dreapta lui, de lungul unui deal râpos destul de înalt (circa 10 stânjeni), satul Dunavățul de sus — fosta Sicie, care se încovoia spre dreapta de gârla Dunavățului.

La stânga noastră se infindea stepa întinsă cu munții Beș-Tepă, văzută în depărtare, iar la dreapta se întindea balta fără sfârșit din Dunărei, întrețăiată de cotiturile Dunavățului și împodobită de sălcii care cresc pe malul Dunărei. La intrarea în sat, la cotitura Dunavățului am trecut peste un val și un sănț, care înconjura Sicia, iar de aici îndreptându-ne puțin la dreapta, am mers pe uliță aproape paralel cu gârla, la capătul căreia, aproape de baltă, se găseau două cârciumi întreținute de Evrei. La sfârșitul sesului peste care trece această uliță se întâlnește un drum strâmb spre gârlă, peste care se ridică un pod întrerupt la mijloc, pentru a putea trece șlepurile. Aici a fost portul Zaporojenilor și această destinație o avea și în prezent după mulți bărcilor ce se găseau în apropiere. La cârciumă se găseau o mulțime de oameni, deoarece în acea zi era sărbătoare, — Ucraineni și Măcani — dar nimeni nu ne-a putut da nici o deslușire despre situația de odinioară a Siciei, lucru explicabil, deoarece după distrugerea Siciei, locul a rămas mult timp aproape nelocuit (pg. 99), după războiul Crimeii a fost dat Tătarilor refugiați din Crimeea. Că mai mare parte a locuitorilor actuali nu stau aici decât de vreo 4—5 ani, adică dela războiul din 1877—1878, când Tătarii s-au mutat în Turcia. Dunavățul de sus mai are încă bordeie tătărești, dar în general are infășiarea unui sat ucrainean din orice județ Cerkassy sau Cehia. Eșind din cârciumă și plecând spre marginea nord-estică a satului, care se mărginește cu balta, totuși destul de ridicată deasupra băii și lăsând la o parte drumul spre Murighiol, ce întreiaie din nou rămășițele valului, ne-am îndreptat spre dealul de la stânga, la poalele căruia se găsește Dunavățul de sus. Nu departe de port, pe săcă amintit, ne-a arătat părintele Ștefan rămășițele abia observate ale unei clădiri vechi, lămurindu-ne că mulți locuitori spun că acolo ar fi fost biserica Siciei. Presupunerea această e foarte probabilă, dar trebuie să spunem că rămășițele clădirii de piatră sunt de proveniență mai veche și foarte asemănătoare, după material, cu ruinele valurilor genoveze de piatră ce se găsesc lângă Sicie aproape de Kruhlec deasemenea cu ruinele cetății genoveze de lângă Enissale, Slava sau Mergând din acest loc spre nord-est, am văzut la stânga că în mîntul năvălitorilor neted și că se văd urme de clădiri ce-au fost acolo foarte probabil că acestea sunt urmele curenților zaporojene.

De pe deal am văzut la nord lacul Kruhlec și rămășițele

se găsesc lângă el ale unei fortificații vechi genoveze, care se ridică pe dealul din apropiere. În depărtare se vedea Murughiolul și la dreapta un șes nemărginit mlăștinos, la marginea căruia lucia își colo Dunărea (pg. 100). Mai spre dreapta, spre nord-est, se vedea pădurile negre de la Cara-Orman și la dreapta de tot se zărea dunga mării îndepărtate. Înapoi, adică la sud-est și la sud de dealul pe care ne găsiam, se vedea ca în palmă Dunavățul, care ocupa un unghiu obtus destul de mare din șesul ce intră în baltă, mărginit la sud de gârla Dunavățului și la est de baltă. Partea de nord și de vest a acestei întinderi, ocupată de sat, este întărâtă de un val cu sănt, care închide astfel tot locul fostei Sicii, formând din acest loc un fel de cetate în forma unui trapez. Valul de nord, lung de 2500—3000 pași și malul gârlei Dunavăț ce atinge satul spre sud, formează cele două laturi paralele ale acestui trapez, iar valul de vest, lung de 340 pași, merge perpendicular pe laturi drept de la nord spre sud, pe când latura de est a trapezului, formată din marginea șesului și baltă, se întoarce destul de mult spre nord-est. Colomiet spune că valurile și sănțurile sunt făcute de Necrasovți; părerea noastră însă este că ele sunt mult mai vechi, din anticitate, sau din vremea expansiunii genoveze în aceste părți. Aceste valuri nu seamănă cu cele de lângă lacul Kruhlec din punct de vedere al materialului și al făriei construcției.

Valurile de la Kruhlec formează aproape un pătrat regulat cu laturile de circa 300 pași, ale cărui laturi verticale au direcțunea nord-est. Peste drum de aceste valuri se ridică un val mic, sus pe deal, terminându-se în vârful lui cu un grup de ruine ale unei clădiri de piatră. Ostap Danciuc ne spune că nu de mult valul ce taie drumul era unit cu valurile de formă pătrată. Toate aceste valuri sunt construite din pietre rotunde și din lespezi mari de piatră, unite cu ciment alb foarte fare, ce conține în el și var, pe când valurile ce înconjoară locul Siciei sunt din pământ și lut. Materialul și modul de construcție a rămășișelor presupuse ca fundamental fostei biserici de la Sicie (pg. 101) seamănă, ca material și construcție, cu valurile de lângă lacul Kruhlec.

Se înțelege că reconstruirea planului Siciei se poate face numai aproximativ pe baza cunoștințelor ce le avem. Din clădirile Siciei n'a mai rămas aproape nimic, ceea ce nu-i de mirat dacă ne gândim că ele au fost clădite din ceamur, adică din lut, pământ și gunoiu, iarba și paie și că locul Siciei, rămânând mult timp nelocuit, a fost ocupat de o populație fătărească, acolo unde se ridică acum un sat cu totul nou. Ceaicovschi, care-a fost pe ruinele Siciei în al cincilea deceniu al secolului trecut, spune că atunci „toate urmele clădirilor dispăruseră, afară de o cărciumă ce stă încă între ruine și unde un Evreu vinde vin și rachiу până în prezent!“ Ostap Danciuc, vizitând Sicia puțin mai înainte, spune că a găsit încă urmele curenților și a altor clădiri vizibile. „Mie Halabala Ioan mi-a arătat unde să stea fiecare curenție... Când vii de la Murughiol spre Sicie, se

văd urmele unde au fost curenile, casa coșoveiului și cancelariile
Când veneai din spre Murughiol, se aflau la dreapta, sub deal.
Din casa coșoveiului rămăseseră numai sobele, iar acolo unde au
curenile se vedea numai grămezi de gunoi, oase de pești... ceea
arată că oamenii trăiseră bine". . .

Din spusele lui Colomieț, la intrarea în Sicie dinspre port,
dreapta, nu departe de malul prăpăstios scăldat de apa Dunavățului
se afla biserică. Venind dinspre port, spre stânga, la intrarea
Sicie se găsea cărciuma Siciei, din fața căreia începea o uliță lungă
mărginită de două rânduri de curenii și care mergea dealungul cursus
gârlei Dunavățului ce făcea cotituri; strada era însă dreaptă și, me-
gând în direcția nord-est, dădea în drumul spre Murughiol. Rândul
de jos al curenilor, adică cel din spre est, mai aproape de balta
gârlă se mărginea cu biserică cureniei creliveskei, apoi urma baturin-
etc. și la sfârșit, la eșirea spre Murughiol — platnerivskii curenii.
În rândul de vest sau rândul de sus, sub deal, prima la stânga
de la cărciumă se găsea kalnebolotski curenii, după ea fitarnea și
urmă palanca; după aceasta djerliivski, apoi rekliivski și, în sfârșit
în fața cureniei platnerivskii era curenia vedmedivskii, ultima din
acest rând. Acest plan se potrivește și cu indicațiunile lui Osta-
Danciuc, care spune că ruinele pălăncii se vedea sub deal la dreapta,
venind din spre Murughiol.

Mai departe, spune Colomieț, „clădirile curenilor se aflau
cu coamele spre uliță și spre est și cu ferestrele spre sud, ceea ce
nu-i adevărat, deoarece strada nu mergea drept de la sud la nord,
inclinându-se puțin spre nord-est; pe lângă aceasta trebuie să se
servă că clădirile curenilor aveau câte două coame și că, deci, numărul
curenile din rândul de sus au putut să fie cu coamele răsăritene și
stradă (pg. 103).

Cât privește exteriorul Siciei, acesta se deosebea puțin de inițierea obișnuită a unui sat ucrainean. Biserică era mică, cu un turn
de lemn și era acoperită cu șindrilă. Interiorul era mai impunător.
Colomieț spune „că era foată în aur“. Aceasta nu-i de mirat, deoarece
Cazacii căutau să ia pradă în războiile și niciodată nu uitau
de biserică lor. Cele mai multe lucruri bisericești, chiar și clopotul
le aduceau din Moldova. Coșoveiul n'avea un loc special în biserică
el stând de obiceiu lângă strana dreaptă. Palanca se deosebea
de celelalte clădiri ale curenilor, fiindcă era împrejmuită și avea camere
una pentru coșoveiul și cancelaria. În curtea pălăncii erau hambă-
grajduri, beciuri etc. Curenia avea ca arhitectură înfățișarea unei case
ucrainene împărțită de sală în două jumătăți destul de lungi, aşa
ca la fiecare jumătate se găseau numai puțin decât trei ferestre.
Mărimea curenile nu erau egale, ci fiecare corespundeau cu numărul
Cazacilor din curenie. Cea mai mare și mai bună organizată a fost
curenia platnerivschi; curenia stebliivski, cu toate că era mică, avea
multă Cazaci. Acoperișul era făcut din stuf, cum este și acum la case
de la Dunavăț; lângă curenie se găseau hambare sau „budke“.

erau un fel de cămări; se mai aflau grădini și chiar pomi fructiferi, ce se găseau mai ales pe lângă cureniiile din rândul de jos, de pe lângă apă. Cea mai bună grădină cu mulți pomi o avea curenia platne-rivschi ce eșea la câmp. Interiorul cureniiilor era foarte simplu: în sală se găsea cuporul pentru pregătirea mâncării în timpul verii (pg. 104), — la dreapta și la stânga sălii se găsea căte o odaie fără podele (cu lut pe jos), cu lăvite largi, pe care dormeau Cazaci. Numai armele, iataganele, săbiile, pistoalele și celelalte unelte de războiu și vânăt, afărante pe pereți, deosebeau casele Cazacilor de cele ale țăranilor ucraineni.

Populațunea cureniiilor n'a fost niciodată prea mare. Iarna se adunau mai mulți, pe când vara plecau foșii în bălti la zăvoadele pescărești etc., așa că uneori atamanul, bucătarul și 3—4 Cazaci bătrâni, cari nu mai puteau să muncească și pentru cari curenia era familia fiecăruia, formau întreaga populație a cureniei.

Referitor la mâncare, curenia alcătuia o familie: foșii mâncau la un loc și foșii aduceau ce puteau pentru hrană. În cameră puneau 5—6 mese și mâncau. Dimineața era prima mâncare, pe la orele 9, pe urmă masa de amiază și seara cina. Posturile le observau cu mare strictețe și nu mâncau nici pește, după obiceiul grecesc și românesc. Mâncarea lor obișnuită era borș cu slănină sau carne, căte odată cu pește sărat, sarmale, mămăligă etc. Sărbătorile se remarcau prin solemnitatea lor și mâncarea mai aleasă; la Pocrova făiau vite, se consuma vin și rachiul în cantitate mare, la discreție, plătit din casa militară; afunci se făcea o serbare mare. Zaporojenii din delta Dunării nu-și uitau obiceiurile lor vechi și beau mult. Rachiul le placea mult și îl beau cu paharul. Cea dintâi schimbare, pe care au adoptat-o în viață lor, a fost aceea a îmbrăcămintei, atât din motive climaterice cât și din cauză că ei mai niciodată nu se îngrijneau de haine și purtau ce aveau.

Despre haina tradițională căzăcească, în felul cuntușului, noi n-am auzit nimic în Dobrogea. Colomiet spune că în deltă Cazaci purtau haine pe jumătate turcești, în afară de șapcă, cizme și pantaloni ce s'au păstrat și la Ucrainenii din Dobrogea și până astăzi, fără nici o schimbare. Coșoveiul avea o șapcă sură, cu fundul împodobit, o jiletă turcească de mătase dedesupt, caparan sau antereu (haină turcească) pe deasupra, făcută din postav roșu, pantaloni largi albaștri (saravare) din postav subțire incinși cu brâu persan și în picioare cizme frumoase cu carâmbi. Cazaci de rând purtau aproape aceleași haine pe care le au și astăzi Ucrainenii din Dobrogea (în vremea lui Condrotovici), adică pantaloni largi pentru cizme, caparan din postav de cămilă sau de oaie (în ultimul caz albasfru sau negru) și brâu roșu și șapcă neagră sau sură. Această îmbrăcămințe seamănă cu cea de astăzi, cu deosebire că în locul caparanului, mai ales în zilele de lucru, Ucrainenii dobrogeni poartă jiletce cu mâneci albastre, în cea mai mare parte cu spatele și mânecile aproape totdeauna din flanelă de o culoare mai mult sau mai puțin deschisă și cu desemne

în pătrătele. Odinoară jileza era împodobită cu un mare număr de nasturi strălucitori, aşezăti unori pe patru rânduri (pg. 106).

Vara Zaporojenii purtau ciorapi și ghete roșii orientale.

In genere Zaporojenii se îngrijeau mult de imbrăcăminte, mai ales pe lângă casă.

In ceea ce privește ținuta, Cazaci împătrâni purtau un moș pe capul ras, iar cei tineri pe capul funs, cum poartă și acum țărani bătrâni în Ucraina.

Mulți bani se cheltuiau pentru arme, Cazaci preferând să umble rău îmbrăcați, numai să aibă arme scumpe și frumoase.

Tot așa obiceinuiau să aibă și lulele împodobite cu cervoni (monede de aur).

Interesant este de a că ceva și despre viața intelectuală din Sicie, care avea tradițională și istorică. Într'adevăr, personalitatea lui Colomiet și conținutul povestirilor lui întăresc această presupunere. Când ne aducem aminte mijlociuă de știrilor ce ni le povestește Colomiet și cunoștințele lui literar, dacă se poate spune așa ceva despre un om neștiut, de carte, și asculta numai citirea și povestirile altora, cunoștința cântecelor istorice populare și puțină de a face din ele o legătură de noțiuni istorice, atunci, având în vedere că Colomiet a fost un om mediacru, ne putem face o idee destul de lămurită despre mediul în care a fost educat povestitorul nostru, căci Colomiet își dătorează această dezvoltare suflarească numai Siciei. Din vorbele lui Colomiet vedem că legendele și cântecele istorice aveau aici o mare autoritate și nu se uitau, cătoate că în delta Dunării lipseau complet cobzari și cântăreții îli liră, cari în Ucraina erau singurii păstrători ai acestor amintiri istorice ce astăzi dispar din ce în ce. Povestitorul frecuțui, ca Ivasi Iluhi, despre care amintește Colomiet, erau foarte onorați, povestirile lor au fost ascultate cu mare interes și din aceste cântece și povestiri se formau ideile istorice ce ne provoacă uimirea atunci când le auzim la Colomiet. La Sicie nu se întâlnea numai o literatură populară orală, ci acolo se găsau și cărți.

Acestea nu erau proprietatea particulară a oamenilor știutori de carte, ci ele aparțineau întregii societăți, alcătuind biblioteca Siciei care se păstra în palanca sub șipavăghierea pisarului și stătea la dispozitia unei celor ce doriau să le citească. Din ce cărți se compunea și asemenea bibliotecă nu știm, pentru că Colomiet n'a putut să ne spună însă, după indicațiunile lui său acolo „descrierii” cu conținut spiritual și istoric (pg. 108). Cât de mare era necesitatea citirii se poate vedea din faptul că și analfabetii răgau pe știutorii de carte să le citească dându-le ospețe și vedre și vin pentru aceasta. Cazaci nu se mulțumeau numai cu citirea literaturii Siciei, ci, plecând la pescuit, se duceau la pisar și împrumutau cărți încă din bibliotecă.

Nemulțumindu-se cu cărțile din biblioteca Siciei, se îndreptau după cărți și la unii oameni particulari depărtați de Sicie, cum era de ex. Barklii „om de nem ucrainean”, ce trăia la Brăila etc. Greu este să știm care era „cartea mare” despre care spune Colomiet.

mieț că în ea era scris despre Iurek (Rurek) și Pădurea Neagră precum și despre Bairak, carte ce-o cîteau Cazacii în zilele de sărbătoare întrunindu-se la un loc.

Aceasta poate să fi fost probabil o copie în manuscris a istoriei Rușilor, (Istoria Russov), ce se cîtea atunci în Ucraina în multe copii, din care una putea să ajungă la Sicie. Unele fapte din povestirile lui Colomiet indică că această carte i-a fost cunoscută; aşa de exemplu genealogia Cazacilor dela Cozari (Hozari) etc. Că această carte se găsea în biblioteca Siciei, este un fapt foarte caracteristic.

La Sicie au fost mulți știutori de carte, acest fapt explicându-se prin aceea că din Rusia fugeau la Sicie și mulți intelectuali. Afără de aceasta, la Sicie preoții militari și pisarii întrețineau un fel de școală pentru copiii din raia, cari formau corul bisericii.

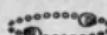
Am spus că Sicia transdunăreană a fost prelungirea (continuarea) Siciei de pe Nipru. Aceasta trebuie să o înțelegem nu numai în înțelesul general, dar și în identitatea futuror motivelor ce-au pricinuit începutul și existența acestor obștii căzăceaști. Nu poate să fie nici o indoială că una din datoriiile istorice ale Căzăcimii a fost apărarea lor și a patriei pe deosebit, iar pe de altă parte a Europei apusene de Turci și Tatari. Emigrarea lor în delta Dunărei se explică prin faptul că o bună parte dintre Zaporojeni, ne mai putând suporta condițiunile de frai obștesc ce apăsau patria lor, erau nevoiți să fugă în altă parte ca să poată trăi liber. Nu patima după fapte romantico-cavalerești, nu gloria pentru luptele cu necredincioșii, nu cătarea pradei au fost motivele care au silit pe oameni să părăsească patria lor și să fugă la Sicie, ci iobăgia, asuprîrea politică și spirituală, persecuțiunile naționale etc.

Sicia a fost, în primul rînd, asociația economică a pescarilor și vânătorilor cari trăiau din produsul ocupării lor. Organizarea militară a Siciei, provocată la început de necesitatea apărării și apoi pentru rezistența împotriva opresiunilor politice din partea Poloniei și a Rusiei, este o operațiune secundară.

Aceste semne caracteristice le găsim și în istoria Siciei transdunărene. Mulți Cazaci au fost insurați și au trăit cu familiile lor în raia, iar Sicia a fost centrul populației căzăceaști și locul sederii celor necăsătoriți.

Viața Siciei transdunărene, mai ales în ultimii ani, ajunsese la un moment interesant când, pierzând caracterul militar, a avut posibilitatea să se prefacă într-o colonie ucraineană cu totul originală, de sine stătătoare și dezvoltându-se liber.

Dar, după ce o serie de fapte au contribuit ca această obște căzăceașcă să se distrugă printr-o destrâmare lentă, să distrus și legătura între părțile destul de numeroase ale Siciei ce a mai rămas în delta și în loc de colonia ucraineană organizată în mod obștesc (pg. 115) găsim acum în Dobrogea numai grupuri de familii ucrainene ce nu mai sunt unite între ele aproape prin nimic.



PUTERILE CREDINȚEI

I.

A trecut de multișor vremea prânzului. Pe masa cea mare dăsufragerie așteaptă trei facâmuri și un castron gol. Prin ușă înțelegădeschisă către sălița ce duce la bucătărie, pătrunde miros de mâncare caldă și se aude sfârâitul domol al unui primus.

La un colț al mesei, un copilaș stă pe scaunul lui nătă și crește copiază o lecție din abecedar. O femeie nălătușă stă apăsândă deasupra lui și, când și când, îl îndreaptă.

— „Mămico!... Eu nu mai pot!... Misi foame! Si copilă pune creionul pe plăcuță.

— „Acușii trebuie să vie și tăticu!...”

Dar își dă seama că cere prea mult dela un copil și de aceea se duce la bucătărie de unde se întoarce cu un polonic de supă cu fidea.

— „Puișorul mamei, mâncă matală și fără tăticu!...”

Nu termină însă bine vorba, când poarta dela stradă fu trântită cu putere. Copilul sări jos de pe scaun, își smuncă cu greutatea ștergătorul de la gât și alergă spre curte, bătând din palme și săzând voios:

— „Vine tataia!... Vine tataia!...”

Tataia însă nu-i pune nimic în mâna și nici nu-l mai ia în brațe ca'n alte dăți. El se'ncruntă și'și ridică amenințător pumnul strâmbător.

— „Ho, nebunule!... Ce te-a găsit de-alergi așa?...”

Mititelul și'a umflat buza de jos, iar ochii i s'au umplut de lacrimi. Dar își stăpânește plânsul și se'ntoarce pășind încet și fără săzând. Își mămică îl suie la locușorul lui de lângă colțul mesei.

Femeia aduce supă și toarnă la toți. Tustrei sorb cu zgomot din lichidul galben, plin cu strâlucitoare pete de grăsimi. Nici însă mâncarea nu-i merge la inimă.

Tăcut și trist, copilul clipește des din gene și privește temătoare când la un părinte, când la atlul și se chinuie să soarbă supă fără nici un zgromot. Tatăl, cu sprâncenele încrunțate și cu susțelul închiudându-se într-o mânâncă repede, voind parcă să termine mai degrabă un lucru pe care l-a început în contra voinței sale. Femeia duce lingură după lingură la buze, dar farfurie ei rămâne veșnic plină. Ochii ei sunt și intunecați ca un cer de zguduitoare ploaie, se'ntorc mereu către soțul care nu'ntelege să spue nici măcar un cuvânt politicos.

In tăcerea aceasta pe care o rupe doar trei ușoare sorbite se simte linștea înăbușitoare și aerul cel greu care premerge furfură.

După ultimul fel de mâncare, copilașul a simțit că e ceva rău în atmosfera familiară. El se dă jos, frage șalul de pe umerii mamei și se duce tăcut în dormitor să se culce.

Soții rămân singuri, dar nu se privesc. Domnul bea un pahar mare de vin, scoate tabacherea, își răsucescă o țigără groasă și frage câteva fumuri.

Apoi se ridică.

Nevestei i s'a ridicat tot sângele în obraz.

— „Dragă, dar unde te duci...“ ii spune ea cu ochii umflați de lacrămi.

Soțul se răstește cu dușmănie :

— „La cafenea!...“

— „Stai te rog!... Numai un pic!... Am pus ibricu de cafea!...“

— „M'am săturat de borșul tău!...“

Și cu pasul hotărât și apăsat, ieși. Pe urma lui, soția căzu căpătă peste masa plină de facâmuri și multă vreme trupul ei se zbumă parcă sub fiorii unor teribile friguri.

In zilele următoare lucrurile au mers și mai rău. Soțul nu mai da pe acasă decât în târziul nopții și pleca de dimineață, fără să lase măcar bani de cheltuiială.

— „Nu știu ce este la mijloc!... se plânse nevesta către o prietenă care venise să o vadă. „Când l-am luat eram o copilă, fără tată. Lucram croitorie la un magazin din București, pentru ca să-i cumpăr cărti și să-i dau mâncare, fiindcă da'n particular examen de liceu. Si l-am ținut cu mâinile mele și la Universitate. In cele din urmă l-am scos profesor, iar de cincisprezece ani suntem cununați. Nu ne-am certat niciodată și nu mă simt cu nimica pe suflet!... Si... acum... uite cum se poartă cu mine... Ah!... Unde să mă duc eu în lumea asta, că nu mai am pe nimeni... Si copilul!...“

Femeia nu și-a putut termina vorba. Lacrămi bogate se nășiruiră pe obrajii ei slabii și galbeni.

Prietenă cercă să o măngâie :

— „Taci soro!... Nu te mai zbuciumă!... Da' parcă nu sunt ei toți bărbății la un fel?... Ca și cânilor, li se abate de fugănuci pe străzi, ca să linchească ce găsesc prin cele măhălăli!... Dar tot acasă și frage aja mai la urmă!...“

Nevesta tresări.

— „Adică... tu crezi... că...“

— „Ce să cred, soro!... Știu!... Dar știe tot orașul!... La ce să-ji mai ascund?... S'a nășitat cu una cu părul oxigenat... Funcționară la Primărie! Aia'ndesăfăcă... O scârbă care și zice Paula, dar pe care eu știu că o cheamă Smaranda Șăftoi!...“

— „Ticălosul!... Va să zică...“

— „Asta e, firește!... La cinematograf merg împreună!... La Boulevard, tot aşa!... Iar mai pe noptate, merg braț la braț ca doi logodnici!...“

Soția gândi multă vreme, făcută și nemîșcată. Apoi ișbu dintr'odată, agitând pumnii încordați :

— „Mazdroanță !... Mi-aduc aminte acum de ea !... să-i arăt eu !...“

Dar prietena se sili să o liniștească :

— „Nu face scandal, că nu-ți ajută la nimic !... Cel mult să'ncurci lucrurile mai rău !... Ascultă la mine : prin câte deșăr astea n'am trecut eu !... E... hei !... Păi cărpa aia de bărbat meu, cu douăzeci de ani mai bătrân ca mine, nu umbla mai atât trecut cu călcăile aprinse după o aia care cântă la o cărciumă ?“

— „Ei !... Să ceai făcut ?“...

— „Î-am strâns boarfele și-am aruncat cu legătura după el !“

— „Ei... da !... Puteai să-l și bași, că e mai slabuț vorbi nevasta cu multă părere de rău. Dar al meu“...

— „Stai să vezi !... Pe urmă mi-a părut rău ! Dă !... cum ar fi, se cheamă că e român la casă și că nu ești pe vecinilor, cari se hănesc la fine când te ștui fără bărbat în casă. Atunci m'am dus la părintele Epifan de la Sfinții Impărați și l-am rugat să-i citească prin cărți“...

— „Să pe urmă ?“...

— „Pe urmă, la vr'o două sări, mă prezesc dintr'odată cu pe ușă, rușinat ca un motan pocăit ! Să unde nu s'a târât în nunchi după mine și mi-a lins mâna ca să-l iert... hei !... l-iertat, dar trei luni de zile...“

Prietena plecă. Antonia rămase gânditoare, dar oarecum linisită în sufletul ei, acum când șfia cauza nenorocirei. Apoi privi înstinstiv către icoană, iar sufletul ei îngâna o scurtă rugăciune.

— „Trebuie să mă duc și eu !... Poate că Cerul se va năști și de suferința mea !...“

Dar nu se duse numai decât. Ii venea greu să arate în ce frământări se zbătea. Speră încă să-și vadă soțul întors la viață casei lui. Trecu însă o lună, iar în casa a cărei liniște o săptămână să se hănesc vecinii, viața continua și mai tristă ca'nainte. Soțul venea să fiindcă se'nfiltreze în inima lui acest obiceiu. Poate că dintr-o îngrijire grijă, acum lăsa ceva bani, mai mult de hatârul copilului săruia și arăta aceeași nepăsare rece. Dar odată intrat în casă, durile lui erau să plece că mai curând.

Socofise de multe ori, că ceia ce face el, profesorul Dion Deliu, nu e tocmai inteligent. Iși aducea aminte că Antonia îl ajută în clipele cele mai grele și mai hotărâtoare din viață, dar simțea pe piece zi ce trece, casa și e tot mai nesuferită.

Cu cincisprezece ani în urmă, nevasta vânduse casa pe moștenire în București și cumpărase căsuța aceasta pe numele amândurora, în orașul unde el își alese catedra.

Dar de atunci nimic nu se mai schimba în interior. Pe spori cu var albăstriu, de ani lungi aruncau în văzduhul camerei

o lumină mohorâtă. Aceleași lucruri, care stăteau veșnic în aceleasi locuri, îi streceră în suflet o tulburătoare monotonie.

Și tot de atâta vreme, în fiecare dimineață, când sărea din pat ca să deschidă geamul, trebuia să dea cu ochii de acelaș gard urât al vecinului...

Cum călca peste pragul "casei în interior, avea impresia că totul se dărâmă peste el.

Și atunci se gădea la plecare. Numaidecăt lua drumul către oraș. Peste zi avea multe ore de făcut și de abea dovedea cu mersul dela o școală la alta. Seară însă, când văzduhul străzilor se întuneca, mergea domol și visător către o mahala mai îndepărtată. Dacă se întâmplă să fie prea devreme, sau dacă era lume multă pe stradă, odihnea puțin în grădinița unui restaurant. Poruncează o jumătate de vin și, bând-o fără grabă, asculta cântecele unui taraf de lăutari.

Timpul trecea astfel mai repede, iar când întunericul se impunea și oamenii muncitorii și cinstiți dormeau în căsuțele lor, el, profesor Deliu, își afunda gâtul sub gulerul hainei, își trăgea pălăria peste ochi și, sub umbra gardurilor, se furisa până la o casă a cărei intrare era din stradă.

Ciocăneia cu unghia în geam, o cheie se nvârtea cu grija în broasca ruginită care scărțăia ușor și... două brațe moi și pline de somn î se ncolăceau pe după gât...

— „Nu te-a văzut nimeni, dragă?...“

— „Nimeni!... Absolut nimeni!...“

— „Vezi, măi dragă, să nu mă compromiți!...“

Plăcerile acestea îi turnau în suflet o mare de fiori plăcuți.

Către zorii zilei, pe când precupejii nu se gădeau să freacă spre piață, se mbrăca repede, cu sufletul reținut crăpa un pic ușa și se uita în sus și în jos. Apoi cu inima bătând cu putere, o juștea pe trotuar și-și lăua mersul domol, ca un om care ar fi venit de departe.

— „Vezi să nu te vadă gardistul din post!...“ îi șoptea Paula, închizând ușa în urma lui.

Și nu se liniștea decât atunci când se știa departe.

Dar într-o noapte se lăsa furat de somn și nu se mai trezi la ora obișnuită. Cântaseră de mult cocoșii. Trecuseră carele cu zarzavat către hale, iar acum grăbeau spre piețe gospodinele cu pasul lor des, infișt și plin de veselie.

Paula se trezi și n'ncepu să-l zgâlțâie cu desperare.

— „Dragă!... Măi dragă!... Vai de mine!... Ce faci, măi dragă!... S'a luminat de tot...“

Dionisie se trezi, căscă nepăsător, apoi se întinse de-i trosniră toate ciolanele.

— „Nu-i nimic!... Azi e doar sărbătoare! Eu n'am școală, tu n'ai biroiu... O să petrecem și noi o zi 'ntreagă împreună!...“

Cu părul vâlvoi, cu fața descompusă ca'n față unei mari nerociri, Paula sări jos din pat.

— „Cum?... Ce?... Aici?... Vai de mine!... Să nu faci una ca asta!... Să te vază proprietarul și să mă dea afară din casă! Ce ideie ciudată la fine!... Vrei să mă faci de râsul mahalalei?“

— „Dar n'am să plec decât la noapte, pe'ntuneric, și n'are să mă vadă nimeni!...“

— „Nu!... Nu!... Acuma!... Să pleci imediat!...“

Dionisie nu mai stăruia. El se șmârcă într'o clipă și se poși lângă ușă, cu mâna pe clanță. Paula deschise geamul și privi pe stradă.

— „Nu-i nimeni, poți pleca!...“

Omul plecă mâňios, fără să o sărute. Dar ea răsuflă ușurată,

— „Ce ideie!... Si tocmai azi... Ce dracu, n'a găsit și el altă zi?...“

Zilele următoare Dionisie nu mai dădu pe la ea. Apoi ii făcu o vizită scurtă și rece. Linguisindu-se, ea-l rugă să mai stea, sau că puțin să vie a doua zi s'o ieie dela birou; dar îl aștepta pe scările Primăriei mai bine de jumătate de ceas.

In cele din urmă consimți să plece la restaurant împreună cu colegă.

— „Văd că nu prea stau lucrurile ca înainte!...“ spunea prietena.

Paula simtea nevoie unei destăinuiriri. Totuși fu prudentă.

— „Dă, soro!... Nazuri bărbătești!... Dumnealui ar vrea cam prea multe!... Nu se mulțumește cu cât m'a compromis! Eu... mi se pare... Dar am să sfîrșe brânza cu el!...“

— „Aud că nevastă=sa e prostuță! N'are nici măcar o școală profesională! Am auzit că nici nu s'ar pricpe să se poarte în societate. Cu fine cred că s'ar schimba lucrurile! De!... Fată cu trei clase... cu situația aranjată... și bine sub toate raporturile... Cred și eu că nu să răsuina să iasă 'n lume la brațul fău!...“

— „Nu este așa?... Da' par'că nu i-am spus-o?... Eu trebuie să mă sacrific însă!... Eu opfspreezece ani, el... treizeci și opt...“

— „Nu te uita la vârstă, că n'are importanță!... Gândește că e profesor, om cu vază în oraș!.. Vezi, dagă, să nu faci prostia să-l scapi...“

Paula gândi câteva clipe. Apoi vorbi tristă.

— „Dar tu nu vezi singură că s'a răcit?... Nu mai dă pe la mine, iar ca să umblu eu după el...“

— „Ei, sacrifică și tu acolo ceva și... și du-te la părintele Epifan de la Sfinții Impărați!... Am auzit că are un ceaslov vechiu în care citește pentru făcătură de dragoste între oameni!... Multă lume spune că face chiar și minuni!...“

— „O fi adevarat?...“

— „Toată lumea spune!...“

— „Atunci am să mă duc și eu, negreșit!...“

II

Micul oraș provincial aflase de mult despre cele ce se petrecău în gospodăria profesorului Deliu. Lumea, care-l vedea alergând în toate zilele dela o școală la alta, știa că primește o leafă mai mult decât frumoasă, dar foarte, acei cari îl intraseră în casă, nu văzuseră la el urmele unei vieți de oameni cu stare. și mai foști invizuiau pe gospodină de lipsă de fact, sau de neprincipere.

— „Nu poate ea să-l chivernisească și pace!...“ vorbeau adeseori vecinele între ele.

— „Nu vezi că nu se pricepe să se mbrace ca lumea? Tot bluze strânsse la gât și rochii până în călcăie, parcă ar fi pe vremea lui madam Cuțit!...“

De aceea nu puțini erau oamenii cari priveau cu simpatie la stăruințele lui Dionisie Deliu pe lângă Tânără funcționară de la Primărie. Când o ducea spre casă, sau când numai din întâmplare se întâlneau la un cinematograf, foști priveau zâmbitori către dânsii.

— „Colegul nostru n'a avut gust prost cu fetișcana asta!...“ vorbi maiestrul de muzică Bodruz.

Maiestrul de educație fizică, domnul Cucoșeanu, privi lung prin geamul berăriei după cei doi îndrăgoșați.

— „E bine!... Se cutremură carne pe ea când merge!...“ Bodruz ofă.

— „Hei, dragul meu!... N'are toată lumea ochi pentru ce-i frumos!... De câte ori nu mi-a trecut bucajica asta pe sub nas... Dar parcă mi-a dat în minte s-o agăț? Acuma însă când văd că altul a fost mai priceput ca mine și mi-a suflat-o...“

— „Angajează-o la corul bisericei!...“

— „Da!... E o ideie!... Am să-i propun și-o lefușoară mai bună... Dar nu!... E vorba de un coleg. El o iubește serios și o va lua în căsătorie la sigur! Că nici nu e chip să trăiască mai departe cu o... femeie de condiție joasă!...“

Erau orele cinci după amiază. Lume după lume trecea spre bulevard, sau spre plaja mării. Bodruz își părăsi prietenul și plecă grăbit. În drum se abătu la o cofetărie și luă o cutie de bomboane. Apoi urcă pe o stradă la deal până ce dete de locuință colegului său Dionisie, pe care știa sigur că nu-l va găsi acasă.

La cea dintâi ciocănitură, ușa se deschise și în cadrul ei apăru o femeie îmbrăcată pentru oraș.

— „Sunteți pe punctul de a pleca... Ce rău îmi pare!...“

— „Mă duceam la vecernie, dar încă am vreme! Poftiți!“

Bodruz stătu pe un scaun și privi la femeia care în față oglindă și așeză șuvițele de păr sub o pălărioară de o mare simplicitate.

Si se înfioră. Corpul ei înalt era numai nervi. La cea mai mică mișcare a mâinilor, tremura ca o gelatină pe toată înfunderea. Picioarele cu glesne subțiri, de credeai că stau să se frângă, luncău par că fără să atingă podelele, iar din ovalul lung și slabit al feței

doi ochi negri, cari se forțau să pară veseli, răspândeau împrejur nimbi de vrajă.

— „Am auzit despre nenorocirile pe care încă trebuie să indurași din partea...“

Femeia se întoarse mirată și revoltată.

— „Nenorociri?... Eu?...“

— „Vorbeam... Purtarea soțului Dv., adică... Țineam să spun că mie cel dintâi mi-a părut rău...“

— „Ei, Domnule Bodruz, dar lumea vorbește!... Eti nu femeia care să bat străzile orașului, ca să văd singură dacă e vărat ceea ce spune lumea!... Între perejii acestui cămin soțul se poartă cum trebuie!... Asta e tot ce mă interesează!...“

Mosafirul privi răbdător în podele.

— „Admir sacrificiul pe care-l faceți... Este chiar frumos! Ar fi timpul să vă 'ntrebați dacă-l faceți pentru cineva care merită Ochii femeii scânteiară.“

— „Domnule!... Aș crede că sunteți pe punctul să 'ndrăznești mult!...“

După aceasta își chemă copilul și-i potrivi hăinuța.

Bodruz fu nevoit să-și ia rămas bun. Dar pe drum il prinse o adâncă desperare. Lucrurile luaseră o întorsătură cum nu se așteptase.

— „Strașnică femeie!...“ își șopti el cu tristă admirație. „Nu fost destul deabil!... Dar nici n'ar trebui să pierd minunata ocazie care mi se prezintă!... Voiu întrebuița toate mijloacele ca să o obțin part de soț!... La rigoare... o să-l rog și pe părintele Epifan!...“

Fără să vrea, își întoarse privirile către turnurile cele subțiri ale bisericii Sfinții Impărați. Soarele care scăpațase într' apus, frângând ultimele raze pe argintul celor trei cruci, iar din depărtare se pătrund că trei luceferi coborâseră pe coperișul bisericii în care părintele Epifan citea în carteia lui minunată.

— „Da!...“ cugetă întru sine Bodruz; „nu strică s'o 'ncercă pe astă! Părintele Epifan îmi e doar prieten și aș putea să-i spui că nu te iubesc!“

Bodruz se 'ndrepătă către micul restaurant unde obișnuia să mănânce. După un colț însă, se întâlni piept în piept cu Deliu.

Amândoi se opriră.

— „Bine că te-am prins, Domnișorule!... De la o vreme tești în alte sfere și nu te mai poate găsi singur nici un creștin din oraș! Nu vrei să-mi faci plăcerea unui pahar?...“

— „N'am nimic de zis împotrivă!...“

Au intrat în grădinița restaurantului și au cerut o jumătate de oră, care au băut-o la repezeală. Apoi mai cerură una și luară și mizilic.

— „Bine!... Zic și eu că-i bine!... Te felicit cu toată inimă! Deliu se roși puțin.

— „Felicitări!... Dar pentru ce lucru extraordinar?...“

— „Te ascunzi după deget!... E vorba de noua ta cucerire!
Cunosc în oraș cel puțin zece becheri, cari jinduiesc norocul
tău!...“

— „Dragă... Poate că te grăbești...“

— „Așa spune tot omul în asemenea împrejurări! Dar... în
fine! Eu cred că nu se poate să faci mai bine! Un intelectual ca
tine să trăiască...“

— „Nu mă pot hotărâ. Nici nu e ușor. Poate să fie numai un
capriciu.“

— „Stai la 'ndoială?... Tii să rămâi tot cu... Mă!... Ti-o suflă,
mă!... Dar... te privește! Nu-i treaba mea să mă vâr în asemenea
lucruri!... Fă, dragă, ceea ce-ji comandă inima!...“

Să pentru ca efectul vorbelor să fie mai adânc, plăti consumația
și se despărți.

Deliu își continuă drumul și cugetă mult la vorbele prietenului.
Ii dăduse să'nteleagă că ar face bine. Avea multă dreptate. Știa el
că Antonia era o bună gospodină, dar... numai de bucătăreasă avea
el nevoie?... Desigur că-i trebuia ceva mai mult. La etatea la care
se găsea, simțea necesitatea să aibă o nevastă fânără, care să se'n-
vârtească 'mprejurul lui ca o sfărilează, fiindcă simțea tot mai mult
că'mbătrânește. Antonia era o bună gospodină, de sigur, dar n'avea
spirit de inițiativă și nu era totdeauna inteligentă.

Mai întâi, avea idei ciudate despre modă și se'nmbrăca așa cum
credea ea. Și-apoi se'mbuзна la vorbele de spirit ale oamenilor po-
litici. Mai ales această ultimă metehană i-a răpit multe relații și l-a
făcut să piardă multe combinații.

Pentru aceste motive se simția lipsit de orice răspundere că
o lasă.

Cealaltă?... Cu totul altfel! Avea temperament, nu glumă!

Ce rău făcuse că s'a supărat în noaptea aceea... Avusesc dreptate
biata față! Cinstiță și simțitoare cum e ea, cum să vază lumea
că ţine pe un bărbat zi și noapte?... Putea el să stea numai în casă
foată ziua?...

Da. Trebuia să meargă și să-și ceară iertare. Se hotărâ repede.

Dar acest gând il surprinsese tocmai când era pe strada casei
lui. Gândi să intre puțin în casă, dar se răzgândi. Ce avea să mai
caute acolo?... Femea cu care se'ntovărășise pe drumul greu al vieții,
ea singură făcuse toate sfotările pentru ca să-și creeze o năprasnică
indiferență în sufletul lui.

Așa a vrut, așa a făcut. Cât îi era de streină acum!...

Cugetând astfel, ajunse în dreptul porții.

Ce o fi însemnând asta?... Privind cu coada ochiului către
casă, văzu casa scufundată în intuneric desăvârșit. Nici măcar can-
dela din dormitor nu-și mai fălfâia stropul ei de lumină.

Simți că bătăile inimii devin mai repezi și că respirația este
mai profundă.

Ce s'a'ntâmplat?...

„Analele Dobrogei“, XVI

Puse mâna pe poartă și ntr'un suflet fu la ușa antreului, închisă cu cheia pe din afară.

Unde să fi plecat Antonia?... La vremea asta, n'avea obicei să plece de-acasă.

Intr'o clipă și aminti purtarea lui urâtă... Si dintr'odată să se zguduie ceva în inimă lui.

— „Să fi plecat...“

Deschise ușa cu cheia lui, și făcu lumină. Cercetă hainele și răfuria. Nemic nu fuse mișcat.

— „Atunci... și-a găsit un prieten...“

Gândul acesta ii urcă tot săngele la cap. Involuntar își pătrundea buzunarul de la spatele pantalonului.

— „Hm!... De-a fi aşa cum gândesc eu, atunci... Muiere fericită loasă!... S'a terminat cu fine!...“

Și'n prada unei extraordinare neliniști rămase acasă.

III.

Când Antonia intră în biserică, nu mai era nimeni. Câteva lumi mânărele ardeau în fața icoanelor, iar câteva candele își tremurau lumina luptând zădarnic să străbată întunericul de sub boltă. Pagini și sfîrlnici și ai copilului produseră în făcerea templului un susurț care înalta boltă îl trimetea înmiit în jos.

Femeia avu un fior nervos, ca un val de căldură care coboară în lungul spinărei.

Ea aprinse două lumânări, sărută și ajută și copilului să sănește icoanele din amândouă părțile ușei împărătești, apoi întredesechise ușa mică din stânga altarului.

Nu se vedea nimeni acolo. Doar de undeva răsătea un șepit slab, un glas domol de izvor câmpenesc.

Câteva clipe i se părură mai lungi decât anii.

Preotul veni și-i înfinse dreapta, pe care femeia o săruia îndoindu-se și genuinchii. Apoi bătrânu slujitor al templului șezu în cea mai apropiată strană și-și șterse ochii umede.

Era un om înalt, părintele călugăr Epifan. Trupul și fața lui erau slabe, dar privirile lui erau senine, mișcările corpului precum și pielea lui fără zbârcituri arăta pe omul deplin împăcat într-un siluziu.

— „Părinte, am venit să cer un sfat la vremea de grea cu pănă și să caut sprijinul lui Dumnezeu într'o nenorocire!...“

Glasul îi tremura, iar ochii i-au umplut obrazul de rouă.

Preotul ofă.

— „Durerile lumești sunt trecătoare, cum trecători sunt oameni care le fac!... Stăruitoare'n vecii vecilor nu e decât îndurarea Dumnezeu!...“

— „Părinte, sunt o femeie nenorocită în căsnicie!...“

— „Credința în Mântuitorul este ţărm de felicire!...“ Spunea fica mea, tot ce ai pe suflet! Nu uita: aici sunt eu, dă, copilă, iar de-asupra noastră Dumnezeu, care ne judecă pe toți!“

— „Da, Părinte!... N'am s'ascund nimic: soțul meu vrea să mă lase după douăzeci de ani de căsnicie... Nu mai mă place!“

„Copila mea, eu am să mă rog Puternicului Stăpân ca să-l întoarcă dintr-o rătăcire aşa de grea. Dar trebuie să întărești rugă mea prin nestrămutată credință în ajutorul Lui! Poți face asemenea lucru?...“ In susfletul obijduitei coborâ o neașteptată putere și fața i se lucește mină de o puternică speranță.

— „Da, Părinte, pot!...“

Aiunci bătrânu merse în altă și apăru în ușa de la mijloc. El aruncă patrafirul peste capetele plecate și, sub lumina fălfâindă a unei lumânări din care picura ceară fierbinte, citi o rugăciune dintr-o carte cu file groase și galbene ca de pergament.

Apoi veni iarăși în strană.

— „Să nu uiți ce-ai făgăduit!... Toată nădejdea biruinței este numai la Cel de sus!...“

Antonia sărută mâna Preotului și-i strecură o hârtie bine împăturită.

— „Părinte!... Ar strica dacă aș aduce eu o rufă ca să î-o cizești?...“

— „Rău nu și!...“

— „Aș face și o slujbă în casă...“

— „Asta negreșit!... E tot ce poate fi mai bun!... Pentru că numai necuratul, care s'a ncuibat în casa voastră, a putut unelti atâtă rău!...“

Antonia se întoarse acasă. Avea pasul sigur și susfletul ușor. Pe drum copilul, care slătuse 'n biserică toată vremea cu mintea încordată ca să nteleagă ceva, obosise. Mama trebui să-l ia'n brațe. Mifitelul înțelese mult.

— „Are să vie făticu iar la noi?...“

— „Dacă te rogi și tu lui Dumnezeu...“

— „Dar nu vreau să mai plece de la masă...“

In urma lor preotul stinse câteva lumânări care ajunseseră la capăt. Se pregătea să stingă și candelete care mai luminau biserică, penitru ca să o închidă și să plece, când un pas grăbit și răsunător îl făcu să se întoarcă spre intrare.

— „Sărut mâna, Părinte!...“

— „Ce durere ai pe susflet, oia taichii?...“

O Tânără măruntă și grăsulie se oprișe 'n fața lui. Cu obrajii stacojii, ea ținea poșeta într'o mână, iar cu cealaltă sta gata să o deschidă.

— „Părinte, aș ruga să faceți o rugăciune și pentru mine...“

— „Face faica și două!... Dar pentru mătale, mai înainte de loate, ar trebui un băiat voinicuț... Lăi găsit?...“

— „Găsit, Părinte, dar... să vedetă... tocmai aici e chestia! Ar

cam avea unele incurcături...“

Preotul o privi drept în ochi.

— „O fi... însurat?...“

- „Tocmai!... Ne'nțelesesem să ne luăm, dar acum să gândit îmi pare!... Așa că v'ăs rugă...“
— „Legătura dintre bărbat și femeie este sfântă, iar cei strică, nu fac pe placul lui Dumnezeu!...“
— „Dar nevasta lui e o foantă și-i face omului zile frîpă. Dacă nu mă ia pe mine, are să'ncapă pe cine știe ce mâni...“
— „Ei, dacă e aşa, se schimbă lucrurile!...“
— „Așa este!... De aceea am gândit să faceți o rugăciune pentru fericirea mea!...“
— „Să ne rugăm Sfintei Maria din Magdala, cea cu nemulțată credință în Mântuitorul!...“
— „Cred, Părinte, că ar ajuta mult să citești o haină de-a la. S-ar gândi poate mai deseozi la mine...“
— „Nu crezi rău!...“
Tânără plecă voioasă. Pe urma ei Preotul stinse candelele pe'ntuneric ieși afară, inchise ușa și se'ndreptă spre casa lui de cămaginea orașului. Dar nu departe il ajunse cineva din urmă.
— „Sărutăm dreapta, Prea Cucernice!...“
— „Domnul cu fine, fiule!...“
— „Veneam chiar la Sfintia ta, Părinte Epifan!... Aș dori sprijin într'o cheștiune delicată, de care atârnă fericirea vieții mele.“
— „Tot ce Dumnezeu permite, fac pentru Dumneata, Domnul Bodruz!...“
Și se depărta că vorbind incet.

IV.

Deschizând ușa gospodăriei sale, Antonia își găsi soțul în prăznei groaznice enervări.

— „Unde ai fost tu la vremea asta?...“ se răstă el aspru, în adâncul sufletului său simțea că se aşeză o liniștită pace, zândeșo că intră.

— „M'am dus la vecernie să-mi spun durerea lui Dumnezeu că'n casă... n'are cine să mă asculte!...“

Sohul nu mai îndrăzni un cuvânt. Ochii ei mari și senină fruntea 'nfinsă, glasul domol și hotărât îi umpleau sufletul de fier.

Oare ce-șîi va fi pus în gând?...“

În vremea mesei își spionă cele mai mici gesturi. Se tem să nu o jignească. Gândi că-i fusese tovarășă bună vremuri lui și grele și, dacă împrejurările îl silesc, să nu se despartă ca dușmani.

După cină așteptă răbdător cafeaua, o sorbi domol că'n vîcă bune, apoi își luă pălăria.

— „Mă duc să-mi cumpăr țigări!... Să nu'ncrizi ușa!...“ Ea nu-i răspunse. Luă copilul în brațe și-l culca'n pătucul apoi aprinse candela dela icoană și șopți cuvinte de mulțumire către Atot Puternic.

Dionisie cugetase într'adevăr să meargă până la cea mai

plată tutungerie și apoi să se întoarcă, dar fără să-și dea seama, se trezi pe strada unde sta Paula.

Gândurile i se întoarseră înapoi, către ultima vizită ce îl făcuse. Pentru ce mutra aceea îngrozită?... Frica de gazdă?... Dar a fost cu puțință să doarmă luni de zile acolo și să nu-l fi simțit proprietarul?... Doar știa tot orașul despre legătura lor!... Altceva trebuia să fie la mijloc!... Si pentru ce-i recomanda să se ferească de gardistul din post?....

Ajuns în dreptul casei, aruncă o privire piezișă către geam: era lumină. Trecu însă mai departe și cotind de mai multe ori, se întoarse acasă mai de timpuriu decât gândise.

Din adâncul gândurilor ei, Antonia nu-și putu stăpâni mirarea.

— „Rugăciunea părintelui Epifan...“ gândi ea, „are urmări!...“

Si repezi către icoană o privire de mulțumire.

In seara aceea și'n dimineața următoare gospodina avu surpriza să nu audă nici un cuvânt urât. Si avu mai multă incredere în viitor.

— „Trebuie numai de cât să fac și o sfeștanie în casă!...“

In dimineața următoare, împreună cu o femeie mai nevoiașă din vecinătate, scoase lucrurile în curte și răzui bine perejii camerelor. Apoi așeză șabloanele cumpărate și zugrăviră cameră cu cămeră, fiecare în alt chip și'n alte culori. Apoi schimbă și destinația camerelor: bucătăria fu așezată în locul dormitorului, care n'avea nici lumină, nici orizont. In vechea bucătărie, care cu un geam da'n strada plină de veselă mișcare, iar cu altul în curtea destul de largă, rândui dormitorul. Biroul și biblioteca fură mutate în holl, din camera copilului.

La prânz soțul nu știu nimic despre aceste transformări. El nici nu intră în casă, căci prânziră afară, în umbra casei.

La plecare, nevasta-i spuse:

— „Diseară între 6 și 7 am chemat pe părintele Epifan dela Sfinții Împărați ca să facă o slujbă în casă. Ar fi frumos din partea ta ca să nu lipsești, măcar numai în imprejurarea asta!...“

— „Bine!...“ răspunse scurt soțul.

După luni de zile, era prima dată când răspundeafă afirmativ la rugăciunea ei. Si se bucură și mai mult.

Soțul se tuu de cuvânt. Dar ce surpriză în casă!... Când pătrunse în holl și dădu cu ochii de biblioteca plină de cărți legate, rămasă o clipă înțepenit pe loc.

— „Ce minunată ideie să așezi biblioteca aici!... E impunător!...“

La șase tocmai veni și părintele Epifan. Cu gesturi domoale el pregăti slujba, pe care o rosti cu o intonație și cu o simplicitate care zugdui pe Dionisie. Bătrânul citi rugăciuni despre legătura făcută de Dumnezeu între bărbat și femeie, despre păcaful celui care rupe o asemenea lucrare divină și despre alte lucruri, care impresionară profund pe ascultători.

Meșteșugita mână a gospodinei aşezase în sufragerie și o masă pe care părintele Epifan se simți dator să o binecuvinteze. Iar după câteva pahăruțe de vin, Deliu se simți dator să plătească el împreună cu slujba și ceru voie să-l conducă până la biserică.

La început au mers tăcuți. Apoi vorbiră banalități despre politica locală. Și iarăși făcău rănduri. În mai multe rânduri Deliu vea să-i spui ceva. Preotul simți aceasta și rări pasul.

După un colț, se văzu silueta elegantă a bisericei.

— „Părinte!... Mă rugă de Sfinția ta... Ca om mai bătrânu și cu mai multă pătrundere a sufletului omenesc, poate că mă ajută cu un sfat... Pentru că... dela o vreme, mă găsesc la o răspântenie: Nu se pare că năș mai putea duce jugul unei căsnicii nepotrivite. Cine să fi găsit o persoană, care să-mi deschidă perspective noi în viață?”

— „Înțeleg!... Înțeleg bine, fiule! Ai vrea un sfat care să lumineze mintea. Numai că asemenea lumină nu se poate da cu ușurință cu care răspunzi unui strein ce te întrebă despre o străină oarecare, sau aşa cum arunci un ban unui cerșetor în fața porții. Adastă, fiule, că mai întâi să stau de vorbă singur cu inima mea, apoi, împreună cu ea, cu Dumnezeu, singur dela care ne vine lumină adeverată!... La ceas de vecernie, freci mâne, sau poimâncă la biserică și vei asculta o vorbă hotărâtă!...“

Preotul îi strânse mâna și pleca în biserică. Dionisie se întoarse acasă. Îi părea rău de vorba stricată. Ce lucru mare era să zică apărări așa?... De ce s'a nconjurat de atâtă taină?... Să'nirebe pe Dumnezeu!... Hm!... Astă s'o crează o boaită de călugăr ca el!... Să cum l-a insultat când i-a spus că un sfat nu se aruncă în tocmai un ban în căciula unui cerșetor în fața porții. Erau chiar în fundul porții bisericei, prin urmare... ar însemna că cerșetorise...

Ce greșeală mare a făcut!

Să se ducă să ceară sfat la el muierile cu mintea lor nerăbdătoare, nu el, un intelectual de forță!

Cugetând astfel, Deliu ajunse în oraș, luă o bere în centrul său, se întoarse acasă și se culcă repede, că se și simțea obosit.

Dar parcă fu chip să ajipească... Roiuri de gânduri îl înjepătoară și-l sileau să se sucească în așternut.

— „Dece să fi spus părintele Epifan așa?...“

Tonul vocei lui avusese modulări ciudate. Ba a făcut și-o mâna un gest, care da de n'țeles... Desigur! Popii ăștia primesc spălării, iar proastele de muieri spun toate câte le au pe inimă.

Sigur că și Paula se va fi spovedit la el.

Și iarăși își aduse aminte de scena din dimineață aceea, că în vorba să rămâie la ea și peste zi. De ce-a făcut mutrău asta de acră?...

— „Ai dracului mai sunt și popii ăștia!...“ socotii Dionisie sine. „Iți pot face uneori servicii neuitate!... Sunt sigur că voru adevărul!... Mâine pe seară mă duc la biserică!...“

Si cum luă această hotărâre, sufletul i se liniști și dormi ne'n-
în până dimineață.
Reconfortat și mulțumit ca omul care după multe rătăciri își
găsește drumul, își îndeplini datoriile către slujbă cu o deosebită
bucurie. Toți elevii știură lecția, căci Deliu avu răbdarea să-i scoată
din incercările lor momentane, iar explicările ce le făcu, ii dară o
mare satisfacție.

Spre seară, când auzi muzica de argint a clopotelor dela Sfinții
Impărați, Deliu merse repede la biserică.

Dând la ușa bisericii îl stăpâniște curiositatea și interesul. Când
însă păși sub intunericul bolței, nu mai rămase nimic omenesc în
sufletul lui. Dispăruse din amintirea lui imaginea femeei, pentru a
cărei preocupare venise aici. Nici un gând lumesc nu înfrasce cu el.
Toate au rămas dincolo de prag. Nici mersul apăsat de afară nu-l
mai avea: pasul lui aluneca ușor pe pietrele de jos, dar zgomotul
ușor ce-l făceau tălpile se pierdea în sus, se izbea de boltă și se'n-
torcea peste capul lui, întărît ca o muștrare cerească. Iar luminile
celor câteva candele dela catapiteasmă tremurau și, biruind intune-
ricul uneori, luminau sfintele chipuri zugrăvite sus.

Și dintr-o dată sufletul său, însirelțit prin contact cu o lume rea
se simți stăpânit de o mare sinceritate. Lumânărelele din fața icoanelor
i se părură că sunt niște ochi cari luptau să biruie intunericul din
sufletul său.

Și greșala ii apăru în toată goliciunea ei. Pentru întâiaș dată
în viață, în această biserică întunecată și pustie, ii vui urechile sub
stăruința unui simțământ de rușine.

— „Fiule, am cugetat la impasul pe care vrei să-l faci... Cred
că este... o... rătăcire...“

— „Da, Părinte!... Astăzi văd și eu că-i rătăcire...“

— „Cu toate astea, am să-i spun deschis fructul gândirei
mele!... Dacă Dumneata ai fost până astăzi acolo...“ și-i arătă cu
precizie direcția în care era casa Paulei, „dacă ai fost acolo numai
noaptea, sau te odată și ziua, că Dumnezeu a făcut soarele numai ca
tot omul să poată vedea mai bine lucrurile. Dacă ai fost numai ziua,
nu strică să te duci odată și noaptea; iar dacă ai fost și ziua, și
noaptea și n'ai văzut nimic, atunci sfatul meu singur nu te poate
lumina. Nimic nu-ți poate fi de folos, dacă n'ai lumina ochilor și a
minții!...“

Zicând acestea, ii întinse mâna și dispără în altar.

Dionisie se mpleteci zăpăcit sub boltă și ieși afară. Aerul cel
răcoros al serei îl trezi. Din adâncul inimii lui năvăli un val de
sânghe în obraz și un crivăț de turbată mânie în contra preotului.

— „Sărătanul!... Numai pentru atâta lucru să mă scoată el
din casă?...“

„Așteptase să audă lucruri precise, acuzaționi... Și când colo...
Fleacuri!...“

Mâncarea ii fu agitată. Sufletul lui nu mai primea nimic. Merse

în oraș, cu gândul să bea vin mult, ca să-și adoarmă gândurile ca pului, dar nu puțu decât să guste un pahar din foată jumătatea pe care o comandase.

Acasă cercă să doarmă. Dar nu fu chip să nchidă un ochiu.

— „Şarlatan!... Şarlatan bătrân!... Si eu... ce prost!... Să dormă în mintea muierilor și să cer sfat dela un... dobitoc!...“

Dar îi veni în minte fața descompusă a Paulei, atunci, în acea dimineață... Ba, de data asta, din adâncul conștiinței lui adormită se ridicau în lumină alte amănunte, peste care frecuse cu multă ușurință până afunci.

Așa, odată, a văzut la marginea patului, jos pe podele, mucii de țigări „meseriaș“. Cine le fumase?... Apoi își aminti că pe Boulevard, în rând după amiază, își trase iute mâna de sub brațul lui și se fulbură frecând prin dreptul unui sergent major de gardiști. Acum de-abia înțelegea recomandația să se ferească de gardistul de pe stradă.

— „Mi se pare că... vorbele părintelui Epifan au destul înțeles! Am să mă duc odată și ziua!...“

In după amiază zilei următoare luă drumul bine cunoscut. La Paula geamul era deschis. Știa că este acasă și înță fără să mă bată. Fata-l primi cu multă surprindere.

— „Hei!... Domnișorule!... Dar așa se vine?... Ziua'n amiază mare ca să te vadă vecinii?... Si cezi mutra asta?... Ora s'a întâmplă ceva?...“

Deliu făcu pe desesperatul. El șezu pe marginea patului și și se roni ochii în podele.

— „Firește!... Am rupt-o cu cealaltă!... Si pentru totdeauna!... Acum se cheamă că sunt numai al fău pe lumea asta!... Până să va libera casa de bohcurile nevestei m' am hotărât să stau la tine!... Si... iată: am venit!...“

Vestea nu păru să o bucure. Brațele ei cele moi nu i se mai incolăciră împrejurul gâtului.

Ridică ochii și privi la ea. Ce față rece...

— „Si copilul cine-l crește?...“

— „Eu!...“

— „Dar ei și dai pensie alimentară?...“

— „Două mii de lei pe lună!...“

— „Hm!... Astă-i prost!... Dar eu cu ce rămân?...“

— „Nu-i mare pagubă, dragă! O să mai iau câteva ore și plusșii...“

— „Oricum, dragă, numai cu leafa... Trebuie să găsești un cheltuielis ca să mă asiguri într'un fel...“

— „Dar peste cel mult trei luni ne vom fi căsătorit!...“

— „Astă nu-i nici o garanție!... După ce-ți vei face gushună cu mine, n'o să-mi dai cu piciorul cum i-ai dat ăstia?... Mai să mă asiguri!...“

Dionisie o privi lung. Astă să fie fata care de atâtea ori ii jurase dragoste desinteresată?

Totuși, zâmbi liniștit.

— „Nu-i mare lucru să te asigur! Așa de pildă... la Dacia, pentru vr'o două sute de mii... ce zici?...“

— „Nu aşa, Domnișorule!... Să-mi faci mie casa vânzătoare!...“ Deliu își aminti de fetișoara care-i spusese de-atâtea ori că nu n-
telege ce fel e dragostea precupeiță. El se stăpâni și se lăsă dus mai departe pe drumul inceput.

— „In definitiv, ori a ta, ori a mea, dacă ne căsătorim, nu e tot una?... Am toată increderea în tine!... Uite o sută de lei: du-te și cumpără colii timbrate pentru act! Dar formalitățile, taxele și avocatul, te privesc!...“

— „Las! Cunosc eu pe cineva care nu-mi ia bani!...“

— „Vezi, dragă, să freacă totul cât mai neobservat! Să nu afle lumea...“

De-abea acum ii sări Paula de gât și-l sărută.

— „Vezi?... Știam eu că ești băiat drăguț!...“

Repede inchise geamul, își îndesă pălăria peste părul zbârlit și îmbrăcă un taior peste capotul murdar. Apoi sări veselă peste prag.

Când pasul ei nu se mai auzi răsunând pe caldarâm, Dionisie se ridică de pe pat. Abea fusese 'nchis geamul de-o clipă și aerul camerei devenise de nesuferit.

Un miros acru și ntepător părea să vie de către cutia lavoarului. Deliu se pleca și o deschise, dar se retrase cu scârbă și cu piciorul izbi ușa la loc.

Ridică cearșaful dela pat și privi dedesupt. Gunoiul de mai multe luni fusese cu grija măturat acolo. Peste gunoi era ligheanul în care și spălase de multe ori ochii. Acum era pe jumătate plin cu zoi galbene, cu resturi de mezeluri, fărămături de pâine și mucuri de figări proaste. Alături erau o pereche de bocanci cu ținte pe margini, două jambiere cafenii, foarte ferfenită și o rută de om care asudă din greu.

Cu multă scârbă scoase totul la lumină și plecă frumușel.

— „Bielul Părinte Epifan, ce sfat de inspirație Dumnezească, misă dat!... Face să-l recunoșc larg!...“

Privi la ceas. Încă nu era opt. Poate va fi la biserică.

Deliu iuți pasul sub stăpânirea unei veselii care cerea o zgloboasă manifestare în afară.

Părintele Epifan tocmai răsucea cheia în ușa bisericei.

— „Bună seara, Părinte!“

Preotul zâmbi.

— „Așa de grabă, fiule?... Nu m'așteptam să te văz chiar azi!...“

— „Sărut mâna, Părinte!... Minunat sfat!...“

Si plăcându-se ca să-i sărute mâna, ii strecură în palmă cîteva hărtii.

— „Dar a fost aşa de preţios sfatul meu?...“ întrebă bâtrânul cerând banii.

— „Extraordinar, Părinte!... M'a scăpat dintr'un ocean de prăjdie şi murdărie!... N'am putere să prejuiesc sfatul la valoarea dreaptă!... Dar iţi rămân veşnic îndatorat!...“

Deliu tăcu o vreme. Apoi relua pe un ton de regret:

— „Vai, Părinte!... Ce era să fac!... Nu găsesc în limbă cu vîntul cu care să mă batjocoresc!... Şi la etatea mea... îmi e scărba de mine!...“

— „Domnul a vrut, fiule, să nu rămână în gunoi două suflete care să puseseră nădejdea în El!...“

Până mai către casa preotului, Dionisie tăcu. În vremea exuberantă veselie de mai înainte puse iar stăpânire pe sufletul lui.

— „Părintele, dacă nu-i cu supărare... cum de-ai ajuns la meseria asta?...“

Bâtrânu fu si sec de câteva ori. Deliu simți că vorbele acestuia au jignit și cercă să îndreppte lucrurile.

— „...adică... la puterea asta pe care o ai!...“

Bâtrânu preot zâmbi cu bunătate și vorbi cu înțeleaptă linistită.

— „Fiule!... Dumneata eşti un om cu mai multă învățătură ca mine. Am să-ți spun cum: oamenii m'au silit și datoria mea m'a nvățat!

„Vine la mine o femeie cu un copilaș de mâna, cade în altarul și cu lacrămi de nestăvilită durere, îmi spune:

— „Părinte, bărbatul meu vrea să mă părăsească după zece ani!... Mă lasă cu un copil pe drumuri!... Roagă-te lui Dumnezeu ca să mi-l întoarcă!...“

„Eu am socotit că timpul îndreptă mulțe rătăciri, că domnișoare săngele cel ferbinte al trupului și că bărbatul se va întoarce în cămin cum se întoarce vrabia la adăpostul strășinei, în frigul toamnei. Sau că nevasta își va găsi un rost mai bun... În sfârșit!... Ea crește sprijinul lui Dumnezeu!... Ce vrei Dumneata?... Să-i spun că Dumnezeul în care crede ea, e neputincios, ori nedrept? Că nu poate să o ajute la o vreme de mare cumpăna?... Dar este cu puțință să nu eu atâtă de neprincipat?... Ar fi însemnat să o'mping de fimpuriu pe calea primejdioasă a desperării și să distrug tot ce are sufletul osnesc mai mult decât vitele dela jug: credința!...“

„Unul îmi cere soția, altul lucrurile care i s-au furat, alii sănătatea zdruncinată...“

„O!... Dar căte nu sunt durerile acestei lumi...“

„M'ai sfătuvi Dumneata să pun mâna pe toiac și să-i gonească de la nădejdea Dumnezeului nostru?...“

„Ori aş face aşa, ori aş tăia funia de care s'au agățat noștri naufragiați, n'ar fi aceeaș crimă oribilă?...“

„Nu gura mea, fiule, va defăima puterea Celui care n'are rămâne Atotputernicul!...“

Părintele Epifan tăcu. Vorbind aşa, au ajuns la porțile casei

Profesorul Dionisie Deliu se simți umilit și rușinat. Nu găsi
nici o vorbă de spus. Nu crezuse nici odată, că un om aşa de
simplu la înfățișare, ca părintele Epifan, ar fi putut să-i dea un
răspuns...

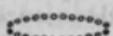
Dar, hotărât lucru!... Părintele Epifan era inspiratul lui Dumnezeu!

— „Să fie cu iertăciune, Părinte!...“

Deliu sărută mâna bătrânlui și se întoarse fulburat către casă lui.

București, Aprilie 1935.

Mihail I. Pricopie



STROFE ODICE DIN HORĂȚIU

I.

Cu ederă pe fruntea gânditoare
Sunt pus în rândurile zeilor, iar corul
Cu satirii și nimfele ușoare,
Pădurea... mă despărțește de tot poporul.

E de ajuns ca muze dragi și bune
Să însoțească versul lirei mele,
Și dacă printre lirici mă vei pune
Am să ajung cu creștetul la stele.

(Finalul odei I, II.)

II.

Regină Calliope, lin coboară
Și zi din flaut lungă melodie,
Sau însoțește vocea ta zglobie
Cu acordări pe strune de chitară.

O auziți ? Sau numai mi se pare,
Cuprins de visuri, cum ascult alene
Și rătăcesc prin sacrele poene
Cu vânturi și cu ape de izvoare?

Copil fiind, am adormit odată —
Trudit de joc — pe multele Voltur,
Iar niște porumbițe dimprejur
M'au învelit cu frunza scufurată...

Și mult s'au minunat sătenii mei
Cum a putut să doarmă, fără frică
De vipere și urși, ființă mică
Proteguită doar de mîrt și zei.

(4, III.)

III.

Da. Mâine o furtună stârnită de Eur
Va învăli tot țărmul cu alge verzi și foi
Din arborii pădurii, dacă mi-a fost augur
Ce nu înșală, cioara bătrână, pentru ploi.

Cât poși și mai e timpul, tu — Aelius — aruncă
În vatră lemne: mâine, pe zeii voștri buni,
Înconjurat de sclavii scufiți o zi de muncă,
Tu să-i cinstești cu vin și un porc de două luni.

(17, III).

ODA TALIARHULUI

Vezi cum se urcă alb de nea spre cer
Soracte, iar pădurile trudite
Se pleacă sub povară, când — de ger —
Chiar fluviile stau încremenite.

Tu, Taliarhe, viscolul de iarnă
Înmoiești punând lemne în cămin,
Din amfora sabină apoi toarnă
Un vin de patru ani, toarnă din plin.

Rămâi sub straja zeilor divini
Cea au potolit o mare biciuită
De vânturi...

Chiparoșii sunt senini
Și vechii frasini nu se mai agită.

Nu întreba ce, mâine, va mai fi!
Socoate-o pe oricare dintre zile
Un dar al soartei. Nu disprețui
Nici dragostea, nici horele, copile,

Cât încă bătrânețea e departe.
Acum e vremea dulcilor șoptiri,
Sub seară, pe câmpiile lui Marte.
La ora hotărâtei întâlniri,

Acum răsună tainicul ungher
În râsetele vesele de fată,
Când Tânărul îi ia un giuvaer
Din deget... de se lasă alintată.

LEUCONEI

Nu căuta să știi sfârșitul ce ni s'a dat, căci nu e voe,
Și nici nu-l iscodi prin stele ca vechii magi, Leuconoe,
Să suferim, e mult mai bine, ori ce va fi. Sau că vor cerne
Mai multe ierni pe noi zăpada, sau cea din urmă dintre ierne

În stânci opuse potolește acum înfuriata mare.
La seama deci: strecoară vinul, măsoară clipa trecătoare
După lungimea năzuinței. Stând la taifas, timpul hain
A și fugit: petrece-și ziua și'n „mâine“ crezi cât mai puțin.

LUI DELLIUS

Adu-ți aminte, Dellius, la fel —
În vremuri grele — cugetul să-ți fie
Și să păstrezi o fire de oțel
În orice insolentă veselie.

Căci ori ai dus un trai nefericit,
Ori te-ai făcut cheflui de sărbători
— Pe iarba primitoare tolănit —
Cu vinul scos din beci... Tot ai să mori.

De ce mărețul pin și albul plop
Își impletește umbririi ocrotitoare
Din ramuri verzi și, apoi, cu ce scop
Prin vaduri saltă apele fugare?

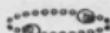
Zi să-și aducă vin, parfum și flori
Cu viață scurtă... flori de trandafir,
Cât vremea, vârstă, cele trei surori
Își vor mai foarce negrul vieții fir,

Vei părăsi grădina cumpărată,
Pe care apa Tibrului o udă,
Și vei lăsa urmașului tău foată
Avereia strânsă cu atâta trudă.

Nu-i pasă morții, dacă tu ai fost
Bogat și că deschinzi din vechi domnii,
Ori un sărac și neamul își e prost
Tot victimă lui Pluto ai să fii

Pe toți aceeași soartă ne încearcă...
Și vor ieși — acum sau mai târziu —
Din urnă sorții noștri, iar o barcă
Ne va porni spre veșnicul pustiu.

Traducere de *Ioan Micu*.



EȘTI FLĂCĂRĂ DE SOARE...

Ești pulbere, ești undă și flacă de soare !
Că te vei stinge'n ele, de ce să te'nfioare ?
Târî=vei după fine și lumile din jur ?
Răpi=vei floarea luncii și aștrii din azur ?
Când fi=vei înfuneric, a lumilor contururi
În splendida lumină vor scânteia de=apururi !
Și toate vor rămâne ; iar tu, un fir de=oglindă,
În care nesfârșirea putea să se cuprindă,
Strop încheiat din truda mileniilor stinse,
Te vei întoarce 'n sânul naturii necuprinse,
Înapoindu=ți clipa și forma ta de lut,
Oglinda 'n care firea pe sine s'a văzut.

Grigore Sălceanu.



LUMINA

Adânc mă cufremură noaptea !
Ființa-mi înfreagă s'anină
De alba nădejde că mâine
Vedeavoiu un cer de lumină.

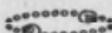
Se sfâsie vălul de besnă.
Lumina din nou fulgerând,
Se umplu de zâmbete ochii,
Dar noapte săterne pe gând.

Căci nu voiu putea niciodată
Să știu pentru ce strălucești,
Lumină ! Ești însăși nădejdea,
Și totuși, adânc mă 'ngrozești.

De ce-mi spui că ochii, în care
Odată zâmbind te-ai răsfrânt,
Sunt pulbere fără simfire,
Pe veci îngropată 'n pământ ?

Deapururi uitată sub lespezi
E azi Cleopatra, o, soare,
Ce 'n zori luminai frumusețea-i
Pe treptele ninse de floare.

Grigore Sălceanu.



FALEZELE MÂRII NEGRE ÎNTRE CARMEN SYLVA ȘI SCHITU-COSTINEȘTI

I. Ca mai peste tot la Sud de capul Midia, podișul Dobrogean se termină abrupt spre Mare și între stațiunea balneară Carmen Sylva și Schitu Costinești. La capuri el arată faleze, încă vii, de lut cu baza de piatră, în care valurile scobesc pe alocuri bolti de abraziune; iar în bâile larg arcuite dintre capuri, faleze mai ales moarte, prinse de vegetație; sub ele terase false de surpare și mai jos plăji nisipoase pline de alge.

Linia țărmului nu e dreaptă, ci formează ușoare arcuiri spre uscat în dreptul stînselor sinclinale ale plăcii sarmatice și capuri răpoase cu stânci ce se continuă și sub mare în dreptul anticlinalelor aceleiasi plăci care, dela N. la S., prezintă ondulații, precum am arătat într'un studiu anterior, după cum prezintă ondulații și dela W. la E., evidențiate prin profilele geologice ale regiunii.

E un țărm care evoluează încă spre faza maturității depline.

In articolul „Profile quaternare în falezele M. Negre“¹⁾ am arătat că, imediat deasupra stratelor sarmatice și a argilei roșcate ce le acopere, se aştern, spre această latură a M. Negre, depozitele vîlce ale loessului. Acestea sunt suprapuse în 4 orizonturi, ce corespund celor 4 perioade climaterice aride și reci ale timpurilor glaciare și anume: Günz, Mindel, Riss și Würm, despărțite între ele prin orizonturile sau brâele roșcate-cafenii ale perioadelor interglaciare corespunzătoare. Am mai arătat că în ultimul orizont de loess, Würm, se poate distinge clar, — de și nu în tot lungul coastei —, un sub-orizont colorat mai slab în cărămiziu, care divide perioada glaciară și loessul Würm în două subperioade: Würm I și Würm II, întocmai ca în unele profile din stepele de la nordul M. Negre.

Năș mai fi revenit asupra chestiunii, dacă nu mi s-ar fi exprimat oarecare indoeli asupra existenței primului orizont de loess, Günz,

¹⁾ In Bulet. Soc. R. R. de geografie 1933.
„Analele Dobrogei“ XVI.

de la baza quaternarului și dacă n'aș fi descoperit — mult mai clar de cât cele publicate în menționatul articol, — alte două profile, care evidență acestui prim orizont face imposibilă orice obiecție certifică definitiv concluziile noastre anterioare.

Aceste două profile se găsesc :

1. Unul, lângă al doilea cap spre Sud de plaja ~~cazinoului~~ Carmen Sylva ;
2. Celălalt, lângă primul cap spre Nord de punctul ~~pescăruș~~ Costinești.

II. Profilul dela Sud de Carmen Sylva. (Fig. I)

Faleza Mării are aci o înălțime de 19^m.50 și cade vertical până la nivelul apei.

La bază ea este formată din 8 orizonturi sarmatice pe o grosime de 3^m.60, iar deasupra, peste un strat de argilă brun-roșcată, urmează 4 orizonturi de loess tipic, despărțite între ele de benzile colorate interglaciare, precum urmează :

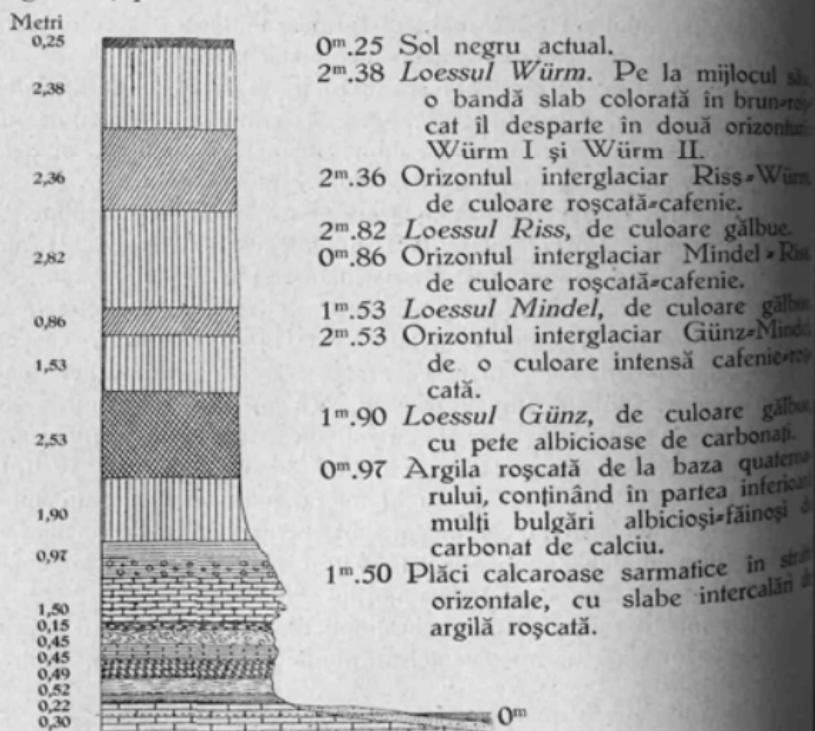


Fig. 1.

- 0^m.15 Un orizont format din moluște sarmatice (*mactra sp.*) stratificate oblic, cu ir. clinare slabă dela Sud spre Nord.
0^m.45 Un orizont calcaros-marnos, oferind aspectul unor golo moațe albicioase, cu intercalări marnoase ondulate.
0^m.45 Strate de calcar sarmatic conchilifer, groase de 2—5 cm., cu slabe intercalări de argilă roșcată.
0^m.49 Un orizont format din moluște sarmatice (*mactra sp.*) stratificate oblic, cu o inclinare de 35° dela Sud spre Nord.
0^m.52 Marnă calcaroasă albicioasă cu pete roșcate.
0^m.22 Argilă marnoasă gălbue-vineție.
0^m.30 Calcar sarmatic slab fosilifer, rezistent, coborând și sub nivelul mării.

O atenție deosebită în acest profil am dat-o orizontului de loess Günz, din care am luat probe din peretele râpei spre mai amănunțită cercetare. Roca oferă toate caracterele unui loess tipic: culoarea



Baza sarmatică a falezei Mării Negre la S. de Carmen-Sylva.

gălbue, porositatea, urmele organice de plante, spargerea în felii verticale etc.

Vrednic de menționat în acest profil este și orizontul sarmatic IV dela nivelul Mării în sus, format exclusiv din moluște stratificate oblic dela S. spre N., cu o inclinare regulată de 35°. E un fenomen într'adevăr curios, care aci, în faleza Mării, apare pe o întindere nu tocmai mare. De parte de a avea o origine tectonică, — de oarece

stratul stă cuprins între alte două orizontale, — fenomenul s'ar explica mai curând prin acțiunea unor curenți repezi, locali și temporari, cări au depozitat în strate succesive, pe un plan inclinat și la mică adâncime sub fața apei, conchiliile acestor măluște. Un fenomen identic am constatat și într'una din carierele dela Cuza Vodă, jud. Constanța.

III. Profilul de la Nord de punctul Pescăria Schitu-Costinești. (Fig. II)

Aci faleza Mării are o înălțime de 18^m și cade de asemenea vertical până la nivelul apei, așa că descopere în secțiune clară toate stratele până la sarmatic.

La acest cap însă sarmaticul urcă peste fața Mării abia 0^m.80. Deasupra vine un strat de 2^m de argilă brun-roșcată, după care urmăză în sus orizonturile quaternare până la solul actual. Deosebită între acest profil și cel anterior stă în aceea că orizonturile interlozisene arată o structură mai complicată.

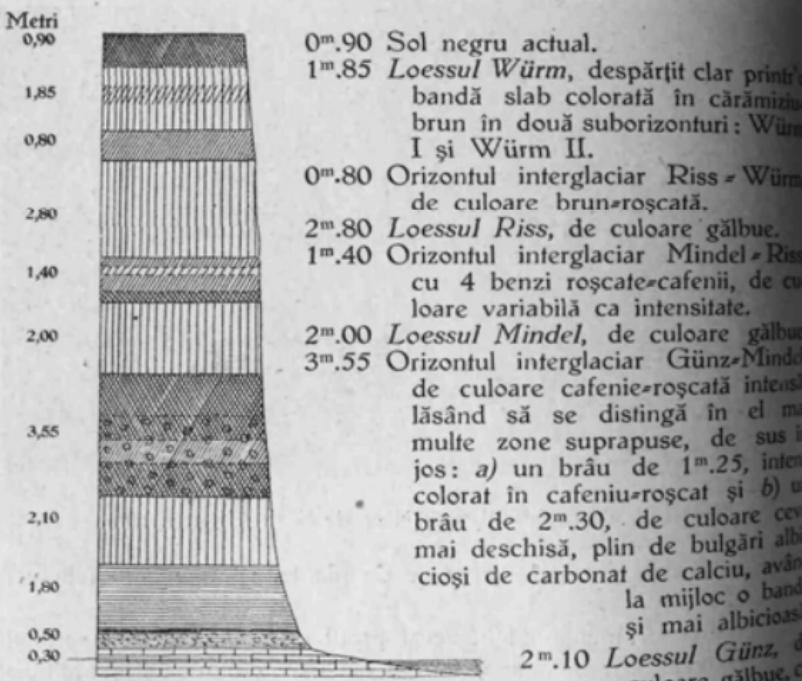


Fig. 2.

late și slabe de argilă roșcată și cu pete albicioase.
1^m.80 Argila roșcată-brună dela baza quaternarului.

0^m.50 Un măciniș conglomeratic, marnos-argilos, cu pete roșcate, de vârstă sarmatică.

0^m.30 Calcar sarmatic conquilifer, alb-cenușiu, rezistent, coborând și sub nivelul Mării.

Proba de loess Günz, pe care am luat-o din mal și aci, are de asemenea toate caracterele loessului, numai că e mai bogată în carbonați albicioși făinoși de calciu și conține și slabe intercalări de



Faleza Mării Negre la Nord de punctul Pescăria Schitu-Costinești.

argilă roșcată. Loessul Günz acopere aci un relief praе-quaternar. Înaintând de la capul, al cărui profil l-am analizat mai sus, spre Sud, către vălcica punctului „Pescăria“, vedem că orizonturile de loess intră treptat sub nivelul Mării, aşa că la gura văii nu mai rămân peste acest nivel de cât o parte din grosimea orizontului roșcat interglacial Riss-Würm și loessul Würm de deasupra, doavadă sigură de submersiune, constată cu alt prilej și la gura văii Agigea. Vârsta acestei submersiuni este posteroară perioadei Würm, de oarece la Agigea, ca și în alte puncte, baza ultimului loess stă sub nivelul Mării.

IV. Concluzii.

1. După aceste două profile, pe care le adăugăm la cele anterioare, rezultă clar că s'a făcut dăvada definitivă pentru existența a 4 loessuri în profilele complete de podiș din țara noastră. Pentru cei care mai exprimă îndoeli, mărturie concretă stau falezele de la Constanța, Carmen Sylva, Schitu-Costinești etc. Acolo oricine își poate procura suficiente probe din toate cele 4 orizonturi de loess. Orizontul inferior Günz, care în alte profile ar părea nu foțmai tipic, fiind oarecum alterat prin acțiunea apelor de infiltrare și în oarecare măsură argilificat, — aci, în falezele Mării și mai ales la S. de Carmen Sylva, își păstrează aproape toate caracterele sale inițiale, așa în cîte este de o eloiență ce nu sufere obiecționi.

Aceste 4 orizonturi de loess corespund celor 4 perioade glaciare din Europa și ele dau mărturie, pentru paleo-climatologia țării noastre, de existența a 4 perioade quaternare reci și aride, în care vânturile anticlonale, coborând dela NE, de peste calotă, au așternut peste fața podișului dobrogean 4 orizonturi palide-gălbui de loess. Ele dau mărturie și de existența a 3 perioade interglaciare mai calde și mai umede, în care s-au format orizonturile colorate îi cărămidă sau brun-roșcat, ce separă loessurile, întocmai după cum în perioada actuală, postglaciară, se formează solul vegetal. Dacă orizonturile interglaciare dobrogene nu au o culoare aşa de închisă ca cele din stepele rusești, sau ca solul actual bogat în substanțe organice, ca să trebuie să o vedem și în faptul că, în trecut, în interiorul Dobrogei, cu un relief calcaros încă vizibil la suprafață, se desvolta multă terra-rosa caré, spulberată de vânt și chiar spălată prin șiroire, a lăsat parte activă la alcătuirea orizonturilor interglaciare sau inter-loessiene. Ca să ne facem o idee de cum se prezintă un asemenea sol de terra-rosa interglacial, instructiv este să cercetăm imprejurimile mării cului liman Bolata dela N. de capul Caliacra, unde, peste placa calcaroasă sarmatică, odihnește un strat gros de țărână roșie, ca sănătate aproape. Deflațiunea, care este foarte puferniciă aci — podișul înalt fiind înaintat în Mare ca o peninsulă și măturat violent în timpul ierniei, primăverii și toamnei de vântul dominant de NE, — n'a îngăduit așternerea peste terra-rosa din păduricea de tufani a nici unui orizont de loess, după cum n'a îngăduit la capul Caliacra nici unui sănătate păstrarea peste placa de calcar a acestei terra-rosa. Pentru aceleași motive nu trebuie să căutăm profile complete de loess nici în Nordul

Dobrogei. Relieful prea accidentat a înlesnit aci opera deflațiunii și a șirorei, așă că loessul, chiar dacă se depunea, era spulberat în lunile secetoase și vântoase, sau era spălat de ploi în lunile mai bogate în precipitații. De aceea vârfurile unor dealuri, cum sunt Heraclea, Denis-Tepe, Consul, Beș-Tepe etc., ne apar golașe și stâncoase; pe când unele pante din spre Dunăre nu prezintă de cât în adăposturile lor un singur loess, Würm, dar și acela astăzi pe cale de denudare, fiind ruinat prin șiroire de numeroase râpi.

2. Din cercetarea unei văi largi și puțin adânci, cu pante prelungi de podiș și acoperită de *toate* orizonturile de loess, cum este cea de la Schitu-Costinești, rezultă două concluzii:

a) Că eroziunea văii în stratele sarmatice era terminată înainte de depunerea loessurilor, care n'au făcut de cât să imbrace în mânăta lor, mai mult sau mai puțin groasă, un relief pliocen, preexistent.

b) Că submersiunea văii s'a produs târziu de tot, la sfârșitul quaternarului, întrucât și baza ultimului loess stă în unele puncte sub nivelul Mării.

Evoluția laturei marine dobrogene e ceva mai deosebită de cât a celei dunărene. La Dunăre depozitele lacustre levantine acopere o buză înaltă de podiș între Rasova și Rusciuc pe o lărgime până la 10–15 km., iar văile râurilor spre vărsare taie depozitele pliocene și roca subjacentă pe o grosime de peste 80 și chiar peste 100^m până la un vechiu nivel de bază, care se găsește sub nivelul actual al Dunărei. Aceste văi înguste și adânci au fost sculptate, prin urmare, în quaternar. În scurt, văile largi din spre Mare ale platformei pre-balcanice dobrogene, *acolo unde sunt acoperite de 4 loessuri*, au fost roase și terminate în pliocen, iar în quaternar au fost sedimentate, pe când cele din spre Dunăre abia în quaternar își capătă o adâncime mai importantă datorită unei eroziuni mai puternice.

De ce? Cauza stă în raporturile vechi de nivel ale podișului dobrogcean față de nivelul de bază și în mișcările pe verticală ale scoarței, ce s'au indeplinit aci mai târziu.

În pliocen, până la finele levantinului, latura din spre Marea Neagră era mai ridicată, iar Dobrogea se infindea până departe în Mare, oferind o suprafață continentală întinsă pentru sculptarea văilor fluviale, *astăzi submarine*, ale Dunărei, Casimcei, Mangaliei etc., precum am arătat-o și în altă parte; în timp ce latura din spre Muntenia era mai lăsată și acoperită în parte de apele lacului levantin, ale cărui depozite litorale se pot urmări pe suprafață, *astăzi înaltă*, a podișului dobrogean.

In quaternar însă raporturile de nivel se inversează: latura din spate Mare se scufundă, câmpia răsăriteană dobrogeană se înecă împreună cu văile sale fluviale, formând un larg șelf submarin; în timp ce latura dunăreană se ridică cu un număr important de metri peste nivelul de bază, dând posibilitate râurilor să-și roadă văi adânci și depozitele levantine ale podișului. Însăși platforma podișului se difoarează.

Aceste fenomene trebuie distinse însă de o ultimă submersiune, care a transformat gurile văilor, pe ambele laturi ale Dobrogei, în golfuri și mai apoi în limane. Această ultimă submersiune s-a realizat după depunerea ultimului loess, Würm.

Iată de ce socotim ca greșită interpretarea răposatului geograf A. Nordon și a altora cari, ademeniți de ideea preconcepții a eustatismului, s-au grăbit să nege mișcările epirogenetice și deformarea platformelor dobrogene în quaternar, pentru care pledează și atâta alți argumente:

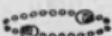
- a) nivelul la care se găsesc depozitele litorale levantine în Dobrogea, Basarabia și Carpați;
- b) existența unei flexuri către M. Neagră, paralelă cu fâșia Mării, descoperită de geologul Popescu-Voiești;
- c) adâncirea progresivă a basinului M. Negre în pliocen și quaternar și mutarea neegală în sens vertical a liniiilor de ţărmuri;
- d) înălțarea coastei Anatoliei în quaternar și scufundarea (pe alocuri și ridicarea) țărmului de N., W. și SW., al M. Negre;
- e) inversarea profilului podișului dobrogean în raport cu direcția văii Cara-su și a altora vecine de la Sud;
- f) evoluția ceva mai diferită a văilor dobrogene din spre Marea de a celor din spre Dunăre etc., etc.

3. Prin stabilirea existenței celor 4 orizonturi de loess și deci și 4 perioade climaterice favorabile formării acestui depozit eolic, fiind pusă o bază în studiul quaternarului, se poate trece acum la aplicații paleogeografice din cuprinsul țării. Mai ales în studiul evoluției regiunilor de câmpie, cum ar fi Bugeacul Basarabiei, Câmpia Română sau Câmpia Tisei, unde numărul orizonturilor de loess poate fi de fără greș vechimea uscatului și epoca când aceste câmpii au scăpat de apele lacustre ce le acopereau, — baza aceasta se aplică în deosebi fertilă pentru concluzii și rezultate din cele mai frumoase zonturilor de loess ce le acopere ar putea fi un criteriu mult mai

precis în determinarea vârstei lor de cât criteriul altitudinei peste talveg (scara Depéret), aplicabil numai acolo unde n'au interveni. mișările pe verticală ale scoarței, adecă acolo unde, scoarța rămâneând neclintită, numai mișările eustatice ar putea fi invocate pentru explicarea acestei altitudini, dacă nu cumva și cele climaterice, sau și alte cauze locale.

C. Brătescu

Prof. la Universit. din Cernăuți



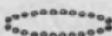
NORUL

MIHAIL LERMONTOV

Un nor de aur noaptea-și petrecu
Șoțind la pieptul stâncii uriașe,
În zori de zi, în depărtări trecu,
Plutind zglobiu cu formele-i gingășe.

Dar lacrămi au rămas pe urme lui
În faldurile negre de pe stâncă,
Și-acum, privind pe nînsul cerului
Cum plânge stâncă n liniștea adâncă!

trad. Mihail I. Pricopie

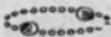


LÂNGĂ PÂTULEȚ

NADSON

Ades șoptești, copile drag, visând
În pătulețul care te'ncălzeste :
„Of, Doamne, când m'oi face mare, când ?
Mai repede dac'aș putea eu crește !
Urâte lecții n'aș mai învăța,
Și bârrr ! Nici gamele plăcitoare !
Tot mosafir prin case aș umbla
Și m'aș culca'n grădină, la răcoare !“
Cu trist surâs, pe lucrul meu mă plec
Și-ascult aceste vorbe în tăcere ...
Dormi, dragul meu, cât grijile nu-ți trec
Sub frunte'n părinteasca încăpere ...
Dormi, păsăruica mea ! Azi timpu-i greu :
Nu vrea să cruce, nu te-așteaptă, trece !
Cu multă bucurie-aș face schimb
Ca să mă joc, sau ca să cânt ca tine,
Să rîd, ne'ntunecat de-al grijei nimbr
Și să mă uit o clipă și pe mine ...

trad. Mihail I. Pric



CALEA DUNĂREANĂ ȘI DOBROGEANĂ A LUI GRILLPARZER ÎN ANUL 1843

Ca autor dramatic, Franz Serafim *Grillparzer* este una din personalitățile cele mai impunătoare ale literaturii germane. Poetul însuși își reclamă locul imediat după dioscurii clasici, Goethe și Schiller, iar critica nu-i contestează această poziție atât de sus pusă, considerând totalitatea operei sale și mai ales după ce s-au ivit încă multe piese necunoscute, ieșite deabia după moartea lui din sertare cări au stat incuiate cu sgârcenie, cât timp a fost încă în viață.

În literatura mondială, dramele sale clasice s-au încreștenit prin efectele puternice ce emană din ele.

O rară castitate sufletească, o modestie aproape bolnavicioasă, o timiditate nervoasă de a ieși la lumina stridentă a publici săii, eșecuri literare nemeritate, neplăceri suferite prin neînțelegerea superiorilor și presiunea care apăsa asupra activității literare în epoca trăită de el, au făcut că acele mărturii mai mărunte ale vieții care rotunjeșc cadrul biografic al unui scriitor au putut fi culese și publicate deabia relativ târziu, și că nu e mult decât biografi și criticii dispun în mod mai bogat de materialul necesar pentru a elucida chestiuni nelămurate, ajungând în cele din urmă la o sinteză căt se poate de completă a caracterului său poetic și sufletesc.

*Anuarul*¹⁾ închinat memoriei lui Grillparzer și a contemporanilor săi și-a început apariția, ce e drept, 20 de ani după moartea lui, dar rămâne fragmentar și nu e ușor de consultat.

Deabia rapoartele²⁾ despre convorbirile sale și oglindirile firii sale, adunate din *screrile altora* de către repaosatul August Sauer, fost profesor la Universitatea germană din Praga care și-a închinat o viață întreagă de savant neobosit în serviciul autorului său favorit, au

¹⁾ *Jahrbuch der Grilloarzer-Gesellschaft*, 1891 și continuând până astăzi.

²⁾ *Grillparzer's Gespräche und Charakteristiken seiner Persönlichkeit durch die Zeitgenossen*. Gesammelt und herausg. geben von August Sauer = *Schriften des Literarischen Vereins in Wien*, Wien 1904—1916, I, III, VI, XII, XV, XX.

pregătit încoronarea acestor încercări, reprezentată prin volumele de *ediția*¹⁾ monumentală îngrijită de același învățat și care cuprind corespondența, documentele, actele personale și însemnările sale autografe.

Această ediție, scoasă în urma însărcinării de către Primăria orașului Viena, în care s'a născut și unde a murit poetul, lucrarea baza unui plan cât se poate de vast, nu este încă terminată.

Un mare noroc e însă pentru cercetători că chiar tomurile conșin părțile biografice au fost prezentate publicului mai degrabă astfel că putem renunța deocamdată la celelalte volume.

Iată de ce *jurnalul călătoriei din 1843* a lui Grillparzer la Constantinopole și lăcașurile Eladei vechi, n'a fost considerat până acum decătre istoriografii noștri.

Vom da în cele ce urmează traducerea pasajilor ce ne privește și vom încerca să reconstruim atmosfera acestui pelerinaj spre locuri care reprezintă scena dramelor sale magistrale, cu subiecte din lume antică.

Grillparzer a fost o fire stăpânită de nervi până la neuroza, simțindu-se mereu străin în mediul în care trăia, nefiind niciodată mulțumit cu soarta ce i-a fost hărăzită și prea puțin sigur de pulsul să vitală, el n'a fost în stare să-și dureze un cămin.

Cele cinci mari călătorii ce le-a făcut prin țările străine, au fost evadări conșiente din viața de toate zilele și însemnau sau nu tragerea din față unui eveniment apăsător, sau o fugă de sentimente nelămurite. Ele sunt întreprinse, aproape toate, la porunca neclinteașă voință, suprimându-se inclinațiile adevăratei sale firi. Indisponibilă sufletească, adeseori și fizică, ce o resimte la plecare, se prelungesc și în cursul drumului, degenerând câte odată chiar până în teama de a muri printre străini. Rezultatul favorabil al deplasării care nu lipsește cel puțin în unele momente fericite ale șederii de departe de țara lunii, la întoarcere, se schimbă brusc nu odată, în contrariul, aducând la situații pline de desperare. Dificultatea de a se adapta mediuului propriu caracterului său, se manifestă nu numai acasă, ci și în următoare și dincolo de granițele patriei sale, sub influența reciprocă a fizionomiei și a sufletului.

Cea dintâi încercare, la 1819, de a scăpa de umbrele na-

1) *Grillparzers Werke. Im Auftrage der Reichshaupt- und Residenzstadt Wien, herausgegeben von August Sauer, Wien, 1909.*

alc existenței sale, în vesela și însorita *Italie*, s'a întâmplat câteva săptămâni după sinuciderea prea iubitei sale mame. Tinerețea l-a ajutat atunci să-și uite necazurile și să profite de farmecul tării doară pururea de locuitului nordului, dar un eveniment blestemat, pu-nicarea unei poesii care preamăria splendoarea păgânismului antic, și atrase persecuția autorităților Austriei bogot-catolice. Totuși, stimula-țiunile celor trăite și văzute prin Italia se arată ~~arte~~ puternic.

Șapte ani mai târziu, la 1826, o călătorie în *Germania*, începe sub auspicii dacă se poate și mai triste. Poetul constată că e aproape vestejit și descurajat. Călătoria o consideră ca ultimul mijloc să vadă dacă mai persistă într'insul o rămășiță de vitalitate. Se teme că pu-terea sa creațoare ar fi secat.

Pornește apoi, zece ani mai târziu (1836), spre *Franța si Anglia*. El declară că niciodată n'ar fi plecat cineva într'o apatie mai gravă și spune că voiajul n'ar avea nici un scop. Ajungând în țară, și se vestește că fratele său Carol a nebunit. Durerea năprasnică ce-l cuprinde o formulează într'o frază îngrozitor de simplă: „Cu aceasta se încheie jurnalul meu“.

Surgându-se un alt ciclu de șapte ani, i se ivește din nou nevoie de a-și părăsi căminul, de data aceasta activează reminiscențe pronunțat literare, cari, de altfel, n'au lipsit nici la călătoriile de mai înainte. Primul proiect prevedea Spania ca țară de destinație, a cărei cultură și literatură a fost bine cunoscută traducătorului și discipolului lui Cervantes, Lope de Vega și Calderon. Această intenție se schimbă în alta, deasemeni inițiată de activitatea sa de autor dramatic. El se hotărăște să viziteze în *Grecia* peisagiu pieselor de teatru, cari constituie titlul de glorie a scrisului său: *Sappho, Hero și Leandru* și grandioasa trilogie, „*Lâna de aur*“.

Depășind cadrul expunerilor noastre, vom menționa că în cursul ultimei sale călătorii mai mari ce-l duce prin *Germania*, până la Hamburg, (1847), Grillparzer era însoțit de favoritul său, Tânărul Wilhelm Bogner, nepotul miresei sale Katty Fröhlich. Câteva luni după întoarcere, acesta moare, iar evenimentele zguduitoare ale anului 1848 nu-l lasă să se bucure de urmările binefăcătoare ale plecării sale din Austria, ce ar fi reieșit, fără îndoială, sub alte împrejurări. Revenind la tema noastră, constatăm că intențiunea de a porni spre Orient o avea mai de demult: la 1839, apoi la 1840. Diferite vovăiri mărunte au împiedicat realizarea ei.

La 27 August 1843, în fine, la orele 4 după amiazăzi, vaporul

Societății de navegare dunărene părăsește portul Vienei, în Dunării. Tovarăș de drum trebuie să-i fie baronul Ferdinand Mayerhofer von Grünbühel, maior și consul austriac la Belgrad, om foarte familiarizat cu literatura și pictură cu mulți literați. El se încadrează în cadrul unui parlament ușor deosebit, adunat la Bratislava, locul unei peste, unde se opresc câteva zile. La 3 Septembrie vaporul grăbiește mai departe. Carlovățul își pare frumos, îl numește însă din școală : Cernăuți.

Cum jurnalul purtat de Grillparzer dela trecerea prin Portul Marea neapărat și până la căsirea în mare plină va fi tradus de noi pentru și înregistrat numai că la 12 Septembrie zărește mult doritul Bosfor. Priveliștea îi face o impresie înălțătoare și aşezarea Tarigradului îi impune mai mult decât acea a Neapelui. Atmosfera în care se petrec cele două săptămâni întârziate apărea destul de favorabilă. Viața orientală, moscheele, palatele și derile îl interesează. E bine și cu multă atenție primit decât în cadrul țarului (ministrul) Austriei, baronul Bartolomeu Stürmer și societatea internațională din care făcea parte pe atunci și o altă lătăoare, contesa Ida Hahn-Hahn, cunoscută romancieră germană, nerii dela Legație îl omagiază cu admiratie ; vremea și starea sănătății sale lasă de dorit, dar sunt suportabile.

Romanticul turn al lui Leandru îl găsește transformat în spital. La Jeniköi, însoțitorul său, baronul Mayerhofer e primul său audiență de către Domnitorul Munteniei, Gheorghe Bibescu, care era în drum spre Constantinopole. Poetul vede de mai multe ori sultanul Abdul Medjid.

La 25 Septembrie vaporul „Metternich“ se întâaptă în Grecia. Această ultimă parte a excursiei ce era să-i aducă în săptămâna următoare un vis de demult, umblatul pe drumurile sfintite de poezia și credința vechi greco-romani, n'a reușit aproape de fel.

În fața Mitilenei, patria eroinei sale Sappho, i se face o salută deci amintirea ei — după cum o spune însuși¹⁾ — într-un mod foarte puțin cuviincios. Totuși, îi este dat să cerceteze la fața locului geografia Iliadei ; pe insula Syra e chinuit de ceremoniile ridicate la carantinei, printre care și incarcereare plictisitoare de zece zile. Ajungând la Atena, găsește țara revoluționată. Regenta e silită să recunoască

¹⁾ Franz Grillparzers Sämtliche Werke... im Auftrage der Bundesregierung Wien, hg. v. August Sauer, III/2, Briefe u. Dokumente, II, No. 526.

constituie și să concedieze o parte din sfetnicii străini. Ura populației împotriva Bavarezilor din anturajul regelui e destul de vehementă ; cine vorbește nemetește e suspect și primejduit. Cu toate că era acompaniat de funcționari ai Legațiunii austriace, al cărei titular era cavaierul Anton Prokesch-Osten și de oamenii regelui, și se servia de graiul italian, pentru a-și ascunde obârșia, călătorul nu poate duce la îndeplinire programul său. La 22 Octombrie, aproape fără ispravă, părăsește Grecia ; la 28 e la Trieste, iar la 7 Noembrie salută din nou silueta capitalei austriace.

Călătoria lui Grillparzer spre Orient ar fi putut să se desfășoare sub condiții mai bune decât cele de mai înainte. Supărări în cariera sa de funcționar nu s-au prea întâmplat pe atunci, căci dela anul 1833 dânsul funcționa ca director al Arhivelor pe lângă Ministerul Finanțelor. Crize de dragoste deasemeni nu sunt cunoscute din acea epocă, iar emoțiunile furtunoase sufletești pricinuite prin relațiile sentimentale cu eterna sa miresă Katty Fröhlich, ajunsese să de mult la o situație calmă și plină de resemnare, de ambele părți, deși nu dispar cu desăvârșire hărțuieli ocazionale cari pot fi întrezoarite și acum, căci prima scrisoare a poetului trimisă vechii prietene, din Pesta¹⁾, se folosește de alocuția : „Stimată domnișoară“ și de formula „D^r-Voastre“. Katty replică²⁾ foarte drăguț și indulgent, răspunzând : „Iubite Grillparzer ! sau iubite bătrâne sau iubite !“, cerându-i o titulatură similară, amestecând apoi și ea obișnuitul „tu“ cu „D^r-Voastre“.

Totuși, începutul jurnalului de drum repetă aceleași fraze de depresiune sufletească ce le cunoaștem din memorialele precedente ; Mărturisește că plecarea sa din Austria „e fără rost“. „E aproape o prostie să fac această călătorie de lungă durată și anevoieasă, în vîrstă mea înaintată [52 ani], cu sănătatea mea subredă, părăsit de loji [aluzie la nesosirea însoțitorului baron Mayrhofer], în felul unui student“³⁾. O face numai pentru a învinge rezistența sa hipocondrică. Avea impresia ca și când n-ar merge „pe apă ci în apă“.

Vom găsi poate cea mai bună explicație a dispoziției sale, dacă cefim, intercalată în jurnalul său, la 23 Septembrie, când era să părăsească Constantinopolul, o poezie, exhalând suspinul unui om care se simte străin în țara lui :

¹⁾ ibidem, No. 520.

²⁾ Ediția suscitată, III/2, Briefe u. Dokumente II, No. 521, p. 232.

³⁾ ibidem, II/11, Tagebücher..., V, p. 21.

.... „Wo also willst du weilen ?
Wo findest du die Statt ?
O Mensch, der nur zwei Fremden
Und keine Heimat hat“ ¹⁾).

[Unde vrei deci să măi ? Unde-ți găsești adăpostul ? Ah omule, nu cunoști decât [două] țări străine, și nu ai un cămin să fie al tău]

Jurnalul n'a fost destinat publicitatii și nici n'a fost publicat timp poetul a fost în viață. Ultima redacție lipsește. Se găsește neegalități și asperități stilistice care n'ar fi rămas necorectate de autor. Unele păreri prea severe le-aar fi moderat desigur. În schimb profităm de avantajul să cefim primele impresii originale, nesulementate. E câte odată ca și când un copil răsfățat și rău dispus își scrie tema, cu sila.

Inclinația spre formulări ascuțite și epigramatice, proprie stilului său de mai târziu, se observă în tot cursul redactării. Deseori o impresie e redată numai cu un cuvânt, ce se poate considera mai mult ca un ajutor de memorie, urmând a fi completat. Printre rândurile observă o cruzime față de el însuși și față de lumea ce-l înconjoară.

Nu putem caracteriza mai bine felul lui Grillparzer în scrierile sale autobiografice, decât prin cuvintele învățatului istoric literar vienez Stefan Hock, pronunțate, în precuvântarea sa din volumul XV al ediției operelor poetului, îngrijită de d-sa ²⁾.

„Jurnalele lui Grillparzer sunt indispensabile pentru cunoașterea personalității sale. Ele sunt atrăgătoare și importante ca rapoarte și deplin valoroase despre oamenii și stările din prima jumătate a secolului al 19-lea. Oferă o bogăție de observații, nu totdeauna imbusătoare, dar totdeauna importante, a căror exploatare a fost continuată acum de psihologi și neurologi. Desvăluiesc, fără milă, o înțelegere rănită, raportează în mod mișcător despre nevoile unui biet sufocant. Cine le-a scris era un copil vitreg al lui Dumnezeu, aci pe pământ.

Efectul călătoriei asupra stării sufletești a poetului era totușii tisfăcător. Si aceasta ne-o explică un pasaj din autobiografia:

„Călătoriile mi-au fost totdeauna nesuferite, dar efectul mi-a cut bine“.

¹⁾ ibidem, p. 49.

²⁾ Grillparzers Werke, Hg. v. Stefan Hock, Bong & Co., Berlin, XV, p. 11.

³⁾ Ibidem, XIV, p. 145.

Dintr-o con vorbire notată de Adolf Foglar¹⁾ aflăm chiar din gura lui Grillparzer că „scopul principal al călătoriei” a fost totuși ajuns: să fiu liberat de greutatea și apăsarea sufletului“.

Iată pasagiile inchinate regiunilor noastre :²⁾

„5 Septembrie [1843]... Cam pe la orele 11 înainte de amiazăzi am ajuns la Trenkowa³⁾ și ne-am luat rămas bun dela „Samson“. M' am aprovizionat cu mâncări reci și cu vin. Cum călătoria peste cele dintâi vârtejuri ale Dunărei era să fie șapte ceasuri, ne-am mutat pe o corabie mânănată de vâslași români. Am fost rău dispus... Dacă apa este urcată, ca în prezent, vârtejurile Dunărei n'au nici o importanță. În schimb vremea era mizerabilă. Ploaie, vânt, frig. Minunatul peisagiu nu putea să ne despăgubească pentru atâtea neplăceri. Scara, la Orșova veche. Un han mai bun decât era de așteptat. Indispozitia mea fine înainte. (Peștera lui Veterani)“.

„6 Septembrie. Cum plecarea noastră se va întâmpla deabia la orele 3 după amiazăzi, ne-am hotărât să vedem Mehadia. Am pornit dimineața la orele șapte. Regiunea e frumoasă, dar nu e mai frumoasă decât multe câte le-am văzut. Mehadia e frumușică, chiar elegantă. — Peștere de hoți. — Se pare că regiunea devine tot mai frumoasă înspre vale, am fost însă nevoiți să ne întoarcem“.

„Prânz. La 3 ore plecarea intr'o barcă cu vâsle prin Porțile de fier. Vârtejurile ceva mai puternice decât pe prima porțiune. Soare la Klado Solowa⁴⁾. Ne urcăm pe vaporul „Argo“. Imediată plecare“....

*

¹⁾ Grillparzers Gespräche und Charakteristiken seiner Persönlichkeit..., hg. v. August Sauer, III/2, No. 798.

²⁾ Ediția orașului Viena, II/11, Tagebücher... V. No. 3626—3703, p. 30—34.

³⁾ Drenкова, jud. Caraș.

⁴⁾ [Nota din ediția orașului Viena:] poate Skela Cladova.

[Nota noastră:] E vorba într'adevăr de Schela Cladovei, jud. Mehedinți. Iată ce ne spune ghidul contemporan, apărut numai doi ani înaintea călătoriei lui Grillparzer: Die Donau... von Adalbert Müller, II. Die untere Donau, Regensburg, 1841, la G. Josef Manz, p. 213/215: „Skella-Cladova (mai exact Skella-Cladovii[i]). Ca anșezat al vapoarelor de pe Dunărea de jos am bănui aci o localitate mai importantă. Glăjim însă o adunătură mizerabilă de câteva case răzlețite. Numai edificiul caravansării dă localității o oarecare infățișare mai interesantă... Prințipele muntean a dispus să fie construit chiar acum un local nou de carantină, pe dealul îndărătul turnului dela Severin și care pare că va fi foarte solid și potrivit. (Nota lui Müller: „După ultimele stiri casa a și fost terminată“). „Pe aceste coline se înființează un oraș nou Severinul. Instituțiile de carantină au fost introduse în Muntenia de Ruși, în ultima lor invazie. Prin ele țara e separată de provinciile turcești și sărbești...“.

„La Skella-Cladova îl primește pe călător unul dintre vapoarele care circulă „Analele Dobrogei“ XVI.

— Lectura pe drum se compune din poeziile lui Omer, prea place călătorului Dunărea dintre Vidin și Rusciuc. Obiceiurile orientale le infâlnește prima dată la Vidin: Mitropolitul ortodox, figură venerabilă, îl primește cu dulceață, cafea turcească și ciuburi.

*

... „8 Septembrie. În Rusciuc se înfățișează în fine și tovarășul meu de drum¹⁾). Vizitez orașul cu el. Acest imperiu e pierdut. Peirea nu este iminentă, ea este săvârșită. Aș vrea ca bărbații noștri de stat să călăforească numai până aci, pentru a înțelege zădărnicia nădejilor de restaurare ce le hărăzesc. 800 de tunuri aşezate în fortăreață cu afete putrezite, fără pază, fără servanți. Băieții de pe drum joacă cu ghiulele tunurilor și cu bombele. Casele, ruine sfârâmate. S'a terminat, nu poate ajuta nici un Dumnezeu. Silistra, pe vreme o fortăreață atât de puternică, într'o stare și mai rea. Am sosit noaptea la Cernavoda. Zgomotul strășnic de pe vapor nu începează. Căpitanii cunoaște arta de a inventa mereu ceva ce te supără, ploșnițele îajută. Spre unu și jumătate zgomotul începează și reincepe în zori de zi”.

„9 Septembrie. Ne găsim într'o regiune din cele mai puțin atrăgătoare, la începutul canalului roman spre Constanța. Suntem și nuți să îndurăm aci o zi întreagă, până când vor sosi trăsurile pentru călătoria spre uscat. Deci încă o noapte în acest cuib de ploșnițe. Tinerii din societatea noastră vor să meargă la vânătoare, am să-i însoțesc, să-mi treacă timpul, căci numai două puști stau la dispoziție. Vremea începe să se posomorească“.

„Vânătoarea să se sfârșit cât se poate de puțin favorabil. Am tras numai o împușcătură, asupra unui pelican care sbura prea sus și pe care nu l-am nimerit, din această cauză. Câinii sunt proști polârnichile nu rabbdă. În cele din urmă am rătăcit și m'am intors vapor numai în tovărășia Olandezului celui mai bătrân. Prefuind pustie, nimic decât pustie. Dorm în cabina maiorului unde cel puțin ploșnițele nu sunt atât de frecvente și unde sunt excluși țânțarii uriași care înțeapă ca moschitele.

între această localitate și Galați, pentru a-l transporta în josul râului...“ (Nota Müller: „Cele două vapoare care circulă actualmente între Cladova și Galați sunt impiedicate prin regulamentul de carantină de a fi o legătură pentru locuitorii belor maluri. Unul e nevoie să se fie exclusiv dealungul malului muntean, celălalt dealungul malului turcesc“).

¹⁾ Baronul Mayerhofer. Vezi mai sus.

„10 Septembrie. Dimineața la 7 am pornit mai departe, cu trăsura. Nicări un sat, cel mult cimitire ca rămășițe de sate distruse. Așa la fel prin 20 de mile germane. Caii, unde era cu puțință, în galop, ba chiar în goană mare. Un șir delacuri la dreapta drumului, pre-sărate cu paseri acvafice. Niciodată în viața mea n'am văzut mai multe potârnichi adunate la un loc. Vulturi, uli, șezând pe mobile vechi de morminte. La mijlocul drumului, la aşa zisa cafenea, cearta cu un turc care găsește că trăsura sa de clasa întâi ar fi prea proastă, cu toate că plătise numai pentru clasa a treia. În apropierea Constanței priveliște asupra Mării Negre. Arată ca o mobilă în culori albastru-inchise. Vânt din răsărit. Ne amenință o trecere rea. Sosim la Constanța. Devastată ca tot ce e turcesc. Colațiune [cină] cu pești de mare, care ne face bine, fiindcă n'am luat nimic dela orele 5 și chiar atunci numai o ceașcă cu cafea. Așteptăm ce se va mai întâmpla“.

„Am plecat înainte cu comisarul companiei de navigație cu vapoare. Restul societății noastre urmează după un ceas. Mergem până la malul mării. Miros răcoritor de mare. Ne desbrăcăm. Tânărul englez inoață până la vaporul nostru, la radă. Mă mulțumesc să fac exerciții mai aproape de mal. Gust neplăcut al apei mării. Apa e mai rece decât am presupus-o. Supa caldă și vinul de Tenedos servit la un prânz bun, ne fac să simțim și mai mult cât de binefăcătoare a fost baia de mare. Facem o plimbare, însoțiti de un misionar minorit, Neamț din Coblenț, care a venit cu noi dela Cernavoda. La 8, spre vaporul care e cam mic, dar bine înzestrat pentru odihnă de noapte. Jucăm whist până la 11. La miezul nopții vaporul se pune în mișcare. Sunt fericit că am putut să adorm imediat“.

„11 Septembrie. M'am trezit dimineața la 4. Noaptea temută a trecut. Vremea cea mai frumoasă. Marea e liniștită cu toate proasocările contrare. Nicăieri în jurul nostru nu se vede malul. Delfini săritori înconjoară vaporul“.

„Ziua a trecut în splendoare și placere...“.

*

Descrierea călătoriei orientale a lui Grillparzer, (Tagebuch auf der Reise nach Griechenland), a fost destul de târziu cunoscută publicului. Heinrich Laube, directorul Burgtheatrului, a descoperit autograful scris cu creion și lăsăt publică în biografia sa intitulată: „Viața lui Grillparzer“, la 1884, deci 12 ani după moartea lui¹⁾. Complectată,

¹⁾ p. 91–135.

ea reapare deabia în ediția a 5-a a operelor, scoasă la Stuttgart (I. G. Cotta) de August Sauer¹⁾, de unde trece în ediția lui Stefan Hock, făcând parte din aşa numitele „edițiile clasice de aur” (Berlin, Bong & Cie)²⁾. Redactarea definitivă, însoțită de comentarii bogate, se găsește în marea ediție a orașului Viena, îngrijită de asemenei de August Sauer³⁾. Citatele noastre se referă la această ultimă ediție.

Drumurile spre răsăritul Europei, cu mici excursii în Asia, erau de mult la modă, ca și publicarea impresiilor culese în această lume străină Europeanului din apus. Astfel se face că putem controla, în parte, evenimentele trăite de Grillparzer, după jurnalul contesei Ida Hahn-Hahn⁴⁾ și după acel al unui alt scriitor austriac, Jacob Nicolaus Craugher⁵⁾, care făcea parte din cenuclul romantic din jurul poeților Friedrich Schlegel și Zacharias Werner. Era pe-atunci Consul belgian la Trieste.

Doi ani înaintea lui Grillparzer, aproape aceleași drumuri au fost bătute de poetul danez Hans Christian Andersen. Capitolele privitoare la trecerea lui prin Țără au fost traduse și publicate de subsemnatul, în 1930⁶⁾.

În vreme ce paginile contesei din Mecklenburg și acelea ale romanicului vienez, puse alături de cele scrise de Grillparzer, nu ne dau un rezultat mai interesant, se impun unele comparații între poeziile basmelor și autorul „Lânei de aur”.

Ambii au fost naturi neurastenice. Andersen era la fel inapăsă și intemeieze o căsnicie, dar el se simte bine în străinătate, căută și găsește în țările străine ceea ce-i refuză patria: admirarea entuziasmată a operelor sale și aureola de poet mondial. El e mereu dispus să laude ceea ce vede, populând peisagiile prin care trece cu remăncinente din țara sa. E în largul său, fiind un călător din înclinație, iar nu un călător forțat ca Grillparzer. Cum este, în primul rând, un narator eminent, descrierile sale sunt mai largi, mai binevoioase, nu lipsesc evenimentele romantice și pitorești. Grillparzer e mai concis și mai abrupt; elementele dramatice, aforistice și epigramatice pre-

1) XX, pg. 147—184.

2) XV, p. 287—319.

3) II/11, Tagebücher V, p. 20—64.

4) Orientalische Briefe. Berlin 1844.

5) Erinnerungen aus dem Orient, Triest, 1847.

6) Viața și opera lui H. C. Andersen și trecerea lui prin România în 1863 de E. I. Păunel. București, Socec & Co.. 1930.

valează. Acolo creionări colorate sau acvarele mai mult conciliante, aci gravuri în lemn, crude în tehnica lor, deseori necrujătoare și inuste.

Paralel cu jurnalul de călătorie apar câteva scrisori, adresate de către poet prietenei Katty Fröhlich¹⁾. Cum acele notițe de drum n'au fost scrise în vederea unui public, găsim, aci și acolo, redate aceleasi impresii, adeseori cu aceleași cuvinte.

Reținem doar din scrisoarea trimisă din Constanța: „...astfel că ne putem aștepta acum, la malul Mării Negre, după o foarte interesantă călătorie prin provinciile turcești, la o frecere pe deplin norocoasă. Aci toate diferă așa de mult de stările de pe la noi, întrucât scopul unei călătorii nu poate fi nicăieri mai bine ajuns decât jocmai în această direcție”.

*

Ne mirăm întrucâtva că nu găsim printre foile rămase din zilele petrecute în Grecia o aluzie la acel cap demoniac, ce ar fi trebuit să-i iasă înainte ca o vedenie, închipuind pe o femeie de o frumusețe dumnezeească, — după cum o spune el însuși — originară din aceste meleaguri, Maria Smolk de Smolenitz, fiica unui mare negustor grec, măritată apoi cu renumitul miniaturist vienez Moritz Daffinger, portretistul lumii bune contemporane. Viața poetului a fost influențată în mod nefast prin dragostea pentru această ființă fermecătoare. Decepția sufletească în urma acelei pasiuni i-a inspirat, între altele, poezia amărtă „Blestemul“ (Verwünschung), și se oglindește în multe pasagii sumbre din scrierile sale autobiografice, iar vraja ei stranie ne-a rămas în figura eroinei Hero din „Ale mării și iubirii valuri“²⁾.

Dar unele fire ale vieții lui se întind până în Capitala Moldovei.

Grillparzer, la 1846, îi spune Tânărului diplomat Emil Wickerhauser, deținut pe atunci pe lângă consulatul austriac din Iași, la plecarea lui spre nouă post³⁾: „Veți fi deci și la Iași? Acolo prietenă mea Heloisa este măritată după profesorul Costinescu; vizitați-o și prezentați-i salutările mele cele mai bune“. Doamna Costinescu, născută Hoechner (Hechner), fiica unui înalt funcționar comercial din Viena, s'a bucurat mult, astăndă de amintirile amicale ce-i păstra vechea cunoștință. Heloisa (Ana) Hoechner a fost ultima dragoste a

¹⁾ Ediția orașului Viena, III/2, Briefe und Dokumente II, No. 522, Constanța, 10 Sept. 1843; 526, Syra, 3 Oct. 1843; 528, Trieste, 28 Oct. 1843.

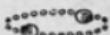
²⁾ Tradus în metru original de Constantin Berariu, Cernăuți, 1904.

³⁾ Grillparzer's Gespräche... III/2, No. 879, p. 368, 533/6.

poetului¹⁾). Câteva scrisori din 1834, adresate lui, sunt foarte interesante. Ea ar fi avut toate insușirile alese să-l fericească, iar el își reproșează insuși că a fost crud față de dânsa.

Acest ultim episod sentimental din viața sa și câteva legături cu persoane proeminente din Principate și care rezultau din funcția sa de director al arhivelor Ministerului Finanțelor, vor fi subiectul unei alte comunicări.

Eugen I. Păunel



¹⁾ Editia orașului Viena, II/10, *Tagebücher.. IV*, p. XI. *Editia Scheda Hock*, I, p. XLIII. Pentru amănuntele biografice comp: biografia pusă de A. Samm înaintea operelor din ediția a 5-a dela Cotta și acea redactată de dr. St. Högl primul volum al ediției sale, iar apoi, pe lângă celelalte izvoare citate în cursul prezentului articol, și Karl Goedeke, *Grundriss zur Gesch. der deutschen Dichtung*, Aufl. Dresden, vol. VIII, (1905), § 323.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DOBROGENE

Intr'un articol precedent, tipărit în „Analele Dobrogei“ pe anu 1934, am publicat o monografie, „Bizone-Portul Cavarna“, la care am adăugat și câteva clișee, ce reprezentau parte din rezultatul cercetărilor noastre.

Cum anunțasem, și era necesară apariția unui articol detailat, voi trata în rândurile ce urmează ceeace însuși titlul prezentului articol anunță.

Săpăturile noastre le-am făcut împreună cu elevii gimnaziului român — în calitate de profesor și director al acestei școli — pe platoul Ciragman, unde, după părerea noastră, se află *Acropolea Bizonei*.

In primele noastre săpături pe Ciragman, în 1929, am dat peste o serie de schelete omenești, ce se găsiau îngropate în pământ la o adâncime de jumătate de metru, sau mai mult chiar.

Majoritatea scheletelor se aflau în niște blăni de lemn — acum putrede — groase de 7,5 cm. și lungi de 1,75 m., căptușite în exterior cu lespezi de piatră, groase de 6 cm.

Din lemnile care adăpostiau scheletele păstrăm o bucată în „Muzeul arheologic regional“ al gimnaziului.

In morminte nu s-au găsit obiecte de lut, ci niște cercei de bronz, cari nu s-au păstrat întregi; totuși, din bucățile lor s'a putut reconstitui forma lor exactă.

Blănilor erau fixate cu scoabe de fier, din care o parte se păstrează la muzeu.

Din scheletele desgropate s'a putut reconstituit unul, aflat în posesia gimnaziului.

Suntem de părere, că în ambele extremități ale Ciragmanului se găsește cimitirul Bizonei, fiindcă numai pe o porțiune de 6 m² s'au descoperit 15 schelete.

Sondage s'au făcut și înaintea noastră de d-l Ion Ciomu, sefetarul școalei care, favorizat de noroc, în săpăturile dela poalele

Ciragmanului, a descoperit o statuetă reprezentând un *Efeb*, modelat în terra rosa și gol pe dinăuntru.

Efebul se află azi în posesia dr-lui Dr. I. Lepș, văduvindeț muzeul de un obiect de artă, ce trăda mâna pricepută a unui maestru grec.

Regretăm imens, că nu posedăm nici un clișeu.

De asemenea s'a găsit și un *relief votiv* de marmură, tol la poalele Ciragmanului, lung de 19 cm., lat de 14,5 cm., și gros de 6 cm., reprezentând un bărbat al cărui cap lipsește, iar degetele mânei stângi le sprijină pe un sceptru, probabil un atribut al puterii — bărbatul fiind un zeu.



Fig. 1. Zeus și Hera.

rotundă; în tot exprimă tristețe reținută.

Probabil că relieful votiv reprezintă pe *Zeus și Hera*. (Fig. 1).

Un obiect, găsit de noi în sondajile de pe Ciragman, Acropolea Bizei, este un cap de *Afrodite*, zeița iubirii, modelat din lut ars, gol, pe dinăuntru spre a fi umplut cu miresme. Sigur că statueta avea întreg corpul, cu o bază pe care se sprijinea. Din n-am găsit decât capul; restul probabil că s'a fărămat prin cutremur.

Capul de Afrodite are 4 cm. lungime și 3 cm. lățime. (Fig. 2).

Probabil că e un produs al artei locale grecești din secolul IV sau IV înainte de Hristos.

Interesant și admirabil prin sculptură se prezintă un *tors* de marmură, care — după noi — este o statuetă, ce reprezintă pe zeul Dionysos¹⁾, lungă de 21 cm. și lată la piept de 13 cm. Artistul a înfășiat pe Dionysos nud, cu organele genitale acoperite de o foaie de viță, însă vizibile. Pieptul lat, are musculatura corpului armonic dezvoltată. Mâna dreaptă și-o sprijinea pe un suport, din care a rămas o bucașnică, căstă în relief pe soldul drept. Probabil că în mâna stângă finea un ciorchine de strugure sau alt obiect. Statueta e lucrată cu multă simetrie, proporțiile fiind bine păstrate, iar detaliile anatomiche, redate cu multă măestrie, confirmă părerea că ne aflăm în fața unei opere de artă greacă din sec. V sau IV a. Chr., sculptată probabil la Bizone. Dionysos s'a găsit la poalele Ciragmanului.

OPAITE

Tot în săpături, pe Ciragman-Acropolea Bizoniei, s'au descoperit și niște opaiete de mărimi diferite.

Opaițul Nr. 1 are lungimea de 9,5 cm., lățimea de 6 cm. și înălțimea de 3,8 cm.; opaițul Nr. 2, spart și lipit, din care lipsește o parte, are lungimea de 6,5 cm., lățimea de 6,2 cm. și înălțimea de 2,5 cm.; opaițul Nr. 3 are lungimea de 5 cm., lățimea de 3,2 cm. și înălțimea de 2,2 cm.; opaițul Nr. 4 are lungimea de 4,5 cm., lățimea de 3 cm. și înălțimea de 2,5 cm., iar opaițul Nr. 5 are lungimea de 3,4 cm., lățimea de 2,7 cm. și înălțimea de 1,2 cm. Opai-



Fig. 2. Cap de Afrodite, găsit pe Acropolea Bizoniei.

¹⁾ O. Mărculescu: Bizon — Portul Cavarna, publicat în „Analele Dobrogei” din anul 1934. Acolo se află, la pag. 160, Dionysos (tors). În articolul de față nu dăm decât descrierea statuetei.

tele sunt de lut ars și fără desemne pe ele, afară de opaițul Nr. 4 care prezintă niște figuri geometrice, romburi.

Opaițele se află în Muzeul arheologic regional al gimnaziului român.

OALE

In săpăturile făcute de noi, în cursul anului 1933 împreună cu elevii gimnaziului, am găsit o ulcică de lut, lungă de 6,5 cm. și cu diametrul de 6 cm.

In pământ, la o adâncime de 2—3 m. s-au descoperit 5 vase



Fig. 3. Opaițe.

mari de lut ars, care erau sparte și aveau o înclinare de 45°, cum se aflau în pământ. Această inclinare a vaselor (chiupurile de lut către mare confirmă opinia noastră, că o parte din Bizonetă din platoul actual Ciragman, unde am situat Acropolea cetății, s'a cufundat în mare prin cutremur și alunecări de teren.

Trei vase mari aveau înălțimea de 1,5 m. și diametrul de 0,9 m, iar alte două vase aveau înălțimea de 1 m și diametrul de 0,60 m.

Vasele erau goale sau pline cu melci. Într'un vas s'a găsit piatră de moară, căzută în timpul cutremurului cine știe de unde.

Probabil că în aceste oale Bizonenii își țineau grâne, unde lemn sau vin. Buza inferioară a vaselor avea o lărgime de 11 cm și o grosime de 12 cm. Chiupurile n'aveau nici un fel de inscripție.

Regretăm că nu le-am fotografiat aşa cum se aflau fixate în pământ. Cioburi din ele se păstrează la Muzeul școalei.

Deasemenea nu trebuie uitata nici alte obiecte găsite în săpături ulterioare anului 1933, la niște morminte.

Aștefel, s'a descoperit o oală de lut, lungă de 17 cm. cu diametrul superior de 13,3 cm., iar diametrul bazei de 7,5 cm. ; alăturăm fotografia ei.



Fig. 4. Oală de lut ars, găsită cu cenușe într'un mormânt în portul Cavarna — vechiul Bizone.



Fig. 5. Ulcele de lut, modelate cu multă finețe, par că te aștepți să vezi și niște figuri pictate pe ele.

Ulcelele s-au găsit într'un mormânt, la picioarele scheletului. Tot aci s'a găsit și o amforă mică, fără toarte și buza superioară.



Fig. 6. Amphoră mică, găsită în preajma Acropolei Bizone, în portul Cavarna.

Pe tarlaua delui Diamandi dela poalele Ciragmanului s'a găsit o metopă, reprezentând o floare. Floarea este modelată din pământ.

Se găsește între obiectele Muzeului arheologic al gimnaziului.



Fig. 7. Metopă dela un templu grec, înfățișând o floare.

INSCRIPTIILE

Jireček¹⁾ pomenește de niște inscripții, care se găsiau în *Cavarna* la școala greacă, inscripții pierdute, întrucât Bulgarii, câțiva ani mai târziu, după 1878, au desființat școala greacă, silind pe copiii Grecilor și Găgăuzilor să se ducă la școlile de stat bulgărești.

Pietrele clădirii s-au folosit la construcții nouă. De aceea cităm din Jireček²⁾: „Eine Inschrift ist in der griechischen Schule zwischen den Fenstern des großen Saales eingemauert, 0,63 h., 0,29 br., rechts und links, leider überfüncht :

ΑΓΑΘΗ(Ι)ΤΥΧΗ
(Θ)ΕΟΓΕΝΗΣ ΣΚΤΘ(ΟΥ)

(ιερ)εὺς Ταύρων
Σκόθης θεογέν(ους) ιερεὺς Ταύρων κ(αὶ)
εὐεργέτης πόλε(ως) . . .
κος Ποσειδ(ω) ν(ι)ου
(ιερ)εὺς Ταύρων, θεα . . . Σκόθου ιερεὺς Τα(βρ)ων,
Πρόκλος Σκόθ(ου) ιερεὺς Ταύρων, . . . Α(πολ)λ(λ)
ωνιος ιερεὺς Ταύρων, Χρύσιπ(π)ο(σ) Δ(αιτίου) (?)
ιερεὺς (Ταύρων, Ποσειδών(ιος) (Μ)όσσαχον εὐεργέτης.

In demselben Gebäude liegt auf dem Hofe neben einer Kloake ein sehr abgeschließener Stein mit einer mittelalterlichen lateinischen Inschrift, vielleicht ein Denkmal der italienischen Seefahrer, welche während der Genuesenherrschaft auf der Krim diese Gestade oft besuchten.

†DEONIS DIE // / / /
SCICOS MANDEM // / /
CONST // / / / / / /
STEF // SD // / / /

Inscriptiile menționate de Jireček se aflau în orașul *Cavarna*, pe când inscripțiile ce le vom descifra, cât și mănușile de amfore cu inscripții provin din sondajele făcute la poalele Ciragmanului, — Portul *Cavarna*, situat la 3 km depărtare de oraș.

^{1) 2)} Jireček, „Arch. Epigr. Mitteilungen 10—12, 1886—888, p. 186.



Descifrarea inscripției:

Ε)ΘΡΟ
ΕΥΗΡΟ
ΣΜΑΡΙΘ
Ηεδημηρ
ΟΣΓΕΙΜΝ
ΙΟΣΕΓΙΤХО
ΗГУΨПИМ
ΔΙСОНДІОДІ
МСМӨНІА
/ ЕДГЕНО

Fig. 8. Marmură cu inscripție.
Portul Cavarna — Bizone.



Descifrarea inscripției:

ΑΓΑПΗ
ΠΤΙΜΙΟΣ
ΓΡΑΝΤΩΝ
ΤΡΗΑΡΙГТ

Fig. 9. Marmură cu inscripție.
Portul Cavarna — Bizone.

MĂNUŞI DE AMFORE CU INSCRIPTII GRECEŞTI



Fig. 10. Mănușe de amforă cu inscripții grecești,
găsită pe Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției
de pe mănușe :

ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΣΡΑΤΙ ΤΑΡΧΟΣ



Fig. 11. Inscriptia de pe mănuşa unei amfore,
găsită pe Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției
de pe mănușe :

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΑΘΗΝΗ ΠΡΟΤΑΥΤΟΥ
ΓΥΜΗΤ ΡΟΔΙΕΩΤ
ΑΠΑΤΟΥΡΙΟΣ



Fig. 12. Inscriptia de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției :

ΠΑΡΙΟΝ



Fig. 13. Inscriptia de pe mănușa unei amfore.
Ciragman – Acropolea Bizoniei.



Fig. 14. Inscriptia de pe mănușa unei amfore.
Ciragman – Acropolea Bizoniei.

Descifrarea inscripțiilor :
**ΑΡΙΣΤΟ
(Κ)ΠΑΤΕΟΣ**

ΧΡΗΣΙΜΟΥ



Fig. 15. Inscriptia de pe mănușa unei amfore.
Ciragman – Acropolea Bizoniei.

Descifrarea inscripțiilor :
**ΑΡΙΣΤΟ
(Κ)ΠΑΤΕΟΣ**



Fig. 16. Inscriptia de pe mănușa unei amfore.
Ciragman – Acropolea Bizoniei.

**Θ(Χ) // / Ω
/ / ΝΤΙΑΝ**



Fig. 17. Inscriptie de pe mănușa unei amfore.
Ciragman – Acropolea Bizoniei.

Descifrarea inscripțiilor :
(Δ)ΙΩΝΝΗΣ



Fig. 18. Inscriptia de pe mănușa unei amfore.
Ciragman – Acropolea Bizoniei.

ΑΡΙΣΤΟ

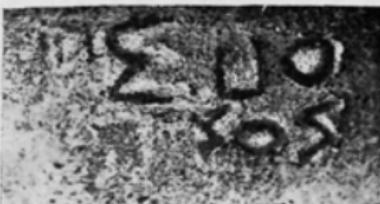


Fig. 19. Inscriptiția de pe mănușa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției :

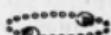
/ / / ΣΤΟ
/ / / ΣΟΣ

CONCLUZII

Bazați pe acest material arheologic, conchidem că Bizone era o colonie greacă, unde pulsa o viață intensă comercială și industrială. Industria locală a ceramicei era foarte dezvoltată.

Dacă luăm în considerare *eefbul*, *relieful votiv*, ce reprezintă pe *Zeus* și *Hera*, *capul de Aphrodite*, *floarea*, *metopa* de templu grec și *forsul* identificat de noi cu *Dionysos*, trebuie să afirăm că ne găsim în fața unor opere de artă greacă din sec. V sau IV a. Cr. și că, deci, la Bizone în acel timp cultura și civilizația greacă erau într-o stare înfloritoare.

Octavian Mărculescu
Directorul Gimnaziului Român din Cavarna



PAGINA FRUNTAȘILOR DOBROGEI

COLONELUL IONESCU M. DOBROGIANU

Este născut într'una din mahalalele cele mai mărginașe ale Bucureștilor (Delea Veche, str. Cireșilor, 23), la 21 Noembrie 1866, dintr'o familie mai puțin decât modestă.

Studiile și le-a făcut la liceul Matei Basarab; dar, din cauza sărăciei, a trebuit să părăsească școala, după absolvirea a șase clase și să caute și croi o parte în armată, unde a răuncit din greu, însă roluându-se ca simplu soldat.

Reușit întâiul în Școala subofițerilor de la Bistrița, ieșe sublocotenent la 1 Octombrie 1890 și este dat în Constanța, de care nu s'a deslipit timp de 45 ani.

A cunoscut în tinerețea sa pe protagonistii culturii noastre, pe Eminescu, pe Vlăhiță, Carageale, Delavrancea (cu care era din aceeași mahala), de la care a căptătat dragostea în ale cititului.

Pasionat cititor al cronicarilor noștri vechi, de la cari a imprimat ceva din arhaismul stilului, Colonelului Ionescu-Dobrogianu nu-i era streină întreaga noastră literatură.

Dar Colonelul mai este și un cercetător neobosit; cunoaște „de visu” toată Dobrogea-Veche, pe care a străbătut-o în lung și în lat, cu mijloacele rudimentare ce puteau să-i stea la îndemână acolo, aproape o jumătate de veac și în starea de sălbăticie în care se afla pe atunci provincia noastră.

Acest cărturar a avut înaintea războiului una din biblioteci cele mai bogate din Constanța; dar i-a fost răpită de armatele ocale pante bulgare. Este o pierdere, care nu se mai poate înlocui, și oarece multe din cărțile Colonelului Dobrogianu nu mai pot fi recuperate, ele fiind peste măsură de vechi (de prin Sec. 17, 18 și 19) și majoritatea de istorie și geografie.

Colonelul Dobrogianu a citit mult; dar a și scris mult și în diferite naturi, mai ales în ramurile sus pomenite.

De 40 ani face parte din Societatea noastră de Geografie, unde
să făcut comunicări importante, publicate în Buletinul acestei Societăți.
Și prin alte reviste de greutate a scris.

Dăm lista lucrărilor acestui laborios cercetător :

1. *Cercetări asupra orașului Constanța*, 1896 (epuizat).
2. *Cursul inferior al Dunărei și formarea Deltei*. In Buletinul Soc. geogr., Vol. 22.
3. *Dobrogea în pragul veacului al 20-lea*. Lucrare închinată Regelui Carol I. Premiată de Acad. Rom. și răsplătită cu medalia de aur la expoziția din 1906 (epuizat).
4. *Colonizarea Dobrogei*. Buletinul Soc. geogr., Vol. 25.
5. *Două probleme de geografie*. 1910, (epuizat).
6. *Formarea Deltei Dunărei*. Bul. Soc. geogr., Vol. 29.
7. *Scythia minor, Berdzan, Dobrogea*. Bul. Soc. geogr., Vol. 31.
8. *După 3 ani de la încheierea secției militare a S. R. R. G.*, Vol. 31.

9. *Din notele de călătorie ale lui Ewlia Celebi*, Vol. 34.
10. *Note relative la istoria Dobrogei*, Vol. 34.

11. *Un veac și jumătate din viața Dobrogei medievale*, Vol. 36.

12. *Ce ne-a dat „Renașterea“.., Viața Românească*, IX – X, 914.
13. *G. Schumberger. Le siège, la prise et le sac de Constantinopol en 1453*. Recenzie. Idem, 1915.

14. *Valea Carasu*. Bul. Soc. geogr., Vol. 37.
15. *Năvălirea bulgară în jud. Tulcea* 1920, (epuizat).
16. *Delta Dunărei*. Bul. Soc. geogr., Vol. 40, (1921).
17. *Reminiscențe (Delavrancea și Vlăhuță)*. In „*Analele Dobrogei*“, 1921.

18. *Amintiri din Constanța (Ricordo di Constanza)* 1921, (epuizat).

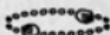
19. *Spicuiri și tălmăciri din Herodot*. Bul. Soc. geogr., Vol. 42, (1923).

20. *Intre Capul Midia și gura Sf. Gheorghe*. In „*Natura*“ I/1925.

21. *Dobrogea și Constanța acum 100 ani*. In „*Viața Dobrogeană*“, 1927.

22. *Formarea Deltei Dunărei și configurația ei veche*. 1927, (epuizat).

23. Dobrogea : Pământul și omul. Bul. Camerei de Comerț Constanța, 1928.
24. Tomis-Constanța, 1931, (epuizat).
25. Incepurile creștinismului în Dobrogea. În „Tomis”, 1932.
26. „Peuce“ era numai grindul Chiliei ? Bul. Soc. geogr., 1933.
27. Cum am cunoscut pe Eminescu. În „Omagiu“, 1934.
- După demisia sa din armată (Aprilie 1920), Colonelul Dobrogeanu a profesat :
- a) Doi ani la Școala Specială a ofițerilor de infanterie (Geografie și Istorie).
 - b) Un an la Școala ofițerilor de marină (Geografie).
 - c) Cinci ani la Școala Superioară comercială de băieți din Constanța (Geografia economică).



KEMAL

Tătarul acesta nu-i o plăsmuire a unei minți iștețe în scorniri, și a trăit, ca oricare altul, pe meleagurile dobrogene.

Potrivit de statură, dar bine legat și cu față oacheșă, Kemal era un om bogat, stăpânind în orașelul Megidia pământuri și case, rămase lui moștenire dela părinți.

Kemal se plimba agale prin orașelul împrăștiat pe panta unu delușor depe malul mlăștinoasei Carasu, plină de miasme și de tâncări, căci, fiind primar, avea grija ca totul să meargă bine sub administrația lui. Uneori se mai oprea la câte o cafenea ca să-și piardă timpul, ori să afle noutăți. Cerea, ca ori și care, o cafea pe care și-o sorbea făticos din feligean; apoi scotea Kemal din punga dela brâu o monedă de zece bani și-o întindea lui Izet cafegiul și, cum pe vremea aceea, cafelele se vindeau trei de zece bani, Izet trăgea cu tibișirul două linii pe ușă, semn că omul avea dreptul să mai bea două cafele. De altfel, ușa și grinda din cafenea erau numai linii trase cu tibișirul, arătând că și alții își aveau trecute acolo cafelele lor. Cu vremea, unele erau șterse, altele adăogate. Cum le mai ținea socoteala, numai Izet cafegiul ar fi putut să vă lămurească.

In anul 1890 se pusec piața fundamentală și se ridicase numai temelia bisericii românești din Megidia; dar, din cauza lipsei de bani, lucrarea se oprise. Trecuse câțiva timp și nu era nădejde ca să fie dusă mai departe. Aceasta îl frâmânta amarnic pe Kemal, care nu putea înțelege ca, în orașelul lui, musulmanii să-și aibă geamia lor, iar creștinii să fie lipsiți de biserică, lucru ce nu era, — după socoteala lui, — nici bun, nici drept. Până când, tot muncindu-se el cu gândul, îa venit în minte că ar trebui să ceară și ajutorul Ministerului Cultelor. De audiență nu se temea Kemal, fiindcă, într-o incursiune administrativă de sub regimul special al legii de organizare a Dobrogei se prezintase el și Regelui Carol I și căpătase dreptate.

Intr-o bună zi, își schimbă primarul șalvarii și celelalte străie

tătărești cu altele „nemțești”, pe care le avea pentru ceremonii la mari, — păstrându-și însă fesul, — pune caii la căruja dobrogeană ce păcănea să s’audă de departe și pleacă la Cernavoda. Cum poală de peste Dunăre era tocmai în construcție, — între 1890—1895, — trece Kemal fluviul cu remorcherul, iar balta apostolește în curmeziș, trece și Borcea cu șlepul și, dela Fetești, apucă trenul și ajunge la București.

Pe vremea aceea, la instrucție și culte era ministru Take Ionescu, care a condus acest departament, pentru prima oară, între 1891—1895, făcând parte din marele guvern conservator Lascăr Catargiu—Petre Carp.

Sătul și el, ca oricare, de vecinicele cereri de bani, vestind orator de atunci stabilise o înțelegere cu un funcționar superior din minister : il chema în fața celui cu plângerea și, dacă ministrul începea afirmativ propozițiunea, funcționarul răspundea la fel ; iar dacă începea negativ, celălalt răspundea tot aşa.

Kemal a făcut tot ce-a putut și a isbutit să pătrundă la Take Ionescu. Când l-a văzut, ministrul s'a uitat curios la Tătarul dobrogean, care ședea țântos cu fesul în cap.

— „Ce dorești ?“

— „Dom' menistră, la mine pîrmăr Medgedia estem. Acolo ai ceput un beserica pentru cristiani, ai pacut temelia, ama păpusin și nu putem mergem mai departe. Treba dai un agiutor, împreună alătura beserică !“

Take Ionescu l-a privit cam chioriș, neputând înțelege cum un Tătar să se intereseze de ridicarea unei biserici pentru creștini. A sunat să vină funcționarul superior. Când s'a infățișat acela, l-a întrebat :

— „Nu mai avem ceva bani ?“

Potrivit înțelegерii, funcționarul a răspuns tot negativ :

— „Nu mai avem, domnule ministru !“

Take Ionescu s'a întors către Kemal :

— „De, domnule primar, îmi pare destul de rău, dar vă bine că nu mai avem bani și nu putem să-ți dăm nimic. Faceți cum puteți, până când vom putea și noi să vă venim în ajutor !“

Kemal a înțeles și a eșit ; dar, ajuns în sală, s'a răsgândit, și întors și a dat busna la ministru, vorbindu-i repede și aprins :

— „Bine, dom' menistră, la mine asta nu mai 'selegem'. Mine Tatar și musulman estem, la tine Urman și cristian estem ; mine ivrei pacem alătura beserică Medgedia, ama la tine nu ivrei !“

fel de Urman și cristian la fine estem? Ursine, bre, urșine, aman, aman!"

Ministrul s'a uitat întâi crunt la Kemal, gata să-l asvârlă pe ușă afară; dar pe urmă, s'a răsgândit. Prea era sinceră revolta prișmarului!

A sunat din nou pe funcționarul superior, care s'a înfațișat îndără. Acum ministrul l-a întrebat:

— „Mai avem ceva bani?"

Iar funcționarul a răspuns:

— „Mai avem, domnule ministru!"

Pe dată, s'a și intocmit ordonația de plată, iar Kemal a trecut pe la cassierie și a luat banii.

A plecat el vesel și, aducându-și aminte că-i este foame, a intrat într'unul din cele mai mari restaurante. Acolo, lume multă și aleasă. Kemal s'a așezat tacticos la o masă. A ciocănit, a strigat și abia-abia s'a indurat un chelner să vină și la el. Cu chiu, cu vaiu, prost servit, Kemal a isbutit să mânânce. La plată, ca pe vremea aceea, socoteala abia era de vreo doi lei. Kemal a mai scos și o monedă de argint de cinci lei și a dat-o ca „bacăș“ chelnerului, că-i ruia nu-i venea să-și credă ochilor. După ce a plecat, toți ceilalți iși dădeau cu pumnii în cap că nu-l serviseră ei, crezând că cine știe ce mare pașă turc este.

După amiază Kemal a dormit la hotel.

Seara, din nou la masă, la același restaurant. Cum lău văzut, chelnerii au dat uitării pe toți ceilalți dela alte mese și au sărit ciorchine să-l servească pe Kemal. A mâncaș Tătarul ca un padișah; dar la urmă, a plătit numai bucatele ce poruncise, s'a ridicat, a dat „bună seara“ și a plecat fără să dăruiască ceva, lăsându-i pe chelneri mirați, uifându-se lung după el.

Dela restaurant, a luat un „muscal“ și mâna întins la gară. Când a ajuns la cassă, a cerut:

— „Dom' pupcionar, dai repede un belet Pitești, clasa doi!"

Funcționarul i-a dat un bilet pentru Pitești.

Pe peron, Kemal a întrebat pe unul cu șapcă roșie:

— „Care este tren Pitești?"

— „Uite, acela este, sui repede că pleacă!"

A sărit Kemal în trenul care mergea spre Pitești și s'a așezat liniștit într'un compartiment. A mers mai toată noaptea. În zori, aude Kemal:

— „Pitești, domnilor, cinci minute!“

S'a dat jos ; dar când a văzut gara, deși s'a uitat bine, recunoscut-o și a întrebat pe unul :

— „Ce gară estem aici ?“

— „Pitești !“

— „Cum Petești ? Ala Petești altfel estem. Acolo, Dunărea“

— „Aha, dăta vrei să mergi la Fetești ! Apoi, te înforci alt tren, freci prin București, mergi înainte și ajungi la Dunărea !“

— „Cum, domnule, doi Petești estem la Urmania ?“

— „Ba nu : unul Petești și altul Fetești !“

— „Ei ! Petești, Metești, la mine știi tot una estem !“

Ce să facă biețul Kemal ? A văzut și el că necazul i se trădă din faptul că, potrivit limbii tătărești, zicea în unele locuri „p“ în de „f“ și, de ciudă, a dat „pesul pe ceapă“, a luat alt bilet, s'a întors la Fetești, a trecut Dunărea și a ajuns acasă.

Cu banii aduși de el, biserică din Megidie, care fusese începută în anul 1890, a fost terminată ; în 1898 i s'a făcut sfîrșit și astăzi este o podoaabă a orășelului.

Kemal a murit și doarme sub o lespede de piatră, într'un mitir lângă o margine de drum ; iar astăzi, pe străzile orașului Constanța, feciorul fostului primar bogat și cu atât de mult suflet este om sărac, trăind din ce poate și pe unde apucă.

I. Dumitrescu—Frasin



NOTE ASUPRA STELEI FUNERARE, CU INSCRIPTIE GREACA SI CU BASSORELIEFUL UNUI RETIARIUS, DIN MUZEUL DOBROGEI

Imprejurarea, sau modul cum a fost găsită piesa arheologică, obiectul observațiunilor și notelor de acum, nu este lipsită întru nimic de amănuntele unei descoperiri cu totul neașteptate, pe care le voiu expune în rândurile următoare, fiindcă vor servi la o viitoare stabilire a punctelor de extensiune ale vechiului Tomi.

In urma unui anunț, prin care se făcea cunoscut Muzeului Regional că valurile mării au scos la iveală, de sub nisip, un trunchiu de leu — în vecinătatea plajei Domnița Ileana — am plecat, în soție de ziaristul Ion Neicu, pentru o cercetare mai apropiată. Am coborât la mare pe la capătul Străzii Cuza Vodă, unde se află o scară cu trepte de lemn, care face legătura între partea de sus a malului și baza lui. După cum se știe, malurile din estul Constanței, formate din loess și argile, sunt într-o prăbușire lentă, dar continuă, așa că spațiul dintre peretele malului și plaje este ocupat numai de asemenea surpături.

Dela baza peretelui, unde se termină scara, pornește o cărare principală care duce, cu suisuri și scoborâșuri, spre mare. La circa 100 m dela scară, într'o movilită de pământ peste care trece cărarea, se află stela funerară, vizibilă numai pe una din laturile sale — însă colo foată fiind băgată în pământ — și anume pe latura din stânga cum ar privi o cineva din față. În situ, era așezată pe o coastă, cu inscripția și bassorelieful în sus, și acoperită de un strat subțire de pământ.

Piesa se află actualmente în Muzeul Regional al Dobrogei, inventar cu Nr. 208. E făcută din calcar compact și are o formă paralelipipedică, având dimensiunile: înălțimea 0,67 m., lățimea 0,34 m., iar grosimea 0,10 m. Singura suprafață netedă e aceea pe care sunt inscripția și bassorelieful; celelalte suprafete au rămas așa cum le-a cioplit, în mod grosolan, pietrarul. Piesa nu prezintă nici o

leziune puternică, însă bassorelieful arată că a suferit o serie de enzimi, evidente mai ales în regiunea capului: figura apare rotunjită.



Suprafața principală a stelei funerare este aceea care meriti toată atenția. Bassorelieful ocupă mijlocul suprafetei, fiind înăscris într-un *quadratum incusum* cu laturile aproape egale, una de 0,38 m, alte de 0,30 m. Deasupra și dedesubtul bassoreliefului închis în pătrat sunt două spații inegale: spațiul superior, mai mic, cu inscripție greacă, și spațiul inferior, absolut gol, pe care se văd numai urmele daltei cu care lapicidul a îndepărtașit asperitățile pietrei. Între pătrat și marginile laterale din stânga și dreapta piesei, e un spațiu îngust de 0,02 m.

Inscriptia cuprinde cinci linii, dintre care numai primele patru au respectiv câte trei cuvinte, iar ultima doar un singur cuvânt. Laturile inscripției sunt săpate cu o indemânare deosebită, deacea prezintă în chip regulat rândurile epitafului. Mărimea literelor este de

2 cm. Sunt câteva litere incisate într'o formă rar întâlnită, ca de ex. omega făcut ca un dublu V cu barele nu arcuite, ci în unghiu — W —; sau ζ, a cărui formă curioasă se poate vedea bine pe figură. Litera A este întotdeauna apicată, prevăzută — adică — deasupra cu o bară. Litera Σ e în formă de Σ. Litera *thita* o întâlnim cu două forme: de romb în rândul întâi și Θ în rândul al treilea. În această inscripție sunt caracteristice și ligaturile, fiindcă sunt nu numai între literele — două sau trei — același rând, dar avem și un exemplu de ligatură între literele dela sfârșitul a două rânduri: între ξ din a doua linie și σ (sigma) din a treia.

Inscripția nu ocăziează dificultăți, aşa că se poate citi chiar cu multă ușurință:

Ἀργοῦτος ἐνθάδε ἦγώ
κείμενος ὑητιάριος νέης
Θάπτε δέμας Ὄρεστης
μυσίας χάρων χαιρε
παροδεῖτα.

Din rândul întâi și al doilea al inscripției rezultă că stela aceasta funerară a fost pusă pe mormântul unui luptător de circ: „*Aici odihnesc eu, Argutos retiarul. Cel care l-a îngropat și i-a ridicat monumentul acesta, ca amintire, e un oarecare Oreste*“.

Sub inscripție, lapicidul a săpat — desigur după indicațiile acestui Oreste — chipul defunctului în una din pozițiile obișnuite la luptele de circ. Cu siguranță însă că retiarul pe care il vedem pe stelă nu avea să păstreze în totul trăsăturile Tânărului Argutos, ceeace era foarte greu, ci, reprezentându-l într'un act al profesiei sale, purtea să reapară în memoria celor cari au asistat, poate, la sfârșitul său tragic în arenă. Așa dar, lapicidul a căutat mai mult o redare a aspectului profesional, în virtutea căruia el trebuia să dureze μυσίας χάρων.

Cum este infățișat Argutus?

Ca infățișare generală, e un tip musculos, cu statură atletică, în poziție gata de atac. Sprijinit pe piciorul drept, cu talpa bine fixată pe pământ și înțoarsă dela călcâi spre dreapta, el își ține gamba încordată ca și coapsa. Mușchii sunt într'o perfectă tensiune. Piciorul stâng și l-a dus înainte și stă acum înfipt, datorită aceleiași vigurozități a mușchilor. Brațele, deasemenea musculoase, țin înclăstată în mâini furca prevăzută cu trei dinți. Mâna dreaptă strânge din răspunderi coada furcii, înclinată, iar cu stânga a apucat-o de lângă dinți;

tot cu stânga și tot în acelaș loc ține strâns un pumnal de mărime exagerată. Pieptul său e lat și aşa de musculos încât se curbează ca niște săni.

Argutus e imbrăcat, ca măsură defensivă, cu un *subligaculum* de piele, care îi protejează corpul, începând dela umărul stâng, și copere numai partea stângă a pieptului, regiunea ventrală, dorsală și soldurile, lăsând coapsele descoperite. Pentru defensiune servește și *manica* de care este proteguită mâna stângă, în vreme ce mâna dreaptă rămâne goală, tocmai ca să manevreze cu ușurință rețea, *rete* sau *jaculum*, ce se poate vedea, la dreapta lui Argutus.

Capul acestui luptător e desfigurat, fără îndoială, din pricina eroziunilor care au survenit ulterior: chipul s'a rotunjit. Se păstrează bine definite, fruntea și părul căzut pe umeri; bărbia e frumos arcuit. Pornind dela bărbie spre ochi, obrazul are o tăetură curbă. După felul cum ține capul, ceducem că privirea ochilor lui era îndreptată către stânga, atentă în totul la lovitura pe care avea să o dea.

Despre Argutus, epitaful spune că era „*þητιάριος*“. Cuvântul acesta, care definește meseria defuncțului, nu e altceva decât o transpunere în greacă a latinescului *retiarius*, cu toate că existau termeni — în limba greacă — prin care se putea reda această profesie: *ðικτυοφόρος*, sau *ðικτυοβόλος*¹⁾) au exact accepțiunea lui *retiarius*.

Un *retiarius* se recunoaște foarte ușor pe monumente după arma de atac pe care o ține în mâni. În mod obișnuit — și aşa este și pe monumentul nostru — e o furcă numai cu trei dinți, *fusca* sau *tridens*, înlocuită în mod exceptional printre o sulită, cum e pe o frescă în amfiteatrul din Pompei²⁾). Tot ca armă de atac, retiarul mai poartă o sabie, sau un pumnal, care serveau în luptă ca auxiliar, ca și rețea pe care luptătorul o arunca, dotat cu o dibăcie deosebită, cu scopul să invâlue în ea pe adversar și să-i temporizeze mișcările. S'a făcut o legătură între echipamentul și manopera retiarului, și aceea a pescarului care a servit ca model când s'au organizat cele dintâi lupte și cei dintâi profesioniști. Numele unui retiar, *Aequoreus*³⁾, e o dovada neindoeinică pentru precizarea originei acestor lupte. Cu mult timp înainte, Grecii avuseseră ideea acestui gen de luptă, dar

1) Cf. Gloss. Labb. la cuv. *retiarius*.

2) Daremberg-Saglio, Dict. des Antiq. II, 2, fig. 3578, și Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie, la „Retiarii“.

3) Corpus inscriptionum latinarum, X, 1927: D. M. *Aequoreo retiario* qui vixit annis XXV Inscriptia a fost găsită la Puzzuoli.

într'un mod cu totul deosebit și rarele exemple pe care ni le pune dinainte istoria nu pot să fie considerate, propriu vorbind, că au dat naștere gladiaturei, instituție specific romană.

Retiarul avea de luptat sau cu *murmillo* — un fel de gladiator cu coif, pe vârful căruia era făcut un pește — sau cu *secutor*, tot gladiator ca *murmillo*. Tactica retiarului consista în a se menține, cât era posibil, departe de adversar, pentru că să aibă locul necesar unei manevrări repezi și nestingherite. El cauta să prindă cu plasa capul adversarului și, pe urmă, să-și însigă tridetul în el. *Murmillo* sau *secutor* aveau o altă tactică: pe ei îi interesa să ajungă la o luptă corp la corp. La inceputul luptei, retiarul ținea tridentul cu mâna stângă, iar cu dreapta arunca rețea. Când aruncarea ei dădea greș, luptătorul avea posibilitatea să o tragă îndărât, deoarece rețea avea de jur imprejurul ei un șnur puternic, care era legat de subligacul cu o ex-tremitate. Șnurul¹⁾ acesta rezistent îi permitea retiarului ca, într'un eventual insucces, să-și retragă plasa și să reincepă lucrul cu mai mult noroc.

Retiarul de pe stela noastră funerară este reprezentat chiar în momentul când vrea să atace, sau se pregătește să atace pe adversar. Plasa e lăsată, deocamdată, la o parte, poate din pricina că nu mai are nevoie să o arunce, atacul adversarului fiind prea îndărjit și prea apropiat.

O astfel de luptă, unde însă apare și *secutor*, este înfățișată pe un relief descoperit în Grecia și reprobus în *Dictionnaire des Antiquités*²⁾. Retiarul, urcat pe o movilă, primește atacul unui *secutor*. E îmbrăcat numai cu *balteus*, tot un fel de subligacul și ține în mâna stângă un pumnal și un trident, iar în dreapta, ridicată deasupra capului, un alt trident cu care vrea să-și izbească adversarul înarmat cu sabie și apărat de scut și zale. Tot în acest dicționar sunt reproducute o serie de bassoreliefturi cu astfel de luptători. În figura 3594 sunt arătați doi luptători, unul cu un pumnal — seamănă perfect cu pumnalul de pe stela noastră — ținându-l cu vârful în sus, altul cu tridentul îndreptat în jos. În fig. 3595, deasemenea o luptă între un retiar și un *secutor*. Poziția acestui retiar este identică, în cele mai nici amănunte, cu a retiarului de pe monumentul nostru. În fig. 2887

¹⁾ Spira „une corde, enroulée autour de filet, et dont une extrémité était attachée à son corps, peut-être à sa ceinture” (Daremburg-Saglio, Dict. des ant., la var. *Retarius*).

²⁾ Daremburg-Saglio, II, 2.



se poate vedea, în colțul de sus din dreapta, un retiar care ține cu mână dreaptă fuscina insipă în pământ, iar cu stânga, lângă sold, ține un pușcan cu vârful în sus. În fig. 357⁹ un retiar cu trident, coada tridentului este îndoită la mijloc, formând o curbură evidentă, tocmai ca la tridentul lui Argutos. Tridentul acestuia, privit din față, apare drept; privit însă de sus, curbura e ușor vizibilă.

Așa dar, Argutos face parte din acea specă de gladiatori, în rang cu totul inferiori, cari se numeau *retiarii*. Identificarea am făcut-o atât după nota din epitaf, ἐνθάδε ἐγώ κείμε πριτάριος, cât și după echipament, în legătură cu fiecare element asemănător găsit în alte reprezentări ale aceluiași tip.

Interesează acum dacă acest 'Αργοῦτος este grec sau nu. În Wörterbuch der Griechischen Eigennamen¹⁾ nu figurează numele Argutos pe acel „Tablou al numelor de persoană“, așa că am căutat să stabilesc o oarecare legătură între numele retiarului, pentru slabirea originei, a fării de providență a acestui Tânăr, și celălalt nume din același epitaf: Ὀρέστης. Numele Orestes este fără îndoială grec. El are o înțelegere azi, ca și în vechime, în lumea greacă, foarte mare. Am căutat să-mi explic ce rol a putut avea Orestes în viața Tânărului Argutos, ca să văd dacă nu cumva era la bază o afinitate etnică. Greutatea însă intervenea din clipa când trebuia să precizez ce era, în realitate, Orestes, ce relațiuni puteau exista între ei.

Ipoteza pe care am emis-o rezidă în următoarea apropiere pe care am făcut-o: trupele de retiari erau alcătuite și conduse de un *Ianista*: Orestes e un astfel de *Ianista*. Seneca vorbește de acest dirigitor de trupe *Ianistae*, — pe care Darenberg-Saglio îl compară cu „racoleurii“ vechiului regim — cu totul pricepuți în a instrui și a face profesioniști ai circului pe tinerei, numeroși și deosebiți ca gând, cari roiau nu numai la Roma dar și în provincie. Argutos era și din Tânăr, inscripția ne spune clar că a murit νέος = Tânăr. Ce facă *Ianistae*? „Momeau pe nenorociiții tineri, destul de naivi ca să credă, — spune Seneca — și aruncau în școlile lor pe cei mai frumoși oameni, pe cei mai bine făcuți pentru serviciul militar“²⁾.

Pe mâna unui astfel de *Ianista* a început Argutos, altă posibilitate — aici intervine apropierea ipotetică — de mirajul conaționalității, secoindu-se mai bine în societatea și sub protecția unui astfel de om, pentru că, odată intrat în școală de gladiatură care era condusă de un

¹⁾ Cf. Pape-Benseler, Wört. der gr. Eig., 1825. (două vol.).

²⁾ Seneca Tatil, Controv. V, 33.

procurator, Tânărul — potrivit acelor *leges gladiatoriae* — trecea în
grijă directorului trupei, la noi Orestes.

Trebue să intercalez o supozitie, foarte interesantă, pe care o
fac Daremberg-Saglio în citatul dicționar: după cum existau școli de
gladiatori în toate regiunile importante, e cert că a existat și în re-
giunea danubiană o școală „pour les pays du Danube et l'Achaïe“.

Prin urmare, Tânărul Argutos — poate băstinaș, poate mai cu-
rând din Ahaia¹⁾ — a intrat în școală din țara Danubiului, unde a
primit instrucție sub Orestes, ca lanista, și a profesat în amfiteatru,
în cel instruit punea în practică tot ce învățase la școală, *Iudus*.

După un timp de profesare a meseriei sale, care punea în risc
viața, Argutos a murit Tânăr. A murit, desigur, într'una din luptele
cărăilor cu nu știu ce alt gladiator, în fața unui public satisfăcut
în plăcerea lui sanguinară. A murit Tânăr — și mulți colegi de circ
au murit astfel — fără să ajungă ca Veianius, celebrul gladiator din
versurile lui Horațiu:

Veianius, armis

Herculis ad postem fixis, latef abditus agro,

Ne populum extrema toties exoret arena.

(Epist. Ad Maccenatem, 4—6)

Ioan Micu



¹⁾ Ἀργοῦτος dela Ἀργός? Argianul?

RUGĂ

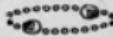
*O, Doamne, Tu, în veci A tot puternice,
In besna mea scânteii divine scapără,
Din nou primește rugile=mi cucernice,
Arată=mi calea cerului, mă apără !*

*Căci simțurile sufletul mi=I năruie
In vîforul de patemi ce mă bântue,
Dar cugetul mă judecă și stăruie
De apriga robie să mă măntue.*

*Cu simțurile caut fericirile
Ce 'ntr'una îmi însală așteptările ;
Gândirea îmi arată rătăcirile
Și=atâta de amare=s deșteptările !*

*Când patima e pulberea pământului,
Iar cugetul a cerurilor ramură,
Tu, Domn al vecinieei și=al cuvântului,
Mă măntue, fă=mi sufletul o lamură.*

I. Dumitrescu-Frasin



PLECAREA

Un dangăt de alarmă
Și punctile s'au trăs.
Nădejdile se sfârmă.
De-acumă, bun rămas!

Mi-arunci pe cheiu o floare
Alăturașă să-mi pari.
Mireasma ei mă doare.
C'an vis, încet, disperi.

În liniștea pustie,
Îmi fluturi brățul stâng,
Surâzi cu duioșie,
De teamă să nu plâng.

Corabia te duce
Și ochi-mi trăisti rămân,
Îmi fac în baină cruce
Și-o rugă ncet îngân.

Grigore Sălceanu



EPIGRAME

D-lui Dr. C. Mureșanu

președintele societății culturale
„Cartea sub icoană”.

*Profesorul are=o toană:
Câte=o carte dăruiește;
Preotul dac'o slujește,
Omul nici n'o mai citește,
Ci o pune . . . sub icoană.*

Unui profesor
de muzică și matematică

*Mulți elevi par enigmatici
Când spun ce pățesc la școală :
La muzică-i vâri în februară
Cu probleme de algebră
Si, în loc de matematici,
Le faci . . . muzică vocală.*

I. Dumitrescu-Frasin



PSALMUL 136

In Vavilon, pe lângă râuri late,
Stăturăm noi atunci și-am plâns amar,
Cu harfele de sălcii rezemate,
Noi ne plângem Sionul în zadar.

Cântare ne cereau apăsatiorii,
La veselie ne mpingeau mereu:
„Cântați-ne ca să simțim fiorii
Sionului clădit de Dumnezeu!“

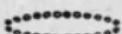
Iar noi, pătrunși adânc de pocăință,
Cercam să le-arătăm cumplitul chin:
„Putem cânta cântări de biruință
Când ne-ăți robit într-un pământ strain?“

Ierusalim!... De te-om uite vrăodată,
Să-și uite dreapta vrednicia ei,
Lipească-ni-se 'n gură limba loală,
Să nu mai știm nici cânt, nici vorbă ce-i!

Puternice Stăpân din veșnicie,
Să nu uici de-ai Edomului copii,
Că ei strigau în zile de urgie:
„SFârmați Sionul până 'n temelii!“

Fericit om ce ține plăli vrăodată,
O, Vaviloane, dornic de război!
La prunci te sfârme țeasta blestemată,
Că multe rele ai făcut cu noi!...

Mihail I. Pricopie



EPIGRAME

Lui Brătescu-Voinești
autor al volumelor „In slujba
păcii”, „In lumea dreptă” și
„Intuneric și lumină”

O viață=ai stat „in slujba păcii”,
Dar răsplătirea ta deplină
E'n „lumea celor drepti“... dincolo
In „intuneric sau... lumină”

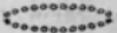
Scriitorilor de azi,
la doi ani dela încrezute
apariției „Gândire”

Azi cărțile de seamă=s rare
Și se presimte prăbușirea,
De când falangei literare
I-a dispărut din cap... gândirea.

Ministerului Instrucției
care, în vederea reformelor în școală
secundară, a consultat și pe profesori.

Reforma'n școala secundară
Iar preocupă'ntreaga țară.
De ce ne mai consultă iar
Când profesoruzi... secundar.

Traian Marcu





UN MONUMENT DE MĂSURĂ NUMITĂ ΔΙΜΟΔΙΟΝ, DIN MUZEUL DIN CONSTANȚA.

Piesa nr. 199 din Muzeul Regional al Dobrogei din Constanța, este un bloc de marmoră, lucrat pe toate părțile. Ea este ruptă la stânga. Vezi figura nr. 1.



Fig. nr. 1.

Blocul acesta, lucrat rectangular, are lungimea păstrată de 93'5 cm ~95 cm, lățimea de 79'5 cm și înălțimea de 47'5 cm.

Acest bloc, cu marginile și colțurile azi fărâmăte și tocite, arată pe față de sus două excavațiuni aproape conice, 16'5 cm, una dela cealaltă. Una din ele nu ne este păstrată decât pe jumătate; cealaltă jumătate, dela stânga, a excavațiunii lipsind cu o parte a blocului.

Scobitura integrală păstrată se apropie cu 21 cm de marginea laturiei inguste și cu 21 cm de fiecare dintre cele două laturi lungi. Aceste două excavațiuni, cu adâncimi aproape conice, sănt încadrate de un sănțuleț de 5 cm lărgime și 3 cm adâncime, săpat la 15 cm dela marginea fiecărei din cele două laturi lungi.

Latura ingustă a blocului de marmoră este bine lucrată, nu însă bine nefezită, cum sănt cele două laturi lungi.

In scobitura conică, integral păstrată, care are aceeași adâncime ca și înălțimea blocului de 47,5 cm, se constată, la 44,8 cm adâncime, o ruptură, probabil ulterioră. Scobitura păstrată pe jumătate se pare a fi avut o adâncime mai mică, căci perforarea a 10 cm din adâncimea ei arată o lucrare diferită de cea a celeilalte părți.



Fig. nr. 2.

Diametrul de bază al uneia dintre cele două scobituri aproape conice, este de 39,6 cm, iar celelelalte, păstrată pe jumătate, de 38,7 cm. Cele două laturi lungi poartă căte o inscripție. Inscripția mai lungă, cu litere mari, de 4,8 cm, și frumoase, are următorul text (vezi figura nr. 2) reprobus în maiuscule¹⁾:

ΕΙΣ 18·5 cm ΔΙΜΟΔΙΑ ΕΚ vacat 10 cm
ΕΩΝΕΝΑ ΠΑCΙΝΕΙΘΥΝΑC vacat 9 cm
ENTIANOC KAI THNTΩN vacat 11·2 cm
CAI HKICTA ΠΑРЕЛЕИПЕН vacat 6 cm.

Inscripția mai scurtă, cu un singur rând, ne arată următoarele litere, cu îngrijire săpate, și de 5 cm mărime:

ΔΙΜΟΔΙΑΝΕΚΔΙΜΟΔΙΑ

Vezi figura nr. 3.

La inscripția întâia, rândul 1 se pare a fi scris de altă mână decât celelalte trei rânduri, și pe alocarea pe un nivel ceva mai jos decât cealaltă suprafață.

In rândul întâi al inscripțiilor de pe cele două fețe, este de remarcat forma târzie a lui xi, și forma puțin elegantă, parecă improvizată a literelor ni, xi și kapa.



Fig. nr. 3.

¹⁾ Regretăm că din motive tehnice nu putem reproduce literele și părțile de literă în forma lor originală. Vom repară această scădere, insistând în acest articol, mai mult decât de altfel, asupra momentelor epigrafice din fiecare rând al inscripțiilor care se publică.

Rândurile 2—4 ale inscripției mai lungi arată litere frumoase cu forme rotunde pentru epsilon și sigma. Literele theta și omega ne îndreaptă cu forma lor înspre secolul al doilea după Hristos.

In rândul 1 al inscripției întâia, după litera în formă de xi tăiat în jumătate la mijloc între cele două bare orizontale, printr'o linie care nu este paralelă cu ele, urmează o hastă verticală, după care urmează imediat un S latin. Am așteptă ca litera care urmează după xi, să fie kapa, ca și litera dela finea acestui rând.

Cele două brațe ale unghiului dela kapa nu se pot clar distinge, astfel că ar fi nevoie să contăm cu litera S, care și ea poate să-și iaibă rostul și explicația în metrologia antică elenă¹⁾. După literele aceste, pe o întindere de 18,5 cm, nu putem vedea nici o urmă de literă.

In rândul 2, la început, se vede, înainte de litera epsilon, un semn în formă de semicerc, ca un spiritus lenis, prin care se trădează litera rho.

In rândul 3, literele a freia și a patra îmi par a fi mai degrabă tau și iota, decât pi.

Ne dăm bine seama că ne găsim în fața unui monument de mare importanță metrologică din antichitatea clasică.

Διμόδια este cuvântul de care ne legăm. Acest cuvânt se găsește de două ori pe fiecare din cele două laturi lungi ale monumentului de marmoră.

Διμόδια, numărul plural dela *διμόδιον*, înseamnă grecizarea și dublarea cuvântului latin modius, care este măsura romană principală de capacitate pentru materii lichide și solide, de 8,75 l. Vezi Friedrich Hultsch, Griechische und römische Metrologie, zweite Bearbeitung, 1882, p. 104 și urm.

Până acum cunoșteam două măsuri de capacitate formate dela cuvântul „modius“: „semodius“, jumătate de modius, și „trimodium“, trei modii. Vezi Hultsch, l. c., p. 121.

Διμόδιον arată deci măsura de doi modii. *Διμόδιον* ne este nou ca nomenclatură, nu însă ca măsură pentru capacitatea de doi modii.

Căci doi modii erau o măsură provincială bine cunoscută, care se desvoltase în stațiunile militare romane și ca măsură pentru cete reale, și se numia acolo „castrensis modius“, cu capacitatea de 17,51 l. Vezi Fr. Hultsch, l. c., p. 121, și 629 și urm. Castrensis modius

¹⁾ Vezi despre semne și abreviații în metrologia antică Fr. Hul sch, Metrologorum scriptorum reliquiae II, p. XXIX și urm., apoi cf. I, p. 170 și urm.

coresponde măsurii cu numirea grecească de *πόριμος μόδιος*. Vezi Hultsch, I. c., p. 616 și 629.

Cele două excavațiuni aproape conice de pe monumentul nostru din Tomis sănt importante pentru verificarea rezultatelor în defalul, la care știința metrologică a ajuns în ce privește modius-ului și multiplul lui.

Din diametrul orificiului și din înălțimea acestor excavațiuni pu tem lesne calcula volumul, pentru a cărui precizare vom trebui să ținem cont de curbele de revoluție ale acestor două excavațiuni.

Atrăgând atențunea asupra interesantei inscripții din vechiul oraș Philippoi din Thracia, publicată de P. Lemerle în Bulletin de Correspondance Hellénique, LVIII, 1934, p. 457, nr. 3, care inscripție începând cu cuvintele: „aequilatem Augusti et mensuras”, ne arată că ediliii orașului au comandat și fixat pe stela inscripției — pe partea superioară a stelei se și vede cavitatea — un arheotyp de măsură de bronz, ca acest arheotyp să servească celăjenilor de model sau de mijloc de control, rezervăm pentru un studiu viitor interpretarea monumentului din Muzeul din Constanța și a inscripțiilor lui.

Azi însă ținem să constatăm că acest monument ne interesează mult și din punct de vedere al locului lui de descoperire. Despre imbogățirea Muzeului din Constanța cu acest monument și cu încă alte două monumente epigrafice, d-l profesor Constantin Brătescu, meritosul director al acestui Muzeu, a avut amabilitatea să mă înștiințeze îndată după sosirea acestor piese, în vara 1935, în Muzeul din Constanța. După informațiunile primite la Muzeu, ele au fost găsite lângă Oieria Statului din Palas, lângă Constanța.

Primind, cu concursul d-lui profesor Constantin Brătescu, un ajutor din partea Primăriei municipiului Constanța — profit de ocazie de a mulțumi onoratei conduceri a Primăriei Constanța pentru acest gest frumos făcut în interesul științei arheologice și epigrafice — am putut să fac, asistat de tânărul profesor secundar Robert Schmidt, la începutul lui Septembrie 1935, studii în Palas, și să stabilesc cu privire la cele trei piese următoarele date importante:

Ele au fost scoase, în primăvara lui 1935, din valul de piatră, castelul III, care se găsește la o distanță de 2177 pași dubli dela stațiunea c. f. r. Palas, unde este castelul II al valului de piatră. Vezi lucrarea lui Carl Schuchhardt, Die sogenannten Trajanswälle in der Dobrudscha, Abhandlungen der preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1918, philosophisch-historische Klasse, nr. 12, p. 1–60, care completează lucrarea lui Gr. Tocilescu, Les vallums de

Cernavoda à Constantza dans la Dobroudja, Inscriptions inédits, Communication faite à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris, séance de 27 Octobre, 1899, din Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie, Bucureşti, 1900, p. 145—184. Vezi și Fabricius, sub voce Limes, la Pauly-Wissowa-Kroll, RE, XIII, 1, 1926, p. 647—650, unde se găsește și altă literatură.

Acele trei piese au fost găsite în partea apuseană a zidului de miază-noapte a castelului III din valul de piatră, și este meritul savantului doctor N. Teodoreanu, directorul Oierii Statului din Palas, că aceste piese au ajuns unde trebuie, și nu pe mâinile acelora care din materialul valului de piatră și-au făcut, de decenii, un izvor de căstig ilicit. Carl Schuchhardt, l. c., p. 28 și 29, zice în descrierea profilului pe care și-a arătat valul de piatră: „Im Aufwurfe des St. W. zeigt sich heute aber fast überall eine Mulde, die durch das Herausbrechen der Mauer entstanden ist. Diese Raubarbeit ist sehr gierig und gründlich ausgeführt worden. „Ganze Dörfer sind aus den Wallsteinen erbaut: Omurdscha, Murfaşlar, Alakap; auf allen türkischen Friedhöfen wimmeln die unverkennbaren römischen Quadern, die Eisenbahn verdankt ihnen ihre sichere Grundlage, und nach dem allen werden noch heute ganze Waggonladungen exportiert: bei dem Dorfe Hasandscha sah ich eine mehrere hundert Schritt lange Reihe Wallsteine aufgeschichtet, die für Konstanza bestimmt waren und von da weiter befördert werden sollten“. So habe ich 1884 geschrieben.

Und dieser Raubbau hat sich nachher so fortgesetzt, dass heute kaum mehr une intakte Stelle der Mauer zu finden ist“.

După săpăturile noastre arheologice din Septembrie 1935, făcute pe o distanță de mai bine de 200 m. a valului de piatră, putem confirma și noi pasajul din urmă din constatăriile făcute de Carl Schuchhardt, în 1917: Pe urma exploatarii frauduloase sistematice a valului de piatră, în anii din urmă, ca o carieră de piatră, nu am găsit nici un punct intact în zidul de nord al castelului III din valul roman de piatră, care după Tocilescu, l. c., p. 160, avea o grosime de 1.65 m. și o înălțime de 3 m. Într'un raport special voiu publica constatăriile făcute cu ocazia săpăturilor arheologice dela castelul III al valului roman de piatră, din Septembrie 1935, în ce privește zidul împrejmuitor și resturile de ceramică găsită.

Cele trei piese din Muzeul din Constanța fiind găsite în portiunea apuseană a zidului de nord al castelului III, ne indică prin momentele epigrafice cuprinse în ele, un terminus post quem, pentru istoricul

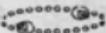
valului de piatră sau cel puțin pentru acea porțiune a acestui val, în care au fost găsite cele trei monumente epigrafice din Muzeul de Constanța.

Anticipând, putem afirma că, prin aceste piese epigrafice, te confirmă concluzia lui Carl Schuchhardt, l. c., p. 61, care atribue valul de piatră perioadei ultime de domnie romană în Dobrogea de azi, aceasta atât pe urma tehnicei antice foarte târzie care se poate constata în structura zidului și la piesele architecturale romane târzii, cât și pe urma momentelor epigrafice din inscripțiile folosite în unele porțiuni ale valului de piatră din apropierea Constanței.

Refuzând de a fi de acord cu Tocilescu și a atribui valul de piatră vremii împăratului Constantin cel Mare, Carl Schuchhardt care, acu la 1898, s'a gândit la vremea împăratului Teodosius, nu se lasă fulburat în această convingere, de ceramica sarmatică, descoperită în castelele valului de piatră. Carl Schuchhardt, l. c., p. 62, termină considerațiunile sale cu cuvintele: „Es muss also tatsächlich ein hier ansässiges unrömisches und wohl auch ungermanisches Volk mit dem Grenzschutz betraut gewesen sein, und zwar aller Wahrscheinlichkeit nach am Ende des 4. Jahrhunderts und noch später”.

Pe la 400 d. H. sau mai târziu au fost scoase blocuri și monumente antice din construcțiile și cimitirele Tomișilor, pentru a fi transportate și zidite în valul de piatră menit să fie un zid de apărare împotriva barbarilor nordici. După o mie și cinci sute de ani, istoria îi răsbună pe Tomiști: le restituie Constanțenilor crâmpe din monumentele falnice odinioară ale orașului lor.

Teofil Sauciuc-Săveanu



EPIGRAMĂ SEPULCRALĂ DIN MUZEUL DIN CONSTANȚA, A LUI HERMOGENES, ȘI ALTE FRAGMENTE DE INSCRIPTII.

O bază de calcar, cu bogat profil sus și jos, de 122,5 cm înălțime, de 42,7 cm lățime a suprafetei scrise, sus, 46 cm jos, și de 60,5 cm grosime (cu profilul), care poartă numărul 188 al Muzeului Regional al Dobrogei din Constanța, ne arată o inscripție sepulcrală metrică.

Literele destul de neregulat, ba chiar neglijent săpate, ajung până la 3 cm mărime.

Iată figura nr. 1 a acestei baze cu inscripție și textul transcris :

Ἐρμογένης ὄνομα² ἦν
καὶ Κυζίκιον με
vacat 7 cm κικλησκον³ vacat 10 cm
5 Ἡρᾶ πάτρης σεμνῶς
ἀγροχανομήν γ τε
vacat 7 cm τέλεσσα· vacat 13 cm.
Καὶ φίλην πρὸς
πάντας ἐτιμήθη
10 vacat 10 cm ἐπιδόξως. vacat 7 cm.
Παντίκοντ⁴ ἐτεών
ἐξανύσας βιοτον
κάτιθανον δ' ὕπερ ἔχ[ει]
πᾶσιν τὸ πεπρωμένον

15 vacat 12 cm ἐλθεῖν. vacat 17 cm.
vacat 9 cm χαρ⁵ vacat 17 cm παρ.
După παρ vacat 13,5 cm.

Din punct de vedere epigrafic constatăm, că literele au acea „inconstanția scripturae“ care se apropiă de neglijență și de neiscusință.



Fig. nr. 1.

Litera kapa din rândul 2, dela începutul cuvântului *Ko^{κέντη}*, arată cele două brațe ale unghiului, puțin încovioiate.

In rândurile 7, 8 și 9 vedem litera omicron, care de alțfel, mai ales în rândurile 13 și 14, este rotundă și mult mai mică decât celelalte litere, în forma de pătrat adâncit, așezat pe un colț. Omicronul pătrat se schimbă cu omicronul rotund și într-o inscripție din Thasos, recent publicată de Launey, BCH, LVIII, 1934, p. 495, nr. 7, din vremea împăratului Septimius Severus sau Dioclețian.

Aceeași formă pătrată ca și omicronul inscripției noastre, și litera theta în inscripția de pe baza lui Hermogenes, în rândurile 8 și 12. Litera theta se deosebește de omicron prin diagonală, care leagă două colțuri. Această diagonală este abia vizibilă, când lăpicidul nu reușește să facă inciziunea pătrată, fără să se spargă interiorul pătratului. Vezi litera theta din cuvântul *ἐπιμήθη* al rândului 8.

Formele pătrate ale literelor omicron și theta apar în inscripțiile atice în cursul perioadei dela circa 120 d. H. până pînă la 210 d. H., după Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik II, 2, p. 490. Forma pătrată a lui sigma apare mai degrabă în epigrafa atică.

Inscripția noastră ne arată pentru litera xi o formă, care este rară și pe care o găsim în inscripțiunile atice, după Larfeld, I. c., p. 502, după anul 210 d. H. Litera omega are forma de mi întors, cum il vedem la Larfeld, I. c., p. 500.

Relevăm și numeroasele ligaturi, pe care le vedem în această inscripție din Muzeul de Constanța: în rândul 4, eta și rho în cuvântul *ῆρεξ*. Sigma finală a genetivului *πάτρης* din rândul 4, servește totdeodată și ca literă inițială a adverbului *σεμῶς* din același rând.

In rândul 8, avem ligatura literelor mi și eta în cuvântul *ἴτυπητη*, în rândul 10, eta și kapa în cuvântul *πεντίκοντα*, apoi omega și mi în cuvântul *ῆτεών*; în rândul 12, omega și sigma, în cuvintele *ῶνται*; în rândul 13, pi și epsilon, apoi pi și rho, în același cuvânt *πεπρωθέν*.

In rândul 12, nu vedem la finea lui decât litera „X”. Motivul cere persoana a treia a prezentului *ἔχει*, care se potrivește bine acelui rând.

După textul acestei inscripții sepulchrale, urmează două compendii, două abreviații cu câte trei litere mai mari, impleitele, așezate una înăuntru și alta deasupra celei de a treia literă.

Regrețăm că din motive tehnice nu putem reproduce *accese* două compendii interesante.

La prima vedere s-ar părea că abreviațura întâia, care se vede în rândul 15, la 9 cm dela marginea stângă, este monograma lui

Hristos. La o examinare mai atentă se vede arătată litera alfa în jumătatea de jos a literei γ, iar litera rho, ridicată mai sus până pe transversala literei alfa, și făind litera χ în două jumătăți, una la dreapta și alta la stânga, astfel că avem de citit χαρ sau χαιρ. Urmează 17 cm după această abreviație, literele impletește παρ. Litera alfa este așezată înăuntru literă pi, iar rho se arată cu folosirea celei de a doua linii verticale a literei pi, și cu adăugarea semicercurui în partea de sus a acestei linii verticale. Ne gândim că aceste compendii ar putea să fie o prescurtare penitru χαιρ(ε) παρ(οδείτα), cuvinte pe care le găsim atât de des pe monumentele sepulcrale ale secolelor de apoi.

Textul acestei inscripții metrice arată forme ionice, în rândul 5 prin cuvântul ἀγορανομίην, și în rândul 7, prin φιλέη. Fraza φιλέην την πρός τινα pe care o citim în rândurile 7 și 8, se găsește în limbajul grecesc de toate zilele (Pape, Griechisch-deutsches Wörterbuch, 1864, II, 1255), nu însă la Homer.

Cuvântul βίοτον din rândul 11, înseamnă, după Apoll. Lex 51, 23, ἡ ζωή καὶ τὰ πρὸς ζωήν. În legătură cu verbul εξανθώ „perficio, conficio“, îl găsim des la Homer. Vezi Ebeling, Lexicon homericum, I, 1, p. 428. Despre cuvântul πεπρωμένον, vezi Pape, I. c. II, 673. sub voce πορω.

Sinonime cu πεπρωμένον din rândul 13, sănt cuvinte ca μοίρα, ἡ αιμαρμένη (vezi Gundel, R E VII, 2622 și uu.), τύχη, αἰσα, ἀνάγκη. Vezi lucrarea lui S. Eitrem, Schicksalsmächte, Symbolae Osloenses, fasc. XIII, 1934, p. 47—64. Cf. și cuvintele „quisque suos patimur manes“ (Verg. Aen. VI, 743) și articolul Boyancé, Les deux démons personnels dans l'antiquité, Rev. de phil. IX, 1935, p. 189.

Dintre cuvintele acestei inscripții, mai aparține vocabularului homeric, verbul κινητοκον, în rândul 3. Vezi la Ebeling, Lexicon homericum I, 2, p. 795.

Cuvântul πάτερ din rândul 4 se găsește în înțelesul de patrie în lexiconul homeric. Ebeling, I. c. II, p. 147.

În rândul 5, avem conjuncțiunea τέ, în loc de καὶ.

Textul acestei inscripții din Muzeul de Constanța, ne arată că monumentul sepulcral aparține lui Hermogenes, numit și Kyzikios. Numele acesta este format după orașul Kyzikos din Phrygia ad Hellespontum, în Asia Minoră.

Până acum cunoșteam numai formele de Κύζικος și Κυζικηγός ca nume proprii de persoane. Vezi Pape-Benseler, Wörterbuch der

griechischen Eigennamen. Hermogenes nu și-a avut oare porecla de *Kūzixiōs* după origina sa sau după cea a familiei lui? Cert este că orașele de pe coasta apuseană a Mării Negre au întreținut legături comerciale strânsse cu orașele coastei Mării Negre din Asia Minoră, între care de bună seamă era și Kyzikos, cu cele două porturi bune. Vezi Besnier, Lexicon de géographie ancienne, p. 256.

Hermogenes, numit și Kyzikios, a murit cum trebuie să-i secesione fiecăruia veleatul. Si Hermogenes nu era un oarecare: fusese patria sa arhon și agoranomos. Funcțiunea de arhon o indeplinise cu demnitate (*τεμνῶς* din rândul 4). A ținut în cinste prietenia față de toată lumea și s'a achitat cu glorie (*ἐπιδέξως* din rândul 9¹⁾) de această datorie.

Nu este ceva neobișnuit ca un cetățean să fi fost arhon și agoranomos.

Despre *ἀγορανόμος*, vezi J. Oehler, R E, I, 883 și uu. În vremea căreia aparține această inscripție cetățenii nu se prea îmbulziau în funcțiuni de Stat destul de costisitoare.

Acest monument sepulcral al lui Hermogenes a fost scos, odată cu monumentul dimodiilor, din partea apuseană a castelului III ai valului de piatră de lângă Palas, și este de importanță pentru fixarea cronologică a zidului din care făcea parte.

Dacă momentele epigrafice ale acestei inscripții ne conduc înspre jumătatea a doua a secolului al treilea după Hristos, este clar că, până la utilizarea acestei baze sepulcrale cu inscripție, în zidul de apărare a valului de piatră, ca simplu material, a trebuit să treacă un timp mai îndelungat, că abia după mai bine de una sută ani și putut să nu fie socotită ca o lipsă de pietate, transportarea acestor pietre sepulcrale, unde avea să fie așezată alături de alte blocuri ciorbite și necioplite.

Si urmele unei alinieri se pot încă desluși pe partea stângă a acestei baze sepulcrale, unde profilul de sus și de jos și mici părți din suprafață scrisă au fost tăiate.

* * *

La un loc cu baza de calcar cu epigrama lui Hermogenes, fost adusă dela Palas în Muzeul din Constanța, piesa care poartă numărul 189 al Muzeului. Este un fragment de calcar fără nici

¹⁾ Cf. adverbele *λαμπρῶς* și *ἐπιφενῶς* din inscripția callatiană publicată de T. cilescu, Arch.-epigr. Mitteilungen VI, 4, nr. 4 (*ἀγορανόθετήσαντα λαμπρῶς | ἐπιφενῶς*).

urmă de margine pe nici o parte. Marginea cioplită, la dreapta, nu va fi fost departe de marginea neregulată a frânturei. Este o bucată sărămată dintr-o bază similară cu cea cu numărul 188 al Muzeului din Constanța.

Acest fragment de calcar, care poartă o inscripție, are dimensiunile: 41 cm. înălțime, 38 cm. lățime și 25,5 cm. grosime. El poartă pe față dinainte, litere de 2,5 cm. mărime, săpate cu destulă îngrijire.

Această inscripție are 9 rânduri de litere. Ea ne arată pentru noi, în rândurile 4 și 5, și pentru omega în rândurile 3 și 8, forme care, pentru inscripțiile din Atica, sunt noi, în perioada între 30 i. H. până cam pe la 50 d. H., după Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik, II, 2, p. 484. Ele se găsesc mai des în perioadele de apoi, peste anul 120 d. H. și peste 210 d. H. (Vezi Larfeld, I. c., p. 489 și 498).

De relevat este forma literei theta, în rândurile 1 și 7, care are în mijlocul cercului o liniuță scurtă apicată. La fel este și liniuța horizontală între cele două hastae ale literei eta, care se găsește la mijloc între aceste hastae fără să le atingă.

Ligaturi avem de constatat în rândul 1, eta și ny la $\chi\theta\eta\gamma$, în rândul 4, mi și epsilon, la $\mu'\varepsilon\pi\acute{\iota}$, în rândul 6, mi și epsilon, la $\mu\acute{\iota}$, în rândul 7, ny și eta, la $\kappa\kappa\lambda\varepsilon\tau\eta\gamma\tau\acute{\iota}\sigma\acute{\iota}$, în rândul 9, eta și rho, la $\rho\acute{\iota}\rho\acute{\iota}\omega$.

In Atica, ligaturile sunt foarte rare în epoca antehadrianică. În vremea după impăratul Hadrian, se înmulțesc considerabil exemple de ligaturi. (Vezi Larfeld, I. c., p. 513).

Acest fragment de inscripție este, după cuprinsul ei, o parte dintr'un monument sepulcral, dintr-o bază cu inscripție funerară. Vocabularul acestui fragment de inscripție nu aparține limbei obisnuite, libere, de toate zilele. El este scos din limbajul poetic și nu vom greși dacă afirmăm, că forma acestui text de inscripție a fost metrică și că autorul acestor rânduri a ținut să fie în stilul lui Homer.

În rândul 1, avem dativul $\alpha\lambda\delta\chi\omega$, fără iota adscriptum. Cuvântul $\alpha\lambda\delta\chi\omega$, foarte des la Homer, înseamnă „tori consors, coniunx“. (Vezi Ebeling. Lexicon homericum I, 1, p. 87).

Conjuncțunea $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ se găsește foarte des la Homer (Ebeling, I. c., II, p. 224), la fel și cuvântul $\delta\kappa\mu\mu\omega$ din rândul 3. (Vezi Ebeling, I. c., I, 1, p. 268).

Iată figura nr. 2 a acestei inscripții și textul ei :



Fig. nr. 2.

χθην ἀλόγῳ πρὸν vacat 1·7 cm.

ωσε δ' ἀπὸ ταύτης

ενος δικίμων vacat 7·5 cm.

μὲπὶ ἔσνην vacat 6·5 cm.

5 'Αλεξάνδρειαν

αὶ με κατέσχουν

κα]σίγνητοι κανθλ

τέρπισαν

ς ἦρωι παρα

τὰ θεα

5

In rândul 2, nu știm ce să începem cu literele ωσε. In rândul 4, cuvântul ἔσνη se găsește și la Homer. (Vezi Ebeling, I, c., I, 2, p. 1178).

In rândul 5, este de importanță numele orașului Alexandreia, care nu poate fi decât orașul Egiptului, care avea legături strânse comerciale cu orașele de pe coasta apuseană a Mării Negre. Un Theon, fiul lui Potamon, din Alexandreia, a murit în Kallatis, după cum ne arată stela funerară de marmoră de 40·5 cm. înălțime, 29 cm. lățime sus, 29·5 cm. lățime jos și de 9 cm. grosime, nepublicată, care se găsește azi în Muzeul de antichități din Mangalia.

In rândul 6, la început, am putea să ne gândim și la Μοίραι

με κατέσχον. Cf. Homer, Ilias XXIV, 49: τλητὸν γὰρ Μοίραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν. Totuș mai des se găsește verbul κατέσχεν cu un alt subiect. Vezi γαῖα κατέσχεν la Homer, Od. XI, 549.

In rândul 7, citim cuvântul κα]σίγνητοι, care este obișnuit în limbajul poetic. La Homer îl găsim des. (Vezi Ebeling, l. c. I, 2 658). Ultimul rest de literă din rândul 7 ne tradează mai degrabă un lambda. Se pare a nu putea fi litera alfa. Literele ΚΑΝΘΑ nu le pot înțelege. Literele rândului 8 sunt scrise mai rar, la distanțe mai mari, una dela cealaltă. Litera dela începutul rândului nu poate fi, după resturile păstrate, decât un tau. Verbul ἐπίζω este de regulă fără augment la aorist. (Vezi Ebeling, l. c. I, 1, p. 473).

In rândul 9 cuvântul ἡρως, la dativ, este cert. La Homer îl găsim des. (Vezi Ebeling, l. c. c. I, 1, p. 548).

In rândul 10, după litera theta urmează un spațiu nescris de 2'8 cm.

Am putea să ne gândim la κα]τὰ θέσ[φατα]. (Vezi Ebeling, l. c. I, 1, p. 565).

Această inscripție prin momentele sale epigrafice se așează sub raportul cronologic, înaintea epigramei lui Hermogenes.

* * *

In Muzeul din Constanța se mai găsesc și fragmentele de inscripții grecești, pe care ni le arată figura nr. 3 (cu 3 inscripții așezate pe un bloc interesant cu cinci figuri omenești în relief, dintre care numai una nu este în picioare, ci este aşezată).



Fig. nr. 3.

Proveniența acestor inscripții fragmentare nu se cunoaște exact. Se știe numai că au fost găsite în Constanța.

*

Fragmentul întâilea la stânga din figura nr. 2, cu numărul 7 al Muzeului de Constanța, este de calcar, de 17 cm înălțime, 20,5 cm lățime și 13 cm grosime, și ne arată în trei rânduri următoarele litere, de 3 cm mărime :

ΑΚΑΙΔΟ
ΠΠΟΡΟΣΡ
X

In rândul 1, înaintea literei kapa, se vede o linie oblică, care fiind urmată de kapa, nu poate să fie decât a unui alfa, nu și a unui lambda sau a unui mi.

In rândul 3, nu vedem, înaintea lui X, nici un singur rest de literă. După rândul acesta nu se văd urme de alt rând de litere.

Fragmentul acesta de calcar, fără mat pe toate părțile, pare că are, jos, urme de margini lucrată. X[αὶρε] sau Χ[αῖρετε] ?

*

Inscripția fragmentară a doua de pe blocul cu relief, din figura nr. 3, cu numărul 9 al Muzeului de Constanța, săpată în calcar, are 20,5 cm înălțime, 25 cm lățime și 15 cm grosime.

In patru rânduri se văd următoarele litere de 3,5—4,5 cm mărime :

ΟΦΙ
ΣΑΝΤΙΕ
ΜΒΙΩΣΟ
ΤΗΣ

In rândul 1, 2,2 cm dela litera omicron, nu se vede nici o literă. Litera Φ are forma firzie de cerc făiat în două, prin o linie verticală. După literele ΟΦ se văd resturi de litere, care nu se pot ușor preciza. După Φ urmează cert o hastă verticală (iota sau epsilon?). După aceea, resturi ca de două lambda. Sau se ascunde aci un Μ?

In rândul 2, înaintea lui sigma, se vede o linie verticală, probabil a unui H: ήσαντι ε sau ήσαντι ε.

In rândul 3, se vede înaintea literei M, la înălțimea acestei litere, un rest de linie orizontală. Dela un E?

In rândul 4, litera tau este certă. Înainte de tau se vede sus, un rest de hastă verticală. După tau urmează două linii verticale și apoi parte de sus a unui Σ, astfel că literele της par a fi asigurate.

*

Inscripția a treia fragmentară, din figura nr. 3, de marmoră, cu

numărul 18 al Muzeului din Constanța, are dimensiunile : 21·5 cm înălțime, 15 cm lățime și 5·5 cm grosime. Numai sus se arată o parte de cadru puțin ridicat, de 2·5 cm lărgime.

Se văd șapte rânduri de litere, de 1·2 cm mărime :

	ΙΑΟΤΕ
	ΤΕΓΡΑ
2	ΙΟΣΤΟ
	ΟΝΤΑΡΧ
5	ΦΙΔΟΣΓΙΟΝ
	ΚΟΥΠ
	ΡΟΥ

In rândul 2, înaintea literei T, se vede jos o linie orizontală.

La finea rândului 3, după litera omicron, se vede, jos, un început de linie verticală, la fel și la finea rândului 4, după litera X.

In rândul 6, înaintea literei K, se vede, sus, o linie verticală, la fel și în rândul 7, înaintea literei P.

*

Inscripția de calcar, ruptă în două, cu numărul 164 al Muzeului din Constanța, are dimensiunile : 23 (9 + 14) cm. înălțime, 26 cm. lățime și 10·5 grosime. -

Literele au mărimea de 1·4 cm. și sunt, cu foată defectuositatea materialului, destul de bine săpate. Vezi figura nr. 4.



Fig. nr. 4.

Starea în care această inscripție a ajuns la noi, nu ne lasă să o putem descifra în întregime. Loviturile cu un obiect ascuțit și

diferiți agenți atmosferici au lăsat numeroase urme, sub care se ascund alocurea literele inscripției.

Mult se ingreunează descifrarea lor și din cauza diverselor ligaturi. Am putut constata ligaturile următoare : În rândul 3, linia orizontală de sus a literei sigma este prelungită, ca să servească și pentru litera tau, la fel și în rândul 10. În rândul 5 este ligatura literelor N și II, în rândul 6, N și K, în rândul 8, N și E, de două ori, în rândul 9, H, N și E, apoi N și E.

Iată această inscripție transcrisă în majuscule :

5

ΣΠΟΣΙΟΥΚΑΙΔΕ
 ΑΞΑΓΑΝΟΣΤΟΥ ΚΑΙΔ
 ΕΞΑΡΑΙ • - ΤΟΙ • . ΤΡΙ
 ΟΙ ΚΑΠ . . Ρ.ΝΠΟΔΥ
 ΝΚΑΙΖ / . . ΠΟΔ. /
 ΑΙΟΝΟΣΕΣΤ • ΕΙΣΚΑΙ
 ΥΩΙΝ Ι ΩΝΕΠΙΛΙΘΟΝΕΣ —
 ΟΓ ΘΗΝΕ[Π]ΙΛΙΘΟΝΕΣ . . ΚΟΔ
 10 ΟΣΤΟΥ ΟΓΔΟΟΥ ΕΥΔΕΞΙΩ
 ΘΗΝΕΠΙΛΙΘΟ • ΕΣ Ζ || Β. |
 ΕΛΑ — • . . ΠΟΔ

10

Din punct de vedere epigrafic mai avem de relevat că literele sănt apicate. Chiar litera alfa, care are liniuța de legătură a brațelor, îndoită, poartă o căciuliță. Litera theta are un punct în centrul cercului și are aproape pretutindeni aceeaș mărime ca și litera omicron. La litera epsilon liniuța orizontală din mijloc nu atinge linia verticală. Litera ypsilon poartă, în punctul de ramificare a celor două brațe, o liniuță orizontală. Literele xi (din rândul 4 și 10) și omega (din rândul 8 și 10) au forme târziu. Litera omega are cele două capete încovionate înăuntru și aşezate pe două liniuțe orizontale, una lângă cealaltă.

Inscripția aceasta are 12 rânduri.

Din rândul 1 nu vedem decât un mic rest rotund, de Θ sau O, deasupra literei Δ din rândul 2.

În rândul 2, vedem înainte de sigma, sus, un început de hastă verticală. La finea rândului 2, vedem, jos, un început de linie oblică. În rândul 3, litera Γ nu este sigură.

În rândul 4, după ἔξαρπτι urmează un spațiu pentru o literă, și apoi două linii paralele orizontale.

Am putea oare să citim aci ἐξαραι[ν]ετο, în loc de ἐξηραινετο?

In rândul 6, a șaptea literă arată unghiul stâng, ca dela un delta, apoi o liniuță oblică sus, La finea rândului 6, se văd două linii oblice, una după cealaltă.

La finea rândului 7, se vede, după alfa, sus, un început de linie verticală.

In rândul 8, litera a cincea are o hastă verticală. La finea acestui rând se văd, după ypsilon, două linii orizontale paralele, ca dela un sigma, și apoi încă o linie orizontală, sus.

In rândul 9, litera înainte de lambda, are o hastă verticală.

In rândul 10, resturile celei dintâi litere, ne indică pe kapa, astfel că εἰχοτού ὄγδοον rămâne cert.

In rândul 11, a opta literă arată formă rotundă. La jumătate de omicron se vede o linie oblică. După litera sigma se pare a urma, după resturile păstrate, alt sigma, apoi sus, resturi de două linii verticale, apoi partea de sus a literei kapa, și iarăși resturi de două linii verticale, un rest jos, celalalt sus.

In rândul 12, după capetele de sus ale literelor păstrate, credem a putea citi ἐκά[σ]τους πολ.

In rândurile 8, 9 și 11, citim: ἐπὶ λιθον.

* * *



Fig. nr. 5.

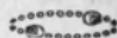
Figurile nr. 5 și 6 ne arată două capitele de tot târziu, încă nepublicate, din Muzeul din Constanța.



Fig. 6.

T. Sauciuc-Săveanu

Cernăuți, Noembrie 1935.



RECEŃZII

Tudor, D.: *Un nou monument al cavalerului trac descoperit la Tomi* (in „Cronica numismatică și arheologică”, anul XI, 1935, tip. Göbl Fii, Buc. 1935). Monumentul a fost desceperit la Constanța împreună cu alte două piese arheologice și este astăzi în posesiunea d-lui V. Canarache. Este o placă de marmoră albă, lungă de 0,57 m., înaltă de 0,45 m. și groasă de 0,075 m., ciupită puțin la bază și cu rupturi în figuri. Reprezintă un cavaler care înaintea domol privind spre spectator și ținând în mână o pateră, imbrăcat într-o tunică până la genunchi, ștele care e prinsă cu o fibulă rotundă o mantie umflată de vânt și terminată cu doi ciucuri; părul și în suvițe mari căzând pe spate, iar piciorul drept, probabil cieplit izolat și prins cu un cui de bronz, lipsește. Calul are coamă bogată, picioarele săpate liber (dreptul dinapoi și rupt), capul ridicat spre dreapta și cu o expresiune de mare atenționă. Sub pantecele calului este schițat un câine atacând un mistreț care se apără. În față cărăușului e un mic altar cu profil dublu, iar înapoi un arbore scorburios cu șapte mărăncini de frunze, fiecare purtând câte un fruct (mere?). În jurul pomului e înconjurat un șarpe care pare că mușcă frâul calului. În dreapta plăcii e Cybele așezată pe o cathedra cu speteaza lată și între doi lei cu gurile deschise pe cari își sprină brațele; și imbrăcată cu un chiton și un himation legate sub bust cu o cingătoare simplă, pe cap un vâl ce cade pe umeri. Ca și cavalerul, ea are față ovală, molatăcă, iar nasul, gura și ochii frumos rotunjiți. Poartă în dreapta o pateră și în încovoeitura brațului stâng un tympanon. După specialistul Kazarow, monumentul cavalerului trac ar intra în categoria A: cavalerul înaintea domol spre pomul cu șarpele, cânele luptă cu mistrețul etc. Deși cavalerul și Cybele sunt populari la Tomi, asocierea de pe acest monument e cu totul nouă, ceea ce face pe autor să credă că el a fost ridicat într-un templu al Cybelei; altfel, obișnuit, ea era reprezentată împreună cu Dloscurii. Tot interesant este și numărul șapte, foarte răspândit în cultele orientale, ca și în monumentele mithriace, thraco-mithriace ori cabire. Din punct de vedere artistic se deosebește mult de celelalte monumente ale cavalerului trac descoperite la Tomi și dacă nu e cel mai frumos, este cel puțin printre primele și legat de o puternică influență helenistică. Epoca în care a fost sculptat ar fi mai curând sfârșitul sec. I decât începutul sec. II d. H.

Dan Iliescu

* * *

Dr. H. Sarafidi: *L'histoire de l'évolution de la Médecine en Dobroudja* (extrait des Comptes rendus du Congrès international d'Histoire de la Médecine (séance du 12 Septembre 1932); Impr. „Lupta”, Bucarest, 12 p. in 4^o). Săpăturile făcute în Dobrogea au scos la iveală anumite dovezi privitoare la practica medicinelor în aceste părți. În epoca preelenistică, Getii și Daci aveau noțiuni din medicina preistorică. De altfel, Thracii adorau în Zamolxis, iar Scii în Abaris, divinități medicale. Herodot povestește că primii medici în Scitia minoră au fost preoții vrăjitorilor,

ja cari apelau în caz de boală regii Scitilor și descrie un număr de practice medicale. Vechii locuitorii ai Dobrogei uzau de toate medicamentele obișnuite epocii, atât ale medicinei vrăjitorilor cât și ale agenților fizici și galenici.

Dela medicina preistorică trecem la *medicina prehipocratică* a coloniilor greci, fundate spre secolul VI a. H. Prezența băilor și palestrelor în săpăturile acestor colonii sunt indicii siguri despre existența în aceste locuri a medicinei și mediciilor, măcar că în inscripții nu găsim mențiuni în acest sens. Templul lui Apollon Iatros la Histria a trebuit să fie servit de preoți, cari în același timp erau și vindecători de boale; iar instrumentele chirurgicale găsite în săpăturile dela Dionysopolis sunt și o mai bună dovadă de existența medicinei prehipocratice. S-au găsit apoi în diverse locuri și instrumente de farmacie.

Epoca dominațiunii macedonene n'a lăsat nici o urmă în această privință, precum nici aceea a *stăpânirii romane* (Ovidius se plângă de lipsa de medici și că a trebuit să-și îngrijească singur, cum putea, pleuresia și frigurile de căre suferă). Nici *epoca bizantină* n'a fost mai fericită din punct de vedere medical; numai târziu, în vremea *stăpânirii turcești*, prin sec. XVII și XVIII, încep să apară căjuiva medici, dintre cari unii erau călători. Din secolele XVIII—XIX sunt multe mărturii privitoare la boalele contagioase, care au decimat populația Dobrogei și care se datorează deselor invaziuni și răsboiale ruso-turce. Abia cu *instalarea stăpânirii românești*, Dobrogea a luat alt aspect: s'au organizat servicii sanitare, spitale, infirmere, farmaci și s'a ținut în deosebită grijă sănătatea populației. Ceeace s'a realizat până în perioada (autorul enumără toate imbuνătățirile) e cu totul deosebit de ceea ce a fost înainte de 1878.

Comunicarea d-lui Sarafidi prezintă un deosebit interes pentru istoria medicinii în România; este, în același timp, și o bună călăuză pentru cercetările viitoare prin conștiințiozitatea și obiectivitatea care se desprind din întreaga lucrare.

Dan Iliescu

* * *

Ion Ionescu: „*Sai, Ghiuvenlia!*” (Tip. „Lucrătorii asociați”, Constanța, 1934; 88 p. în 8^o, cu 14 fig. în text). Nu anunță nici o primejdie; e doar titlul glumei și unei monografii a satului Chirnogeni (fost Ghiuvenlia). Dupăce însăză pe scurt la gendele privitoare la întocmirea satului, se oprește la adevărurile istorice: „După luptele lui Baiazid cu Mircea cel Mare, Turcii au primit vreo 30 de familii tătăreni din Crimeia și le-au așezat în punctul numit „Ghiuvenlia”; apoi, după răsboiul din 1877—78, s'au făcut două incercări de colonizare cu Români, dar fără succes; în sfârșit, a treia colonizare s'a făcut cu Români din com. Chirnogi (Ilfov). Neînțelegerile dese între Români și Tătari au dus la un fapt important: Tătarii au început să părăsească comuna, în cât până în 1916 au rămas doar 20 famili; dar și acestea au părăsit satul de teama răspunderilor pentru stricăciunile cauzate gospodărilor românilor în timpul răsboiului. Ca toate comunele românești din Dobrogea, a avut și Ghiuvenlia multe de suferit în timpul răsboiului, în cât a trebuit totul luate dela capăt, pentru a se ajunge la starea relativă înfloritoare de azi.

Autorul se ocupă mai departe cu descrierea fizică a comunei: așezarea, planul, pământul, clima, întinderea teritorială și populația. Trece apoi la starea economică: agricultura, comunicăriile, comerțul și instituțiile comerciale locale. Înălță seara sătenilor, locuința, ocupările și portul, pentru a se opri la starea morală, culturală și

socială, unde dă un loc de cinste obiceiurilor în diferite ocazuni, cele mai multe transplatare din locurile de origine ale locuitorilor. Autorul sfârșeste printr'un apel către pătura intelectuală și educatoare a țării, cerându-i să iubească poporul și să se devolte calitățile; „dar pentru a iubi poporul, trebuie să-l cunoaștem pe orice cale, și mai ales prin monografii”.

Această monografie, fără să aibă pretențiunea de a fi desăvârșită, este neapărat încercare frumoasă, mai ales prin scopul ei; și bine ar fi dacă de astfel de inițiative să ar molipsi cât mai mulți cărturari ai satelor. Ceeace trebuie avut totdeauna în vedere este un plan bine stabilit, iar folosirea materialului să se facă în spirit strict obiectiv și arătându-se exact isvoarele de informație.

Dan Iliescu

* * *

Stoian, Al.: *Caramurat (Ferdinand I)*, monografie. (Tip. „Albina”, Constanța, 1935; 56 p. în 8⁰ cu 28 fig. în text). Lucrarea d-lui Stoian este una din încercările frumoase, care ar trebui întinse asupra futuror localităților dobrogene, mari și mici. Importanța acestor monografii e recunoscută cu prisosință și de nimenei discutată astăzi. Autorul începe cu un istoric al satului pe care, după mărturia bătrânilor, îl crede întemeiat de cel puțin 300 ani de către Murat cel Negru și populat cu Tătari din Crimeea; iar după informațiile culese din călătoria lui Eulia Celebi, vechimea sașului ar putea atinge chiar 400—450 ani. D-l Cergău, institutor în Constanța, ne informează că satul ar fi fost clădit pe urmele unui „Vicus Clementinus”, după cumiese dintr-o inscripție inedită, prin care părinții pomeneșc pe fiul lor „Dumis”. Între neamurile așezate ulterior, autorul pomenește pe Cerchezi, ale căror urme de așezări se văd în „ceair”; aceștia s-au risipit de mult, căci la 1870—72 Asan Abdullah era singurul lor reprezentant la Caramurat. Între 1879—1880 s-au aşezat aici familii de Români transilvăneni și Germani din Crașna, jud. Cetatea-Albă (după d-l George-stu: „Coloniile germane în Dobrogea”, An. Dobr. 1926, Germanii sunt și de aiurea, din Cherson și Caraibil și o parte au emigrat în Dakota și Argentina). Astăzi satul este împărțit în trei cartiere deosebite: românesc, german și tătăresc, cărora li s'a adăugat satul model Ferdinand I, un centru de experiență pentru intensificarea și valorificarea agriculturii și creșterii vitelor. În mod sumar și uneori cu lacune, autorul se ocupă de așezarea satului, populațiunea (regimul proprietății, naționalitatea, religia, postul, obiceiurile, cultura și arta), viața (locuințele, hrana, viața casnică și socială, mijlocarea populației), instituțiile publice, bogățiile și sfârșește cu clima, capitol al căruia loc nu este ales nimerit. Cu privire la bairacul Tătarilor, tot d-l Cergău ne informează că el nu este un obiceiu local, ci este răspândit și în satele vecine. Sunt interesante amintirile din cap. „Din viața Mocanilor”, ca și „Viața la stână”, în care bine ar fi fost să se fi stăruit mal mult. Ca și celelalte sate dobrogene, Caramuratul a avut de suferit multe pierderi materiale în timpul răsboiului, mai cu seamă cartierul românesc; deși Germanii sunt mai numerosi, răsboiul n'a stins dintre ei decât 15 vieți, față de 100 ale Românilor căzuți pe câmpul de luptă. Mai departe, autorul descrie sumar cătunul Oituz și mai pe larg satul model Ferdinand I. La sfârșit dă, la pag. 52, trei exemple de folklor românesc: cântec, urare, strigături; iar la pag. 53—54, folklor german: nunta, înmormântarea, strigoii, proverbe, ghicitori, conigrate, un cântec. Într-o nouă ediție, desigur că autorul ar putea imbogăti monografia și cu alte informații, înălțând lacunele pe căt posibil și păstrându-se în cadrul obiectivității stricte, singurul și totdeauna de recomandat.

Dan Iliescu

Max Vasmer. — *Osteuropäische Ortsnamen. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis. Humaniora B Ia*, Tartu 1921, 16 pag. (Articol scris în limba germană).

Între altele numiri topografice din Răsăritul Europei autorul caușă să explice numele m. Negre. După părerea sa numele grecesc al M. Negre „*Ηλόντος Εὔχαστος*” ar fi o transformare etimologică-populară a unei numiri iranice, anume ar proveni dela cuvântul iranic *axšāna* = de culoare închisă. Ace din limba irană se redă în grecește prin *st*, de ex. *cuv.* grecesc *Παράδεισος* dela cuvântul iranic *pairidaea*,

Deci cuvântul iranic *axšāna* ar fi *ἄξεινος* (= neospitalier în dialectul ionic) cel mai răspândit pe marea Neagră), care mai târziu, pe bază eufemistică, s-a schimbat în *εὐξείνος*.

Numele de Pannonia ar veni dela numele unei localități „Pannona” (= oraș mlăștină).

Şlemco Roman

* * *

D. Rauser-Cernousova, *Étude géologique du lac Soleny dans la baie Kroug-glaya près Sébastopol.* (Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques. III Série. Classe des sciences phisico-mathématiques. Leningrad 1928. pp. 273—298. (Cu 7 figuri). Articol scris în limba rusă, cu un resumăt german.

Lacul Sărăt, un lac relict, e despărțit de Mare prin un perisip îngust de 40 m. și s'a format dintr'un laguno-liman, astupat la gură. Înmormurile lacului sunt formate din calcar sarmatic și sunt joase. Fundul lacului e orizontal. Talwegul lacului se coboară spre Mare. Adâncimea predominantă e 1 m., iar cea maximă, de 103 cm., se află 30—60 m. departe de perisip.

Sedimentele lacului constau din nămoluri. Grosimea lor cea mai mare e 2,8 m. Nămolurile se împart în 6 orizonturi. La suprafață avem un nămol negru (7—12 cm.), întrebuiant pentru scopuri medicale.

Toate aceste orizonturi cuprind în cantități mari 4 specii de moluște autohtone: *Cardium edule* L., *Syndesmya ovata* Phil., *Hydrobia ventrosa* Mont. și *Setia valvatoides* Milasch.

In sens vertical, fauna arată în fiecare orizont o anumită deosebire foarte constantă. Schimbările formei observate la C. edule, în cele șase orizonturi, se pot atribui schimbărilor condițiunilor de viață (creșterea salinității și secarea lacului).

Şlemco Roman

* * *

B. Fedorowicz, *Sur les terrasses dans les vallées des fleuves Katcha et Alma en Crimée* (avec 1 fig.). (Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. VII. Série. Classe des sciences phisico-mathématiques. Leningrad 1929, No. 3, pp. 311—321). (În limba rusă).

Mulți autori pomenesc despre existența teraselor în Crimeea: totuși, numai linii generale (Pallas, Borissiak, Golovkinsky, Socolov, Toula, Andrussov).

Autorul studiază depozitele vechi fluviale, care se găsesc la joale slăjuite din Crimeea, dar cel mai bine reprezentate sunt pe valea Katscha și Alma.

Valea râului Katscha. — În cursul superior, unde Katscha curge într-o vale îngustă și adâncă și unde are loc o eroziune puternică, numai în unele locuri nu a păstrat rămășițele teraselor fluviale. Așa, prundișuri și pietrișuri bogate găsindu-se malul văii între loc. Kousch și gura râului Ciuciun — Ilga. Ieșind din munți, valea

râului se lărgeste și e acoperită în totă lărgimea ei de pietriș, peste care rătăcește râu. Numai în dreptul localității Ulu — Sala albia râului e mai fixată și pietrișul dela marginile văii e acoperit de nisip.

Între localitatea Pička și Kosch-Degerman râul taie al doilea masiv din Crimea, înalt de 420 m. peste talwegul actual (600 m. peste nivelul Mării). Aci Katscha face un cașon adânc în calcare massive și marne compacte ale cretacicului superior și eocenului mijlociu.

Îșiind din cașon, râul intră în zona marnelor argiloase din orizontul bartonian (ec. superior), ușor erozive. Pe această porțiune râul lasă multe terase vechi foarte bine păstrate și desvoltate. Mai departe, la vale, râul se îngustează, taie formațiuni oligocene, apoi calcară miocene, în care se infiltrează o mare parte din apa râului. Pe această porțiune n'avem terase.

Profilul transversal, făcut pe valea râului Katscha, între loc. Toule și dealul Egis-Oba, scoate în evidență următoarele terase, începând dela:

„Lunca inundabilă, care are o lărgime de 15—25 m. și e acoperită de pieșuri (diametru de 5—10 cm.) formate din calcarele jurasicului superior și gresiile triasice și ale jurasicului mijlociu, desvoltate în cursul superior al râului.

1) Terasa I-a, situată la 1—2,5 m. peste talwegul actual, apare pe unul sau pe ambele maluri. E acoperită de aluvioni nămoluoase, cu intercalajuri de pietriș informă de lente. Lărgimea ei, împreună cu albia în dreptul loc. Toule, e de 320 m. și abia mai jos, la vîrsarea râului Ciuruk-Su, se lărgeste până la 620 m.

2) A II-a terasă se întinde imediat deasupra primei, despărțită de ea numai printr'o pantă abruptă. Altitudinea ei mijlocie deasupra talwegului e de 10 m. E desvoltată numai pe malul drept, cel mai bine între Kosch-Degerman și Topceköi unde formează o suprafață netedă, ușor aplecată spre râu. E formată din prundiș mare, necompact, până la 25 cm. în diametru, alternând cu nisip și nămol. Grosimea ei e de 4—5 m. Constituția petrografică a prundișului e aceeași ca în albia râului. Deasupra terasei de pietriș zac, mai aproape de pante, depozite („suglinki”) marnoase diluviale puternice (până la 9 m. la Kosch-Degerman), care îndulcesc relieful.

3) Terasa a III-a se află tot pe malul drept al r. Katscha și se întinde între Kosch-Degerman și kurganul Egis-Oba. E formată din pietriș mărunț și prundiș, mai mare. Diametrul fragmentelor, în mijlociu, nu e mai mare de 10 cm.; căteodată ajunge până la 25 cm. A fost supusă denudării; de aceea grosimea ei inițială nu e cunoscută. Totuși, ca nu trecea de 2 m. Înălțimea terasei peste talweg este de 18—20 m. pe malul drept.

4) Terasa a IV-a, foarte bine conservată, joacă un mare rol în relieful actual al regiunii. Se află pe malul stâng, la altitudinea relativă de 30—38 m. (în mijl. 34 m.). Grosimea ei: 1,5—2,5 m. Pietrișul e rotunzit. Diametrul fragmentelor de 30 cm. nu e o raritate.

5) Terasa a V-a, mai înaltă, s'a păstrat numai pe trei holmuri-martori, situate în centrul văii longitudinale, pe malul drept al r. Katscha, pe ambele dealuri: pe Egis-Oba la 164 m. alt. abs. și pe Uzun Sirt la 162,8 m. alt. abs. Altitudinea ei relativă se schimbă dela SE spre NW, dela 60 m. pe Kurganul Egis-Oba la 64 m. pe dealul Egis-Oba de Nord și mai departe la 70 m. pe muntele Uzun Sirt.

De aici rezultă că *panta* acestei terase e mult mai mică decât la râul *actual*. Pietrișul, a cărui grosime variază, ca strat, între 2—3 m., e frumos rotunzit. Diametrul *prădei* minant e 7—10 cm., dar sunt prundișuri și mai mari.

Dacă la înălțimea relativă de 70 m. a terasei a *V-a* adăugăm încă stratul de sedimente, gros de 20 m., din albia *actuală* a râului, ajunți obșinem o amplitudine de 90 m., rezultatul activității r. Katscha.

Valea râului Alma prezintă acelaș aspect.

Aci terasele s-au păstrat și mai bine decât la r. Katscha și aceasta nu numai pe porțiunea văii longitudinale, dar și mai sus între Karagač și Beșua. Cel mai bine dezvoltate sunt terasele în reg. gării Alma, unde r. Alma și-a adâncit valea în masivul moi ale eocenului superior.

Panta albiei actuale coboară, în reg. gării Alma, dela cota absolută de 206 m. în dreptul cătunului Kun-Teimez (5 km. mai sus de gară) la 128 m. în dreptul loc. Alma-Kermen (la 5,5 km. mai jos de gara Alma). Lărgimea văii oscilează între 20—45 m. în timpul inundațiilor anuale din timpul iernii și primăverii, râul căzând de un diametru până la 20 cm. Diametrul mijlociu al pietrișului variază între 4—10 cm. Compoziția petrografică: gresii triasice și jurasicice medii și calcarie ale jurasicului superior.

Sondajul făcut în 1925 în albia r. Alma, la 2 km. mai sus de gara Alma, a dat următorul profil al depunerilor fluviale:

1. Prundiș și pietriș fin	2,90 m.
2. Argile plastice verzui	0,62 m.
*3. Pietriș fin	1,83 m.
4. Argilă verde	1,68 m.

1) *Prima terasă*, sau lunca neinundabilă, e acoperită la suprafață de aluviumi gros. 1—1,5 m., cu intercalări de pietriș și nisip fluvial. Se ridică peste talwegul actual în mijlociu 2 m. Lărgimea ei, pe totă suprafața marnelor moi bartoniene, variază între 500—800 m.

2) *A doua terasă* s'a păstrat numai pe malul drept al râului, între satul Oisunki și calea ferată. Înălțimea ei peste talweg e de 8—9 m. Se compune din pietriș, de un diametru de 5—8 cm., a cărui grosime ca strat e de circa 1 m.

3) *Terasa a III-a* se întinde numai pe malul drept, la înălțimimica de 20 m. peste talweg (colonia Bazarček). Grosimea ei e de 1,5—2,5 m.

4) *Terasa a IV-a* e dezvoltată mai ales pe malul drept, dealungul liniei de cale ferată, în tinutul gării Alma și mai departe spre Oisunki. Altitudinea ei mijlocie peste talweg e de 30—40 m. E formată din pietriș de un diametru de 6—10 cm. și a cărui grosime, ca strat, variază între 1—2 m. Spre cumpăna apelor terasa aceasta se urcă treptat, formând o pătură care acopere ca o manta munțele Kisil-Djar.

5) *A V-a terasă* e dezvoltată pe malul stâng și se distinge foarte bine în relief pe totă întinderea între cătunul Kun-Taimez și calea ferată. Altitudinea ei e de 53—60 m. peste talweg. Mărimea pietrișului cel mai frecvent e 10 cm., dar atinge uneori 30 cm. și mai mult. Numai pe alocuri terasa e acoperită de o pătură subțire de sol; cele mai adeseori pietrișul se află direct la suprafață. Grosimea lui atinge 4—6 m., alternând cu intercalări de lut și nisip fluvial.

6) Terasa a VI-a reprezintă altitudinea absolută de 284 m. deasupra cărțiuimeș „Piatnoie Svidanie”, la 3 km. spre NE de gara Alma. Altitudinea ei peste talweg e de 96,7 m. Terasa aceasta, formată din prundiș mare, reprezintă un platou mai înalt, cu o inclinare usoară spre NW și formează o parte din cumpăna apelor între Alma și pâr. Bulganak.

7) Terasa a VII-a, care numai condițional poate fi numită terasă, formează platoul Kisil Djar (330,7 m. alt. absol.) care servește drept cumpăna apelor între r. Alma și pâr. Bulganak. Se ridică peste talweg cu 160—170 m. Platoul acesta e format din prundișuri mari, care alternează cu terra rosa (Krasnozem) pliocenă a lui K. K. Focht. Grosimea acestor depuneri atinge 35 m. Formarea acestei terra-rosă și a prundișurilor e legată de o fază continentală și de un climat cald.

Concluzii. — In general, in Crimeia deosebim trei categorii de terase f. bine distinse.

I) Suprafețe din prundiș și pietriș, formând pături puternice, neintrerupte, ușor inclinate și care inconjoară munjii. Acestea sunt desvoltate mai mult in Crimea de Răsărit, in raionul Karasubazzarsk și Sterokremski. In vremea actuală ele sunt erodate și formează suprafețe netede, care servesc ca cumpene ale apelor. Compoziția lor petrografică depinde în întregime de cea a munjilor înconjurători; iar vechimea lor, in multe cazuri, pe baza alternanții cu terra rosă (in orașul Staryj Krem, pe muntele Kisil-Djar, in gara Alma etc.) poate fi socotită ca pliocenă.

II) Terase in formă de acoperișuri, care cad in pantă repede și care se formează desori din denudarea suprafețelor pliocene. Sunt răspândite pe pantele văilor, mai ales ale pâraielor actuale cu revărsări puternice. Așa sunt terasele Sudacului, care sunt socotite de N. I. Andrussov ca formațiuni continentale semiaride ale epocelor interglaciare.

III) Terase fluviale, formate din pietriș frumos rotunzit, desvoltate pe văile riurilor mari și având o inclinare paralelă cu talwegul actual. Sunt legate prin formarea lor de perioadele mai umede ale epocilor glaciare, (după P. A. Dwoitschenko).

La majoritatea râurilor din Crimea găsim două sau chiar toate trei grupe de terase, din care cauză se înregistrează un număr însemnat de terase, căteodată până la 7. Răspândirea lor in văile Crimeei ne-^o arată tabela alăturată, unde, pentru comparare, s'a adăugat o tabelă asemănătoare, făcută de B. L. Litschcow pentru basinul de N și W al M. Negre.

In ce privește aplicarea scării lui Depérét la terasele fluviale din Crimeea și in general, la terasele M. Negre, problema aceasta deocamdată nu poate fi rezolvată decarece nu s'au făcut încă cercetări sistematice și amănuințate in această privință. Prima încercare de a se stabili analogia terasei firreniene din Mării cu cea a M. Negre a făcut-o I. Andrussov.

Paraleлизarea teraselor fluviale din Crimea cu cele ale M. Negre e îngreutată din cauza că terasele Mării sunt răspândite mai ales pe peninsula Kerci, unde ele sunt foarte dislocate. Fiecare dintre acestea se află la diferite niveluri, odată peste, altă dată sub nivelul Mării.

Şlemco Roman

Schema răspândirii teraselor fluviale în Crimeia și basinul lor peste tal

	C	R	I	M	E	I	A		
	r. Bolbek (mai sus de Foisala)	r. Kalscha (Kosch Degerman — calea ferată)	r. Alma (la vârșata r. Sablinka)	r. Alma (Bazarék, gara)	r. Alma (Alma-Kermen)	r. Salghir (o Samfi-repol)	r. Zuiu (s. Zuiu)	r. Burulische (Burulische-Baraschan) valca Sudac	Maximum și Minimum
B.		F	E	D	O	R	O	V	I C Z
Terasa I-a	3—4 s. d.	1—3 s. d.	3 s. d.	2 s. d.	2 s. d.	2—4 d. ⁶⁾	3—4 s.	3—4 s.	2 s. d.
Terasa a II-a	?	10 d.	10—12	9 d.	8	8—10 s. ⁷⁾	8—12 d. ¹⁰⁾	8—12 s. d.	10 ⁸ 12
Terasa a III-a	20	18—20 d.	19—21	20 d.	19	18—20 d. ⁸⁾	?	20 s.	? ¹⁸ 20
Terasa a IV-a	34 s.	34 s.	35—40	30—40 d.	30—34	34 s. ⁹⁾	?	32—34 s. ¹¹⁾	34 ¹²⁾ 40
Terasa a V-a	60 s.	55,5 ²⁾ 60 70,3 d.	—	55—60 s.	53—60 s.	—	55 ¹¹⁾ 60 d.	—	50—70 ¹⁴⁾ 70
Terasa a VI-a	100 s.	—	—	96,7 d. ⁴⁾	—	—	—	—	95—100 ¹⁵⁾ 100
Terasa a VII-a	—	—	—	160 d. ⁵⁾	160— 170 d. ⁵⁾	—	—	—	155 ¹⁶⁾ 170

¹⁾ Altitudinea 400 m. spre Sud de loc. Kokluz (?). ²⁾ Muntele Eghis-Oba-Svidanie". ³⁾ Pliocenul pe muntele Kisil Djare. ⁴⁾ Orașul Nou. ⁵⁾ Parcul orașului N. I. Andrussov. ⁶⁾ Cumpăna apelor cu râul Burulcei între înălțimile 300,2 și 290 m. ⁷⁾ Aceeași cumpăna N. I. Andrussov. ⁸⁾ Mandžilskaia. ⁹⁾ Altitudinea 168,6 m. — prima terasă a lui s. = malul stâng

de nord și apus al Mării Negre, cu indicarea înălțimii
weg in metri

Basinul de nord și de apus al m. Negre după B. L. Litschkow

Muntele Uzun-Sirt (?). ⁴⁾ Altitudinea 284,4 m. deasupra cărăciunii „Priatnoie Spitalul orașului. ⁹⁾ Cimitirul în Werchni Stawky. ¹⁰⁾ La altitudinea de 239,6 m. ca și pentru râul Zuiia. ¹¹⁾ Deal în Sudac la 43,7 m. ¹²⁾ Perzemskaja, după I. Andrussov. ¹³⁾ Terasa Terasa Tiraspol. ¹⁴⁾ Terase Belvederski (?). = malul drept.

L. Berg. Sur l'origine des éléments septentrionaux dans la faune de la mer Caspienne. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de l'Union de Républiques Soviéтиques Socialistes. Leningrad, 1928, No. 7, pp. 107—112. (In limba rusă).

In M. Caspică găsim un număr de forme nordice, care nu armonizează cu aspectul general al faunei caspice. Aceste sunt de două tipuri: unele care sunt propriu numai M. Caspice, altele care sunt comune M. Caspice și M. Negre.

Iată lista formelor nordice proprii numai M. Caspice și care nu se găsesc de loc în basinul M. Negre (și Azov):

1. *Stenodus leucichthys* Guld.
2. *Limnocalanus grimaldii* (de Guerne).
3. *Mysis caspia* Sars și *M. microphthalmia* Sars.
4. *Gammareanthus toricatus caspius* Grimm.
5. *Pontoporeia microphthalmia* Sars.
6. *Pseudolibrotus Della Valle.*
7. *Chiridothea entomon caspia* Sars.

Tipurile 3, 4, 5, 6 și 7 trăiesc în partea de Sud a M. Caspice, la adâncimi de 500 m.

In schimb *Salmo trutta labrax* Pallas se află atât în M. Caspică cât și în M. Neagră. Cum au ajuns aceste forme nordice în M. Caspică? S'a susținut că datorită legăturii ce există între M. Inghețată de Nord și M. Caspică (Sars G., Ekman Sv.). Autorul combată această părere, invocând faptul că transgresiunea arabo-caspică din quaternar (timpul, când au putut pătrunde aceste forme nordice în M. Caspică) n'a trecut spre Nord mai departe de linia Tarijin—Kameschin (înălțimi paleogene) și anume p. l. altitudinea absolută de 40—43 m. (după Prawoslawow 60—65 m.). Pe fărmurile l. Aral depunerile cu *Cardium edule* nu se ridică în cări mai sus de 4 m. peste nivelul Aralului, adică mai sus de 56•57 m. altitudine absolută.

Alți autori admit că aceste forme nordice au pătruns în Caspica prin râuri (Kessler, Pallas, A., Berulia, K. Sowinski; după A. Högbom prin Volga).

Dă Berg se dă de partea lui S. A. Iacowlew, care în ultimul timp a descoperit pe cumpăna apelor între lacul Onejskoie (r. Wetygra) și basinul Volgei (Beloozero) argile bariolate (dungate) (la 130 m. altitudine), depuse aci după retragerea gheței (acopere depozite morenici).

Deci în timpul postglacial fărmul Balticei, basinul lacului Ladoga, Onega, lac. Alb și Scheksna au format un întins basin lacustru, ale căruia granite de nord și sud acumă sunt încă greu de stabilit. Această descoperire a lui Iacowlew, după părerea autorului, ne indică drumul pe care au pătruns formele nordice în basinul Volgei și după aceasta în M. Caspică.

Pătrunderea formei *Salmo trutta labrax* din Marea Caspică, în M. Neagră este încă o enigmă.

În M. Caspică a putut pătrunde sau din M. Neagră, sau pe calea descriată mai sus, din lacurile glaciare de baraj, prin Volga. În M. Neagră a putut pătrunde din Mediterana, după stabilirea legăturii prin Dardanele și Bosfor.

Răspândirea form. *Salmo trutta* în Mediterana se poate explica prin venirea ei în această mare într'una din perioadele quaternare reci, când aci a pătruns un număr întreg de moluștenordice. Așa în epoca siciliană, formele boreale, de ex. Cyprina islandica, s-au infis până în Sicilia, ins. Kos și Rodos.

A. P. Prawoslawlew atribue orizontul sicilian epocii glaciare *Mindel și compară cu orizontul "Bacu"* de pe tărmurile Caspicei. (pleistocenul inferior). In acest timp M. Neagră era legată cu Caspica, însă legătura cu Mediterana încă nu exista. Legătura aceasta s'a stabilit după glaciatiunea Riss După Pawlow, în timpul perioadei glaciare Würm, după alii în perioada interglaciare Riss-Würm.

Şlemco Roman

* * *

V. Bogačev, *Sur une nouvelle trouvaille d'espèces méditerranéennes dans la mer Caspienne*. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. Leningrad, 1928, No. 14—15, pp. 263—264. (Articol scris în limba rusă).

Dintre 180 de forme de moluște pontice și azowice cunoscute, numai 5—7 forme trăesc și în Caspica, unde numărăm vreo 40 de forme de moluște. Dintre aceste numai *Cardium edule* și *Dreissensia rostriformis* sunt forme marine; celelalte trăesc și în râuri.

Dealtfel *Cardium edule* s'a găsit trăind și în Don aproape de Rostov și în râu Aksai, affluentul Donului, lângă Nowočerkask. *D. rostriformis* trăește în limanele din partea de NW a M. Negre. Această formă e relictă faunei din mioceanul superior sau pliocenul inferior, pe când *Cardium edule* e venită din Mediterana în timpul quaternarului. În M. Azowului și limanele M. Negre s'au păstrat și alte forme relictice pliocene — trei forme de *Adacna* și *Monodacna*.

Studiind terasa cu *C. edule* var. magna Golub pe tărmurile peninsulei Apsheronsk, autorul a dat peste o nouă formă: *Mytilaster lineatus*, pe care l-a găsit acumă și în stare vie, în colonii mai mari, la adâncimea de 1 m. În M. Azowului, *M. lineatus* trăește în golful Taganrog și la gurile Donului, între formele *Potamogeton* și *Dreissensia polymorpha*.

După părerea autorului această formă trebuie socotită ca un imigrant postpliocen, deoarece nu se găsește în depunerile sarmatice, meotice, pontice din Transcaucasia, penin. Kerci și în Europa de SE.

Şlemco Roman

* * *

Prawoslawlew P. A. *Sur les travaux de l'expédition de l'Académie des Sciences pour explorer les baies de la mer Caspienne Mertwy Koultouk et Kaïdak en 1934. (Avec 1 fig.)* Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. VII Série. Classe des Sciences mathématiques et naturelles. 1935, Nr. 3, pp. 335—347). Articol scris în limba rusă.

Lucrarea de mai sus prezintă rezultatele principale ale cercetărilor făcute în anul 1934 în partea de NE a M. Caspice, în golful Mertwyj Kultuk și Kaïdak, care până în prezent a fost partea cea mai puțin cercetată a acestei Mări. Expediția era sub conducerea lui Prawoslawlew și a durat dela 1 August până la 1 Septembrie.

Reprezentarea tărmurilor golfului Kaïdak și ale Mării Caspice necesită multe modificări; mai ales aceasta se referă la fjordul de W și S. a golfului Kaïdak. Aceeași obiecție trebuie făcută și în privința răspândirii adâncimilor în partea de NE a M. Caspice.

Pe ruta urmată de expediție, Huriew — golful Mertwyj Kultuk, adâncimea oscilează între 0'6 și 4'8 m (în golful M. Kultuk). În timpul expediției nivelul mij-

•Analele Dobrogei", XVI.

12

locu al M. Caspice a fost cu 0'34 m mai jos ca cel normal (cel de o sută de ani la Baku).

Salinitatea apei în partea de NE a M. Caspice, crește cu cât ne depărtăm de la gura fluviului Ural spre capătul de sud al golfului Kaidak. Lângă gura fluviului Ural, aproape de insula Peșneie, areometrul arată 0'10—0'20 Bomé; lângă insulele Buenski 0'70 B.; aproape de peninsula Buzaci, la SE de insula Durneva 0'50—2'00 B.; la intrarea în golful M. Kultuk 2'70 B.; în golful M. Kultuk, în direcția Djemane-Airakli, 2'90—3'10 B.; la intrarea în golful Kaidak, 3'50 B. și 6'50 B., la capătul de sud.

Diferența de salinitate între păturile de apă dela suprafață și cele dela fund nu trece de 0'10—0'20 B.

Salinitatea apei în partea de sud a g. Kaidak întrece pe cea a Mării Caspice în larg de 4—5 ori, iar pe cea a oceanului în larg de 1'7 ori. E însă inferioară celei din golful Karabugaz.

In raionul Kaidak conținutul în O₂ oscilează între 3'41 cm³ și 7.27 cm³ la litru; nicăieri nu scade sub minimul necesar organismelor vii.

Temperatura apei ziau, în cursul lunei August 1934, a oscilat între 22'8° și 27'8° C. la o temperatură a aerului de 22'6°—31'6° C. Diferența de temperatură între păturile dela suprafață și cele de fund în cele mai multe cazuri n'a trecut de 0'10—0'20 C. Numai rareori a fost de 1° C.

Culoarea apei în golf. M. Kultuk a fost verzue cu diferite nuanțe; depinde de puterea vântului, adâncimea și caracterul fundului.

Transparența apei până la 3,2 m.

Curenții în ambele golfuri curg în direcția încotro bate vântul. La capătul de sud al golfului Kaidak s-au observat doi curenți: la suprafață spre NE; la adâncimea de 1 m spre SE. Un curent destul de puternic se observă dinspre mare la intrarea în golful M. Kultuk.

Pe fundul golfului Kaidak, lângă fârmuri, se observă un mărăcine albăstru — în tunecat, aproape negru, cu miros de hidrogen sulfurat, ce trece în mărăcine de culoare cenușie de diferite nuanțe.

In partea de sud a g. Kaidak, în mărăcine se pot găsi cristale de gips, uneori într'un număr mare.

Același caracter prezintă fundul g. M. Kultuk în partea sa dinspre mare. Si aci fundul e ocupat de un strat de mărăcine cenușiu, destul de gros, acoperit de o vegetație marină bogată, între care sunt împărtășiate scoicile de *Cardium edule*, *Neritina littoralis*, *Hydrobia* și altele.

Flora din zona bentosului e reprezentată mai ales prin *Characeae*, cu care e amestecată într'un număr mai mare sau mai mic *Ruppia maritima*. Aceasta din urmă joacă un rol important în golful Kaidak. In partea de sud a golf. Kaidak, *Ruppia* dispare aproape cu totul.

Dintre moluște în tot golful Kaidak întâlnim *Cardium edule*, și mai rar *Hydrobia*. Numărul lor se impunează cu cât naintăm spre capătul de sud al golfului; în schimb crește numărul de *Chiromonas*.

Ptanctonul e reprezentat prin organisme caracteristice zonelor periferice ale M. Caspice, amestecate cu formele caracteristice locurilor continentale foarte sărate. S'au găsit:

Achinocyclus Ehrenbergi, *Oscillatoria margaritifera*, *Brachionus Müllerii*, *Per-*

dalton oxyure, *Celadocera* (*Eavadne camptonyx kajdakensis*), *Copepoda* (*Poecilla givenei*) și a.

Dintre pești au fost găsite *Casp. brashnikovi*, *Aterina*, *Syngnathus*, *Gasterosteus*. Tărmul golfului Kajdak e abrupt și se ridică la capătul de Nord (Kzel-Tas) până la 215 m, la cel de sud până la 245 m peste nivelul golfului.

Profilul transversal, începând de jos în sus, arată următoarea stratificare:

1. Argile marnoase cenușii și albe, în grosime de vreo 3 m.
2. Marne albe cu resturi bogate de *Crinoidea gryphaea*, pești și a. până la 40 m.
3. Argile cenușii cu resturi de pești și cu scoici de *Pectunculus*, *Ostrea* și a.; în sus trece în argite cenușii și brune-cenușii de tipul maicovschi, cu cristale de gips și rareori cu urme de pești. La adâncimea de aproximativ 20 m dela granița superioară, apare un strat care trece în unele locuri de 0'20 m, format din materii ruginoase închise feruginoase cu gips; același strat înzunătă capătul argilelor, având în jos depozite bogate de scoici de *Ostrea* (*Ostrea gryphoides*?), uneori *Pelecypoda*, *muna Venus*, *Cytherea*, rareori *Pecten* și a. până la 100 m.

4. Argile marnoase cenușii și albicioase-cenușii și depozite de calcar cu moștușe mici de *Spaniodontella*, *Leda* și *Ervilia*, jos; *Unio*, *Limneus*, *Planorbis*, mici *Hydrobia*, rareori *Spaniodontella*, aproape 52–55 m peste granița inferioară și multe moștușe de *Spaniodontella*, sus, grosimea până la 60–63 m.

5. Argile marnoase colorate pestriș, uneori foioase, și depozite de calcar marnos cenușiu deschis. Jos urme de mici *Pholas*; în partea de sus depozite bogate în scoici: *Pholas ustjurtensis*, *Ervilia ex. gr. trigonula*, *Tapes af. vitalina*, *Syndesmya* mici *Cardium*, *Buccinum*, *Hydrobia* etc. până la 30–35 m.

6. Argile cenușii cu *Syndesmya reflexa*, *Cardium praeplicatum* și a. (sarmaticul inferior) 6 m.

7. Strat de marne, argile marnoase și depozite de calcar cu *Tapes gregaria*, *Bolla lajonkaireana*, *Trochus*, *Modiola volvynica*, *Mactra ponderosa*, *Cardium Fittoni*, *C. obsoletum* și a. (sarmaticul mijlociu) p. la 15–20 m.

La suprafață, între depunerile diluviale, s-au găsit mai ales scoici de *Macțra*, de tipul *M. caspia*.

Pe tărmul mării se pot distinge bine următoarele terase:

1. Terasa superioară, înălță de 25–40 m, acoperită de depuneri argilo-nisipoase cu scoici caspice de tip „*chwalenschi*” (fără *Cardium edule*).

2. Terasa inferioară, de 6–7 m altitudine, conține depuneri caspice cu *Cardium edule*.

ACESTE DOUĂ TERASE SE OBSERVĂ și PE TĂRMUL DE APUS AL GOLFULUI KAJDAK, unde se ridică peste o câmpie litorală formată de nisip.

Vânturile dominante în această parte sunt cele de apus și de răsărit. Cele dinăuntru ridică, cele din urma coboară nivelul apei în golful M. Kultuk și Kajdak.

Umiditatea aerului în golful Kajdak ziua atingea până la 70%.

Din punct de vedere economic, regiunea golfului M. Kultuk și Kajdak prezintă un mare interes, mai ales în privința pisciculturii.

Șlemco Roman

* * *

W. I. Krokos și W. G. Bondartschuk, Über die quartären Ablagerungen des nordöstlichen Teils des Asowschen Meeres. Ukrainian Academy of sciences.

Symposium edited as a Memorial to the Late Academician P. A. Tukowsky. Vol. I. 1931. Kiew, pp. 167—183. (Articol scris în limba ucraineană cu un rezumat german).

In studiul de față, rezultatul cercetărilor făcute în 1929 pe țărmul M. Azow, în regiunea Taganrog-Mariupil și în regiunea orașului Ieisk (pe țărmul de sud al colțului de NE al M. Azow), autori dă o scurtă privire asupra stratigrafiei depozitelor quaternare. S'a putut constata existența unei terase (menționate mai înainte de Socolow) dealungul țărmului de N al M. Azowlui. In regiunea Morskoi lățimea terasei e de aproape 1 km. La gura râului Sambek, lângă Wareniwka, ea se întinde până la 2,5 km. Lângă Bezsergeniwka ea se îngustează și, la apus de sat, ea atinge abia 0,5 km lățime.

In cuprinsul regiunii Taganrog lățimea acestei terase variază între 1/2 și 3 km. La apus de gura limanului Mius, aproape de satul Weselo-Woznesenskoie, terasa se întinde spre SW. Înălțimea acestei terase oscilează între 13—25 m alt. relativă. Platoul care o mărginește spre N. are o altitudine de 50—70 m. Terasa (numită de autori: caspică) e formată din formațiuni argilo-nisipoase cu *Paludina diluviana*, *Corbicula fluminalis* etc. și acoperită de o serie de loessuri.

La baza terasei se află calcar sarmatic (sarmaticul mijlociu sau superior). Ea se observă și pe malurile limanului Mius, unde atinge o lățime de 0,5—1 km.

Cumpăna apelor, care desparte limanul Mius de Mare, prezintă o parte a platoului dealungul căruia, spre Mare și spre liman, se infinde terasa caspică sub forma unei fâșii înguste. Din această cauză părerea lui N. Sokolow că toată cumpăna apelor între limanul Mius și Marea Azovului ar fi formată numai din depunerile cu Paludina diluviana, nu poate fi împărtășită.

Din punct de vedere geologic, regiunea studiată e formată din păturile neogene (sarmaticul mijlociu și superior și din pontic) și quaternare.

Calcare din sarmaticul mijlociu au fost observate la o distanță de 2 km la apus de portul Taganrog, la altitudine de 1 m peste nivelul Mării și pe malul drept al limanului Mius.

Calcare din sarmaticul superior au fost găsite în golful Gordiewoi și pe malul drept al limanului lângă satul Otradny. În ele s'au găsit *Mactra bulgarica* și *Mactra Caspia*.

Calcare profice cu multe Congerii se deschid pe țărmul drept al limanului, lângă satul Paramoniwka.

Depozitele quaternare sunt reprezentate prin roce argilo-nisipoase cu *Paludina diluviana*, *Corbicula fluminalis* și *Cardide caspice* și prin seria loessurilor care le acoperă.

Depunerile cu Paludina diluv. sunt formate din roce argiloase sus și nisipoase jos și sunt acoperite de o serie de loessuri.

In unele cazuri loessul se află pe suprafața erodată a acestor depozite.

N. A. Sokolow s'a exprimat că moluștele caspice (*Cardium*, *Adacna*, *Dreissensia rostriformis*) sunt caracteristice pentru regiunea Taganrog. In nisipurile limanului Mius el a găsit exclusiv o faună de apă dulce cu *Paludina*, *Unio*, *Planorbis*. Autorul a găsit în deschiderile depe ambele maluri ale limanului Mius (Lakedemoniwnka, Malomikolaiwska, Otradny) pe lângă forme de apă dulce, *Cardide caspice*.

Admitând că cumpăna limanul Mius-Marea Azowlui e formată în întregime din nisipuri cu *Paludina* și lut roșcat-brun, N. A. Sokolow a tras concluzia că valoarea adâncă a limanului Mius s'a format după depunerea lutului roșcat-brun.

Cercetările autorului au scos în evidență că depunerile caspice apar pe ambele maluri ale limanului Mius numai sub forma unei benzi terase înguste. Deci valea limii Mius s'a format înainte de existența basinului cu fauna caspică.

In ce privește altitudinea nivelului basinului cu fauna caspică, autorul e de acord cu Sokolow. El n'a trecut de 15 m peste nivelul actual al Mării Azow.

Loessurile care acopere depunerile cu Paludina diluv. și depunerile caspice cu Cardium sunt formate din trei orizonturi de loess, despărțite prin benzi de soluri fosile.

Grosimea primului orizont de loess oscilează între 1,60 (Bezsergeniwka) și 6,80 m la apus pe portul Taganrog; în mijlociu 4,60 m.

Al doilea orizont de loess are o grosime între 1,60 m (Nataliwka) și 7,30 m (Budeniwka); în mijlociu 4,40 m.

Pe când al treilea orizont are o grosime mijlocie de 3,4 m, oscilând între 1,20 (Budeniwka) și 5 m (Bezsergeniwka).

In privința vârstei acestor orizonturi de loess, după Krokos, ar fi, de sus în jos: Loessul Würm II, Würm I și Riss, adică orizontul imediat dc peste moștenă. Primul sol fossil ar data din perioada interstadială Würm I — Würm II, iar al doilea din perioada interstadială Riss-Würm.

Depunerile cu Paludina diluviana, Corbicula fluminalis și Didacna trig. din reg. studiată sunt acoperite de aceste trei orizonturi de loess.

Prin urmare, vîrsta depozitelor cu Paludina diluv. și Corbicula fluminalis ar fi interglacialul Mindel-Riss. In acest timp basinul unit Ponto-Azovic a stat în legătură cu M. Caspica. La sfârșitul per. interglaciare Mindel-Riss, poate chiar și la începutul înaintării ghețarului Riss, s'a format, din cauza unei înălțări a solului, terasa, pe care a început să se depună loessul Riss.

In ce privește afirmarea lui P. A. Prawoslawlew că am avut o transgresiune recentă a M. Azovului, urmată de o regresiune, după părerea autorilor ea e greșită, deoarece scoicile recente ale M. Azovului nu sunt decât rămășițele culturale din apropierea satelor de pescari; pe când în locurile nelocuite nu le găsim. Dacă întrădevar ar fi avut loc o transgresiune recentă, atunci urmele ei s'ar fi păstrat sub forma unei noi terase, iar cerozemul ar indica urme de sărături. Așa ceva însă nu se observă.

Tărurile abrupte, precum și o luncare continuă a masselor dealungul suprafeței depozitelor argiloase cu Paludina diluv. pledează pentru o scufundare contemporană a reg. fărmului.

Totodată trebuie remarcat că in unele puncte orizonturile inferioare de loess se află sub nivelul Mării Azow (Weselo-Woznesensc) și limanului Mius (Nataliwka).

* * *

Slemco Roman

G. I. Brățianu: *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*. (Bucarest 1935, pg 195, VIII planches).

Dc G. I. Brățianu reia în acest studiu cercetările cu privire la fimpurile medievale ale coastelor nordice și apusene ale Mării Negre, expuse și în alte lucrări, înzistând în special asupra Vicinei, despre care s'a mai ocupat și mai înainte (*Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine t. X*, 1923, pg. 113—190), la care mai adaugă informații și unele interpretări ale izvoarelor despre Cetatea Albă.

Urmărindu-se mai ales informațiile în legătură cu istoria bisericii și cu aceea a comunității din părțile apusene ale Pontului, reiese în mod lămurit însemnatatea ora-

șului *Vicina*, ce trebuie deosebit, după părerea autorului, de *Ditzina*, un râu identificat de Thomaschek cu Kamcicul de astăzi, a cărui vărsare în mare este între Varna și Mesembria. Căutând să precizeze primele mențiuni ale Vicinei la scriitorii bizantini, autorul înzistă în deosebi asupra informațiunilor cuprinse în „Alexiadă” scriitoarei Ana Comnena, unde se povestesc faptele tatălui său în legătură cu expedițiunile împotriva Pecenegilor. După o bătălie pierdută de împărat, Cumani și Pecenegii, neînțelegându-se asupra prăzii, se iau la luptă și Pecenegii sunt aruncați cu mari pierderi pe malul marelui lac *Ozolimne*, aproape de „o sută de coline”: în urmă cinătărea acestui lac se varsă mari fluvii, pe care plutesc către sud corăbii de comenzi.

Pentru identificarea *Ozolimnei*, autorul preferă părerea propusă de d-l N. Iorga, că această numire corespunde cu marele lac Razim.

Fiind vorba de o precizare, credem noi că în nici un caz nu poate să fie luată în considerare ipoteza d-lui N. Grămadă, că Ozolimna ar fi un nume indigen dat sub o formă grecizată de scriitoarea bizantină și că sub această formă s-ar putea cunde numirea de „*Ezerele Ialomitei*” [Codrul Cosminului II—III (1925—1926) pg. 85—97 : Ozolimna—Așezarea Ozolimnei—Originea numelui].

Că nu poate să fie un nume indigen ca cel propus mai sus o arată și faptul că o asemenea numire topică se găseste dată și sănului de mare în care se varsă Niprul. [P. I. Schafarik ; *Slavische Alterthümer*, Leipzig 1843, I, pg. 502: Die türkischen Völkerschaften geben dem Dniepr den Spottnamen *Uzu*, *Uzi*, *Ozi*, *Oza*, *Joza*, woran auch der Meerbusen, in welchen er fällt, den Namen *Ozolimna*, trittet]. Deci rezultă că numirea este turanică și ea se mai păstrează chiar și astăzi în numirea localității *Uzlina*, de pe malul brațului Sf. Gheorghe, la nord-est de satul și ghioul Morughiol, — și în acela a celor două lacuri cuprinse în același direcție, între brațele Sf. Gheorghe și Sulina : *Ghioul Uzlina* și *Ghioul Uzlina mică*. [Vestea harta hidrografică a deltei Dunării. Ridicările făcute în anii 1909—1911 de serviciul pescărilor, — anexată de lucrarea : Dr. Gr. Antipa : *Câteva probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunărei*, în An. Ac. rom. memoriile secțiunii științifice seria II, tom. XXXVI (1913—1914)].

Credem că lacurile de astăzi trebuie să fi fost odinioară mult mai mari, de oarecum treptat treptat s'au mai împoțmolit, — și că numai aici este de căutat și de identificat localitatea *Ozolimna* așezată, după afirmarea scriitoarei bizantine, lângă cele „o sută de coline”. Cine cunoaște bine întreaga regiune așa zisă a Cotului Bugăcului, cuprinsă între brațul Sf. Gheorghe, marele lac Razim și o linie cează merge de la Isaccea și s'ar opri spre Babadag, nu poate să se mai întoiască că numai aceasta poate fi regiunea celor o sută de dealuri, fiindcă într-adevăr mameloanele ce se văd în această întreagă regiune sunt așa de dese și de multe încât puteau să facă impresia a o sută de dealuri, chiar dacă în realitate n'ar fi atins numărul de o sută. D-l G. I. Brățianu inclină spre această soluție (pg. 22—23).

In ceia ce privește populațiunea de la Vicina, ce se găsea numai în această regiune, ea trebuie să fi fost un fel de mozaic de fel de fel de neamuri.

„Fonctionnaires et marchands grecs, aventuriers russes et petchénègues, paysans valaques devaient se côtoyer journallement dans les ruelles primitives de Dristea et de Vitzina ; d'autres éléments s'y ajouteraient plus tard. Il est bien difficile d'affirmer l'existence d'une nationalité précise à l'exclusion de toutes les autres” (pg. 26).

Deși pomenită încă în veacurile XI și XII, nu se poate trage totuși nici o concluziune precisă asupra locului unde anume se găsea Vicina, pe baza tuturor

felurilor de informații din această vreme, cu toate că autorul crede că numai în această regiune pare să fi fost așezată. „Une ville située au Sud du delta actuel pouvait fort bien, il y a quelques siècles, être entourée par des ramifications du fleuve et des lacs qui ont disparu aujourd’hui. Il faut surtout observer avec attention la région du bras de St. Georges : le massif montagneux de Bech-Tépé est entouré par une ceinture de lacs (Razelm, Babadag) qui s'avancent très loin à l'intérieur des terres et communiquent entre eux par des canaux. Est-ce que cette presqu'île orientale de la Dobrogea ne serait pas la *isola Vecinae*, l'île de Vicina des cartes médiévales, et le fleuve de Vicina ne représente-t-il pas ces annexes méridionales du Delta danubien ?” (pg. 68).

Numele Vicinei apare între 1260 și 1280 ca reședința unui episcopat și pe care, oricăr ar fi încercat Selzer să-l situeze prin Cuban, nu poate să fie decât în Dobrogea ; acestui episcop se adresează un grup de 16.000 de Alani înarmați pentru a le mijlochi intrarea în imperiul bizantin după moartea hanului Nogai. (pg. 38).

In capitolul „Comerțul genovez la Vicina în veacul XIII și politica bizantină în Bulgaria” se arată că din societatile comerciale ale acestui oraș se constată că de aici porneau cereri pentru stofe și metale prăjioase, iar în schimb se exporta ceară și grâu de „*Vezina*”, cu un renume mai mare de căt acela de Varna din Bulgaria. Însemnatatea comercială a Vicinei rezultă și din faptul că „*existau hyperperi de Vicina*”, sau „*după măsura Vicinei*”, ceea ce arată lămurit că orașul avea măsuri speciale ca și Pera, Caffa, sau Trebizonda și chiar o monedă specială, fără îndoială imitată după hyperperul bizantin.

Din acest punct de vedere este interesant de constatat că moneda greacă din Constantinopol este aceea care stăpânește piața Vicinei ; mai la nord, în Crimeea, dominația tătărască introducește asprul, pe care-l adoptase și Trebizonda, modificându-l pentru folosința sa. Pare lămurit că Vicina ar fi fost punctul cel mai nordic din sinurile Mării Negre, unde hyperperul ar fi avut curs în mod exclusiv și unde ar fi fost imitat. (pg. 50—51). — Se espune o întreagă situație politică din Balcani, prin care se explică apariționea unui scaun arhiepiscopal la Vicina, existând probabil încă din timpul imperiului de la Niccea.

Urmărindu-se situaționarea Vicinei și a Dobrogiei, de la invaziunea tătărască până la cucerirea otomană, se arată că Dobrogea și Basarabia sudsică au aparținut dela 1300 cam până la 1322 *farului de origine cumană, stăpân în Bulgaria*.

In privința originei lui *Balica* cu reședința la Kavorna, autorul nu face decât enumera părerile istoricilor ce susțin originea românească a lui precum și a acelora ce-l cred de origine turcă (*Balik*).

O părere interesantă caută să se infățișeze atunci când se arată că în dialectul turc „dunărean” din Dobrogea s’ar găsi amestecate cele trei straturi ce s’au suprapus în decursul timpurilor în această provincie : cel mai vechiu format din resturile Denezenilor sau Cumanoilor, peste care a urmat un alt strat anterior invaziunei otomane, care nu poate să fie format decât de așezarea grupei lui Saru-Saltuk, un aghiotant al lui Issedin, șef seleucid, alungat din Anatolia cu 10.000 de Turci pe la 1263 și căruia i-a oferit această ospitalitate Mihail a VIII ; peste aceste două straturi s’ă așezat în sfârșit colonizarea intensă cu elemente turcești, în veacul XIV.

Ridicarea Chiliei și Cetății Albe ca serioase concurente comerciale aduce decădereea comerțului dela Vicina, cu urmarea firească a dispariției complete a cetății noastre (pg. 82), despre care se mai păstrează unele amintiri încă în veacul XV în raporturile ce le mai are orașul dobrogean cu Caffa.

Rezerva autorului este aşa de mare în ceea ce priveşte identificarea preţisă a locului unde a existat odinioară Vicina, încât se măgineşte doar să credă că ea n'a putut să fie de căt în regiunea precizată mai sus cu numete de „isola Vecinaea” cuprinsă între braţul Sf. Gheorghe şi marile lacuri dobrogene, Razim, Babadag etc.

In ultimul capitol D-l G. I. Brăianu, dându-ne cele din urmă informaţiuni ce mai amintesc Vicina, ne arată că a făcut pentru identificarea acestei localităţi chiar o scurtă recunoaştere a jinutului în care presupune să fi fost acest oraş. Pe lângă resturile unor vechi cetăţi întâlnite la *Domnija Maria* (Vechea Prislava) și la *Romula* se arată că *Mahmudia* de azi ar fi în locul localităţii de odinioară *Betesine*; Tătarii din Mahmudia ar păstra o tradiţie despre existenţa, în acest sat, a unei vechi forte tăreţe genoveze, despre care autorul se întrebă „Emplacement de Vicina ?” (pg. 91).

Observăm că nu Tătarii sunt cei mai vechi locuitori ai acestei localităţi, deoarece înainte de venirea lor aici, după emigraţiunea din Crimeea, acest sat era locuit de Moldoveni, numindu-se chiar *Băştępea moldovenească*, cum am arătat noi în studiile: *Cotul Bugeacului, o încercare de reconstruire istorică a unui jinut de hotar dobrogorean în Analele Dobrogei II* (1921) No. 3, pg. 853—857, precum și *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea în Analele Dobrogei III* (1922) No. 2 pg. 45. De asemenea ni se pare exagerată afirmaţiunea că „aujourd’hui la petite ville de Mahmudieh est habitée par des Tatars” (pg. 90), când realitatea este că dintre dânsii abia dacă mai sunt căjiva și aceia într-o completă stare de decădere. Prin urmare nu credem că acești Tătarî ar putea fi definitorii unei tradiții în legătură cu trecutul localității, deoarece cei căjiva ce mai există sunt unii din cei mai noi locuitori. Tradițiunea trebuie cautată, dacă există, la populațiunea cea mai veche, care este cea românească.

De bună seamă că numai cercetările arheologice pe teren ar putea să aducă lumină sigură în toată mulțimea părerilor despre locul existenței importantei cetății Dobrogene.

In partea privitoare la Cetatea Albă se discută mai cu seamă chestiunea prezentei Bulgarilor în acest port genovez, pe baza faptului că fratele Angelo de Spoleto a fost ucis de Bulgari aici. Svetoslav ar fi domnit în mod efectiv dincolo de fluviu, numai datorită faptului că stăpânitorul tătar cu care se găsea în alianță îi permis să occupe Cetatea Albă, la vărsarea Nistrului: lui îi au lăsat mai apoi în grădina litoralului Dobrogei și al Basarabiei sudice cele două căpetenii tătărești Tokta și Uzbek. După moartea lui Svetoslav și a fiului său Gheorghe al II Terteridul, Bulgaria și-a fărmătat din nou într-o mulțime de stătulețe.

In cele câteva note asupra Genovezilor în Moldova în secolul XV este cu totul demn de refuzat faptul că după căderea Cetății Albe sub Turci și împărațirea populațiunii orașului, căjiva negustori genovezi și-au găsit adăpost în Moldova, contribuind într-o bună măsură la dezvoltarea comercială a Moldovei în ultima parte a veacului XV.

Urmează două anexe: *Încercare asupra cercetărilor de etnografie balcanică și dunăreană în veacul de mijloc*, și *Actele notarilor Genovezi de la Pera și de la Caffa (1281—1290)* privitoare la Vicina și Cetatea Albă.

Prin bogăția informațiunilor și mai cu seamă prin analiza pătrunzătoare a documentelor și logica strânsă în prezentarea concluziunilor, această lucrare se prezintă ca una din cele mai de seamă din literatura noastră istorică privind vremuri și evenimente din întunecosul nostru veac de mijloc.

Al. P. Arbore
profesor, Focșani

NOUTĂȚI ARCHEOLOGICE DOBROGENE

Histria. Săpăturile dnei și dlui Prof. S. Lambrino, au avut ca obiect, în acest an, curățirea completă a terenului plin de dărămături, din afara cetății, între zid și valuri. Pe terenul acesta se găsesc foarte adesea pietre cu inscripții și elemente arhitectonice utilizate în sec. III la construcția zidurilor de apărare, precum și ruine de clădiri sărace, din vreme târzie, (circa sec. V—VI). De asemenei s'a largit zona de săpături din capătul străzii, care dela poarta principală se prelungeste în interiorul cetății.



Fig. 1.— Săpăturile neștiințifice din ruinele casei romane dela Costinești

Vadul (*Caraharman*). D-l Alexandrescu, învățător în acest sat, dărămând o casă mai veche spre a-și construi una nouă, a găsit în construcție trei pietre cu inscripții: un fragment de architravă lung de circa 0,60 m. cu litere grecești frumoase, un fragment mare de altar cu inscripție latină, înalt de circa 0,70 m. și un fragment de placă frumoasă, tot cu inscripție latină, înalt de circa 0,60 m. Toate inscripțiile, acestea pe care le-am văzut în Septembrie 1935 cu prilejul unei călătorii de cercetări împreună cu dl Prof. Nicorescu și cu arheologul englez G. A. Short, sunt din epoca romană bună. Ele provin poate din cetatea Histria, care e la cîțiva km. de satul Vadul. E mai puțin probabil ca să fie în legătură cu castelul roman târziu dela marele satul Vadul. La cererea dlui Prof. Paul Nicorescu și a subsemnatului de a transporta inscripțiile la Histria, unde e un muzeu, d-l Alexandrescu a răspuns cu mare amabilitate, punându-ne la dispoziție și un mijloc de transport. Pietrele au fost dusă astfel la Histria spre a se adăuga materialului de acolo, care urmează a fi pusă la cîteva de către dl Prof. S. Lambrino.

Tomi. Ziarile au adus de curând stirea că dl I. Micu, conservator al Muzeului din localitate, a găsit în dărămături de pe fjurmărul mării, în dreptul străzii Cea Vodă, un relief reprezentând pe un gladiator anume Orestes, cu o inscripție grecească de caracter funerar (*Credința*, nr. 553 din 2. X. 1935).

In cursul lunii Iunie au fost aduse la Muzeul din Constanța, prin grija dlui

Dr. N. Teodoreanu, directorul oieriei Statului dela Palas, mai multe inscripții greco-române și elemente arhitectonice găsite pe valul de piatră, la circa 4 km. spre V de Palas, în apropiere de gara Valul lui Traian, pe porțiunea care străbate moșia oieriei (*Curentul*, nr. 2641, 12. VI. 1935). Monumentele găsite sunt toate de epoci deosebit de interesant și un capitel mare, sculptat cu multă bogătie de foi de acapitnă. Transportându-mă la Palas, în cursul aceleiasi luni, în tovărășia archeologilor englezi dd. G. A. Short și R. M. Cook, am putut vedea în curtea oieriei și alte elemente arhitectonice de mai mică însemnatate, dar toate de dimensiuni mari, bine lucrate, unele în marmoră, denotând proveniența lor din clădiri importante și bogate. O călătorie până la locul descoperirii mi-a lămurit și rostul acestor piese de clădiri prin excelență orășenești la o atât de mare depărtare de Constanța (circa 10 km.). Au fost aduse din Tomi, care a avut o viață înfloritoare în vremea romană, și utilizate la construcția zidului dintre Mare și Dunăre, cunoscut sub denumirea de valul de piatră. Zidul, de o lungime considerabilă (59 km.), a fost deci construit într-o epocă fărzie, în vremea invaziunilor, când era deosebit de frébuincios pentru apărarea provinciei Moesia inferioară.

Tocilescu atribuise în 1896 această construcție militară împăratului Constantin cel Mare (*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București 1900, p. 182). Din descoperirile de acum rezultă că valul este și mai recent și n-ar fi exclus ca să fie datat în sec. VI, vremea zidului analog al lui Anastasius din regiunea Constantinopolei. Pietrele care permit constatări atât de importante au fost descoperite cu prilejul unor distrugeri. D-l Teodoreanu, ridicându-le și trimițându-le Muzeului din Constanța, le-a salvat dela o dispariție sigură, căci fuseseră scoase din temelia zidului de către sătenii din satele vecine spre a fi întrebuințate la clădit, sau spre a fi transformate în var. Această soartă trebuie să fi avut-o multe altele înaintea lor, fiindcă în val se văd săpături adânci și continuu de exploatare radicală pe lungime de câțiva kilometri. În urma intervenției Muzeului Național de Antichități din București autoritățile locale au luat măsuri ca asemenea stricăciuni să nu se mai repete.

In ultimele luni o parte din val, din aceeași regiune, a început să fie explorată în chip științific de către d-l Prof. Th. Sauciuc-Săveanu.

Printre antichitățile constănțene mai avem de menționat un pond de plumb emis de cetatea Tomi, având greutatea de 64,85 gr., adică o optime din mină pontică (G. Severeanu, în *București*, I (1935) p. 15, fig. 5–6), și mai ales un frumos relief de epocă romană din colecția d-lui V. Canarache (București), având dimensiunile $0,57 \times 0,45$ m. și reprezentând pe eroul trac alături de Cybele. Un monument analog, dar de dimensiuni mai reduse și de o execuție mai puțin ingrijită se află în Muzeul din Constanța. Sunt până acum singurele reliefuri cunoscute care prezintă pe Eroul trac în asociație cu Cybele. Piesa din colecția Canarache, prezentată într-o ședință a Societății Numismatice Române din Ianuarie (ct. „Universul” și „Dimineața”, 22. I. 1935), a fost publicată de curând de către d-l D. Tudor, fost membru al Școalei Române din Roma (*Cronica numismatică și arheologică*, XI (1935), p. 190 sqq. și pl. V).

Costinești. La circa 1 km. spre N de sat, aproape de țărmul Mării, pe moșia d-lui I. Berindei, primarul comunei Schitul, unde încă de anul trecut am stabilit existența unor urme istorice, se pot vedea urme de săpături mai vechi, din care locuitorii au scos în diverse rânduri piatra antică spre a o întrebuința, ca de

obiceiu, la construcțiile moderne. În cursul acestui an o nouă săpătură de acest fel a fost făcută, în acelaș loc, cu permisiunea proprietarului, spre a procura material în scopul construirii unei case de pescari. Acest scop, total neștiințific, a fost din nefericire pe deplin atins: au fost scoase fa ievălă pietre mari de calcar, în cantitate imenunătoare, unele nelucrate, altele ecuarizate cu îngrijire. În locul zidurilor pe care le alcătuise că aceste pietre se văd acum șanțuri adânci de 0,50 până la 1,70 m., complet goale. Numai după direcția și imbinarea acestor șanțuri se mai poate avea o idee de planul clădirii distruse. E un complex de încăperi patrulateră, din care două mai mari (7×10 nt. și 14×8 m.). Sunt și indicii pentru existența altor camere care n'au fost încă explorate. E vorba de o locuință importantă din satul roman de lângă Costinești, fie o villa a unui bogătaș, fie o clădire de caracter public. Tehnica zidurilor e rustică: pietrele nu sunt lipite cu mortar, ci cu lut. Printre pietrele lucrate am



E. MARVAN

Fig. 2. — Vedere din aceleași săpături dela Costinești

distins un prag de usă și un fragment de piatră mare de moară făcută din tuf vulcanic. De asemenei am găsit, în țărâna aruncată din șanțuri, cioburi de țigle de vase romane, printre care și *terra sigillata*, precum și mai multe resturi de *dolia*. În timpul săpăturilor s'au descoperit, după cum îmi spun unii dintre săteni, și câteva amfore întregi, care s'ar fi spart în urmă. De asemenei s'au găsit: un ulcior, pe care l-am văzut la pescăria din Costinești, înalt de circa 0,20 m., de formă sferoidală cu fundul foarte strâmt, precum și un văscior de circa 0,10 m. înălțime, cu 2 forți, și o lampă de lut cu un relief neclar. Ultimile două se găsiau la un sătean german din Costinești: le-am luat și le-am adus la București.

La 100 m. spre S de aceste săpături ilegale se vede un alt loc din care s'au scos pietre de ziduri antice în acelaș mod. Săpătura e mai superficială (circa 0,50 m. adâncime). Urmele zidurilor ce se vor fi distrus nu se mai pot distinge. Puține pietre sunt lucrate. Celealte resturi mărunte (cioburi, două cremenii, o monetă de bronz cu ambele fețe șterse) sunt tot de epocă română.

Suprafața resturilor de așezare antice din această regiune se întinde până la râpa țărâmului Mării, unde se văd în secțiune constituind un strat de peste 2 m. pe

alocuri intrerupt de gropi și mai adânci. Spre V resturile se țin până la vreo 4 m. Spre S, spre Costinești, nu trec decât cu vreo 50 m. dincolo de pescărie. Spre SE înălțesc pe o întindere mai mare dealungul tărmului.

Callatis. D. G. Severeanu a publicat în revista *Bucureștii*, I, 1935, p. sqq., fig. 1 – 2, o greutate de plumb, găsită la Mangalia, analoagă celei tomite menționate mai sus și având valoarea unei semiuncii (254, 33 gr.). Prezintă în relief numele la genitiv a lui *Apollodoros*, de sigur numele magistratului care a costrolat greutatea înainte de a fi pusă în circulație.

Lângă monumentul Eroilor din centrul Mangaliei s'a dărâmat de curând o casă turcească. În dărâmături am găsit o bucată de marmoră ($1,20 \times 0,17 \times 0,06$ m.) cu inscripția grecească de epocă bună în care se poate distinge genitivul numelui *Herdotos* și caiificativul funerar *chrestos*. Am depus fragmentul la Muzeul din localitate.

Progresele repezi ale Mangaliei, care dela modestul aspect al unui orașel săcesc a ajuns să capete înfățișarea unei frumoase stațiuni balneare, au și rezultate multe puțin îmbucurătoare. E vorba de distrugerile de ziduri care au loc foarte adesea, prilejul noilor construcții. Una din cele mai recente și mai regretabile din acestă dărâmarea unei importante porțiuni din însuși zidul de apărare al cetății Callatis situată pe locul d-lui Dr. Ghimpeanu lângă judecătorie. Am văzut locul acela tocmai în momentul când zecile de blocuri mari prismatice ale zidului fuseseră scoase din locul lor și pregătite spre a fi utilizate ca material nou de construcție. Faptul este și cu atât mai dureros cu cât d-l Dr. Ghimpeanu e un fruntaș intelectual al localității, căruia importanța monumentului pe care l-a distrus nici nu era necunoscută, nici nu ales că e vorba de una din cele mai interesante descoperiri arheologice, pe care Prof. Sauciuc Săvăeanu le făcuse în ultimii ani (*Dacia*, III – IV, p. 435 sqq.; *Noutățile arheologice dobrogene 1932–1934* din *Analele Dobrogei*, XV, 1934).

Şabla. Cu prilejul vizitei pe care am făcut-o la farul de aci, am constatat că tărmul și acoperit pe o întindere de câteva sute de metri cu resturi de așezări antice. Cele mai multe resturi aparțin epocii romane și bizantine. Sunt demne de menționat mai ales zidurile considerabile de castel, făcute cu mortiar, care se văd în imediul apropiere a farului. Dar am găsit și cioburi grecești clăsite cu ornamente roșii și negru. Aci s-au descoperit în vremea stăpânirii bulgare și două inscripții, una clasică din sec. V–IV a. C. și alta bizantină conținând un nume turanic și nu exclusă posibilitatea ca la Șabla să fi fost localitatea *Carum portus* sau *Caria portus*, menită de izvoarele literare (cf. G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane din noul teritoriu al Dobrogei*, București 1914, p. 50 sq.).

Caliacra. Aceste frumos promontoriu a fost puternic fortificat în epoca bizantină. În afara de zidurile de lângă far, conservate pe o înălțime încă destul de imensă, există și având o poartă în săcană, mai există încă două linii de fortificații care barează succesiv șesul spre vârful promontoriului. Cea mai din afară din aceste linii are forma unui *vallum* cu zid și cu turnuri puternice. Movila de pietre care se vede pe acest vallum, imediat lângă drumul actual la dreapta mergând spre promontoriu, reprezintă ruiniile unui astfel de turn.

Dionysopolis. Resturile antice dela Balci sunt greu de cercetat, fiindcă, tocmai ca la Constanța și la Mangalia, ele se află situate exact sub orașul modern. În plus, o mare parte din ele s-au distrus prin modificările naturale ale terenului, care se află așezat în pantă și e foarte friabil. Diferite descoperiri întâmplătoare din epoca antebelică au dat la iveală aci monumente de cea mai mare însemnatate, pe-

cum e vestita inscripție a lui Acornion privitoare la regele get Burebista. Dar cercetări sistematice nu s-au putut încerca atât din cauza dificultăților amintite mai sus, cât și din lipsa fondurilor. În ultimii ani Balicul intrând într-o fază de înflorire deosebită, mulțumită energiei și destoinicietă d-lui G. Fotino, primarul orașului, și vicepreședinte al Camerei, zile bune au venit și pentru arheologia dionysopolitană. Descooperarea întâmplătoare a unor ruine și a câtorva obiecte vechi, printre care figurează și un relief roman, precum și dorința de a organiza și a înzestră un Muzeu local, au determinat pe d-l Fotino să prevadă în bugetul comunei un fond pentru săpă-

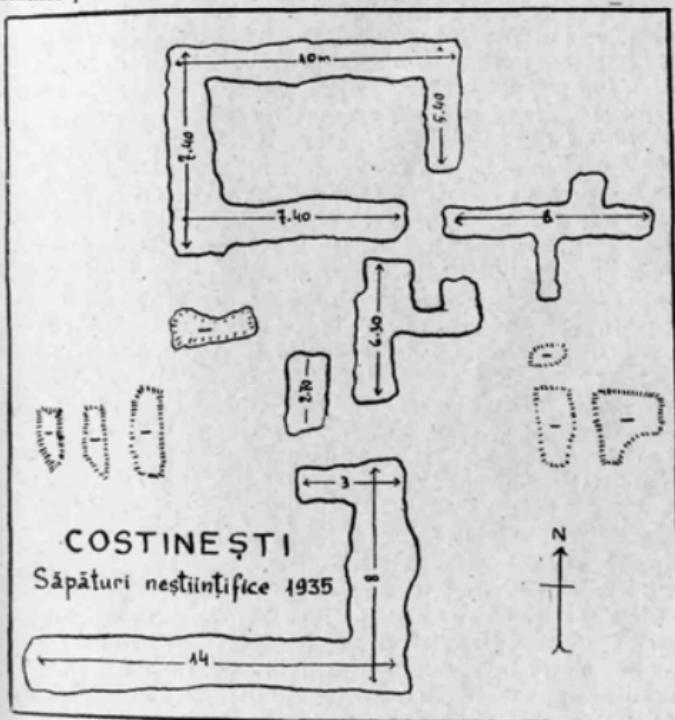


Fig. 3

turi arheologice. Pentru executarea acestor săpături d-sa s'a adresat Asociației „Vasile Părvan” a foștilor membri ai Scoalei române din Roma, care numără în sănul său pe cei mai mulți dintre arheologii români. Comitetul Asociației a delegat pe d-l Vladimir Dumitrescu, Docent universitar și Director-delegat al Muzeului Național de Antichități. Săpăturile s-au făcut pe acropolea vechei Dionysopolis, în apropiere de biserică Sf. Gheorghe și imediat lângă vila d-lui General Gavrilescu, unde s'a dat peste zidurile unei clădiri romano-bizantine, de o grosime de ca. 1,20 m.. păstrate până la o înălțime de peste 3 m. Zidurile sunt bine construite, cu mortar. După părerea d-lui Prof. P. Nicorescu ele aparțin unei basilici. În sprijinul acestei întreprinderi vine și orientarea exact V-E a zidurilor, care se continuă pe sub vila d-lui

Gavrilescu în direcția E până la râpa podișului pe care se află acropolea. În săptămâni s'a găsit, printre alte obiecte, un fragment de capitel corintic bizantin.

D-l Dumitrescu a început săpături și în afara de oraș, în tumul mare, care constituie punctul trigonometric de lângă aeroport. Această măștilă care, de sigur, e în legătură cu necropola cetății Dionysopolis, a fost săpată până la o adâncime de 6 metri. Sfărșindu-se fondurile, lucrările au fost întrerupte, rămânând să fie reluate în anul viitor.

Ercenè. În această localitate balneară, aproape de plajă, se află o mică terasă peste care s'a improvizat modestul restaurațiu cu numele de „Papura”. După relațiunile date de proprietarul restaurantului, există la extremitatea dinspre Mare a terasei o movilă, care a fost săpată complet de către lucrători, cu prilejul construirii restaurantului. În movila s-ar fi găsit 13 morminte de înhumare, scheletele respective fiind apoi îngropate în valea râului vecin. Scheletele se aflau aşezate cu capetele spre E. În cele 13 morminte s-ar fi găsit diferite obiecte, printre care trei monede de bronz, despre care nu mi s-au putut da precizuni. În locul unde a fost movila se văd diferite pietre mari și mici și se găsesc cioburi de epocă română. Fragmente de cărămizi și de cioburi romane se găsesc și împrejurul terasei.

Terasa e străbătută în largime, de la N la S, de un zid, din care a fost desgropată o porțiune cu prilejul construirii pivniței restaurației. Zidul astfel scos la iveală se poate încă vedea în pivniță: e constituit din blocuri mari ecuaționate, de calcar conchilifer, în dimensiuni de $1,20 \times 0,70 \times 0,55$ m., bine alăturate, fără mortar.

In general se pare că e vorba de o importantă construcție funerară din vremea romană.

Durostorum. În primul volum (I, 1935, p. 37 sqq.) din revista *Bucureștiu* a Muzeului Municipal din capitală, d-l N. A. Mușmof, cunoscutul numismat dela Sofia publică în românește un articol privitor la un tezaur de peste 10 kg. de monete bulgărești din sec XIV găsite în 1933 de d-l P. Papahagi la Silistra, în grădina publică.

In același volum din *Bucureștiu* (p. 7 sqq. și fig. 2–3) d-l dr. G. Severeanu publică în nemijlocită comunicare despre două importante pumnale de aur preistorice găsite în 1929 de către un țăran la „20 km. N de Silistra”, în satul „Măcin”, într-un tumul. Numele acestui sat, atât în jud. Durostor, cât și în jud. Constanța, nicidecum total necunoscut. Pe harta pe care o dă autorul, locul e precizat în județul Constanța în apropiere de satul Mărleanu. Dar aceasta nu înseamnă de loc „20 km. nordlich von Durostorum (Silistra)”, ci peste 60. Având în vedere aceste nepotriviri, e de dorit ca d-l Severeanu să caute să afle precis locul descoperirii celor două pumnale care, fără acest element topografic, își pierde din valoarea lor arheologică și așa destul de compromisă prin faptul că au ajuns în colecția particulară a d-lui Severeanu pe calea atât de nesigură a comerțului de antichități. In cazul că toate elementarele existente științifice sunt satisfăcute, prezența în Dobrogea a celor două pumnale, de un caracter vădit oriental, capătă o semnificație deosebită. Ele ar constitui cele mai caratteristice documente ale importului oriental spre gurile Dunării în epoca eneoceltică sau cel mai târziu la începutul vîrstei Bronzului.

Abrittus. Această importantă cetate, de la Abta (jud. Caliacra), în apropierea căreia a perit eroii împăratul Decius și fiul său, apărând imperiul împotriva Goților, și care a constituit un episcopat în primele veacuri ale vremii creștine, se înălță pe un platou foarte mare înconjurat de cotitura unei văi mlășinoase, în mijlocul unei

din cele mai singuratic regiuni ale stepei dobrogene. Săpăturile au fost incepute acă în 1916 de către regetul G. G. Mateescu. Războiul însă le-a intrerupt înainte de a se ajunge la rezultate mai însemnante. Zidul cetății, după cum l-am văzut de curând, este scos la iveală din loc în loc prin săpăturile de atunci și mai ales prin explozările actuale ale tăranilor din imprejurimi, care scoad piatra ca dintr-o carieră. Se pare că acest zid, construit într-o vreme târzie din pietre mărunte și mortar, n'a avut nicio placaj de piatră mari ecuațizate. Contrastând cu întinderea enormă a cetății, zidul are un aspect foarte modest și săracios. E ca un simbol al vremurilor de nevoi și de mari necazuri, când a fost construit spre a stăvili neconitenitele atacuri barbare.

Tropaeum Traiani. Săpăturile de aci, intrerupte încă dinainte de războiu, au fost reluate în ultima vreme, cu mijloace foarte reduse, de către dr. prof. P. Nico-



E. MARVAS

Fig. 4. — Golul lăsat în zidul cetății Callatis prin distrugerile recente de pe locul d-lui Dr. Ghimpeanu

D-șa a reușit să scoată la iveală laturile de S. ale cetății cu toate turnurile. Deasemeni a săpat și în interiorul cetății, făcând, printre altele, descoperiri interesante în Basilica Forensis, cel mai frumos edificiu din *Tropaeum Traiani*.

Ziarile au publicat în primăvară știrea că un grup de excursioniști constanțenieni ar fi descoperit între satele Ghiolpunar și Viișoara din apropiere de Adamclissi un „tunel” lung de peste 2 km., înalt până la un stat de om, “cu teren nisipos și stâncos, cu surcușuri și scoborișuri” (*Curentul* și *Universal*, 25/V 1935). Nu se pomenește nimic despre eventualele obiecte ce s-ar găsi în acest „tunel”. După toate elementele descripției, e, fără indoială, vorba de o peșteră naturală și nici decum de o construcție română, cum spune notiția din ziare. Totuși știrea poate fi interesantă și din punct de vedere arheologic. O cercetare a peșterii din partea unui specialist ar putea duce eventual la descoperiri importante de resturi de viață omenească din epoci preistorice.

Capidava. Săpăturile d-lui Gr. Florescu, conferențiar universitar, au continuat

și în acest an cù asiduitate, ducând la descoperirea unor noi inscripții romane și la dărghirea zonei libere din preajma frumoaselor ziduri ale cetății. Pe șanțierul de lucru a fost clădită și o locuință pentru conducerea și supraveghierea mai lesnicioasă a lucrărilor și pentru adăpostirea materialului provenit din săpături. E de remarcat că în mare parte aceste realizări au fost făcute prin mijloacele personale ale d-lui Floreascu, un caracteristic exemplu de sacrificiile cu care sunt suplinite adesea absențele bugetare de la capitolul săpăturilor archeologice.

Aegyssus. Pe platoul de la V. de Tulcea, unde a fost cazarma reg. 33 infanterie și unde terenul e grozav de răscolut de războiu, a fost probabil vechia cetate Aegyssus. Pe marginea dinspre Dunăre a platoului am găsit, pe lângă cobiuri romane, mai multe cobiuri de epocă La Tène getică, lucrate cu mâna și prezintând un luciu brun ori negru. Existența acestor cobiuri acolo confirmă concluzia mai veche că Aegyssus a fost o fortăreață getică înainte de a deveni tracă și apoi romană (cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 62, etc.).

Malcoci. În luna Aprilie s'a descoperit întâmplător în via săteniei Virginia Păsat o ulcică de lut conținând 52 monete de argint romane, unele din vremea lui Traian. Monetele au fost ridicate de către autorități (cf. *Universul*, 5. V. 1935).

Domnița Maria (Prislava). Un zid de epocă română, construit cu mortar, s'a descoperit în ruptura unei râpi din mijlocul satului. Face parte probabil din incinta cunoscutei cetăți romane din localitate.

Mahmudia. Cetatea de la V. de acest iârg, pe malul brațului Sf. Gheorghe, foarte răscolută de tranșee bulgare și de obuze rusești din timpul ultimului războiu, și care, în ce privește antichitatea, a fost identificată cu Salsovia (V. Pârvan, *Salsovia*, București 1906, p. 25), este privită de către d. prof. Univ. G. I. Brățianu *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București 1935, p. 91), ca cea mai convenabilă pentru a fi eventual identificată, printre ruiniile de cetăți din Dobrogea de N., cu vecinătatea și enigmatica cetate medievală Vicina.

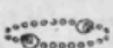
Dunavățul de sus. Cetatea romano-bizantină dintre Morughiol și Dunavățul de Sus scăpase până acum de distrugeri moderne. Am constatat însă pe alcii sondajii recente pentru exploatarea pietrei din ziduri. Dacă autoritățile vor proceda și aci cu indiferență ca în alte părți, nu va fi de mirare să constatăm pe viitor progrese însemnante pe calea distrugerii. În volumul d-sale citat aci mai sus, d. G. I. Brățianu înclină și identifică această cetate cu *Vallis Domitiana* ori cu *Ad Salices*.

Cetatea Zaporoenilor. Construcția acestei fortărețe destul de bine conservată, multumită izolării ei în bălțile Dunavățului, este comparată de d. Brățianu (loc. cit.) cu cetatea medievală dela Enisala de lângă Babadag. D-za înclină să o identifice cu *Ad Stoma*. În afară de puține săpături făcute pe vremea lui Gr. Tocilescu, am văzut puține și neînsemnante urme de distrugeri mai noi din partea localnicilor. Explicația nu e decât în imprejurarea că cetatea, situată la egală depărtare de Dunavățul de Jos și de Sarinasuf, la o parte de drumul dintre aceste două, e foarte greu accesibilă altfel decât cu piciorul.

Radu Vulpe
Docent la Facultatea de Littere
din București



NR. INVENTAR
37508



Lei 2,00

MULTUMIRI

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea acestui număr din „Analele Dobrogei“ :

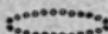
Primăria Constanței (Drl H. Grigorescu)	20.000 Lei
Prefectura Constanței (Drl Tr. Bellu)	1000 Lei
Nistor, proprie Casimcea	300 Lei

Aducem totodată viile noastre mulțumiri și următorilor abonați, care au binevoit a achita abonamentul pe anul 1934 și astfel ne-au dat puțință a îmbogăji revista cu un număr de clișee :

1. Arbore Al. P., prof. Focșani
2. Biblioteca I. L. Caragiale a liceului Mircea, Constanța.
3. Coriolan G. Directorul liceului Mircea, Constanța.
4. D. M. Cădere, prof. Iași.
5. I. Constantinescu, prof. Iași.
6. Călinescu R. I. prof. București.
7. Focșa D. pensionar, Constanța.
8. D. Frangopol, chimist, Constanța.
9. Grigorescu I., Ferma Buda Ploiești.
10. Hașotti, avocat, Bazargic.
11. Colonel Ionescu M. Dobrogianu Câmpulung.
12. Jelescu Paul, prof. Cernăuți.
13. Karadja C. I. Consul, Berlin.
14. Kirileanu G. T., București.
15. Lescovar, proprie, Constanța.
16. Lăzărescu Tr., magistrat, Chișinău.
17. Dumineca Poporului, București.
18. C. N. Mateescu, prof., R. Vâlciu.
19. Oct. Mărculescu, Cavarna.
20. Ministerul Muncii.
21. Nistor, proprie, Casimcea.
22. Prefectura de Constanța.
23. Perdichi Stere, Balicic.
24. Pușcaru C., Pomârla.
25. Rizescu Ion, prof., Constanța.
26. Strajan V., medic, Sulina.
27. Stoicescu C., inginer, Iași.
28. Sarafidi H., medic, Constanța.
29. Tibacu Gh. inspector general Constanța.
30. Timiraș Dr. Iru, avocat, Ceața.

Revista rămânând și anul acesta dateare la tipografie, facem un apel călduros către domnii abonați să binevoiască și achita abonamentul, înlesnind prin aceasta și posibilitatea unei apariții mai dese, potrivită cu bogăția colaborărilor.

DIRECȚIA



Colectia „Analele Dobrogei“, de la anul V incoace, numerele izolate și abonamentele se pot cere d-lui C. Brătescu, prof. universitar, Cernăuți.

PREȚUL 100 LEI